

తెలుగు కన్నడ భారతముల
 తులనాత్మక పరిశీలనము
 (తిక్కన-కుమారస్వామిలు విరాటోద్యోగ పర్వములు)

డా॥ బి.వి.యచ్ మూర్తి,

ఎం ఏ ఎం ఫిల్ , పిహెచ్ డి ,

శ్రీ తిరుమల తిరుపతి దేవస్థానమువారి ఆర్థిక సహకారముతో ముద్రింపబడినది.

ప్రచురణకర్త

బులుసు హిమలత

7 29-7, ఠారువారి వీధి,

శ్యామరాజు నగర్

రాజమండ్రి

ప్రతులు 1000

ఆద్యక్షుడు : 1991

వెల రు. 65/-

కృతజ్ఞతలు

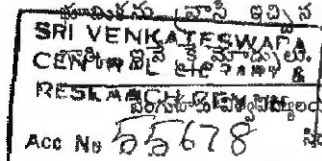
కన్నడ భాష పరిచయాన్ని కలిగించి నాలో ఆసక్తిని రేకెత్తించిన “దక్షిణ ప్రాంతీయ అధ్యయన సంస్థ” (SRLC) వారికి, నా కన్నడ భాషా పరిజ్ఞానాన్ని గుర్తించి తమ విశ్వవిద్యాలయమున పరిశోధన శవకాశమిచ్చిన బెంగళూరు విశ్వవిద్యాలయము వారికి శుక్రతజ్ఞతలు.

నా పరిశోధనలో నాకన్ని విధముల సహకరించి నాలో పట్టుదలను రేకెత్తించి సారథిగ నిలిచిన గుమ్మడయలు, ఈ గ్రంథమునకు తమ చక్కని మాటలతో వారి హృదయావిష్కారము గావించిన అస్మద్గురువర్యులు, బెంగళూరు విశ్వవిద్యాలయ తెలుగు శాఖాధ్యక్షులు, ఆచార్య శ్రీ తంగిరాల వెంకట సుబ్బారావుగారి మనఃపూర్వక సమక సహాయంబు

నాపై సంపూర్ణ వాత్సల్యముతో గ్రంథము సవలోకించి, నిలువైన అశీస్సుల నిచ్చిన శ్రీశ్రీ శృంగేరి దక్షిణామూర్తి సుణవ స్వరూప శ్రీదేవలకు ప్రణామములు

అడిగినంతనే నా గ్రంథము నామాలాగ్రముగ చదివి నా పరిశోధన ప్రశంసించినవని అభిప్రాయము నందించిన సరస్వతియలు, విమర్శక శ్రేష్ఠులు, ఆచార్య శ్రీ జి వి బ్రహ్మణ్యంగారి నా కృతజ్ఞతాభివందనములు

“వ్యాసభారతము - సన్నయ పరిష్కారము” అను తమ సిద్ధాంత గ్రంథమునకు ఆంధ్ర విశ్వవిద్యాలయ స్వర్ణ పతక గ్రహీతలు, ప్రసిద్ధ పండిత విమర్శకులు, శిష్యవాత్సల్యముతో నా గ్రంథమునకు శుక్రతజ్ఞతలు ప్రాసే ఇచ్చిన శ్రీ జి నల్గట్ల మృత్యుంజయరావు

Acc No

678

సిద్ధాంత గ్రంథము

సర్వస్వములు కృతిక ర్తవి

శ్రీశ్రీ జగద్గురు శంకరాచార్య మహా సంస్థానం దక్షిణామూర్తయ శ్రీ శారదాపీఠం శృం గే రి అశీ సున్

(శ్రీ) డాక్టర్ బులుసు వేంకట సత్యనారాయణమూర్తిగారికి
సమస్కారములు.

తమరు రచించి (శ్రీ) చరణుల సన్నిధిని సమర్పించిన “తెలుగు-
కన్నక భారతముల యలగాత్మక పరిశీలనము” అను గ్రంథమును
(శ్రీ) చరణులు అవతరింపించారు

భారతీయ వాఙ్మయమునందు మహాభారతమునకు విశిష్టమైన
స్థానమున్నది అది కేవలము కౌరవ-పాండవుల చరిత్ర ప్రతిపాద
కముగ మాత్రమేకాక అనేక ధర్మ, ఆధ్యాత్మ తత్త్వములకు
ఆకరముగ సమస్త అస్థిక జనప్రేమమునకు ఆత్యంత ఆదరణీయముగ
నున్నది అట్టి ఉత్కృష్ట కలిగిన గ్రంథము కావుననే దానిని శేకభాష
లందు అహమహామికతో కవులు అనువదించి తమవాణిని సాగ్ధకము
జేసికొనిరి. అట్టి మహాభారత అనువాదములలో కవిత్రియము
వారూనర్పిన అంద్రదానువాదము, కుమారవ్యాసుని కన్నదానువాదము
చిరస్థైర్య గన్నవి

కవిత్రియమునందు తిక్కనగారి రచనయే బృహత్తరముగ
నున్నది ఆయన అనువాదము మహోన్నతముగ నున్నది కుమార
వ్యాసుని అనువాదము కూడ ఉత్కృష్టముగ నున్నది. ఈ ఇద్దరు
కవులయొక్క దృష్టికొణములను వారి గ్రంథములద్వారా గమనించి
తమరు రచించి గ్రంథము చక్కగ నున్నది. విషయ ప్రతిపాదనము
సమీచనముగ నున్నది తమ యీ ప్రయత్నము సాగ్ధకమగుగాక
యనియ, తమ యీ గ్రంథము భావుకులజ్ఞానములకు ఆనందము కలి
గించుగాక యనియు (శ్రీ) చరణులు ఆశీర్వాదించిరారు.

ఇంతే సమస్కారములు.

శృం గే రి }
5-10-1991 } (సం) టి దక్షిణామూర్తి

G. V. Subrahmanyam, MA PhD,

Professor of Telugu &
Dean, School of Humanities
Central University Hyderabad

హైదరాబాదు

10 10 91

ప్రశంసించదగిన పరిశోధన

ఒక రచనయొక్క అస్తిత్వాన్ని, వ్యక్తిత్వాన్ని, చేయతనూ విలువ కట్టడానికి విశేషంగా తోడ్పడే విమర్శవిధానం తులనాత్మక పరిశీలనం అయితే, దానిని శక్తిమంతంగా వినియోగించుకోవటం మీద దాని ఫలితాలు ఆధారపడి ఉంటాయి. తెలుగులో తులనాత్మక పరిశీలనం సాగవలసినంత విస్తృతంగా సాగలేదని అనిపిస్తుంది పరిమితంగా ఒరిగిన పరిశ్రమతో ప్రశంసించదగిన పరిశోధన కా॥ వినియోగం. మూర్తిగారి “తెలుగు కన్నడ భారతముల తులనాత్మక పరిశీలనము”.

తెలుగు, కన్నడ భాషాసాహిత్యాలు అత్యంత సన్నిహితంగా వర్తించిన, వ్యవహరిస్తున్న ప్రాచీనతన్యత్రులు రెండింటి మధ్యా సమన్వయనలున్నాయి, ప్రతికూల స్పందనలున్నాయి, సంవాద స్పందన లున్నాయి తెలుగు సాహిత్యచరిత్రలో దాదాపు 15వ శతాబ్దం వరకూ వెలువడిన సాహిత్యప్రక్రియల అస్తిత్వాలనూ, వ్యక్తిత్వాలనూ, ప్రత్యేకతలనూ వివేచించవలసివస్తే, మనం కన్నడ సాహిత్య చరిత్రనుకూడా తప్పకుండా అధ్యయనం చేయాలి తులనాత్మక పరిశీలనంద్వారా నాటి విలువలను నిర్ధారణం చేయాలి అంతటి అవినాభావసంబంధం ఉంది తెలుగు కన్నడ సాహిత్యాలకు.

సన్నయ మహాభారతాన్ని తెలుగులో వినిర్మించటానికి ఎందుకు పూనకొన్నాడు? తిక్కన ఎఱ్ఱాదులు ఎందుకు ఆ ఉద్యమాన్ని కొనసాగించారు? సన్నయ ఆంధ్రమహాభారతాన్ని కావ్యేతిహాసంగా ఎందుకు దీర్చిదిద్దాడు? తిక్కన ప్రబంధ మండలిగా

ఎందుకు సంభావించాడు? ఎట్లున ప్రబంధ పరమేశ్వరిత్వం అంటే ఏమిటి? శివకవుల దేశీ సంప్రదాయం, సాహిత్యపరిభాషా పరికల్పనం పెనుక ఉన్న ప్రేరకశక్తి ఎటువంటిది? మొదలైన ఎన్నో ప్రశ్నలకు కన్నడ సాహిత్య ప్రయోగ పరిష్కరం లేకుండా తెలుగులో సమాధానం చెప్పటం చాల కష్టం అయితే, ఆయారంగాలలో కొంత కృషి జరిగింది.

ఉదాహరణకు ఒకటి రెండంశాలు మనవిచేస్తాను. కన్నడంలో పంపాదులు పురాణ, లౌకిక కావ్యప్రక్రియలను నిర్వహించి జైన మతపరంగా సాహిత్యాన్ని వినిర్మించారు. పురాణ స్వభావాన్ని మార్చారు. పంపలక్షణ విశిష్టమైన పురాణం పంచకల్యాణ విశిష్టమైనదిగా కన్నడంలో రూఢి కెక్కింది. పురాణతిహాసాలలో ప్రసిద్ధమైన కథలను జైనమతానుగుణంగా మార్చి, కావ్యభర్తకూ, కావ్యనాయకునికీ అభేదం వాటిస్తూ రచించిన కథాకావ్యాలు కన్నడ సాహిత్యంలో పంప యుగంలో కన్నూరిలా పరిమళించాయి ఈ పద్ధతికి వ్యతిరేకి నన్నయ. పురాణ, కథాకావ్యాలు కన్నడంలో ప్రకృతిహిందీ ఉన్నాయి వాటిని నన్నయ స్వీకరించలేదు వాటికంటే విలక్షణంగా కావ్యేతిహాసాన్ని ఎన్నిక చేసుకొన్నాడు. లీలంకర చరిత్ర కాదు మహాభారత వస్తువు. ధర్మసాధకుని పరిపూర్ణ జీవితం. అందువలన అది ఇతిహాసమైంది. పంప మహాకవి తనకు ముందున్న మార్గ, దేశీ సంప్రదాయాల కవితా ధోరణులను మిశ్రపరచి ఒక కవితాశైలిని సృష్టించి కన్నడకావ్యలక్ష్మికి ఒక వ్యక్తిత్వ స్ఫూర్తిని కల్పించి “అదికవి” అనే బిరుదానికి పాత్రుడయ్యాడు నన్నయకూడా తెలుగు కవిత్వం ఒక కావ్యేతిహాసశైలిని సృష్టించి ఇచ్చి “అదికవి”గా గౌరవింపబడ్డాడు. మతానుగుణంగా ప్రసిద్ధకావ్య, పురాణ కథలను మార్చే జై నకవుల పద్ధతికి ప్రతికూల స్పందనయే—

“జననత కృష్ణద్వైపా

యనముని వృషభాభిహిత మహాభారతబ

ద్ధ నిరూపితార్థ మేర్పడఁ

జెనుఁగున రచియింపు మధిక ధీయుక్తి మెయిన్”

అనే భారతాచనాదృష్టి శివకవులు కన్నడ నాహిత్య పరిభాషను తెలుగులోకి తెచ్చి పెట్టాలని నానావిధ ప్రయత్నాలు చేశారు వస్తుకావ్యమన్నారు దేశి, మార్గ పద్ధతులన్నారు అనుతెనుగు అన్నారు. ఈ పరిభాష తెలుగులో ప్రాచుర్యం చెందలేదు శివకవులు తెలుగుసాహిత్యానికి అలంకరించిన కన్నడ బొమ్మలులాగానే మిగిలి పోయాయి. తిక్కన కాలంలో ఆ మహాకవి నన్నయ గూహించిన తెలుగుకావ్య అస్త్రిత్యానికి, వ్యక్తిత్యానికి ఒక ప్రత్యేక స్థానాన్ని కల్పించాడు తన ప్రభావాన్ని కన్నడ సాహిత్యంమీద ప్రసరింప చేసేటంత బెన్నత్యాన్ని సాధించాడు. ఇలా వరకు ఎన్నో విశేషాలు తెలుగు-కన్నడ సాహిత్యాల తులనాత్మక అధ్యయనం ద్వారా వెలువడే అవకాశం ఉన్నదని స్పష్టమౌతున్నది ఈ భూమి కతో పరిశీలిస్తే ఈ సిద్ధాంతవ్యాసంలో ఎన్నో కొన్న వస్తువులొక్క విలువ మనకు తెలియవస్తుంది

డాక్టర్ బివి యస్ మూర్తిగారు తిక్కన, కుమారవ్యాసుల భారత రచనలను తులనాత్మకంగా పరిశీలించారు ఇది అభినందిత దగిన అంశం తెలుగులో పంతు, నన్నయల కవితా విశేషాలను గురించి జరిగినంత వర్చ తిక్కన, కుమారవ్యాసుల కవితా విశేషాలను గురించి సాగలేదు నాట తెలిసినంతవరకు. ఈ అంశంమీద తెలుగులో ఒక సమగ్రస్థాయిలో సాగిన తులనాత్మక పరిశీలన గ్రంథం మూర్తిగారి సిద్ధాంతవ్యాసం తెలుగు సాహిత్య వికాస చరిత్రకు తోడ్పడే ఎన్నో విలువైన అంశాలను ఈ గ్రంథం మనకు అందిస్తున్నది ఆంధ్రమహాభారత ప్రశస్తిని ఇనుముడింపజేసే సత్యాల నెన్నో ఈ తులనాత్మక పరిశీలనం వెలుపరిస్తున్నది.

ఎనిమిది అధ్యాయాలలో గర్వహించిన ఈ సిద్ధాంత వ్యాస రచనలో మొదటి, చివరి అధ్యాయాలను ఉపక్రమణిక, ఉపసంహారాలుగా గ్రహించినా మిగిలిన ఆరు అధ్యాయాలూ తులనాత్మక పరిశీలనకు సంబంధించినవే విశేషమేమంటే తిక్కన ప్రభావం కుమారవ్యాసునిమీద ఉండవచ్చునేమో అనే తార్కిక అనుమానం (హైపోథిసిస్) ఈ పరిశోధనకు ప్రాతిపదిక పరిశోధన ఫలితాంశంగా తేలిన తాత్పర్యమేమిటంటే- తిక్కన కుమారవ్యాసుల రచనలలో కొన్ని సమానాంశాలు ఉన్నా, తిక్కన ప్రభావం కుమారవ్యాసుని మీద లేదని, వారిరువురి రచనలూ ఆ రూకాలాలలో వెలసిన విశిష్ట ప్రయోగాలని ఈ ఫలితాంశ ప్రభావం సిద్ధాంతరచనా ప్రణాళిక మీద పడక తప్పదు. అందువల్లనే డాక్టర్ బి.వి.యస్ మూర్తిగారు ద్వితీయాధ్యాయం నుండి సప్తమాధ్యాయం వరకు ప్రతి అధ్యాయం లోనూ మూడు అంతర్విభాగాలను చేసుకొనవలసిన వచ్చింది మొదటి విభాగంలో తిక్కన రచనకు సంబంధించిన అంశాలు, రెండవ విభాగంలో కుమారవ్యాసుని సంబంధించినవి వివరించి, మూడవ విభాగంలో తులనాత్మకపరిశీలన ఫలితాంశాలను ఈ గ్రంథంవయితే వివరించారు ఫలితాంశాలకు అనుకూలమైన పరిశోధనప్రణాళిక ఈ పరిశోధనలోని ఒక ప్రత్యేకత

పరిశోధనలో విస్తృత సామగ్రిసేకరణం, విశ్లేషణం, నమూనెల మైన వినియోగం జరిగింది ఈ అంశం పరిశోధన కృషికి సాక్ష్యం. వక్రవ్యాంశాలను సోదాహరణంగా స్పష్టపరిచి త్రితో వివరించిన రచనావిధానం ఇందులో గోచరిస్తుంది ఇది పరిశోధకుని అవగాహనను, ఆలోచనలోని స్పష్టతను పట్టియిస్తుంది

డాక్టర్ బి.వి.యస్ మూర్తిగారు సంస్కృతాంధ్ర భాషా సాహిత్యాలలో నుంచి పండిత్యం కలవారు. కన్నడభాషా సాహిత్యాలలో వారికున్న పరిచయం ఈ పరిశోధనకు బాగా తోడ్పడింది అధ్యాపకులుగా, పరిశోధకులుగా మూర్తిగారి శక్తిసామర్థ్యాలు

జి. వి. సుబ్రహ్మణ్యం

8

ప్రదర్శితం కావటానికి ఈ పరిశోధన ఒక మంచి అవకాశం కల్పించింది. వీటన్నిటికంటే మించి జెంగుహారు విశ్వవిద్యాలయం ఈ పరిశోధన బంగటం హర్షింపదగిన విశేషం మిత్రులు ఆచార్య తంగిరాల నెంకటసుబ్బారావుగారి సారధ్యంలో ఈ తులనాత్మక అధ్యయన ప్రవృత్తి జెంగుహారు విశ్వవిద్యాలయ ఆంధ్రశాఖలో మూడువూపు లారుకాయలుగా అభివృద్ధి చెందుతున్నది.

ఆ శాఖ కాసిన రుచికరమైన ఫలాలలో ఇది ఒకటి అందుకు పర్యవేక్షకులు ఆచార్య సుబ్బారావుగారిని, పరిశోధకులు డాక్టర్ బి.వి.యస్ మూర్తిగారిని మనసారా అభినందిస్తున్నాను.

హైదరాబాదు }
10-10-1991. }

జి. వి. సుబ్రహ్మణ్యం

అచార్య తంగిరాల వెంకట సుబ్బారావు

తెలుగు అధ్యయన శాఖాధ్యక్షులు
వెంగుళూరు విశ్వవిద్యాలయం

బెంగుళూరు
8-10-81

తులనాత్మక సాహిత్యం - తెలుగు కన్నడాలం

1974లో బెంగుళూరు విశ్వవిద్యాలయంలో తెలుగు ఎం.ఏ. తరగతులు ప్రారంభించాం తరువాత ఎం.ఫిల్., పి.హెచ్.డి. డిగ్రీలు కూడా ప్రారంభమయ్యాయి కన్నడ దేశంలో మన తెలుగుశాఖ వర్సల డాక్టర్ ముఖ్యకారకులు ఈనాటి భారత ప్రధాని, ఆనాటి ఆంధ్రప్రదేశ్ ముఖ్యమంత్రి, సాహిత్యప్రియులు, బహుభాషావిదులు అయిన శ్రీ వి.వి. సరసింహారావుగారు 1971 లోనే వారిచ్చిన మూడులక్షల నిధితో 'కవిసమ్రాట్' విశ్వనాథ సత్యనారాయణగారి ప్రోత్సాహంతో ఇక్కడ తెలుగుశాఖ వర్పడింది.

ఈ తెలుగు అధ్యయనశాఖ కర్ణాటక రాజధానిలో ఉండుటం వల్ల తెలుగు కన్నడ సాహిత్యాల తులనాత్మక పరిశోధన సమంజసంగ ఉంటుందని నాకు అనిపించింది నా ప్రయత్నాలు చూసి ప్రగతి తిరుపతిరావుగారిచే 1970లోనే నేను ఇటువంటి తులనాత్మక పరిశోధనకు అంకురార్పణ చేయించి 1978 లో పూర్తి చేయించాను. 1979-80 సం॥లో చి.వి.వి.యస్ మూర్తి ఈ తులనాత్మక పరిశోధన కొనసాగించి ఎం.ఫిల్. డిగ్రీ తీసుకొన్నారు దీనితో తృప్తి చెందక సత్యనారాయణమూర్తిగారు తిక్కన రచనలో మేరుశిఖరాలైన విరాటోద్వోగపర్వాలు రెండు తీసికొని, కుమారచ్యూసుని రచనతో పోల్చి నా పర్యవేక్షణలో సమగ్రంగా పరిశీలించారు. 1988లో ఈ కష్టతరమైన పరిశోధనను సమర్థవంతంగా నిర్వహించి పి.హెచ్.డి. పూర్తి చేశారు.

నేను బెంగుళూరు విశ్వవిద్యాలయంలో రెండు పరిశోధన ప్రణాళికలు సిద్ధంచేశాను. తిక్కన భారతాన్ని మూలంతో పోల్చడం ఒకటి, తిక్కన భారతాన్ని కుమారవ్యాసాని భారతంతో పోల్చడం రెండోది. ఈ రెండూ రెండు పాఠాలుగా కొనసాగుతున్నాయి. సంస్కృతం కాగా చదువుకున్న పరిశోధకులు మొదటిశాఖనూ, కన్నడభాషా పరిచయంగలవారు రెండవశాఖనూ వరించి ముందుకు పోతున్నారు. నన్నయ భారతాన్ని పంచ భారతంతో పోల్చి మూడవం కూడా పూర్తి అయింది. ఇకపోతే నన్నయ భారతాన్ని కుమారవ్యాసాని భారతంతో పోల్చడం, తిక్కన భారతాన్ని పంచ భారతంతో పోల్చడం, తిమ్మగొట్ట భారతంతో పోల్చడం మిగిలి ఉన్నాయి. ఇవి కూడా భవిష్యత్ప్రణాళికలు.

తెలుగులాసాహిత్యం (క్రీ.శ. 11వ శతాబ్దంలో ప్రారంభమయితే, కన్నడంలో క్రీ.శ. 9వ శతాబ్దంలోనే ప్రారంభమయింది 1100 సంవత్సరాల చరిత్రకల కన్నడ సాహిత్యాన్ని ఆరు యుగాలుగా విభజించవచ్చు. 1 ప్రాచీన యుగం (క్రీ.శ. 450-940) 2 పంప యుగం (940-1150) 3 బహు యుగం (1150-1400) 4 కుమారవ్యాస యుగం (1400-1700) 5 చిక్కదేవరాయ యుగం (1700-1900) 6 ఆధునిక యుగం (1900-నేటివరకు). ప్రాచీన యుగంలో “కవిరాజమార్గ” అనే లక్షణాగ్రంథం (వ్రాసినవారు, 814-877) “వడ్డారాధన” అనే జైన కవిల సంకలనం (శివకోటాచార్యుడు, 10వ శతాబ్దం) ప్రసిద్ధికెక్కిన సంపయుగంలో పంప, పొన్న, రన్న (రత్నత్రయం), బసవయుగంలో వారిహరుడు, రాఘవాంకుణ్ణ, జన్నకవి, కుమారవ్యాస యుగంలో కుమారవ్యాసాడు, లక్ష్మీశుడు, చిక్కదేవరాయల యుగంలో తిరుమలార్యుడు, బసవశాస్త్రి, ఆధునిక యుగంలో కుమేపు, బేంద్రె, అశోక గొప్ప కవులు.

ప్రాచీనాంధ్ర కవిత్వంలోని తిక్కనలాంటి కవి, రాయలలాంటి కవి, ఆధునికాంధ్ర కవిత్వంలోని విశ్వనాథలాంటి కవి, శ్రీశ్రీలాంటి

కవి కన్నడంలో లేరు. తెలుగులో కూడా తిక్కనం చిటి కవి తిక్కన
తిక్కన మనకు నన్నయను అనుకరించి సద్భక్తకృతులయిన కవు
లున్నారు కాని తిక్కన ననుకరించి న్నెగ్గినవారు లేరు. అథ్వాన్ని
అనుసరించి మాత్రమే శబ్దం నవవం, వాక్యాలన్నీ సూచార్థ సూచ
కాలుగ ఉండటం, వాడుకభాషలోని పదాలు ఎక్కువగ వాడటం
తిక్కన శైలియొక్క ప్రత్యేకత

కుమారవ్యాసుడు ఆదిపర్వం నుండి గదాపర్వం వరకు గల
పది పర్వాలు అత్యద్భుతంగా వ్రాశాడు దానికి “కర్ణాట భారత
కథామంజరి” అని పేరు పెట్టాడు. కాని ఈ పేరు మరుగున పడిపోయి
జన వ్యవహారంలో “కుమారవ్యాస భారతం” అని “కన్నడ భారతం”
అని “గడుగిన భారతం” అని పేరు వచ్చింది దీంతో 150 సంధులు,
8,500 భామిసీ పట్పది పద్యాలు ఉన్నాయి తరువాతి 8 పర్వాలను
కృష్ణరాయల ఆస్థానంలోని తిమ్మిణ్ణి రాయల కొరకమీద పూర్తి
చేశాడు (ఇతడు పూర్తిగా తిక్కన ననుసరించాడు)

తెలుగులో సోదన భాగవతానికి ఎంత పేరు ప్రఖ్యాతు
లున్నాయో, కన్నడంలో కుమారవ్యాస భాగవానికి అంత పేరు
ప్రఖ్యాతులున్నాయి పోతన కవితాస్వానికి, కుమారవ్యాసుని కవి
త్వానికి చాలా సోలికలు కూడా ఉన్నాయి ఇద్దరూ మహాభక్తులు
పోతన భక్తితో భాగవతాన్ని వ్రాస్తే కుమారవ్యాసుడు భారతాన్ని
కూడా భాగవతంలాగే వ్రాశాడు. తన భారతాన్ని “కృష్ణకథ” అని
చెప్పుకున్నాడు పోతన కుమారవ్యాసు లిద్దరూ నన్నయలాగ అక్షర
రమ్యతను అనరించారు. శ్రవణపేరూరైన ప్రేయస్సును, సౌకుమా
ర్యాన్ని పాటించారు. ఈ గుణాలు సరిగ్గా తిక్కన కవితాస్వానికి వ్యతి
రేకమైన గుణాలు! పోతనలోలాగే కుమారవ్యాసుడిలో కూడా గీతి
గుణం (Lyric element) ఎక్కువ. అతడు పట్పది పాటల గా
భారతం వ్రాశాడు పోతన నీనపద్యాలన్నీ మధురమైన పాటలుగానే
వ్రాశాడు తిక్కన ఈ గీతిగుణానికి బద్ధ విరోధి

తెలుగు సాహిత్యంలో తిక్కన, కన్నడ సాహిత్యంలో
కుమారవ్యాసుడు ప్రథమశ్రేణికి చెందిన మహాకవులు ఇద్దరు తమ

తమ సాహిత్య చరిత్రలలో యుగకర్తలు కవిత్వంలోను పాండిత్యం లోను కూడా దిట్టలు భారతాన్ని తిక్కన ధర్మావైత బుద్ధితో వ్రాశాడు మరి వైషమ్యాలతో కొట్టుకు వస్తున్న ఆంధ్రులకు హరిహరసాథ తత్త్వన్ని ప్రతిపాదించాడు. కుమారవ్యాసుడు కేవలం భక్తిభావంతో భారతాన్ని వ్రాశాడు. భారతాన్ని “కృష్ణధ” అని చెప్పేట అంటే సోతన భాగవతం వ్రాసినట్టుగ, కుమారవ్యాసుడు భారతాన్ని వ్రాశాడన్నమాట. తిక్కన భారతానికి లాఠీకమైన సామాజిక ప్రయోజనం ఉంది దీని ప్రయోజనం వైయక్తికమైన “ఆత్మవిముక్తి” అనికూడా చెప్పవచ్చు

తిక్కన కుమారవ్యాసులిద్దరూ భారతీయ సంస్కృతికి దర్పణం పట్టిన మహాకవులు ప్రతిభాశాలురు. బృహత్తర కావ్యాలు నిర్మించిన అపూర్వ శిల్పులు ఇద్దరికీ వ్యాసభారతమే మూలం. ఇద్దరూ వైదికధర్మమీద భక్తి తాత్పర్యాలు కలవారే. అందువల్ల ఇద్దరూ సంస్కృత భారతాన్ని బాగా జీర్ణించుకొని వ్యాసహృదయాన్ని పూర్తిగా గ్రహించి “కృష్ణవైతపాయసముని వృషభాభిహిత మహా భారత బద్ధ నిరూపితార్థ మేర్పడున్” తమ తమ మాతృభాషలలో వ్రాశారు కాబట్టి ఈ రెండు భారతాల తులనాత్మక పరిశీలనం చాల అవసరం.

విషయసేకరణ సగ్గికరణ, విశ్లేషణ—ఈ మూడు పరిశోధనలో ప్రధానంగాలు. ఈ మూడింటిని డా॥ మూర్తిగారు చక్కగ నిర్వహించారు తులనాత్మక సాహిత్యం నేడు ప్రత్యేక శాఖగా అభివృద్ధి చెందుతోంది (దీంట్లో ఎం.ఎ కోర్సులుకూడా ప్రారంభమయ్యాయి) ఈ శాఖాభివృద్ధికి డా॥ బి.వి.యస్ మూర్తిగారి కృషి దోహదం చేస్తోంది అనడంలో సందేహం లేదు.

జ్ఞానభారతి }
6-10-91 }

తం గి రాల చెంకట ముబ్బరావు

డాక్టర్ జొన్నలగడ్డ మృత్యుంజయరావు,

ఎం.ఎ. పి.హెచ్.డి.

స హృ ద య భూ మి త

“బహుభాషుల భాష విధముల

బహుదనములవలన వినుచు భారత బద్ధ

స్వహులుగు చారికి నెప్పడు

బహుసాగంబుల ఫలంబు పరిజాగ్రముగున్.

అని రాజరాజనంద్రుడు నన్నయభట్టారకునితో ననిన మాటను బట్టి సంస్కృతిభారత మప్పటికే వివిధ జేశభాషలలోని కనుపెరిగించుట యో, అనుసరింపబడుటయో జరగియుండెనని తెలియుచున్నది. ఆ జేశభాషలు తమిళ కన్నడ ముల ౧౧ భాషలలో భారత మప్పటికే రచించబడియుండటచేతనే రాజరాజ స్వభాషయగు తెలుగులో గూడ భారతమును రచించిన వన్నయను ప్రజ్ఞుడైనాడు.

క్రొత్తగ్రంథము ‘తెలుగు కన్నడ భారతముల తులనాత్మక పరిశీలనము’ దీని రచయిత డాక్టర్ బులుసు వేంకట సత్యనారాయణ మూర్తిగారు వారు పి.హెచ్.డి. పట్టముకల పెంగులూరు విశ్వ విద్యాలయమునకు సమర్పించిన సిద్ధాంతగ్రంథమిది. ఈ పరిశీలనము విరాటోద్వోగ ఎర్పములకు సూత్రమే పరిమితమయినది గావున తెలుగున నా పుష్పములను రచించిన తిక్కనయే, కన్నడ భారత రచయితయగు శ్రీ కుమారవ్యాస విరుదాంచిత నారణప్పతోడూ నాత్యక పరిశీలనార్హుడగుచున్నాడని, మఱియు నొక్కొక్కచోట బరిశీలించినచో సీ గ్రంథము లక్ష్యము నెఱవేఱినట్లు కాదు. తిక్కన నారణప్పల గ్రంథములకు మూలము వ్యాసమహర్షి కృత సంస్కృత మహాభారతము గావున డాక్టర్ గూడ సీ గ్రంథమును బరిశీలించ వలసిన దూవశ్యకత యీ రచయిత కేర్పడినది. అందుచే ఏది కృపి త్రిధాభూత ముద్ధానది

కావున నా రెండు భావల యందలి భారతములను బరస్పరము పోల్చుటయు, నా రెంటికిని మూలములను వ్యాసభారతముతో వాదని సరిచూచుటయు ననుచితముగాక పోవుటలు కాక సముచిత విషయంబున నొప్పునొప్పును.

ఇందలి విషయ విభజనము యక్షోతిముగా నున్నది అది రచయిత విషయ విశేషము ఇ క్షిప్ర దారకాణ

ఇందు రచయిత చేసిన స్వయములసంధిగములయు, సత్య సన్నిహితములయు వారి పరిశీలనక క్రింద వాటుచున్నవి

ఈ గ్రంథమున చయుత యుపయోగించిన భాష సరళమై పరితృప్తన సద్యోపగాహన యోగ్యమై యలరారుచున్నది.

ఇట్టి గ్రంథమును వ్రాయుటయన మాటలుగాదు. రచయిత మూడు భాషలలో బండితుడు కావలయును. సంస్కృతాంధ్ర కర్ణాట భారతములను శ్పష్టముగా బరిశీలించి విమర్శించు శక్తిగల వాడైనా యుపవలయును కవితాశిల్పచాతురీతే తయై యుండు వలయును ఈ రచయిత డాక్టర్ బులుసు వేంకట సత్యనారాయణ మూర్తిగారి కాయా విషయము లన్నిటియందును శక్తియున్న దినుటకీ గ్రంథమే నిదర్శనము.

రచయిత సంస్కృతాంధ్ర కర్ణాట భారతములనుండి ప్రకర కానుగుణముగా వలయు భాగముల నుద్ధరించి ప్రత్యక్షీకరించుటచే గ్రంథమునకు గౌరవ మేర్పడి పరితృప్తికమునకు విశ్వాస్యమగు చున్నది.

రచయిత డాక్టర్ మూర్తిగారింత సమర్థముగా నీ గ్రంథమును చించినందుల కెంతయు సభివంశీయులు వారిట్టి విమర్శ గ్రంథముల నింకను రచించి విప్లవోక నుతి పాత్రులగుదురని దాకాంక్షించుచున్నాను

రాజమహేంద్రవరము,
8-10-1991

జూర్నలగడ్డ మృత్యుంజయరావు

విషయసూచిక

ప్రథమాధ్యాయము అవతారిక 1-32

భారతిప్రాశస్త్యము 1, భారతమున విరాట దోష్టగపర్వముల
స్థానము 13, విరాటపర్వప్రాశస్త్యము 14, ఉద్యోగపర్వప్రాశ-
స్త్యము 24, తులనాత్మక పరిశీలనము-ప్రయోజనము 29.

ద్వితీయాధ్యాయము కాల్కలాదులు-రచనాసముదేశము 33-55

తిక్కన కాల్కలాదులు 33, కుమారవ్యాసుని కాల్కలాదులు
36, తిక్కన భారతరచనా సముదేశము 41, కుమారవ్యాసుని భారత
రచనా సముదేశము 49

తృతీయాధ్యాయము అనువాదసరణి 56-146

తిక్కన అనువాది సరిణి 56, విపులీకరణము 61, సంగ్రహీ-
కరణము 67, పరిహరణము 71, అన్యథాకల్పనము 76, సూతన
కల్పనము 92, యథా తథానువాదము 96, కుమారవ్యాసుని అను-
వాద సరణి 108, విపులీకరణము 114, సంగ్రహకరణము 118, పరి-
హరణము 119, అన్యథాకల్పనము 121, సూతనకల్పనము 126,
యథాతథానువాదము 132, తులనాత్మక పరిశీలనము 138.

చతుర్థాధ్యాయము వస్తువిన్యాసము 147-220

విరాటపర్వ కథానిర్వహణము-వాంఛి ప్రవేశపర్వము 149,
కీచక వధ పర్వము 151, దక్షిణగోగ్రహణము 167, ఉత్తరగోగ్రహ-
ణము 171, వైవాహికపర్వము 184, ఉద్యోగపర్వ కథానిర్వహణము
187, ద్రుపద పురోహితుని రాయబారము 191, కృష్ణసారధ్యస్వీకా-
రము 192, సంజయునిరాయబారము 195, కృష్ణరాయబార పూర్వ-
రంగము 198, కృష్ణప్రస్థానము 202, శ్రీకృష్ణుని రాయబారము 205,
కర్ణ కృష్ణ సంవాదము 210, కర్ణకుంతీ సంవాదము 213, వ్యాసుని
వస్తువిన్యాసము 214.

పంచమాధ్యాయము పాత్రచిత్రణము 221-267

కృష్ణచైత్యపాయనురా 226, యుధిష్ఠిరుడు 227, దుర్యోధనుడు 231, దుర్యోధనుడు-రావణుడు 232, భీముడు 235, భీష్ముడు-ద్రోణుడు 236, భృతరాష్ట్రుడు 237, కర్ణుడు 240, శల్యుడు 243, విదురుడు 244, సంయుక్తుడు 246, ఉత్తరకుమారుడు 248, కీచుడు 250, శ్రీకృష్ణుడు 251, ద్రాపది 258, సుచోష్ణ 262, తులనాత్మకపరిశీలనము 262

షష్ఠాధ్యాయము కవితాశిల్పము 268-318

తిక్కన కవితాశిల్పము - చైత్ర 268, వర్ణనములు 275, ఛందస్సు 280, రసము 282, అలంకారములు 290, కుమారవ్యాసుడు కవితాశిల్పము - చైత్ర 299, వర్ణనములు 303, ఛందస్సు 299, రసము 303, అలంకారములు 307, తులనాత్మక పరిశీలనము 310

సప్తమాధ్యాయము సాహిత్యపరంపరాలో స్థానము 314-327

తిక్కనపై పూర్వకపుల ప్రభావము 314, తరువాతి కవులపై తిక్కన ప్రభావము 317, కుమారవ్యాసునిపై పూర్వకపుల ప్రభావము 320, తరువాతికవులపై కుమారవ్యాసుని ప్రభావము 325, తులనాత్మక పరిశీలనము 326

అష్టమాధ్యాయము సింహావలోకనము 328-340

* ఉపదీపికా గ్రంథములు *

సంస్కృత, తెలుగు, కన్నడ భారతములు, వాని ఆధారముగ తెలుపడిన పరిశోధన గ్రంథములు

ప్రథమాధ్యాయము - అవతారిక

భారత ప్రాశస్త్యము :

జెయరామకమగు హ్యసకృత భారతము తొలర ౩800ల
క్లోకములతో గాఢా రూపముగ నుండినది. ఇది కాలక్రమమున
ప్రక్షిప్తములతో చేరి సపాద లక్ష శ్లోక విస్తృతమైనది.

నేడములకు న్యల స్మృతి పాదములకు బహుపురాణ వర్ణంబులకున
వాదై న చోటులను దామూరల ధర్మార్థ కామ మోక్ష స్థితికిన్¹

దేదహరాయణ ద ఫల గం

గాది తీర్థ న్నాన ఫల కృ

చ్చాది తపసిన ఫలపు జ్యోతిష్టోమ యాగ ఫల

మేదియు నొలిదిత్త ఫల న

స్త్రాది కన్యా దాన ఫల పశు

దా పరిసి భారత దోహం దక్షిణ పే శ్చోరిగే²

(భారతము ఒక అక్షరముపై నను ఆదరముతో వినిన వారికి కేద
పారాయణము వలని ఫలము, గంగాది తీర్థముల ప్నానము చేసిన
ఫలము, కృష్ణ చాంద్రాయణాది తపముల ఫలము, శ్రోతిష్టోమ
యాగము చేసిన ఫలము, వ్రతితో భూదానము చేసిన ఫలము, వస్త్ర
దానము, కన్యాదానము మొదలగు దానములు చేసిన ఫలము
కలుగుచున్నది)

అని నులింపబడిన భారతమును దక్షిణ దేశ భాషలలో
మొట్టమొదట శ్రీ శ్రీ శివ శతాబ్దమున 'మరుం దేవనాను' అను కవి

1 తిక్కన భారతము వి పు ప్రా ఆ, పద్యము 4

2 నువవ వ్యాస భారతము ఆ ప, పీఠికా సంధి, పద్యము 20

అమితమున రచించెను. తరువాత శ్రీ శ॥ 10వ శతాబ్దమున 'సంప' కన్నడమున 'విక్రమాద్భుత విజయము' అను పేర భారతమును రచించెను ఆంధ్రమున పన్నయకు పూర్వమే 'అథర్వణుడు' భారతమును రచించెనందురు. కాని అది నేడు లభ్యమగుటలేదు రాజ రాజ సరేంద్రుని కోరికపై ఆదికవి, వాగనుశాసనుడు నగు 'పన్నయభట్ట' భారతమును జగద్ధితముగ నాంధ్రీకరించుటకు మొదలిడి ఆది, సభా పర్వములను, అరణ్య పర్వమున కొంత భాగమును వ్రాసి ముగించెను

తిక్కన విరాట పర్వము మొదలుకొని 15 పర్వములను ఆంధ్రావళి మోదముం బొరయునట్లుగ తెనుగు భాష వినిర్మింప బొనుటరయ ఆంధ్రుల సుకృతియు కార్యకర్షణలు, ఖిల్ల నిపుణులు, కావ్య నిర్మాతలు, ధర్మోపదేశులు, తత్త్వజ్ఞుల సంపన్నులు వేరు వేరుగ నుండుట సహజము. పై మహత్త్వియు లగ్నియు నొకే పురుషునియందు రాశీహృతిమై యుండుట అరుదు. అట్లున్నచో మహామహానుజుల జాతియొక్క పుణ్యవశమున జన్మించిన వాడని చెప్పడగును తిక్కన ఆంధ్ర జాతిలో నట్టివాడుగ జన్మించిన మహానుభావుడు.

నన్నయ, తిక్కనలు రచింపగ మిగిలిన అరణ్య పర్వ కేషమును 'విజ్ఞానరంగ' పూరించి భారతాంధ్రీకరణమును పూరించిన ఘనత నందుటయే గాక కవిత్రయములో నొక్కపై సమ్రాన్య పైనాగు

కన్నడ మహాకవులైన పంచ, రన్నలు తమ భారతములను పై నమత ప్రభావముతో రచించిరి వ్యాసభారతమును పంచమ పేదముగ పరిగణించి హరిలో సమస్త లోకములు అణగి యున్నటులు భారత సముద్రమున సమస్త పురాణములు, శాస్త్రములు అణగి యున్నవని భావించి భారత రచనము వలన జన్మ జన్మల చేపము

క్షాత్ర మగునని విశ్వసించినవాడు కుమార వ్యాసుడూ కుమార వ్యాసుని నిజనామము వారణప్ర. ఈతడు కన్నడ కవులలో సుప్రసిద్ధుడగుటయే గాక కన్నడిగులకు అత్యంత ప్రీతి పాత్రుడు ఈతని చారిత్రము వినిసింపని పల్లె కన్నడ దేశమున లేదనుట అతిశయోక్తి కానేరదు.

కుమారి వ్యాసుడు చారిత్రమున తొలి పది పర్వములను 'భారత కథామంజరి' అనుపేర రచించెను మిగిలిన యెనిమిది పర్వములను శ్రీకృష్ణ దేవరాయల ప్రేరణమున 'తిమ్మర్ణవ' అను కవి అనువదించెను.

వేలకొలది పర్వముల నంగి భారతీయుల హృదయ శీరముల నాక్రమింపకొని (ప్రీతి, గౌరవ, వృద్ధులని గాని, అక్షరాస్యులు, నిరక్షరాస్యులని గాని లేక అంశరిచేత నొకే రీతిని సమ్మానింప బడుచున్న గ్రంథము మహాభారతము. విభుత్వమున గాని, మహాత్మ్యమునగాని దానికి సరిమాగు గ్రంథము వేదాకటి లేదని చెప్పనచ్చును వ్యాసు మహర్షి దివ్య ప్రతిభచే గుఱు దిద్దుకొన్న మహాద్భుత కృతి యిది.

వ్యాసమహర్షి కురువంశ మూలపురుషులలో నొకడు కారవ, పాండవులకు పితామహుడు. తన పంశము నందిలి మూడు తరముల వారి ఆటల పోట్లను కనులూర కాంచినవాడు నాటి ఒక జీవనమును, సంస్కృతిని సమగ్రముగ గ్రహించినవాడు ఆ కారణము ననే తనకు అనుభవైక పేద్యముగు భారత పంశీయుల చరిత్రముగు 'మహాభారతము'న నిష్పాక్షిక దృష్టితో నిశ్చేపించినాడు.

వ్యాసుడు మహాభారతమునే గాక పదునెనిమిది పురాణములను రచించెననియు, వేదములను నాలుగు భాగములుగ వింగడించెననియు ప్రతీతి ఒకే వ్యక్తి ఈ కార్యము సంతయు తానొక్కడే చేయుట సాధ్యమగునా? అను పవిశ్వాసముతో కొందరు విద్వాంసులు అపన్నియు భిన్న కర్తృకములని ఊహించి యున్నారు. మహా

వివాహిరతులు, మేధావులు నగు మహర్షుల శక్తిని మన పరిమితిలో కొలచి చూచుట తప్పు కావచ్చును. అయినప్పటికిని అవన్నియు ఏకకాల కర్తృకములు కావనియు, ఏక కర్తృకములును కావనియు ఓలు బాహ్యంతర సాక్ష్యములచే నిరూపింప బడు చుండుట వలన ఆ రోమా సమంజసమేమో యనిపించుచున్నది

“వ్యాస” అనునది ఒక వ్యక్తి పేరుకాదు ఒక కుటుంబము యొక్క లేదా ఒక గురు పరంపరయొక్క పేరు కావచ్చునందురు అట్లుంగీకరించిన వేదములను విభజించిన నాడును, పురాణములను రచించినవాడును పేరు వ్యాసగుందురు. భారతమును రచించినది “కృష్ణ ద్వైపాయనుడు”ను వ్యాసుడు

“మహాభారతము” ప్రాచీన కాలము నుండియు మన దేశమున అత్యంత ప్రజానురాగము పొందిన కావ్యము. “కావ్యాలాపం శ్చ వర్ణయేత్” అని కావ్య పరమమును సూచించిన జనులు గూడ మహాభారతమును ప్రతి దినము పారాయణము చేయుచు అందలి తత్త్వములను అనుష్ఠానమునకు తెచ్చుటకు ప్రయత్నించిరి. కొద్ది మందికి మాత్రమే పరస యోగ్యమగు వేదమువలె గాక “భారతము” అందరును పఠింపదగిన గ్రంథమైనది ఎందరో దాఝనికులు, సాధు సజ్జనులు, రాజులు మహారాజులు దాని వలన ప్రేరితులగుటయేగాక ఆరంభాత్మక కవులు, నాటక కారులు, కిల్పిలు, చిత్రకారులు తమ కృతులకు మూల సామగ్రిగను, మహోన్నత భావములకు ప్రేరకము గను దానినే ఆశ్రయించిరి. బాహ్య కాలమున “మహాభారతము” ప్రాథమిక నిద్యాభ్యాసమున అధ్యయనమునకు అత్యవశ్యకమై యుండెడిదట మహాభారత కవి నాటి విశాల భారత ఖండమందలి సమూల మూలలోనే గాక బర్మా, సూర్యా వంటి విదేశము లందును, జవా, బలి వంటి దూర ద్వీపములందును వ్యాప్తిలో నున్నట్లు తెలియుచున్నది.

కేవలము కళాభివృద్ధి కొరకు మన మహాకవులు తమ కావ్యములను రచించి యుండలేదు ధృతి బోధ గావించు ఉద్దేశము తోనే వారు గ్రంథములను రచించిరి. “కళ కొరకే కళ” అనునది వారి తత్త్వము కాదు ‘అత్యోద్ధారణ కొరకే కళ’ అనునది వారి లక్ష్యము. కావ్యము తన సాంసర్యముచే నహృదయుగా నాకర్షించి తత్కాలమున మోహ పరవశులను చేసి రసానందమును మించి జేల్చుటతోబాటు కాంతానమ్మితముగ ఉపదేశమును గూడ చేయ వలయునని వారి భేదము.

కావ్య సౌందర్యము నాస్వాదించుచు నహృదయులు ఆనందమున తన్మయులై యున్నప్పుడు వేరొక నమయమున శుష్కములుగ కనబడు ధార్మిక విషయములు వారికి హృద్యముగ కనబడును. వారికి తెలియకండగనే వారి హృదయమున నూటిగ పొచ్చి వారి జీవనమున పెనవేసికొని పోవును ఒక చిన్ని కథ లేదా రూపకముచే వచ్చునట్టి పరిణామము ఏ నియమముల చేతను రాదు. అందలకే మహావిరుగు, గౌతమ బుద్ధుడు, రామకృష్ణ పరమహంస వంటి మహానీయులు తమ అనుచరులకు ధర్మ స్వరూపమును మనోమోహకముగ కథలు గూవమున ఉపదేశించి యుండిరి. సద్భావన, సద్గుణిత్రిములు కథలలో వచ్చెడి నిదర్శనములచే స్పష్టముగ మన లింగు బ్రహ్మము గాక అవి దేహము లేదా ఆలోచనలయొక్క అనిభవ్యములై పోవును మహాభారతము వలన బరుగునట్టి క్రియలు నడిచి అది భారతీయుల స్వభావమును సంప్రదాయములను చాలి వరుగు గొల్పి దిద్దుకొని వారి జీవనమును ధర్మమును పురాదులపై నిలిపిరి.

ఒక విధముగ ‘మహాభారతము’ పండన, కవిత్వము కథ. ఇది పీఠయగమునకు చెందిన ఒక కృతి. దానియందలి యుద్ధవిరంపరలు, యుద్ధోత్సాహముగ వీరుల సేనానాయకులు, శస్త్రాస్త్రముల మార్పొత్తులు, రోమాంధము కల్పించు నన్ని వేళములు, చావు బ్రతుకులు, గెలుపు ఓటములు మున్నగునన్ని

కురుక్షేత్ర దిణకంగమున 181 అక్షహాలుల పై స్వమునకు 10 దినముల
 ఘోరయుద్ధముగ పరిణమించి చివకు ఊధయ పక్షముల సర్వ వినాశ
 నమునకు దారిల్లినది జటలమగు నన్నవేశములతో కూడిన కొంప,
 సాంఘ్యుల ఈ ఏకగాఢయో మహాభౌతిమును విశ్వసాహాయ్యమున
 అగ్రగణ్యమున నిల జెప్పుచున్నది ఇంతియేగాక అందరిగ్గీ నమైయున్న
 సైనిక ధార్మిక భావనలు కూడ దాని విశ్వజనీనతకు హేతువుగు
 చున్నది "ధర్మలాభాత్ పరిం శస్త్రాత్ తస్మాత్ ధర్మం ధర్మో
 త్తియం" "యతో ధర్మస్తో జయః" ఇదియే అకుగమగున కథల
 వలన మనకు తెలియు విషయము కుంభిదేవి తన కుమారుడగు
 యుధిష్ఠిరునకు చెప్ప బుద్ధివాదమిది - "ధర్మే శే పీయతాం బుద్ధిః
 మనస్త మనాదస్త్య చ" చిట్టచివర వ్యాసముహర్షి - గత్తున కేచ్చిన
 సందేశమిది -

ఉద్వహాహుః విరోచ్యేష న తు కశ్చిత్ శృణోతి నుం
 ధర్మాధర్మకృతృ కామశ్చ న కిమర్థం న సీత్యశే
 న జ తు కామాత్ న భూమిన్ స లోభాత్
 ధర్మం త్యజేత్ జీవితన్యాసి పేహోః
 ధర్మోన్మత్తః ఘోరమఖిల్వినీత్యే
 జీవోన్మత్తః పేతురస్య ప్యున్మత్తః

ధర్మాధర్మములకు నిరంతరము పోరాటము జరుగుచునే యుండును.
 కొంతోచో అధర్మమే పై చేయిగ కనపినను అది తన వినాసము
 నకు మూలమగు అంశమును కూడబెట్టుకొని యుండుటవలన దాని
 జీవనము అల్పకాలికమని మహాభారతము మనకు బోధించుచున్నది.
 అసత్యము, అన్యాయము, అధర్మము తలయెత్తకయే యుండుకూడరా?
 అను విషయమును మితబుద్ధికల మనము తెలిసికొనలేకపోయామనియు
 కాని ధర్మమే చివకు జయించునని మాత్రము 'మహాభౌతిము'
 మనకు విశ్వాసమును కలిగించుచున్నది

ధర్మమును పునాదులపై నిలచియుండు మహాభారతమున భారతీయులకు మిగిలిన విషయములకన్నను ప్రధానముగ కనబడునది అందు ప్రతిపాదితమగు భృము సంహత, స్మృతులపైతనే మహా భారతమును ఒక ధర్మగ్రంథము అందు నాయకునిగ చేర్చినబడు యాధిపతిగు ధర్మరాజు అతడు ధర్మని కుమారుడు ధర్మావ తారిము (అత్మావై పుత్రవామాసి) భారత యుద్ధము సర్వయుద్ధము. ఆ యుద్ధక్షేత్రమే ధర్మక్షేత్రము (ధర్మక్షేత్రే కురుక్షేత్రే) కావ్య మున పలుకూర్చు చెప్పబడిన విధముగ విజయము ఎల్లప్పుడు ధర్మము వైపే (యతో ధర్మస్తతో జయః) విష్ణువు శ్రీకృష్ణునిగ అవతార మై తినిదియు ధర్మ సంస్థాపనముకొరకే (ధర్మ సంస్థాపనార్థాయ సంజవామి యుగే యుగే) ■ కారణముననే మహాభారతమును మిగిలిన విషయము లన్నిటికంటెను అధికముగ ధర్మశాస్త్రమనియే పరిగణింతురు

మహాభారతమున కళాకల్పవము, అంతర్గతమగు నైతిక భావన ఎంత చక్కనిదో వ్యాసమహర్షియొక్క పాత్రముల పరికల్పనమును అంత చక్కనిది భీష్మ, ద్రోణ, యుధిష్ఠిర, భీమాద్వుని, కృష్ణ, దుర్యోధన, కర్ణ, ద్రౌపదులు - ఈ ఒక్కొక్క పాత్రమునందును ప్రారంభమున కనబడు గుణవిశేషములు కథ సాగుకొలది వికాసము నంది క్రమక్రమముగ స్పష్టగుడుచుపోయి కథయొక్క ఉపసంహారము నకు తగిన రీతిని చూపుచిద్దుకొన్నవి యుజిష్ఠిరునియందు శాంతి, సంయమము, ధర్మచార్మల్యము, దుర్యోధనునియందు ద్వేషము, అసూయ, శౌర్యములతో గూడిన మూర్ఖత్వము దానికితోడు పాపమునకు జెరిగిపట్టి స్వభావము, భీమునియందు నిర్లక్ష్యస్వభావము మరియు మామత్తుగ ఉండేకముపొందు ప్రవృత్తి. అర్జునునియందు గాంధీయము, దీనరక్షణ, యుత్తాయుక్త పరిష్కానముతో కూడిన సాహసము, కర్ణునియందు గర్వము, దురవాంకారము, బుద్ధవైరిములు

నానితోపాటు విచిత్రముగు బోదాచ్యముః ధృతరాష్ట్రానియందు
మితిలేని గాఢ్యము, నిర్లజ్జః విమర ద్రోణులయందు న్యాయపరత,
రాజకీయః భీష్మునియందు శౌర్యము, దయాపరత, వైరాగ్యము,
క్రాంతియందు శ్రీ సహజముగు విశయశీలత, తీవ్రనీతి, పరిశుద్ధ
చరిత్రము నీని ప్రధానముగ చూపవచ్చును. అటులనే శ్రీకృష్ణుని
యందు రాజనీతి, గాంధీర్యములను, దుష్టశిక్షణ, శిష్ట శిక్షణ మూల
ముగ విశ్వేశ్వరి ప్రయత్నమును, నిష్కామకర్మ, నిస్వార్థ మనో
భావము, అవ్య మానవత్వమును చూడగలము.

కవి చిత్రించిన ఇతిహాసము వేలకొని వర్ణములు గడచి
ప్రాచీనమైనను నేటికిని అది మనకు క్షీతిపాత్ర మగుచున్నదన
లంపలి ఉదాత్త పాత్రములతోపాటు కల్పింపబడిన రసమయ నన్ని నేత
మాత్రే గానకీ కారణము. మనము కావ్యమును వలించుచు కవిచే
చిత్రింపబడిన నన్ని వేకములలో లీనమై తన్మయము మగుచుంటిమన
లంపలి పాత్రములును మనవలెనే అను అనుభవము మనకు కలుగు
చుండుటయే కారణము. ఆ పాత్రములు కూడ మనవలెనే సంతోష
పడుచున్నవి, మనవలెనే కన్నులు తార్చుచున్నవి. మనవలెనే
కోపము, ఉద్రేకము పొందుచున్నవి. నిస్సహాయముగ నిట్టూర్పు
విడుచుచున్నవి. పరానుకంపముతో మనసు కరగుచున్నది. కష్టకాల
మన మనకు విలవిలలాడుచున్నది. మనకును కవి కల్పితపాత్రము
లకును వ్యత్యాస మేమన ఏ గుణము మనయందు పరిమితముగ
నిండునో లేదా అపేక్షణీయమగునో ఆ గుణము పొరియందు పరిపూర్ణ
ముగ నుండును. ఏ కష్టకాలమున మనము జెదరిపోవుదుమో అచ్చట
నాను సాహసముతో నదిరింతురు. ఎచ్చట మనము మోఠముగ
ప్రయాణింపుదుమో అచ్చట వారు కొండంత వైర్యముతో కనబడు
దురు. ఎచ్చట మనము స్వార్థమునకు లొంగిపోవుదుమో అచ్చట
వారు స్వాధీశ్వరము చేయుట మనము చూతుము. అగ్రహమంద

మనైన తావున సంయమనమును చూతుము. మాన లోకమున
 .. ము దేనిని చక్క-నదని, సొగసై వదని తెలిసికొని ఎచ్చటనో బక
 లొక్కణము అందందు భంజ భండముగ నూచి పూర్తిగ, స్థిరముగ
 కొరక లేదే యని శాధపడుచుందుమో దాని సంతను ఆ పౌజన్య
 సౌభాగ్యముల నన్నిటిని కవి తన కృతక లోకమున మన మనో
 నేత్రమునకు కనబడునట్లు రూపుదిద్దును. దానివలన కలుగు ఆనందము,
 ఆ సౌవర్యము కావ్య సౌభాగ్యాన మూహశ్రేయము.

మనము కావ్యమును పఠించుచు పోవునపుడు మనకు
 తెలియకుండుగనే ఏదియో అవ్యక్త కక్తి ప్రభావమున మన మనస్సు
 సత్సాత్రిల సద్గుణములను అనుసరించుచు, దుర్జనల దుర్గుణములను
 వ్యతిరోకించుచుండును మనస్తత్త్విజేత్రులు తెల్పునట్లు కవులు,
 ముఖ్యము యిట్టి అద్భుత సృష్టి వలన మనము మన జీవితము నందలి
 కొరతలను తీర్చుకొనుచున్నాము. అశక్త్యములగు కోరికలకు అవ
 కాశము కల్పించుకొనుచున్నాము. వాస్తవ జీవనమున మానవుని
 ఆర్థి ఎల్లప్పుడును అర్థిత్వితోడనే కూడియుండును అతనికి జీవ
 తమున విధి దత్తమగు అల్ప సౌఖ్యముచే దానిని అతడు తృప్తి
 పొందింపలేడు ■ కారణమున అతడు తనయందు అభావములగు
 గుణములకు యథేచ్ఛముగ పొందునట్టి కాల్పనిక వ్యక్తులను సుల
 ధిమిగ నూహించుకొని ఆ వ్యక్తులతో అభేదభావము నూహించు
 కొని తన కొరతల నన్నిటిని తీర్చుకొనును. అంతియేగాక ఆనందమున
 ముగిసి కేలు అతనికి తాను అట్లు చేయుచున్నానని విషయము కూడ
 తెలియదు.

‘భారతమున సంయుక్త భారత హృదయము వ్యక్తికః
 ప్రతి భావీయుని హృదయము దర్శనీయమగు’¹ వని పాశ్చాత్యులు
 అభిప్రాయ పడుచున్నారు భారత, రామాయణములు నేటికీని భా

1 V S సుబ్రహ్మణ్యం, On the meaning of Mahabharata Page 48

తీయుల రక్త గతములై నారి నాడులలో ప్రవహించు చుండుటకు అందు స్పష్టముగ దర్శనీయముగు మహాన్నతిములగు ఆదర్శముచే హేతువు ఈ ఆదర్శములు చేతికి చిక్కినట్లుండి చిక్కక శాశ్వతిమగు ఆనక్తిని, కుచూహలమును కలిపించుచుండును. ప్రతి జన జీవనము నందును ఆయా జనులయొక్క మహాదర్శములు అవ్యక్తముగను గర్వ వ్యాపకముగను నుండును. మహాభారతము మహాన్నతి పదమును ముట్టిన భారతీయుల ఆదర్శములకు ఒక నువర్ణ నంపుటము వంటిది ఈ అంశమే వేలకొలది వర్ణముల నుండి సజ్జనుల నుండి సామాన్య మానవుని వరకు ఎల్లరను తనవైపు ఆకర్షించుకొనుటకు కారణమగుచున్నది మనము నేటికిని మన జీవన విధానమున అమృతహాకావ్యమును మిరలేము అంతియేగాక సర్వశ్రేష్ఠముగు ఆ కావ్యము నుండి మనము ఇంకను పాఠములను నేర్చుకొన వలసి యున్నది ప్రతి వ్యక్తికిని అదిని కావశ్యకముగునట్టి, అతడు జీర్ణము చేసికొన వలసి యున్నట్టి పాఠమును నేటికిని 'మహాభారతము' నేర్చుచునే యున్నది

ఇట్లు సర్వకాలము లండలి జనులకు బ్రിയమైనదియు, మిక్కిలి వైవిధ్యము కలిగి నట్టిదియు, అత్యంత విభుల మయినదియు నగు "మహాభారతము"ను ఒక్కజే వ్యక్తి రచించియుండెగా? అను సందేహము విద్వాంసులలో జనించింది అది సకారణమే యని పించును. గ్రంథాంధమున "నారాయణం నమస్కృత్య సరం వైవ సరోత్తమం దేవం సరస్వతీం వ్యాసం తతో జయ ముదీగయేత్" అను శ్లోకము కలదు అందు వ్యాస భగవానుడు తనకు తానే నను స్కారిము చెప్పికొనుట ఆనందభరముగ కనబడుచున్నది ఆ ఆక్షేపణమును తప్పించుటకు 'వ్యాసం' అనుటకు బదులు 'వైవ' అను పౌరాంతుకమును ఆ తరువాతి కాలమున ఎవరో గిద్దియందురు కాని ఆ అధ్యాయముననే ముందు "మహాన్నతి పూజితస్వీహ సర్వలోకై

ర్మహాత్మ్య నః ప్రవక్ష్యామి మఱిం పుణ్యం వ్యాసస్యాద్భుత కర్మణః" ఇత్యాదిగ వ్యాస పరమగు స్తుతి కనబడుచున్నది. ■ కారణమున వై దిద్దుబాటు అంగీకార యోగ్యముగ కనబడుదు. ■ శ్లోకము గాని, ఆ అధ్యాయము గాని, అన్య కర్తృక మనిపించు చున్నది.

అను క్రమణికా పర్వమునందు శౌనక మహర్షి వై మిశా రణ్యమున దీర్ఘ సత్రయాగము నారంభించిన విషయము, అద్భుతికి వచ్చిన ఉగ్రశ్రవసుడును సౌతి ■ గురగమునకు వచ్చిన మునీశ్వరు లకు వ్యాసకృత మహా బారతిమును చెప్పవొగగెనను విషయము పచ్చును అంతియేగాక.

"నమో భగవతే తస్మై వ్యాసా గామితే తేజసే ।

యస్య ప్రసాదాత్ వక్ష్యామి నారాయణ కథా మిమామ్!" అని వ్యాస భగవానునికి నమస్కరించి సౌతి కథను ప్రారంభించు చున్నాడు అవునా ఆ యాగము వ్యాస రచనమని ఎల్ల సగలము?

అసలు వ్యాస రచిత మహాభారతమును పెంపదట వైశం పాయన మహర్షి అర్జునుని ముని మనుమడగు జనమేజయునకు తెలిపె ననియు, దానినే మరల తానిక్కడ చెప్పుచున్నా ననియు సౌతి పేర్కొ నెను ఆ కారణమున వైశంపాయనునియొక్కయు, సౌతియొక్కయు మాటలు కృత్రిలో చేరిపోవుట అనివార్యమే కదా!

అనంతరము వచ్చిన 'పర్వ సంగ్రహ పర్వము' కూడ శౌనకాదుల మధ్యన నవచిన సంభాషణమే. అదియును వ్యాస కృతము కానోపదు. ముందు 'పౌష్య పర్వము'న జనమేజయుడు తన సహాధరులతో కూడి కురుక్షేత్రమున జరిపిన సత్రయాగము విష యము కలదు దానిని కూడ వ్యాసభగవానులే రచించి రచియు వైశంపాయనుడు దానినే జనమేజయునకు తెలిపెననియు పేర్కొనిన

అసహాస్యముగ నుండదా? అటు తర్వాతి 'పొలోమ పర్వము'న ఉగ్ర శ్రవ శౌనకులు సంభాషణము ముందుకు కొనసాగి శౌనకుని వంశముగు భృగువంశ మాహాత్మ్యము విప్రరింపబడినది. ముందు వచ్చు 'ఆస్తీక పర్వము' నందును జనశుజయుని విషయమే.

ఈ కారణమున పీఠికాభాగమందలి విషయములు నన్నిటిని జ్యోతిష రచించెనని జ్యోతిషుడు ఉచితముగ కనబడదు అటులనే అను క్రమణికా పర్వమువనే.

'మన్వాది భారతం కేదిత్ ఆస్తీకాది తథా పరే ।

తథోపరివరా దస్త్యే విప్రః సమ్యగ్ ధీయతే॥¹

అని యుండుటను చూచిన వ్యాసకృత భారతము ఎచ్చటి నుండి ప్రారంభమగుదున్నదను విషయమున ఆ కాలమునకే పండిత లోకమున భిన్నాభిప్రాయము లుండినట్లు కనబడుచున్నది. అదే అను క్రమణికా పర్వమున.

'బ్రహ్మ స్లోక సహస్రవాణి అష్టాశ్లోక శతానివ' ² అనియు

'ఇదం శత సహస్రంతు లోకాం పుణ్య శక్మణాం

ఉపాఖ్యానైః సహజ్ఞేయం ఆద్యం భారత ముత్తమం³' అనియు

'ఏకం శత సహస్రంతు మయోక్తం వై నిబోధిత'⁴ అనియు

'వత్సర్వం శతి సాహస్రీం చక్రే భారత సంహితాం

ఉపాఖ్యానై ర్వివాతాపత్ భారతం ప్రగ్యతే గురైః⁵' అనియు

జ్యోతిషుడు చూచిన దాని విపులత్వ విషయమునను ఏకాభిప్రాయము కనబడదు. వ్యాసకృత భారతమున బహుశః మొదట 24,000 శ్లోకములు మాత్రమే ఉండి యుండుననియు అనంతరము వైశంపాయనుడూ, సూత పౌరాణికుల వంటి అనేకానేక కవుల కల్పన

1 వ్యాకా, ఆవ, అను, ఆధ్యాయము 1 శ్లోకము 53

2, 3, 4 5

శ్లో 81 శ్లో 101, 102, శ్లో 109

లకు లోబడి అనేక ఉపాన్యాసములు ఇతర విషయములు చేరి లక్ష శ్లోకములతో నేటి “మహాభారత” రూపము చాల్చియుండుననియు చెప్పవచ్చును.

మనోభారతమును అధ్యయనముచేసిన వలువురు పాశ్చాత్య ప్రాచ్య పండితులు మొత్తముమీద అది ఏక కర్తృకము కాదనియు, మూడు ముఖ్యభుక్తుములుగ అది అనేక ప్రక్షిప్తములకు లోబడిన దనియు, దాని వలన గ్రంథము పెరిచోయినదనియు తిలంధిరి, మూలతః కావ్యము కొరకు సిద్ధుణములను ప్రకంసించుట కొరకై యుండి ధర్మ సీతి విషయములతో గూడి ధార్మిక కావ్యమయినదని వారి అభిప్రాయము.*

* ‘మనోభారత కర్తృత్వమును గూర్చియు వ్యాపిని గూర్చియు నూరు వర్షముల కాలమున పాశ్చాత్య ప్రాచ్య విద్వాంసుల ఆలోచనల ప్రకారముగా నున్నవి - బోప్ (Bopp) అను విద్వాంసుడు “మనోభారతము నందలి భాగములన్నియు ఒకే కాలమున ఒకే కర్తృతే రచియింపబడినట్లు లేదు” అని అభిప్రాయపడెను. సి. లాసెన్ (C Lassen) అను నతడు “వైకహాయసుకు జనపేజమును చెప్పినది “భారతము” పొలి శోకనకు చెప్పినది “మనోభారతము” ఇప్పుడున్నది తృతీయ విస్తృతరూపముగ భావించుచున్నాను” అనెను. ఆలని అభిప్రాయమున ఆ కావ్యము మూలతః ధర్మాత్మకము కౌరవ ప్రధానము నయియుండి అనంతర కాలమున కృష్ణ పాండవ ప్రధానము ధర్మబోధకము నయినది. వెబర్ (Weber) అనునతడు మొదట 8800 శ్లోకములతో కూడిన మనోభారతము క్రమముగ ఒక లక్ష శ్లోకములకు పెరిగి 12 యుద్ధములకు సంబంధించిన కథా భాగమే మూలభారతమయి యుండి ఋగ్వేదము నందున్న “నారాకంసీ” గాథల మాదిరితో అతః కతమనముల కాలము ప్రజాముఖములలో నుండి ఎవరో ఒకరుచే వీరరావముగ రచింపబడి యుండును, అనంతరము అనేకుల చేర్పులచే అది విస్తృత మైందై యుండునని అతడుపించెను. మాక్స్ మ్యుల్లర్ (Max Müller) ‘మూలమున లౌకిక కావ్యమనిపించి కొరవల వీర గాథగా నుండ, అనంతరము వైదికులు దానిని పరిష్కరించి ధర్మసీతి ఆధారములను చేర్చి ధార్మిక కావ్యముగ చేసిరి’ అనియున్నాడు.

సొరెన్సేన్ (Sorensen) అను స్కాండినేవియా వండియుడు “మహాభారతము ను మూలతః ఏక కర్తృకముగ నంగీకరించి ప్రక్షిప్తమును విభాగించి వేరుచేయుటకు ప్రయత్నించెను

బ్లాడ్ విగ్ (Lud wig) అనునాతడును సొరెన్సేన్ వలెనే అభిప్రాయపడి మహా భారతము ఋతు పరివర్తనము, యౌత్వ- రూపకమనియు వేదములకును దానికిని సంబంధమును కల్పించెను

హాల్త్ మన్ (Holtzman) మూలతః తొరపులను ప్రశంసిండు వీరగాధిగా నుండె ననియు అనంతరము బౌద్ధుల చేర్పులకు లోబడినదనియు ఆట తర్వాత హిందూ కావ్యమయినదనియు పొందవ ప్రశంస - కృష్ణ ప్రాధాన్యతలు క్రమేణ తలచు త్తిన వనియు నూహించెను

మాక్ డొనెల్ (Macdonnell) కడు పాంచాలర వీరగాధలను ఎవరో సంకలనము చేసి వీరకావ్యముగ రచించిననియు తొరవ ప్రధానముగ నున్నకథ అనంతర కాలమున పొందవ ప్రధానముగి మారినదని భావించెను

స్కైరెడర్ (Schroeder) కొద్ది హెచ్చు తగ్గులుగి హాల్త్ మన్ అభిప్రాయము నంగీకరించెను

హాప్కిన్స్ (Hopkins) అను ఆమెరికా విద్వాంసుడు మహాభారతమును “గ్రంథము కాని గ్రంథము” అని హాస్యముగా వ్రాసి తొరవవరముగా నున్న కావ్యము క్రమముగ స్వల్ప పాఠములనుకను లోబడి పొందవ ప్రధానమై ధర్మము నీతి ఇత్యాదులను చేర్చికొని ఇంకను పెరుగుచునే యున్నదనెను

వింటర్ నిట్జ్ (Winter nitz) తొరవ పొందవుల యుద్ధము ఇతిహాసిక యటనము అతి మోచలు వీరగాధా రూపమున నుండి కాలక్రమమున దానిలో ధర్మ, నీతి సంప్రదాయముల ఉపదేశము దేవతల కథలు, మతిపరమైన విషయములు చేరుకొన్నవి యంటి విస్తృతమైన అనేక తావుల ఎరస్వర విరుద్ధాభిప్రాయములతో కూడిన ఈ గ్రంథము ఇప్పుడున్న రూపముననే ఏక కర్తృకమునచో ఆ కర్తృ ఏకకాలముననే అర్చి ముచ్చుడు, అతి బుద్ధిమంతుడు కావలసి యుండను ఆ కారణమున ఈ గ్రంథము వేలాది విర్షములుగి పెరుగుచు వచ్చిన అనేక కర్తృకము” అని యన్నాడు

రమోచంద్రదత్త అను బెంగాల్ విద్వాంసుడు పాశ్చాత్యుల అభిప్రాయములనే ఏక రీతిగ అమోదించెను

అవిద్యుత్తు, డా॥ సుక్తాంకర్ వంటి విద్యుత్తులు పాశ్చాత్య విద్వాంసుల వాద సూక్తితో బయల్పడిన సంఘముల నన్నిటిని నివారించి మొత్తముమీద “మహాభారతము” భారతీయ సంప్రదాయముల కనుగుణముగ ఒకరిచేతనే రచింపబడిన మహాకావ్యముగ సమర్థించిరి కాని కావ్యము సంపత్తును ప్రజ్ఞేపములు క్రమ్ముకొనుట ద్వారా అది వృద్ధి పొందుచు వచ్చినదనుటయు నిజము. ఆ కారణమున “మహాభారతము” వర్ణనశీలముగు ఒక మహాకావ్యము. అది విపులత్వమున వర్ణిల్లుచు పోవుటకు విశేషముగ దాని జన ప్రీయత్వము కారణము ప్రాచీన కాలమందలి జనులు ఇట్టి కావ్యములను చదివి చదివి ఒక ప్రక్కనుండి కంఠస్థము చేయుచుండుటవలన అనుష్టుప్ శ్లోకముల నడక వారికి చక్కగ హృద్గతముగు మండన దానికి తోడు శబ్ద సంపదయు వారికుండెను వారు కావ్యమును ఎత్తి వ్రాసికొనునప్పుడు ఇటువంటి కొంత కలదని తోచినచే తడవుగ రెండు శ్లోకములతో ఆ లోపమును భర్తీ చేసి, వర్ణన చాలదనిపించిన చోట నాలుగు వర్ణన శ్లోకములను చేర్చి ముందుకు సాగజొచ్చిరి అంతియే గాక కథనకారులు కథను చెప్పనప్పుడు ఆ కథలో తమకు ప్రీయముగు ఒక్కొక్క పాత్రను ప్రశంసించునప్పుడు గూడ కావ్యము పెరిగి యుండవచ్చును

కారవ పాండవుల ఇతిహాసమునకు తోడు భృగువంశ చరిత్రమును, కృష్ణ మాహాత్మ్యమును చేర్చి తెలుపుట మహాభారత

C V వైద్య 8 800, 24 000 1 00 000 అను సంఖ్యలను బట్టి మన్వాది, ఆస్తి కాది ఉపరిరవాది అగు ఆదారములపై మహాభారతము మూడు అవ్యక్తులు కలదిగి ప్రతిపాదించెను.

దాల్మన్ (Dalhman) ఆగు ఐర్మను విద్వాంసుడు మహాభారతము నందు దార్మిక వైదిక భావరచన ప్రధానము లగును వాని వివరణ కొలుచే కారవ పాండవుల కథ ఐతర మట్లములు ఉపకరణ చేసిననియు అభిప్రాయపడెను

విపులత్వమునకు మరియొక ప్రబల కారణమునిపించుచున్నది. బౌద్ధ ధర్మము అవనతమగుచు భౌతికదేశమున వైష్ణవ ధర్మము దిన దినాభివృద్ధి నందగ కృష్ణ భక్తియు పండు చేరి కృష్ణపారమ్యమే ప్రముఖ ధార్మిక భావనయై మహాభారతము నేటి స్వరూపము నందియుండును. సుమారు 800 పర్వముల కాలము ప్రక్షిప్తములు చేరుచు వచ్చి ఇప్పటికి సుమారు 1,500 పర్వముల క్రిందటనే "మహాభారతము" నేటి స్వరూపము నందియుండును¹ కాని నేడు దాని మూల స్వరూప మెట్టిది? ప్రక్షిప్త భాగము లేయ? ఆ ప్రక్షిప్త భాగముల నుండి మూల భారతమును చేరు చేయుటెట్లు? అను ప్రశ్నములకు సమాధానము లంత సూత్ర నాధ్యములుగ కనబడుట లేదు.

వైదిక వాఙ్మయమున నిష్ఠాశ్రులగు "ల్యూడ్ విగ్" గారి అభిప్రాయము ప్రకారము "విమర్శకులు సూక్ష్మ పరిశీలన జరిపి ఎచ్చట అసంబద్ధములగు కథాంశములు గలవో, ఎచ్చట చెప్పిన విషయము పూర్తిగ అనవసరమగుచున్నో, ఎచ్చట విషయము పునరావృత్తి యగునో, ఎచ్చట చెప్పబడుచున్న విషయమునకు చెప్పిన విషయమునకు సంబంధము లేనట్లయినో అను విశేషములను కనిపెట్టగలిగిన అట్టి భాగములను సామాన్యముగ ప్రక్షిప్త భాగములుగ గుర్తింపవచ్చును" అనియేగాక విమర్శకులు ఇంకను ముందుకు వెళ్ళి ఛందస్సు, భాష, వైలి మున్నగు విషయములను కూలంకషముగ పరిశీలింపవలసి యున్నది అందున్నట్లుండి మార్పు కనబడినవో అట్టి భాగములు ప్రక్షిప్తములేమో అను సందేహమునకు స్థానము కలుగును అట్టి భాగమును విశేషమైన శ్రద్ధతో పర్యాలోచన చేయవలెను పలువురు విమర్శకులు శ్రమపడి మహాభారతము నందలి

¹ At least 1500 years ago the Mahabharata was already just as we possess it to day in our manuscripts edition or at least very similar work which was of about the same extent as our epic of to day

ప్రక్షిప్త భాగములను నేరుచేయుటకు కృషి చేసిరి. కాని మహా భారతము విషయమున ప్రక్షిప్త భాగముల సమస్త్య ఎంతటి జటిలమైనదన సమ్మితముగాని మూలకావ్య మిదియని కనిపెట్టుటకు ఏ విధముగను సాధ్యమగుట లేదు లోతుగ పరిశీలన జరికి విశ్లేషణ చేయుచు పోవునప్పుడు ఒకే మూలమనుటకు బదులు పలుమూలములను వాచమునకు అవకాశము కనబడుచున్నది. ఈ విషయమున 'పూర్వా' ఇండో-ఆర్య ప్రాచ్య పరిశోధన సంస్థవారు కాశ్మీరు నుండి కన్యాకుమారి వరకు, బొంబాయి నుండి కలకత్తా వరకు మూలమూలము యందు లభించిన సకల లిపులలోని "మహాభారత" ప్రతులను సంగ్రహించి సుదీర్ఘ పరిశీలనావంతరము నూరారు ప్రతులను ఎరిశోధించి సరుక్ష్మమైన మూల పాఠముని కాపొన్నచో పరిష్కరించి ఒక్కొక్క భాగముగ ప్రకటించిరి ఆ పరిశోధన ఫలితముగ లభించిన విశేషాంతము "మహాభారతము" పాఠముగ చీలి రెండు ముఖ్య ప్రవాహములుగ నేటికి మనముగ్ధకు ప్రవహించి వచ్చినది. అందు ఒక ప్రవాహము 'బొత్తరాహము' రెండవది 'దాక్షిణాత్యము' మరల ఆ రెండు ప్రవాహములును తాము ప్రవహించు ప్రాంతములందు ఆయా ప్రాంత భేదములను సమ్మిళితము చేసికొన్నవి. అంతియేగాక ఒకే ప్రాంతము నందలి పలు ప్రతులందు మరస్పర వ్యత్యాసములు కనబడుచున్నవి ఇట్లుగుటకు కారణము "మహాభారతము" చాలా కాలము వరకు అమూర్త గూఢమున నుండి బోవుటయే అనవలెను.

బొత్తరాహ విభాగమున కాశ్మీరమున లభించిన పాఠమును, దాక్షిణాత్య భాగమున మళగూళి దేశ పాఠమును విశ్వాసార్హమైనవిగ గుర్తించ బడినది దాక్షిణ దేశ కవులుగ కవిత్రయమువారికిని, సంప్రదారాధిపతును దాక్షిణాత్య పాఠమే ఆధారమై యుండ ననుట సహజము అట్లుని స్పష్టముగ వారు అనుసరించిన మూలగ్రంథ మిదియని తెలుపుట కష్టము.

11వ శతాబ్దము నందలి దాక్షిణాత్య పారి స్వరూపమును గూర్చి తెలిసికొనుటకు తూర్పు చాళుక్యరాజుగు రాజరాజు నరేంద్రుని (1022-61) ఆస్థానము నందలి కవియగు నన్నయ భట్టుణ్ణి రచింపబడిన “ఆంధ్ర భారతము” చక్కని ఆధార మగుచున్నది “ఆంధ్రభారతము” మూలభారతమునకు సంక్షిప్త రూపమే యన వచ్చును అంతియేగాక నన్నయభట్టు తన కావ్యమునందు “వర్వ సంగ్రహ” భాగమును యథాతథముగ గ్రహించి మూల భారతము నంటి ప్రతి పర్వము నందలి శ్లోక సంఖ్యను తెలుపుట వలన పై విషయము మరింత స్పష్టమగు చున్నది అందునను కవి స్వతంత్ర ప్రవృత్తికి విశేష ప్రాధాన్యము సీయక మూలమునే సమర్థముగ అనుసరించెను. కన్నడము నందలి ప్రసిద్ధ మహాభారత కవులలో ప్రథముడుగు ‘వంప’ నన్నయభట్టు కన్న అతి ప్రాచీనుడేమియు కాదు అటులనే నారణప్ప అతి నవీనుడును కాదు

తెలుగునాత్మక పరిశీలనము వలన నన్నయభట్టుచే అనుసరింప బడిన మూలగ్రంథమే వంప, తిక్కన, నారణప్పలకును ఆధారమై యుండునని ఊహింపబడుచున్నది ప్రకృతము ఈ పరిశోధనావసరమున తిక్కన, నారణప్ప లిరువురును కథావస్తువు నందు చేపట్టిన వ్యత్యాసములను సూక్ష్మముగ గుర్తించుటకు మీకు ఈ పరిశోధనాంశము కథాంశమున ప్రధాన ఘట్టములగు విరాటోద్యోగ పర్వములకు పరిమితము చేసికొనబడినది

భారతమున విరాటోద్యోగ పర్వముల స్థానము :

భారతమున ప్రతి పర్వము తన ప్రాత స్త్యమును చాటు ఒక ప్రబంధ మగుచున్నది. కావుననే తిక్కన దీనిని “ప్రబంధ

మండలి”¹ అనినాడు కుమార వ్యాసుడు “భారత కథా మండలి”² అనినాడు

విరాటపర్వము :

“హృదయాయాన్వేది వత్సర్థ మూర్ఛిత కథోపేతంబు నానారసాభ్యుదయోల్లాసి”³ అని స్వయముగ తిక్కన విరాట పర్వము నందలి ఇతి వృత్తము ఏవిధముగ ప్రబంధరచనమునకు అనుకూలముగనున్నదియు ప్రారంభముననే తేటతెల్లము చేసేయున్నాడు ఇందలి ఇతి వృత్తము మానవ జీవితమున కత్యంత సన్నిహితము, వీర శృంగారాది రసములకు ఆశ్రయమును అగుటచే హృదయాన్వేది అగుచున్నది ఆయా సందర్భములలో వ్యక్తుల ప్రవర్తనల వలన బయల్పడునట్టి వారివారి నైజశీల స్వభావములు మున్నగు వానికి ఈ కథా భాగమును అవకాశము అధికముగ నున్నది కావుననే లౌకిక జీవిత మిందు సంపూర్ణముగ ప్రతిబింబించిన దనవచ్చును.

మహాభారతమున విరాట పర్వమునకొక ప్రత్యేక ప్రాధాన్యము కలదు. ఈ పై శిష్యము మిగిలిన పర్వములకు లేదనినను అది శయోక్తి కానోపదు. నన్నయ పర్వ సంగ్రహ వివరణమున విరాట పర్వము 3,500 శ్లోకములు కలిగి యున్నదని తెలుపుచు ‘పర్వయై రాటాదిక పర్వ చతుష్టయమునకు సభారంజకమై సర్వమనోజ్ఞము నాలుగు పర్వము నాదగి విరాట పర్వము వెలయున్”⁴ అని విరాట పర్వము సభారంజకము, సర్వ మనోజ్ఞము అయినదని దాని ప్రాధాన్యమును ప్రస్తుతించెను. పర్వ చతుష్టయమునగ నాలుగు ఊప పర్వ

1 తిక్కన భారతము, వి ప, ప్ర ఆ, ప 8

2 కు వ్యా భ ఆశ్వాసాంతి గద్య

3 తి భా, వి ప, ప్ర ఆ, ప 7

4 తి భా, వి ప, ప్ర ఆ, ప 428

ములు— 1. పాండవ ప్రవేశ పర్వము, 2 కీచక వధ పర్వము, 3 గోహరిణి పర్వము, 4 వైవాహిక పర్వము.

అరిణ్యవాసుము శన్నను పాండవులకు అజ్ఞాతవాసుము మిక్కిలి కష్టతరమైనది. ఈ విషయము 'మహిత సముజ్జ్వలాశృతులు మానధనుల జవమాన్యులంగనా సహితముగాగ . సమ్యగుపాయ నిగూఢ వృత్తిమై పహతుల కప్రభేద్యమగు నాపదామూఢగు నేడు నేమి గతి చరించెదను జనమేజయుని పల్కుల లోనే వెల్లడి మైనది పరాకృమవృత్తి జీవనమున, అందునను రాజ శ్రయమున గల కష్టములు పాండవుల విరాటనగర శీవితము వలన వ్యక్తము లగుచున్నవి విరాటుని వినోదము కొరకు భీముడు జెట్టి మల్లరతో మాత్రమే గాక సింహాది క్రూర సత్త్వములతో గూడ భోరవలసి వచ్చుటయు, దాన్య భారము చేతనే స్వామిని యగు సుదేష్ఠ అజ్ఞను మొరలేక ఆసనము తెచ్చుటకై చాగ్రపది కీచకు నింటికి బోవుటయు, తన అభిప్రాయమును గాదనిన ధర్మజుని విరటుడు పాచికలతో కొట్టుటయు నిత్యాదు లిందుకు నిదర్శనములు బ్రాహ్మదీ, ధర్మజుల దాన్యమే వారి నిస్సహాయ స్థితికి కారణమైనది. కీచకుని కాముక ప్రవృత్తి, వీరపత్ని సాధ్వీమణి అగు చాగ్రపదీజీవి పరాభవము, కీచక వనోద్యోగము దాని పరిణామ సన్నివేశములు మున్నగునవి సుదేష్ఠా కీచకులయు, బ్రాహ్మదీ ధర్మజులయు అంతః స్రవకృతులను, శీల స్వభావాదులను వ్యక్తపరచు చున్నవి.

మన నిత్య జీవితమున మనకు ప్రత్యక్షములగు కాముక స్త్రీలొలుపత, యుక్త యుక్త పరిజ్ఞాన పూన్యతి, దాని ఫలితము కీచక వృత్తాంత ప్రధాన విషయములయి చివరికు దుష్ట నిర్మూలనముచే 'నృపదయాశ్లాఘి' అగుచున్నది భీమ కీచకులు నాయక ప్రతి నాయకులుగను, వీరము ప్రధాన రసముగను, ధర్మార్థములు

ఫలముగను గలిగిన ఈ ఘట్టము నొక ప్రత్యేక ప్రబంధముగ వ్యాస, బిక్కన, కుమార వ్యాసులు తీర్చి దిద్దిరి

అహంకార మదోన్మత్తి అగు కీచకుడు ద్రాపదిని సామాన్య పనితగ భావించి తన మన్మథ తాపము స్పీగోరెను. కన్నడ భారతమున — చేతులు జోడించి దీనముగ పార్థింపుటకే దిగినాడు. ద్రాపది పలు విధముల వారించినది. ప్రయోజన రహిత మగుటచే ఫలితముగ కథ సోదర సహిత కీచ వధ జరిగినది ఊర్జిత కథ లనగ ఉత్సాహ గర్భితమైన కథ వీరిమునకు ఉత్సాహము ధాయి భావము ఈ కీచక అథ ఘట్టమున దుష్టోద్యోగమున కీచకుని ఉత్సాహము, దక్షు సుంహరోద్యోగమున భీముని ఉత్సాహము ప్రదర్శితము చారల పలన కీచక విషయము దుర్యోధనునకు చేరి నది వెంటనే ఆ పనిత ద్రాపది యని, ఆ గంధర్వుడు భీముడై యుండునని, పాండవుల ఉనికి విరాట నగరముననే యై యుండునని కూడ నిర్ణయింప బడినది నారి అష్టాత్రవాసమును భంగ పరచుట మూలమున పాండవులను తిరిగి అరణ్యవాసమునకు పంపవలెనని ఉత్స హించిరి ఆ ఉత్సాహమే గోగ్రహణ రూపమున క్రియారూపము దాల్చినది. కాని ఈ ప్రయత్నమున పాండవుల విరాట రక్షణోత్సాహము కారవులను భగ్న మనో రథులను జేసినది. గోగ్రహణము సందలి పాండవుల ఉత్సాహమే తదుపరి భారత ఘోర యుద్ధమునకు ప్రోత్సాహకమైనది. పాండవుల విరాట రక్షణోత్సాహమే విరాటుని తన కుమార్తె అగు ఉత్తరను అభిమన్యున కిచ్చుటకు ఉత్సాహపరిచినది ఇట్లు విరాట పర్యము ఆగ్ర్యంబము ఊర్జిత కథోపేతమై చదువు వారికి, వినువారికి వ్యాదయూహ్లాది అగుచున్నది

విరాట పర్వమొక ప్రత్యేక ప్రబంధమని, అందలి ఎన్ని వేశములు వివిధ రసములు ఆశ్రయములని తెలిసికొని యుంటిము.

విరాట పర్వము నందలి ప్రధాన ఘట్టములు కీచక వధ, ఉగ్రహణము, అభిమన్యుని వివాహము కీచక వధయందు సీత అంగి రసము, శృంగారాభాసము, రాద్రము, బీభత్సము అంగము, ఉత్తర ఉగ్రహణము నందు అంగి రసము వీరము, దాని అంగము, రాద్రము, హాస్యము పాంపుల అజ్ఞాత వాసానంతరము బయ్యి, సన్నివేశముగ అద్భుత రసము అభిమన్యుని వివాహ సందర్భము లలిత శృంగార రసమును ప్రధానములై మనోహరముగ నున్నది. దీనికి తోడు కన్నడ భారతమాన కృష్ణుని పాత్రమును ప్రవేశపెట్టి మూలమున భక్తిరసమునకును స్థానము కలిగినది.

రసములు పలుకకము లున్నను శృంగార, వీర రసముల మాత్రమే ఉదాత్తము లైనవి ఆ కారణముననే లక్షణ కర్తృ నాటకములలో శృంగార, వీరములనే ప్రధాన రసములుగ పోషింపలేనని శాసింపిరి తిక్కన, కుమారవ్యాసులు విరాట పర్వము 'నాటకీయము' గనే వడిపించిరి. ఇందు శృంగార, వీరరసములు సమృద్ధిగను, సమర్థముగను పరిపోషింప బడినవి. విరాటపర్వము రసమణియగుట చేతనే 'నానా రసాభ్యుదయోల్లాసీ'యై వెలుగొందుచున్నది.

కథాకథనము విషయము పరిశీలించినను విరాట పర్వమునకు ప్రత్యేక ప్రాధాన్యము కలదు భారతము నందలి పూర్వాపరములను సన్నివేశములకు దానిని ఆయువు పట్టుగ పేర్కొన వచ్చును. అంజ పూర్వారము వంతును జరిగిన సన్నివేశములను బట్టి దుర్యోధను గొప్పము విజృంభించినది అధర్మమునకే జయము లభించినది చీకటిలో కాంతి కిరణమువలె అరణ్యపర్వము నందలి పడరాని గాథ లోనే పాండవులు అత్యంత శక్తిమంతములైన పాశుపతాద్యస్త్రములను సాధించుకొని మరింత శక్తిమంతులైరి. ఉద్యోగ పర్వమునందు సత్యము, ధర్మము ప్రేరేతములై బలమును వుంజుకొని భారత ఘోరమున పాండవులు ప్రతిజ్ఞలను నెరవేర్చుకొనుటకు వీలు కలిగినది.

‘సమయ సముచిత కృత్యంబు చక్క చేసి
పాండవులు రాజ్యమున కాసి సడక మున్న
యరసి యెఱిగి యరణ్యంబు నందు నొంటి

యట్లు యుగముల గడచి బోననివలయు’ ఇది దుర్యోధనుని దురాలోచన పాండవుల కిది ప్రాణ సంకటము రెండు పక్షముల వారును కార్యసాధనమునకై తమ తమ శక్తి యుక్తులను కేంద్రీకరించిరి విరాటపర్వమును భారత కథాక్రమమున పూర్వపఠాశ్రమములను కలిపెడి సంధిచ్ఛముగ గ్రహింప వచ్చును అట్లాత వాసమునకు మూలము ద్యూతిము. అందులకు మూలము పాండవ కౌరవుల జ్వాలాది పైరము అట్లే విరాటపర్వమునందలి కౌరవ పాండవ యుద్ధములకు మూలము గోగ్రహణము చాకిరి మూలము కీచక వధా గోగ్రహణ యుద్ధలితము రాజోవు భారత మహా సంగ్రామమున పాండవుల విజయమునకు సూచనప్రాయము ఇట్లు ఈ పర్వమున రాజోవు కథాభాగము సూచితమైనది

ఆరణ్య పర్వాంతము పరకును దుర్యోధనుని విశ్రంభలత్వము వర్ణితము. ఈ విష్ణుముహూర్తే దుర్యోధనుని విజృంభణమునకు భరతివాక్యము, పాండవుల క్రియూపరతకు నాందీ వాక్యము పలుకబడినది ఈ రెంగింటి రూపకల్పనమే గోగ్రహణము ఇందలి యుద్ధము పదునెనిమిది ఘడియ , కాలమేయైనను పదునెనిమిది దినముల భారత యుద్ధమునకు దీక్షింపది. కురుక్షేత్ర సంగ్రామ విజయమున కిదియే పునాదియైనది

పాండవులు విరాటుని కొలువున నిర్విఘ్నముగ ప్రవేశించుటతో శుభారంభమైన ఈ ప్రబంధము దక్ష శిక్షణముతో కొనసాగి శుభ పరంపరలతో చివరకు అభిమన్యుని వివాహ రూపమున మంగళాంతమైనది భారత యుద్ధ పరిసమాప్త్యనంతరము భరత పంశాంకురము ఉత్తర సంతానము శాపలసి యున్నది. మొత్తము

చంద్ర వంశమునే నిలుపవలసి యున్నది కావున ఉత్తరాభిమన్యుల వివాహము కథాభాగమునకు ఆత్యంత ప్రధానమైనది వ్యాసునికన్న తిక్కన కుమారవ్యాసు లిరువురును ఈ వివాహము నత్యంత వైభవముగ, మనోజ్ఞముగ, మంగళ యుతముగ, శృంగారి రసస్థావితముగ వర్ణించిరి. దేశీయ సాంప్రదాయముతో అమూలకములైన నిషయముల నెన్నిటనో చేర్చిరి

ఇంతియేగాక తిక్కన కుమార వ్యాసుల రచనా వైభవము మిక్కిలి మనోజ్ఞముగ ఈ పర్వమున ప్రకాశింపవడి. ఈ పర్వము నందలి సూక్ష్మోదయ, సూర్యాస్తమయ, అంధకారాని వర్ణనలు, విరహ వర్ణనము, ఆంగిక వర్ణనలు మొదలుగునది తరువాతి కవులకు మార్గదర్శకములైనవి. ఆంధ్రమున ప్రసిద్ధ యుగమునకు తిక్కనయే మార్గదర్శకుడనవచ్చును విరాట పర్వము నంది వర్ణనలు వర్ణనల కొరకు చేయబడినట్లు గాక కథాకథనమున చక్కని సమన్వయము నంది యుండుట ఒక ప్రత్యేకత. ఈ ప్రత్యేకత విరాటపర్వమునకు మాత్రమే పరిమితము కాదు విరాటపర్వము సారాయా గ్రంథముగ జనులకు ప్రీతిపాత్రమైనది వర్ణములు లేక కఠినత కాటకములు సంభవించినపుడు విరాటపర్వము పురాణ పరమము వలన వర్ణములు కురియునని మనవారి నమ్మకము భారతమునకు ప్రజులలో గల ఆదరమునకు ఇది నిదర్శనము

ఉద్యోగపర్వ ప్రాశస్త్యము

భారతము నందలి మిగిలిన పర్వముల కన్న ఉపాఖ్యానముల చేతను, పాత్రల మానసిక చిత్రణ చేతను, వేదాంత సారము చేతను, రాజనీతి తంత్రజ్ఞత చేతను, నీతి బోధ చేతను ఈ ఉద్యోగ పర్వము ముత్యాల సరము నందలి నాయకమణి పతే ప్రకాశించును.

ఉద్యోగపర్వ ప్రాశస్త్యమును తెలుపుటకు సంస్కృతాంధ్రీకర్ణాట భారతములు మూడును సమర్థములగుచునే ఉన్నవి

ఉద్యోగ పర్వమున పశుత్పత్తియంతయు ప్రసంగాశ్రయమై యున్నది. ఇంత వక్రని ప్రసంగములకు మిళిలిన పర్వముల యందవ శాశములు తక్కువ. ఈ ప్రసంగములను రెండు విధములుగ విభజించు కొనవచ్చును. 1. సంభాషణలు, 2. ఉపన్యాసములు. వ్యక్తులు ఒరిగొరులతో చేయు ప్రసంగములు సంభాషణములు, జనసందోహములకు నమూనా నాకర్షించుటకై సభావేదికనుండి చేయు ప్రసంగములు ఉపన్యాసములు దుష్టమని పురోహితుడును, శ్రీకృష్ణుడును కొరవ సభయందును, సంజయుడు పాండవ సభయందును గావించిన ప్రసిద్ధి గము లిందుల కుదాహరణములు అంతియేగాక నవీనులు పేర్కొను చర్చాగోష్ఠులు (Symposia) ను ఇందు గలవు అభిచున్ద్రుని వివాహసంబంధము విరాటుని కొలువుకూటమున, కృష్ణుని రహస్య మందిరమున, సంజయుడు పాండవులయొద్ద నుండి తిరిగి వచ్చిన తరువాత ధృతరాష్ట్రుని కొలువుకూటమున, భావిషికమునకై పాండవుల సమావేశమున ఈ గోష్ఠుల లక్షణము చక్కగ కనబడును

ఈ పర్వముయొక్క నామమే ఉద్యోగము ఉద్యోగ మనగ ప్రయత్నము ఈ ప్రయత్నము డేకొరకు? సంధికొరకా? యుద్ధముకొరకా? యథార్థము పరిశీలించ సంధి జరుగునని విశ్వసించిన వారెవరును కనబడదు. ప్రయత్నమంతయు 'తమతి ప్సేమియు లేదు, తప్పంతయు నెదుటివారిచే' అని నిరూపించి బలసమీకరణము గావించు కొనుట కొరకే అని ఊహించ వచ్చును కావుననే సంధి ప్రయత్నములకు విస్తృతి అధికముగ నున్నను ప్రాధాన్యమంతయు సమర ప్రయత్నమునకే ఒనగబడినది. సంధి ప్రయత్నములు కూడ సమర ప్రయత్నమునకు బలము చేకూర్చుటకు జరిగినవే అగుటచే ఈ పర్వమును 'సమరోద్యోగపర్వ'మనుట ఎంతయును యుక్తము. సమర

సన్నాహమునకు కావలసిన సకల ప్రయత్నములను ఈ పర్వముననే గావించబడినవి నీనాథిపతుల కర్ణ యము కూడ జరిగి యుద్ధశీత్రము నకు తరలుట కూడ జరిగివది.

ఉద్యోగపర్వమున ప్రాసంగికేతివృత్తములు కొన్ని గొప్ప అందు ప్రథమాశ్వాసము నందలి ఇంద్ర విజయోపాఖ్యానము, చిట్ట ధాశ్వాసము నందలి అంబోపాఖ్యానమును ముఖ్యములై నవి ప్రజాగర పర్వము నందలి వేదాంత బోధ ప్రాసంగికముగ నుండుటయేగాక మూలమున దీర్ఘముగ నుండుట పాఠకునకు కొంత విసుగు కలిగించు చున్నదని చెప్పక తప్పదు తిక్కన కుమార వ్యాసులు దానిని సం గ్రహించుట మూలమున ప్రస్తుత కథకు ప్రత్యేకముగ నుపకరించు నట్లు చేసికొనుట వలనను వస్తుగమన వేగము మరికట్టుకుండు గాచు కొనిరి. విదురుడు తన ప్రసంగమున మధ్య మధ్య 'పాండవులకు పాలుపంచి ఇస్తు' అని ప్రస్తుతాంశమును బోధించుచు నందెరిప్పశుద్ధివి గలుగ జేయుచుండును కుమారి వ్యాసుని భారతమున ఇంద్ర విజయో పాఖ్యానము పరిహరింపబడి, అంబోపాఖ్యానము ఆవిర్వముననే చేర్చబడినది

తిక్కన కావ్యరస దృష్టితో సనత్కుజ గీయ పర్వమును దాదాపు పరిహరించి యుండ, కుమార వ్యాసుడు విపులముగ సనత్కు జాతునిచే ధృతరాష్ట్రునకు నీతిబోధ గావించచేసెను తిక్కన ప్రధా నముగ కవియు, కుమార వ్యాసుడు భక్తుడను అగుటచే కావ్య రత్నశ్లష్మి నై న తిక్కన ఔచిత్య దృష్టిచే పరిహరింపగ, కావ్య కళను గొణముగ గ్రహించిన కుమార వ్యాసుడు దానినే విస్తరించెను.

ఉద్యోగ పర్వముయొక్క ప్రాశస్త్యమును పెంచునది వస్తు సంవిధాన చాతుర్యము ఉద్యోగ పర్వము నందలి రాయభార ములు గాని, ప్రసంగములు గాని పరిశీలించి సారాంశమును చెప్ప వలెన్న 'కారవులు అకారణముగ పాండవులపై పగబూని బాల్కము

నుండియు కష్టముల పాలేసిరి అయినను శాంతాత్మకతైన పాండవులు తమకు అయిదూర్శిచ్చినను చాలునని కోరుచున్నారు వార్షి తిండి పాలు వారికిచ్చుట న్యాయము' అని మూడు వాక్యములలో చెప్పవచ్చును. కృష్ణుడుగాని, విదురుడుగాని, సంజయుడుగాని, గాంధారి ధృతరాష్ట్రులుగాని, మరెవ్వరుగాని ఏమి చెప్పినను సారాంశము నమానమే అగుచున్నది కావున పర్వము నందలి పస్త్రవంశయు పునరుక్తిప్రాయము ఈ పునరుక్తికి ఏ మాత్రము విసుగు కలుగకుండ చిత్రీకరించుటలోనే సంవిధాన ప్రాగల్భ్యమాన్నది.

ఇందు మూడు రాయబారము లున్నవి దేనికవి ప్రత్యేకత కలిగి యున్నవో రాయబారులు-ద్రుపద పురోహితుడు, సంజయుడు, శ్రీకృష్ణుడును వీరిలో ప్రముఖుని పురోహితుడు రాజనీతి చతురుడు కాడు. అతడు తన విప్రస్వభావ సహజమైన పారుష్యముతో సత్యమును ప్రదర్శించుచు మాట లాడినాడు ఈ అభిప్రాయమునే భీష్ముడును తెలిపి యున్నాడు. సంజయుడు చతుర భాషగాడు ఎంతటి కటు భావమునైనను అతడు మధురముగ ప్రదర్శింపగలడు ధర్మజ్ఞుని కొలువు కూటమున నిలచి కొరవులు రాజ్యభాగము నీయకపోయినను వారి కర్మమునకు వారిని ఎదలి అహంసా ధర్మమును పోషించి లకణ్యములకు పోవుట నుంచినది నలుకుట దీనికి నిదర్శనము. కొరవుల అకృత్యముల నన్నిటిని సంజయు యంగీకరించెను. ఇదియే అతని గడుగు తనము ఎదుటివారితో ఏకీభవించినట్లు కనబడుచు వారిని మెల్లగ తనపక్షమునకు తిప్పుకొనుట ఒక నేర్పు ధృతరాష్ట్రుని సంక్షేమము చాల దుర్బలము. అయినను సంజయుని ఉక్తి నైపుణ్యము దాని కమోఘముగు ఉక్తిని కలిగించినది. శ్రీకృష్ణుని రాయబారమున మొదటి ఉపన్యాసము నందలి విషయము ద్రుపద పురోహితుడు తెల్పిన అంశములే అయినను ఉక్తి చమత్కృతిలోని వైవిధ్యము చాల స్పష్టముగ కనబడు చుండును. మొదటివాడైన పురోహితునకు

చరుష్యమును, రెండవ వాడైన సంజయునకు చాతుర్యమును ప్రధానములు కాగా కృష్ణుని ఉపర్యాసమున కౌజ్వల్యము ప్రధాన లక్షణ మగుచున్నది అతని ఉపన్యాసము సామాన్య మానవులనే గాక మహాబుద్ధులగు మహర్షులను గూడ స్తబ్ధులను గావించినది సభ లలో నెట్లువన్యనింప వలెనను విషయమునకు సమాధానము ఇచ్చుట మనకు లభించుచున్నది ద్రుపద పురోహితుని రాయబారమున పొందవ సంజేశము వందించుటయే కర్తవ్యము గాని స్వీయమైన గాడ్డికి ఇచ్చుట స్థానములేదు సంజయుని రాయబారమున తనప్రభువు నుదేశము సారముగ భటురముగ మాటలాడ నచ్చు నేగాని కర్ణ సాధికారము లేదు శ్రీకృష్ణుని రాయబారమున ఫలితాంతమైనను అరిదు సంసర్చునుసొముగ మాటలాడటకు, సందర్భోచిత నిర్ణయములు గైకొనుటకు సర్వాధికారములు కలిగి యున్నాడు. ఇట్లు మూడు రాయబారములును పేరు పేరు వ్యక్తిత్వములను ప్రదర్శించుచున్నవి

ఉపర్యాసములు రెండు విధములుగ నుండును. చెప్పదలచుకొనిన సారాంశమును చివరి వరకు చాదిపెట్టుట ఒక పద్ధతి సారాంశమును ముందుగనే చెప్పివేయుట వేరొక పద్ధతి సంజయు రాయబారము మొదటి పద్ధతికి చెందియుండు కృష్ణుని రాయబారము రెండవ పద్ధతికి చెంది యున్నది. దుర్యోధనునకు భీష్ముడు, ద్రోణుడు, మహర్షులును సీతి గరపుదురు ఒకరు చెప్పినట్లు వేరొకరు చెప్పురు. ఎక్కువను బట్టి వైవిధ్య మేర్పడుచునే వ్రాడును రాయబారి ఉపన్యాసము సభను ముగ్ధముచేయుటకు కాగా మిగిలినవారి ఉపదేశమును వ్యక్తిని సంస్కరించుటకు చేయబడినది కావున ప్రయోజనమును బట్టి వైలింగూడ భేదము నిద్దించినది ఉద్యోగపర్వము సంబంధి ద్రావది నయ నిష్కరములతో పలికిన పలుకులు చదువునప్పుడు కేశసాళము చేత ధరించి కృష్ణుని ముందు ఎలుగెత్తి వచ్చు

చున్న ద్రావణి పార. నికీ కనుల ముందు కనబడుచునే వుండును. ఉద్యోగపర్వములోని ప్రసంగము లన్నియు ఇంచుమించుగ వ్యంగ్య చమత్కార విలసితములు సంజయుని రాయబార సమయమున ధృత రాష్ట్రాని పలుకుల అర్థము సభాసదులకొక విధమును అతని అంతరంగ మున కొకవిధమును అగుట పరిశీలింపవచ్చును. కాని అది వాచ్యగు గాదు. 'కావ్యస్యాత్మా ధ్వజః' అను పూర్వాచార్యుల మతమునకు అద్వితీయమైన నిరూపణము భారతము నందలి ఉద్యోగపర్వమే. నదు లన్నియు సముద్రమున కలియునట్లు ఇతర గుణము లన్నియు ధ్వనితో ఇముడుచున్నవి. ఇందలి సంభాషణలపై పుణ్యము నాన్యతో దర్శనీయము ఎదుటివారి ముందుకాళ్ళకు బంగారు వేసినట్లు మూటాడుటయు వానికి తగినట్లుగ కీతెరిగి వాత పెట్టినట్లు సమాధానము లిచ్చుటయు పలుతావుల గనబడుచుండును

ప్రత్యక్షముగ సమర ప్రయత్నమునకు సంబంధించిన వస్తువును ఇందున్నది దుర్యోధనాంజ్ఞనులు కృష్ణ సాహాయ్యము నర్థించుట, దుర్యోధనుడు శల్యుని తన పక్షమునకు మరల్చుకొనుట, దండగాధ నిర్ణయము, సమరధాతి రథుల పరిగణనము, బలాబల విచారము నిందు చేరుచున్నవి.

ఇట్లు భారతము నందలి ఉద్యోగపర్వము పూర్వోక్త భాగమునకు సీతావ్రత మంది మిగిలిన పర్వముల కంటె ప్రత్యేకత కలిగినదై పారకు శు ఆనందము కలిగించునదై మరల మరల చదివించునదై ఒప్పుచు చున్నది

తలనాత్మక పరిశీలనము - ప్రయోజనము :

భారతము వ్యాసకృతము. తిక్కన కుమార వ్యాసుల రస నములు అనువాదములు ఒక అనువాదమును మూలముతో పోల్చుట సముచితమే. అనువాదము యథామాతృకమయినను కాకమయినను మూలానువాదముల తలనాత్మక పరిశీలనము సంబంధము అగును.

యథాతథానువాద మగుచో అందు అనువాదకుడెంత వరకు కృతా
 ఘోషయ్యెనో మూలము నతి క్రమించి స్వతంత్రతా విలసిత మగుచో
 అనువాదకుని స్వాతంత్ర్యము ఎంతవరకు సమంజసమో పరిశీలింప
 వచ్చును. అనువాదము యథామూలము కావచ్చుడు తులనాత్మక
 పరిశీలనావశ్యకత మరింత అధికము అప్పుడుగాని అనువాదకుని
 స్థానము నిర్ణయింపబడదు అనువాదమున కనబడు సాగులన్నియు
 అనువాదకునివే అని భ్రమపడరాదు మూలము చందున్నవేవియో
 లేనివేవియో ముందు నిర్ధారించుకొనవలసి యున్నది. అట్లు చేయని
 విదుర్భాషము అసంపూర్ణమగును మూలకర్తకు అన్యాయము చేయు
 టయే గాక అనువాదకునకు లేని యశస్సు నంటకట్టటయు అగును
 కావున అనువాదమును మూలగ్రంథముతో పోల్చుట అత్య
 వశ్యకము. యథాతథానువాదముగాక స్వచ్ఛానువాదము గావించు
 ఏ అనువాదకుడైనను ప్రధానముగ ఆరు పద్ధతులను అనుసరించును
 1. విపులీకరణము 2. సంగ్రహీకరణము 3. పరిహరణము 4. అన్యథా
 కల్పనము 5. నూతన కల్పనము 6. యథాతథానువాదము తెలుగు
 కన్నడ భాషలలో ఆదాన ప్రదానములు, పరస్పర ప్రభావము అనా
 దిగ ఉన్నవి. దీనికి కారణములను పెక్కు పేర్కొన వచ్చును.

- 1 తెలుగు కన్నడములు మాటాడుప్రదేశములు నై సర్వికముగ ఒకే
 భూభాగమును అంటిపెట్టుకొని యున్నవి
2. రాజకీయముగ ఈ ప్రాంతములను రెండింటిని ఒకే వంశపు రాజులు
 (చాళుక్యు, విజయనగర మొ|| వారు) పరిపాలించిరి
- 3 భాషా తత్త్విము సనుసరించి ఈ రెండు భాషలును ద్రావిడ భాషా
 కుటుంబమునకు చెందినవి
4. భాషకు స్థిరత్వము కలుగజేయు లిపి రెండింటికిని చాల కాలము
 వరకు ఏకరీతిగనే ఉన్నది
- 5 సాహిత్య స్వరూపమును నిర్దిష్టము చేయు వ్యాకరణ చృందో
 రీతులు ఒకే విధముగ పెంపొందినవి.

6 సాంఘికముగను, మత విషయకముగను వీని సంబంధము మరింత దృఢమైనది

తెలుగు కన్నడములు ఒకే వాహినియం దుగ్భవించిన రెండు పాయలవలెను, ఒకే కొమ్మనుపూచిన రెండు పువ్వులవలెను, ఒకే గర్భమున జన్మించిన కవల వలెను నన్నిహిత సంబంధము గలిగినట్టివి కన్నడ ఆదికవి పంప తెలుగు వాడనియు, తెలుగు ఆది కవి నన్నయ కన్నడిగువనియు విమర్శ ఆ భావల సాన్నిహిత్యమును విశదీకరించుచున్నది పంప ప్రభావము నన్నయ, తిక్కనలపై కల దనియు, కుమార వ్యాసునిపై తిక్కన ప్రభావము కలదనియు కొందరి విమర్శకుల అభిప్రాయము సోమనాథాది కవులు ఉభయ భావల లోను కావ్యములు రచించి ప్రసిద్ధులైరి ఒకే గ్రంథమును భిన్న భాషాలో అనువదించినప్పుడు ఆ కవులు అనువదించిన, నిర్వహించిన విధానములను తులనాత్మక పరిశీలనము చేయుట వలన సాహిత్య వికాసమును, సమగ్రవగాహనమును కలుగును

భారతదేశము అనేక భాషల, జాతుల, సంస్కృతుల సమ్మేళనము భారతీయులలో జాతీయతను కలిగించుటకు సమకాలీన, ప్రాచీన సాహిత్యముల తులనాత్మక పరిశీలనము చాల ఆవశ్యకము, భాషా ద్వైషమును, ప్రాంతీయ తత్త్వములను రూపు మాపుటకు భావ వినిమయము, సంస్కృతి వినిమయమునకు అఖండ భారత సమగ్ర సంస్కృతి వీక్షణమునకు భిన్నత్వమున ఏకత్వ మునెడి భావమును ఈ ఉప భండమున శాశ్వతముగ నిలబెట్టుటకు ఇట్టి తులనాత్మక పరిశీలనముల ఆవశ్యకత ఎంతయేని గలదు. తెలుగు కన్నడ భాషలలో నేటికే వలు తులనాత్మక పరిశీలన గ్రంథములు వెలువడినవి. వేమన - సర్వజ్ఞులపైప, పంప - నన్నయల పైప, పారిజాతాప హరణముపైప వెలువడిన పరిశోధనములు ఇందు కొన్ని మాత్రమే.

ఒక మహా కావ్యమును ఎన్నోన్నైన ఒకే భాషలో ఒకే విధముగ అధ్యసించుట కంటే భిన్న భాషలలో విభిన్న కవులు ఒకే వస్తువుపై చూపిన వారివారి కళాకాశలములను దర్శించుటకు, వివిధ సంస్కృతులలో గల వైవిధ్యమును అంబలి ఏక సూత్రతను గ్రహించుటకు నీలు కలిగించును కన్ఱాటకలోని సర్వజ్ఞ, ఆంధ్రలోని వేమన తులనాత్మకముగ పరిశీలింప బడినపుడు వారిలోని ధర్మ సంస్కారములు, సామాజిక సౌఖ్య పరిశీలనములోని ఏక సూత్రత తెలియుటయే గాక ఆయా రాష్ట్రప్రజల భావైక్యమునకు చాల సాయపడును.

దేశవ్యాప్తముగ, ప్రపంచ వ్యాప్తముగ ఉన్న సాహిత్యములను ఈ దృష్టితో పరిశీలింప వలసి యున్నది దాని వలన 'ఒకే ప్రపంచము' అనిన జవహర్ లాల్ నెహ్రూ, 'రాధాకృష్ణన్ వంటి మహానాయకుల కలలు నిజమగుటకు, ప్రపంచ శాంతికి, అంతర్జాతీయ సౌభ్రాత్రమునకు పీలు కలుగును. 'Indian literature is one though written in many Languages' అను డా॥ రాధాకృష్ణన్ గారి మాట అక్షర సత్యము. డా॥ జె. పార్థసారథి Comparative Literature ను పాఠ్య విషయముగ చేర్చుటను గూర్చి వ్రాయుచు 'It is opening the eyes of the youth to the totality of the Indian Heritage' అని పేర్కొని యున్నారు.

ఈ వై కావ్యములను, ప్రయోజనములను దృష్టిలో నిడి కొని కళాప్రపూర్ణ నిజదీపాలు వెంకటరావుగారు, శ్రీ R V సుందరి గారు తిక్కన ప్రభావము కుమార వ్యాయినిపై గలదని తమ గ్రంథములలో పేర్కొనుటచే మూలభారతమును తిక్కన కుమారవ్యాసులు ఏ రీతిని అనుసరించిరో తులనాత్మక పరిశీలనము చేయుట సమంజసముగ భావించుచున్నాను

1 Studies in comparative literature, An article in the Hindu, Nov 25th 1982

ద్వితీయాధ్యాయము

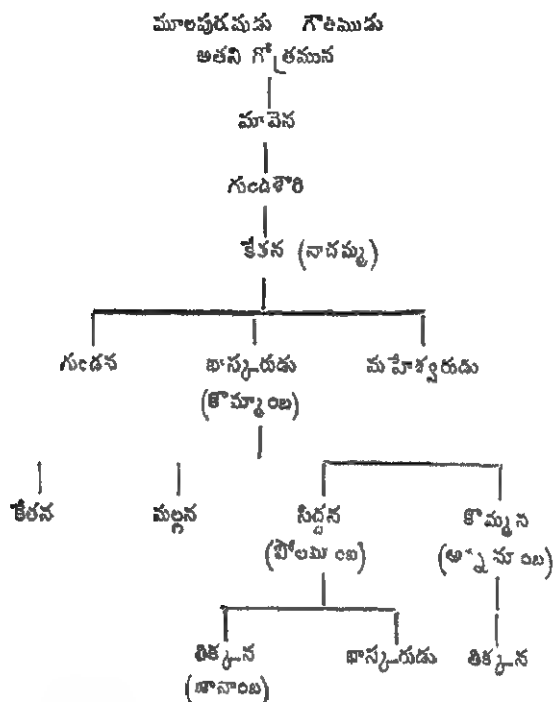
కాలస్థలాదులు - రచనా సమయద్దేశము

తిక్కన కాలస్థలాదులు

తిక్కన సోమయాజి తన్ను గూర్చి తన గ్రంథములందు తెలుపుకొన్నది చాల స్వల్పము ఇది తెలుగు కవులకు సామాన్య విషయము. ఆత్మస్తుతి అగునని కాబోలు చారు తమ చరిత్రలను సరి శోధనాంశములుగ మిగిల్చియున్నారు తిక్కన చరిత్రమును గూర్చి తెలిసికొనుటకు మనకు ఆధారముగ లభించునవి రెండు. 1 అతని రచనలు 2 కేతన రచించిన 'దశకుమార చరితము' వీని ఆధారముగ తిక్కన గౌతమని గోత్రుడు అపస్తంబ సూత్రుడు శివపదార్చనా నిరతుడు తండ్రి కొమ్మనామాత్యుడు. తల్లి అన్న మాంబ. ఉభయ కావ్య ప్రాణి పాటించు శిల్పమున నేర్పుకలవాడు¹ తిక్కన వంశము నకు మూలపురుషుడు మావెన ఇతడు శా||శ|| 1051 (క్రీ||శ|| 1129) ప్రాంతమున గుంటూరు జిల్లాలో పన్నును రాబట్టెడి అధికారిగ నుండెను² ఈతని మమారుడు క్రీ||శ|| 1150 ప్రాంతమున కమ్మనాటిని పాలించిన త్రిభువన మల్లదేవుని యొద్ద మంత్రిగ ఉండెను. ఆతని కుమారుడు భాస్కరుడు క్రీ||శ|| 1175 ప్రాంతమున గుంటూరు విభుడుగ నుండెను ఈతడే 'భాస్కర రామాయణము'ను వ్రాసియుండునట్లును ఈతని కుమారుడు కేతన 'ఆంధ్ర పద్య కాదంబరి'ని రచించెను. కేతన ఆతని తమ్ముడు మల్లనయు కమ్మనాటి చోడులకు మంత్రులుగ నుండిరి. వారి తమ్ముడు సిద్ధన నెల్లూరి చోడ తిక్కరాజునొద్ద మంత్రిగ నుండెను అతని కుమారుడు ఖగ్గతిక్కన చోడతిక్కరాజునకును, ఆతని కుమారుడైన మనుమసిద్ధికిని సేనాధిపతిగ నుండెను

1 తి థా , వి ప , ప్ర ఆ ■ 18

2 ఆంధ్రకవి తరంగిణి, వాద్యాం 2 పుట 153

తిక్కన మనుమసిద్ధి ఆధారమున మంత్రిగ ఉండెను. మనుమసిద్ధి తిక్కనను 'మామా' అని పిల్చుచువాడు. మనుమసిద్ధి తండ్రి తిక్కరాజు క్రీ.శ॥ 1190 ప్రాంతమున బట్టి క్రీ.శ॥ 1252 ప్రాంతమున రాజ్య చేసినట్లు తెలియుచున్నది మనుమసిద్ధి మరణ కాలము క్రీ.శ॥ 1280 ప్రాంతమని కొందరు, క్రీ.శ॥ 1283 ప్రాంతమని కొందరు చెప్పుదురు. తిక్కరాజునకు 21వ ఏట మనుమసిద్ధి జన్మించిన అతడు క్రీ.శ॥ 1215 ప్రాంతమువాడగును దీనినిబట్టి తిక్కన దశవము క్రీ.శ॥ 1210 ప్రాంతమగును తిక్కన మరణము క్రీ.శ॥ 1288 ప్రాంతమున జరిగినట్లు 'మొండ ప్రాతప్రతి' వలన తెలియుచున్నది. దీనిని బట్టి

1 చెన్నపురి ప్రాచ్య లిఖిత పుస్తకాలయము

తిక్కన కాలము క్రీశ॥ 1210-1288 అని చెప్పవచ్చును క్రీశ॥ 1.57 ప్రాంతమున నిర్వచనోత్తర రామాయణమున, క్రీశ॥ 1265 ప్రాంతమున యజ్ఞము గావించి సోమయూజ్యై భారతమును రచించెననియు చెప్పవచ్చును

తిక్కన తనకు 'ఉభయ కవి మిత్రుడు' అను బిరుదమున్నటులు తెలిపికొని ఉన్నాడు. ఇతనికి 'కవిబ్రహ్మ' బిరుదమును తొలుత ఉపయోగించినవాడు 'ఎఱ్ఱాప్రెగ్గడ'. తెరుగున, సంస్కృతమున కవిత్వము చెప్పగల వాడగుటచే 'ఉభయ కవిమిత్ర' బిరుదము లభించెనని కేతన తెలిపియుండ 'మార్గ-దేశి' కవితల రెండింటియందును కవిత్వము చెప్పగల వాడగుటచే లభించెనని కొందఱాహించిరి కేతన తన దశకుమార చరిత్రమున తిక్కనను 'వాక్పతినిభుడు' అనుటను బట్టి 'ఎఱ్ఱాప్రెగ్గడ' కవి బ్రహ్మయని పేర్కొని యుండవచ్చును.² తిక్కన నిర్వచనోత్తర రామాయణము, భారతము గాక విజయ సేనము, కవినార్యభాష ఛందస్సు, కృష్ణ శతకము అను గ్రంథములను గూడ రచించెనందురు కంపరాయల భార్య గంగాదేవి తన 'మధురా విజయ' సంస్కృత కావ్యమున సంస్కృత కవులతో గాటు తిక్కనను కూడ నుతించెను. తిక్కన నిర్వచనోత్తర రామాయణమున "నేరుభయ కావ్య ప్రాధిః బాటించు శిల్పమునన్ బారగుడన" అని చెప్పకొనెను. కాని తిక్కన రచించిన సంస్కృత గ్రంథము లేవియు లభింపకపోవుట మన దురదృష్టము

2 కృతుల రచియింప సుకష్టం

కృతులొప్పగొనంగ నొరువకిం దీరునె వా

కృతి నిజుడు వితరణ శ్రీ

యుతుఁ డన్నచు నుతుడు తిక్కణొకనిఁ దక్కన్

కుమారవ్యాసుని కాలస్థలాదులు :

కుమారవ్యాసుడు కన్నడ సాహిత్యమున సర్వోత్తము కవి. ఆతనివలె పండిత పాదులకు జనప్రియుడైన కవి వేరొకరు లేరనినను ఆతిశయోక్తి కానేరదు 'హళేగన్నడ' యుగమునకు 'పంప' యుగ 'కర్త' అనిన "నడుగన్నడ" యుగమునకు "కుమారవ్యాసు"ని యుగ కర్తగా పేర్కొనవచ్చును. పలువురు కన్నడ కవులవలెనే కుమార వ్యాసుడును తన గ్రంథమున తన్ను గూర్చి ఏమియు తెల్పుకొని యుండలేదు. తన పూర్వ కవుల నెవరిని స్మరించి యుండలేదు. తన కాలముంబలి ప్రభువుల పేరులనైనను పేర్కొని యుండలేదు ఇందు ఫలన కుమారవ్యాసుని కాలమును గూర్చిన నిర్ణయమునకై ఇతిర ప్రమాణములపైనను ఊహలపైనను, ఆధారపడవలసి వచ్చుచున్నది.

కుమార వ్యాసుడు ప్రతిపర్వాంతమును "శ్రీమద చింత్య మహి గదగు వీరనారాయణ చరణారవింద మకరంద మధుసూన పుష్పవనః పట్పదీ నికాయ శ్రీమత్కుమార వ్యాసయోగీంద్ర విరచిత మప్స కర్ణాట భారతి కథామంజరి యో" అని ముగించెను. దీనిని బట్టి కుమార వ్యాసుడు గదగు ప్రాంత వాస్తవ్యుడనియు, అందున్న వీరనారాయణస్వామి భక్తుడనియు, యోగీంద్రుడనియు తెలియు చున్నది.

మాధవరసయ్య అనునతడు శా.శ. 1069 లో "కోళివాడ"1 యందుండెను అతడు రాజ వరసింగరాయని యొద్ద దండ గాయకుడుగ ఉండెను ఇతడు కోళివాడ గ్రామ మధ్యభాగమున వీరనారాయణుని ప్రతిష్ఠించెను. కొంతకాలమునకు మాధవరసయ్య తన కుమారుడుగు తిమ్మరు య్యను కోళివాడలో నుంచి తాను విజయనగరము బోయి

1 R S పంపమి కుమారవ్యాస కవియ చరిత్ర మత్తు కాన్గ విచార-పుట 8

ప్రభువునకు అంగరక్షకుడయ్యెను. తిమ్మరుసయ్య కొడుకు లక్ష్మరసయ్య. అతనికి అయిదుగురు కుమారులు. వారిలో పెద్దవాడు వీరనారాయణుడు. ఇతడే మన కుమార వ్యాసుడు. నారాయణప్ప, నారణప్ప, నారాయణ అనియు ప్రసిద్ధుడయ్యెను.

“కోలివాడ” గ్రామము నందలి శ్రీ మాధవ జనార్దన దేవాలయము నందలి స్తంభము మీది శా.శ. 1485 శాసనము ఆధారముగ నారణప్ప పూర్వులు “కోలివాడ” గ్రామాధిపత్యము కలిగి యుండినట్లు తెలియుచున్నది. వీరు ఋక్ శాఖవారు. ఆశ్వలాయన, సూత్రులు. అగస్త్య గోత్రులు. విజయనగర రాజుల పరిపాలనము సాగినంత కాలము వీరి కుటుంబమువారు గజ సేనాధిపతులై యుండిరి అదే శాసనములోని “అనయ దేవప్పయ్య” అను విడుదము వలన ఈ విషయము స్పష్టమగుచున్నది. దేవప్పయ్య శా.శ. 1485 ప్రాంతమున గజసేనాధిపతి అయ్యెను. ఇతడు కుమారవ్యాసుని మనుమడు. దీనిని బట్టి కుమారవ్యాసుడు గజసేనాధిపతి అయి ఉండవచ్చును

కుమారవ్యాసుని కాలమును గూర్చి విద్వాంసులు భిన్నా భిప్రాయములు వెల్లడించి యున్నారు. దీనిని బట్టి కుమారవ్యాసుని కాలము 12వ శతాబ్దము నుండి 16వ శతాబ్దము వరకు విస్తరించినది.

శ్రీ TS సుబ్బరాయశాస్త్రిగారు 1850 లోని గురురాజ చరిత్ర, 1872 లోని ధైరవేశ్వర కావ్యకథా సూత్ర రత్నాకరము, 1766 లోని చోర బసవ చరిత్ర మున్నగు కావ్యములందలి విషయములను ఆధారముగ చేసికొని కుమారవ్యాసుని కాలము 12వ శతాబ్దమని నిర్ధారణ చేసియున్నారు.

శ్రీ గోవిందపైగారు భారతము నందలి శబ్దరూపములను భాషా ప్రయోగములను మరియు కొన్ని చారిత్రకాంశములను

ఆధారముగ చేసికొని ఈతని కాలము 18వ శతాబ్ది పూర్వార్థముని నిర్ణయించిరి.¹

(శ్రీ) R నరసింహాచార్యగారు శ్రీకృష్ణదేవరాయలు తిమ్మణ్ణుడు కుమారవ్యాసుడు వ్రాయక వదిలిన ఎనిమిది పద్యములను పూర్తి చేయుమనివ 'లేసెనిసి పెరిదిలా కుమారవ్యాస జశ పర్వగళ' హేళిద భారతవ ఉలిద పర్వగళ నీనళల జన మెచ్చువంతె సేసు'అను పలుకులాధారముగ కుమారవ్యాసుని కాలము క్రీ.శ. 1480 అని నిర్ణయించిరి.²

(శ్రీ) క.క. కోశివాడగారు కుమారవ్యాసుని తండ్రి లక్క-రసయ్య మొదటి దేవరాయల యొద్ద క్రీ.శ. 1408-1428 వరకు మంత్రిగ ఉండి అతని మరణానంతరము కోశివాడుకు తిరిగి వచ్చెను అను విజయనగర చరిత్రను ఆధారముగ చేసికొని కుమారవ్యాసుని కాలము క్రీ.శ. 1480-1486 వరకు అనియు భారతమును క్రీ.శ. 1480-1486 మధ్య వ్రాసి యుండవచ్చుననియు నిర్ధారించిరి.³

(శ్రీ) సుజనాగారు కుమారవ్యాసుని భారత పద్యముల ప్రభావము, అనుకరణము భాస్కర కవిపై గలదని, భాస్కర కవి తన "జీవంధర చరితె"ను క్రీ.శ. 1421లో రచించెననియు దానిని బట్టి కుమారవ్యాసుని కాలము క్రీ.శ. 1850 ప్రాంతమని పేర్కొని యున్నారు.⁴

కుమారి K సౌజన్యకుమారి పై అభిప్రాయమునే సమర్థించుచు భాస్కరకవి కుమారవ్యాసుని అనుకరించెననుట సందేహము లేదనియు కాని ఎంత పూర్వము వాడననుట సరియగు ఆధారములు లేకుండుటచే క్రీ.శ. 1400 గ భావించవలెనని పేర్కొనిరి.⁵

1 శ్రీ గోవిందపై - కుమారవ్యాస ప్రశస్తి పుట 1

2 R నరసింహాచార్య కర్ణాటక శివ చరితె, సం 2, పుట 84

3 క.క. కోశివాడ దారవాడ దళారె, సం 8, పుట 4

4 సుజనా, కుమారవ్యాస, పుట 78

5 K సౌజన్యకుమారి తిక్కన, కుమారవ్యాసుల పరిశీలనము పుట 8

పై అభిప్రాయములను పరిశీలించ కుమారవ్యాసుని తండ్రి లక్కనయ్య కాలము క్రీశ 1406-1422 అనుటలో సంజేహము కనబడదు కుమారవ్యాసుని మనుమడు దేవప్పయ్య కాలము క్రీశ 1485 అనుటలోను సంజేహము లేదు కావున కుమారవ్యాసుని కాలము వీరిరువురి నడుమ 1425-1455 అనుటయే సమంజసము భారత రచనాకాలము 1450-1455 మధ్య భాగమున జరిగియుండును.

భాస్కరకవి లిన కావ్యరచనా కాలమును శా శ 1345 గ తెలిపికొని యున్నాడు కాని అతడు తెల్పిన కోధి వర్ష ఫాల్గుణ శుద్ధ దశమి భానువారము కాదు. బుధవారము కోధి సంవత్సర ఫాల్గుణ దశమి భానువారము శా శ. 1526 లో అగును ఇట్లు భాస్కర కవి కాలము సంజేహస్పదమగుచుండు, భాస్కరకవిని బట్టి కుమార వ్యాసుని కాలము నిర్ణయించుటకు పూనుకొనుట నిష్ప్రయోజనము.

నారణప్పకు కుమారవ్యాసుడు అనుపేర్కెను వచ్చెను? అది నిజమా? లేక బిరుదమా? అని సంజేహము కవి కుమారవ్యాసు డను నామము తోడనే ప్రసిద్ధుడయ్యెను. ఇది నిజనామము కాదని పించుచు తిల్లిదండ్రులు పిల్లవాని కిట్టి నామమిడిరనుట సంశయా స్పదము ఇది నామమనుట కన్న బిరుదమనుటయే సమంజస మని పించును. అగుచో ఈ బిరుదమును తానే పేర్కొనెనా? లేక ఎవరైన ఇచ్చిరా?

“తరళనను తన్న వనెనుత పతి

కరిసి మగనెం జొలిదు కరుణది

వరన నిత్తను దేవ వేదవ్యాస గురురాయ”² అను కవి

1 కరగిత్రితయ చంద్ర నామ్యయ

వర శతాబ్ది క్రోధి సం వ

త్పరద ఫాల్గుణ శుద్ధ దశమి దినేశ వారదలి

H దేవ వీరప్ప కుమారవాస - భాస్కరన కాలవమ్మ కురితు,

2 కు వ్యాసా = ప వీరికా సంధి, పద్యము ||

మాటల వలన అతడు వ్యాసుని అనుగ్రహమునకు పాత్రుడయ్యెననియు, శుకుడు ఔరస పుత్రుడుగుచో తాను మానస పుత్రుగ భావించుకొన ననియు తలంపవచ్చును కావ్యకీర్తిగో-

బుగు కవి గళ లెక్కింపన వా

తెలిస దిరు శుక రూప నల్లవె

కుణిసీ నగన కవి కుమార వ్యాసు నుభివచ¹ అని పేర్కొనుట చేతను గూడ కవి తన్ను శుకునితో పోల్చుకొని అతని వలెనే తానును యోగిండుడయి యుండును దీనిని బట్టి నారాయణప్పయే తన్ను కుమారవ్యాసు డనియు, శుక రూపుడనియు పేర్కొని యుండును. కన్నడ రామాయణమును రచించిన “వరహరి” కుమార వ్యాసుని అనుకరించి తన్ను “కుమారి వాగ్మికి” అని పేర్కొనినాడు.

కుమారవ్యాసుడు “విరావత”మును గ్రంథమును కూడ రచించెనని శ్రీ R S పంజముఖ తెల్పిరి. గ్రంథము వీరనారాయణునకు అంకిత మీయబడటయే ఇట్లునుటకు కారణము. వేరొక కవి వ్రాసి యుండునని రం శ్రీ ముగళిగారి అభిప్రాయము. ఇట్లు విరావత గ్రంథ రచనయు ఇంకను వివాదాస్పదమై యున్నది.

తిక్కన పూర్వీకులు గంటూరి విభులైయుండు కుమారి వ్యాసుని పూర్వీకులు కోలివాడ గ్రామాధిపత్యము నంది యుండిరి. తిక్కన పూర్వులు కన్మనాటి చోడుల సేవించి దంపనాయకులుగ ఉండ కుమారవ్యాసుని వంశమువారు విజయనగర రాజుల సేవించి గజసేనాధ్యక్షులై ఉండిరి తిక్కన సోమయాజియై భారతమును రచింప కుమారివ్యాసుడు యోగిండుడై భారతమును రచించెను అతడు ఉభయ కవినియై కవి వ్రామా కాగా ఇతడు శుకరూపుడై కుమారవ్యాసుడయినాడు. తిక్కన నెల్లూరిలోని హరిహరనింభుని నన్నిధిలో భారతమును రచియింప కుమారవ్యాసుడు గడిగు వీర

1 కు వ్యా భా, ఆ ప, పీరికా నంది, పద్యము 17

నారాయణుని ఆలయమూలో ఆసీనుడై రచించెను. తిక్కన శైవ్య, వైష్ణవములకు అతీతుడై హరిహరనాథోపాసన గావేంపగ కుమార వ్యాసుడును శివేశ్వర సమాన సిద్ధాంతమునే జోగించెను.

ఇట్లు తిక్కన కుమారవ్యాసు లిరువురును సమాన ధర్మ ములనంది భారతమును ధర్మబుద్ధితోడనే రచించి ఆంధ్ర కర్ణాట భాషలయం దగ్రగ్యులగుటయే గాక ఆచంద్ర కీర్తిమంతులైరి.

భారత రచనా సముద్దేశము

తిక్కన భారత రచనా సముద్దేశము :

వ్యాసభారతమును పురాణమనియో, ఇతిహాసమనియో, కావ్యమనియో వర్ణింపరాదు. అది నన్నయభట్టు చెప్పినట్లు¹ ఒక విజ్ఞాన సర్వస్వము సారస్వతముయొక్క ప్రయోజనము అన్వేషము కలిగించుటయు, విజ్ఞానాజోధనమగుటయునై ఉన్నది. “విశ్వశ్రేయః కావ్యం” అనుకారికకు కూడ ఇదియే అర్థము.

వ్యాసభారతము శేవలము కురుపాండవ యుద్ధమునకు సరి బంధించిన చరిత్ర మాత్రమే కాదు అనాడు విజ్ఞానమంతయు గ్రంథ రూపమున గాక వాగ్రూపమున ఉండెడిది ద్వాపరాంతమున జరిగిన సర్వనాశనమున శ్రుతిరూపమైన ■ విజ్ఞాన మంతయు మృగ్యమై

1 ధర్మ తత్త్వజ్ఞులు ధర్మశాస్త్రంబని యాధ్యాత్మవిధులు వేదాంత మనియు నీతి విదక్షణుల్ పీఠి శాస్త్రంబని కవి వృషభులు మహావ్య మనియు లాక్షణికు సర్వలక్ష్మ్య సంగ్రహమని యైతిహాసకు లితిహాస మనియు బరమ పౌరాణికుల్ బహుపురాణ సముచ్ఛయంబని మహి గౌనియాడుచుండ వివిధ వేద తర్కవేది వేదవ్యాసుఁ, దాతముని పరాశరాత్మజుండు విష్ణు సన్నిభుండు విశ్వజినీనమై, పరగు చుండఁ జేసె భారతంబు

అనధర్మములు, అసత్య సిద్ధాంతములు తలయెత్త సోనినవి ఇంచు మించుగ అస్తమించిపోయిన ఆ విజ్ఞానమును పునఃస్సంస్థాపనము చేయుటయే తన బస్మ ప్రయోజనముగ వ్యాసుడు అవతరించెను ■ యుగాంతమున యాదివక్రవృక్షును, కృష్ణద్వైపాయనుడును పుట్టి యండక పోయినచో భారతీయ నాగ కత కథావళేష మయ్యెడిది

వ్యాసుడు తద్విజ్ఞాన సంరక్షణకు పూనుకొని మొదలుజేసిన కార్యము వేదములను వివదీయుట అనాటి వేదములు చిక్కుబడ్డ నూలు గుట్టవలె అనుక్రమణికారహిత స్థితిలో నున్నవి. అట్టి చిక్కులను తెగకుండ పడుగుగ చాచినవాడు వ్యాసుడు ఈ అర్థమునే ఎఱ్ఱా పెద్దద 'పోగులై యెందును పోగేర్పనక యున్న శ్రుతు లన్నియును నోచ నూత్ర పఠితే' అని చక్కగ ధ్వని ప్రధానముగ చెప్పెను వేదములు వివదీసి నంతనే భారతీయ సంస్కృతి భవనమునకు గట్టి పురాది పీర్చెను

అపై ఆయన భారతమును రచించి ఆ పురాదిమీద విజ్ఞాన సాధన ను నిర్మించెను కురుపాండవ దర్శితను నిమిత్త మాత్రముగ గ్రహించి ఆ మహాకవి భారతములో ధర్మశాస్త్ర వాక్యములను, ఆదమ తాత్పర్యములను, వితిహానిక గాథలను, పురాణ దర్శితలను, రాజవంశ వర్ణనలను అది ఇది అననేల? మన ప్రాచీన విజ్ఞాన సార మునంతను రాశీభూతము చేసి ఏకత్ర నిబంధించెను మీదు మిక్కిలి సర్వోపనిషత్ సారమైన భగవద్గీతను అందు నిక్షేపించి ఉపనిషద్ధర్మములకు స్థిరమైన పనికి కల్పించెను. ఉద్యోగపర్వము నందలి సనత్కు జాతీయమును అట్టిదే కావుననే-

‘ధర్మే చాశ్చ కామే చ మోక్షే చ భరతర్షభ

యదిహ స్తి తదన్యత్ర యన్నేహ స్తి న త్యక్యచిత్’ అని

శంపాయనుడు అని యున్నాడు.

భారత స్వరూపమేమి? అను సందేహమునకు అది 'ధర్మా ద్వైత మూర్తి' అని తిక్కన చరమ పరమ సిద్ధాంతము చేసెను. ఇ మహా ప్రబంధము పంచమ పేదమైనది. ఇట్టి పంచమ పేదమును ఆంధ్రులును తమ భాషలో అర్పించుట 'ఆంధ్రావళి మోదముం బొరయ తెనుగు భాస వినిర్మించు'ట సుకృతమని తిక్కన సోమరూపి తలంచెను.

'శ్రీరాణి గిరిజాశ్చిరాయ దిధతో వక్త్రో ముఖాంగేషు యే లోకానాం స్థితి మావహన్త్య విహితాం స్త్రీ పుంసయోగోద్భవాం గే వేదత్రయ మూర్తయ ప్రపురుషా స్సంపూజితా వస్తువైః భూరూసుః పురుషోత్తమాం బుజ భవ శ్రీకంధరా శ్చేయిసీ' అని కన్నయ తొలి శ్లోకమున అవతరణమగు లోకస్థితి విషయమున జేర్కొనిన పురుషత్రయ మొట్టిదో అతడు ప్రారంభించిన ఆంధ్రభారత రచనా విషయమున మనకు కవిత్వయము అట్టిదై నది. సామాన్యముగ ఆ పురుషత్రయమును స్పష్టి స్థితి లయ కాకకులుగ దలంచి బ్రహ్మ విష్ణు మహేశ్వరులను వరుసలో జెప్పుట పరిపాటి కాని నన్నయ తొలి శ్లోకములో వేదత్రయ మూర్తులగు ఆ పురుషత్రయమును పురుషోత్త మాంబుజ భవ శ్రీకంధరులను వరుసలో జేర్కొని యున్నాడు

ఈ వరుసనే మనము మన కవిత్వయమునకు అన్వయించిన పురుషోత్తమ స్థానమున అధికవి 'సన్నయ', అంబుజ భవ స్థానమున కాలమును బట్టి తరువాతి వాడేయగు కవిబ్రహ్మ 'తిక్కన', అటు పిమ్మట శ్రీకంధర స్థానమున అటు తరువాతి వాడగు శంభుదాసుడు 'ఎత్తా పెగ్గ' నిలుతురు అంటు చమత్కార మేమన నన్నయ తొలి శ్లోకములో 'పురుషోత్త మాంబుజ భవ శ్రీకంధరా శ్చేయిసీ' అని రచించి ఆ వెంటనే చెప్పిన గద్యలో 'అని నకల భవన రక్షణ ప్రభువులై యాద్యులైన హరిహర హిరణ్య గర్భ యగ్నోమా నాణీ సతులను స్తుతించి' అని చెప్పి యున్నాడు త్రితీయాధ్య

లనే అయినను తొలుత చెప్పిన వరుసను మార్చి వేటిగాడు తరువాత కొండ 'హరి హర పద్మగర్భులను' అను పద్యమున గూడ ఈ వరుస లోనే స్తుతింపి యున్నాడు

ఈ మార్పువలన గల విశేషమేమన పురుషత్రయమునకు మన కవిత్రయము ఛాయా నూత్రముగ గ్రహించినప్పుడు తొలి స్లోకములో హరి-నన్నయ మొదటి స్థానము నాక్రమించి యుండ, రెండవ స్థానము నాక్రమించిన అంబుజ భస్మశకు-కవిత్రయము జిక్కన మూడవ వాడగుట, శ్రీశంధర-హర స్థానమున మూడవవాడగు కంభదాసుడు ఎట్లన రెండవస్థానము నాక్రమించి హరి హిరణ్యగర్భులకు నగుము తేరుట తటస్థించినది ఇట్లు వారి వారి కాలములను బట్టి గాక భారత గ్రంథ నిర్మాణమును బట్టి చూచినచో హరి హర స్థానముల నాక్రమించి మొదటి రెండున్నర పర్వములను రచించిన నన్నయ, అతడు వదలిన అరణ్యవర్ష శేషమును పూరించిన ఎట్లన తిరువాతినేగడా విరాటపర్వాది పదునేను పర్వములను తెనుగు బాస రచించిన పారణ్యగోపాస్థానీయుడగు కవిత్రయము తిక్కన వచ్చెడిది కాబట్టి నన్నయ తిరువాతి గద్యములో చెప్పిన హరి హర హిరణ్యగర్భుల క్రమము భారత గ్రంథ నిర్మాణ క్రమమునకు అన్వయించు కొన్నచో దక్క-గ నమవ్వయమగుమన్నది ఈ కారణమును బట్టియే భారత రచనాక్రమమున తిక్కన మూడవవాడగుచున్నాడు ఈ ఆంధ్ర భారత నిర్మాణము ఏమొక్క శవిచేతనో గాక కవిత్రయము వారి చేతనే జరిగియుండటం ఆంధ్రజనుల మహాభాగ్యమే అనక తప్పదు. అట్లు జరిగవలసి యుండుటచే మహర్షి తుల్యుడగు నన్నయ తొలి స్లోకము ను శ్రీమాత్తుల స్తవము మూలమున సూచించినాడేమో

భారతము నందలి శిఖా పాత్రలు, ధర్మము అనడి మూడంగములు తిక్కన హృదయము ను ఆకర్షించి యుండును. తిక్కన భారతమునగల రూపసౌష్ఠవముగాని, శిల్ప సౌందర్యముగాని, మూల

మున తేవనుట స్పష్టవాదాంతము. మూలమున పెక్కు తత్త్వములు విశిష్టములై సమన్వయముకుదురని వైరుధ్యముకలవిగా నుండు తిక్కన ఆధర్మ తత్త్వముందు అనేకత్వముగాని, వైరుధ్యముగాని లేదనియు నానాధర్మములయొక్క అద్వైతమూర్తియే భారతపుని నిరూపించి నాడు తనకు శ్రీమత్త్వము, ఆయుష్మత్త్వము, సుఖీమత్త్వము భగవదనుగ్రహ లబ్ధము లని భక్తితో స్వీకరించి భోగియు, త్యాగియుడై సంపదల వ్యామోహమున పడక నిర్లప్తతతో మెలగిన బ్రహ్మజ్ఞుని లెక్కనే కావున లెక్కన లోకమునకిచ్చిన సంజ్ఞకము ధర్మాద్వైత మాగ్ధానుసారియైన పూర్ణయోగ సాధన.

తిక్కన 'కథా మూత్ర ప్రధానమును, యథోచితాను సరణమును అయిన అనువాదమునే' ప్రారంభించెను. అది మూలమునకు విధేయతే కాని బానిస కాదు ఆతడు మూలము నందలి శైలి పూర్వమును యథాతథముగ తెలిగింప బూనుకొనలేదు. అట్లుని మిక్కిలి స్వల్పభ్రమించి మూలమునకు దూరముగ తొలగిపోలేదు. తిక్కన మూలమునందలి ఉపపర్వ విభజనను పరిగణింపలేదు తన గ్రంథమును ఆశ్వాసములుగ విభజించియున్నాడు. మూలమున విరాట పర్వమున 8,500 శ్లోకములుండ తిక్కన 1820 గద్య పద్యములుగ తెలిగించెను. మూలమున ఉద్యోగపర్వమున 1,098 శ్లోకము లుండ 1,562 గద్యపద్యములుగ తెలిగించెను విరాటపర్వమున మూలముతో సమానముగ గ్రంథము నుపసాధింప తిక్కన ఉద్యోగపర్వమున సందర్భ

- 1 శ్రీమత్పాద్యుష్మత్త్వము, 'ధీమత్త్వ' ఎద కటాక్ష దీపిత భక్త స్తోమారామ సంకతా, వ్యామోహ ప్రకమకరణ హరిహరనాధి
- 2 భండార్కరు, వీలకంఠ ప్రతుల ప్రకారము 2060, పి పి సేన్, నన్నయ 3 500 అనిరి జాకపత్ర ప్రతులలో కొన్నింటి 8,800, కొన్నింటి 2,800 అనియు కందు
- 3 భండార్కరు, వీలకంఠ ప్రతుల ప్రకారము 1,098, పి పి సేన్ 7,998 నన్నయ ప్రకారము 8,998

మము చూపెను. ఈ లెక్కను బట్టి గాల్గవ వంతునకు గ్రందమును సంక్షేపించెనని భ్రమపడరాదు. ఏమన మూల శ్లోకములను యథా క్రమముగ అనువదింపవలెననిగాని, అనుకరింప వలెననిగాని ఆయన సంకల్పించ లేదు. మూలాశ్లోకమును గైకొని కథను నడుపునపుడు రెండు మూడు శ్లోకముల అర్థము ఒక పద్యమున వ్రాయబడిన సందర్భములును, అనేక శ్లోకముల అర్థము ఒక వచనమున వ్రాయబడిన సందర్భములును పెక్కులు ఉన్నవి సంస్కృత శ్లోకములు తెలుగు వృత్తిముల కంటె చాలిన్నవి. ఏదైన శ్లోకము తనకు నచ్చినదాని నట్లే తెలిగించుటకును తిక్కన వెనుదీయలేదు మరి కొన్ని యెడల రమణీయములైన శ్లోకములను తడవక పదిలివేయుటయు కలదు మరియు అనేక ఉపాఖ్యానములను ప్రధాన కథకు దూర బంధుత్వము కలనానిని సంప్రదాయ సంరక్షణార్థము వ్యాసుడు భారత కథలో చొప్పించి యుండెను. కాని తిక్కన సందర్భోచితములగు వానిని మాత్రమే స్వీకరించెను.

నిరాలపర్వము చక్కని ప్రబంధ వర్ణనలకును, కథా గమనమునకును ఆధారమై తిక్కన పేర్కొనినట్లు ఒక ప్రత్యేక ప్రబంధముగ రూపు దిద్దుకొన్నది. తిక్కన ఉత్కృష్ట పర్వము అతని మేధా శక్తికిని, రాజనీతి జ్ఞానమునకు, లౌకిక వ్యవహార నిర్వహణా కుశలతకును నిదర్శనము. ఈ పర్వము రాజకీయ సమస్యతో జటిల విషయాలముతో నిండి యున్నది. భారతేతివృత్తము సందలి ప్రధాన పాత్రల స్వరూప స్వభావములను మనస్తత్వమును సరిగ్గా తెలుపుటకు ఈ పర్వము ముఖ్యాధారము. ఇందు తిక్కన నిర్వహించిన 'రాజు బారములు' తదనుకూలమగు రచనా వైవిధ్యమును, తిక్కన రాజనీతి పరిజ్ఞానమును వెల్లడిచేయుచున్నది. ఇట్టి రాజనీతి చతురుని చేతిలో ఈ భాగము పడుట ఆంధ్రుల అపవృష్టము.

తిక్కన వ్యక్తపరచిన భావములను బట్టి నాటి సాహిత్య ప్రపంచ స్థితిని మనము ఊహింపవచ్చును. మత సంబంధ మైనట్టియు,

భాషా సంబంధమైనట్టియు వివాదముతో నుండి దేశము బహు సాయకమై జ లిక్తి నానా ముఖముల నిష్కారణముగ విచ్చిన్నమై పోవుచుండు వివాదముల నన్నిటిని అణచివేసి ధర్మాద్వైతమును బోధింప నమర్థమైన ఇతివృత్తము భారతము దిక్ష్మ ఇంకొకటి లేదని తిక్కనకు గోచించి యుండును నిజము చెప్పవలయునన్న జానుతెను గున రచనము గావించిన కీర్తి శివ కవులకుగాక నూటికి నూరుపాళ్ళు తిక్కన సోమయాజికే దక్కవలయును ఏలయన శివ కవులు జాను తెనుగనియు, తేటమాటలనియు పేర్కొనిరేగాని వారెవ్వరును నీస త్రైన తెనుగు నుడికారముతో కావ్యము వంతటిన రచింపలేదు నిజ మగు తెనుగు తీయందనముతో ఒక ఉద్గ్రంథమును రచించి శివకవుల కన్న తెనుగు నుడికారమునకెక్కువ సేవచేసిన ఘనకీర్తి తిక్కనకు మాత్రమే దక్కవలసి యున్నది.

కేతన దశకుమార చరితమును తిక్కనసోమయాజికీ అంకి తము చేసెను. అతడు తన ఆశ్వాసాంత గద్య పద్యములందును, అవతారిక యందును తిక్కన గుణగణములను, రూపమును, స్వభావ మును, పాండితీ విశేషములను వర్ణించియున్నాడు. వానిని బట్టి తిక్కన కీర్తిశాలి, విద్యా కళా పారగుడు, హైర్య గాంభీర్యాది గుణ సంపన్నుడ, మ హా దా త, సుందరాకారుడు, జితేంద్రియుడు, శేషోమహితుడు, వేదవిద్యా ప్రసూడు, యజ్ఞచరణ పరుడు, కృతి కర్త, కృతిభర్త, ఉభయ కవినిత్రుడు, నీతి విద్యా నిపుణుడు, శివ భక్తి తత్పరుడు అని తెలియుచున్నది.

గ్రంథ రచన గావించుటకు స్వప్న వృత్తాంతమును తెను గున మొదట ప్రవేశపెట్టినవాడు తిక్కన. తిక్కన భారత రచన గావించ నుద్యుక్తుడుగాగ తండ్రియగు కొమ్మన స్వప్నమున కనిపించి దీవించి అంతకు పూర్వము వ్రాసిన శ్లోకమునకు భక్తవత్సలుడగు

1 కి మస్తి మాలాం కి ము కౌస్తభం వా పరిష్టి యాయాం ఒహమభ్యసేత్వం

కిం లుకటాట కిమవా యకోదా స్తస్యం తవస్యాదు వద ప్రభో మే

హరిహరనాథుడు దయాళువై నాశోకమును ఉన్న తన్ను కొనిపెట్టి, నాడిని తెల్పును. అప్పుడు హరిహరనాథుడు వ్యాసచిత్రిమును, పంచమ వేదముగ సకల జనారాధ్యమును అగు భారతమును తెనిగింపజూచుట భవ పురుషార్థ తతు పక్ష్య ఫలమును పొందుటయే సీమానిక కీర్త్యు కొని నేను కృత్తితిత్త్వము నర్థింప వచ్చితి'ననెను. అంతట తిక్కన. ఆనంద తరంగితాంతః కరణుడై పునః పునః ప్రణామము లాచరించి యుద్రి అనుమతిగాంచి "దేవా! భవ ద్భూరి కారుణ్య క్షీ రాంబుగిదిని నా తుద్య చిత్తమున విస్తార మహితముగ నునిచితివి. ఇది యెంతయు నాశ్చర్యము. ఇంతసేనీననీకు మదీయవాణి సత్యంత విభూతి సంపాదకు నున్న కొనియాడించు కొనుట యేమంత పెద్ద. నీ కరుణాతి శయమున నిట్లు పశ్చుక వై తిని ఇంక జవ్వాంతర దుఃఖములు తొల గించి నన్ను కృతార్థు గావింపుమ"ని విన్నవించి. సర్వంగా లింగిత మహితలకుగు నమస్తారము గావించెను అపుడా దేవదేవుడు 'ఓయీ!" జనన మరణాదులైన సుసార దురితముల కర్గము కాకుండు తొలగు తెంపుగను తెలుగు నీకిచ్చితి'ని పలికెను తిక్కన. బ్రహ్మానంద భార్యుడై మేల్కొని కలలో గన్న చరాము మరల మరల దలంచుచు హరిహరనాథ దేవున కంకితముగ మహాభారతము రచింప జూనెను.

ఈ హరిహరనాథ తత్త్వము తిక్కన కల్పించినది గాదు. వ్యాసుని భారతమునగల అనేక తత్త్వములలో ఒకటిగా నున్నది మరియు విష్ణుని అష్టోత్తర శతరామావళిలో 'హరిహర యొపైక మూర్తయే నమః' అనుచోట పేర్కొనబడినది. ఇట్లు అనేక తత్త్వము లలో ఒకటిగ అనేక నామములలో ఒకటిగ ఉన్న ఐ సర్వ దేవతా ద్వైత మూర్తియైన తత్త్వమును తిక్కనసోమయాజి భర్మావ్యైత మూర్తియైన భారతమున ఏకైక మతత్త్వముగ ప్రతిష్ఠించెను. తిక్కన భారత కృతిపతియైన హరిహరనాథుడు ఏదో ఒక గ్రామమున వెలసి గుడి కట్టిచుకొన్న దేవుడు కాదు సృష్టి స్థితి లయములకు

కర్తయైన విశ్వమయుడు. కల్పితములైన నామరూప భేదములచే భగవంతుని పేరను, మతము పేరను దాహకలహములు జన్మించి అలలడి పొండుచుండిన అంశులకు తిక్కన ప్రసాదించిన భగవత్తత్త్వము హరిహరనాథ తత్త్వము.

కుమారవ్యాసుని తాతరచనా సముద్దేశము :

‘కుమారవ్యాసుడు హాసితనందరే

కలియుగ ద్వాపర వాగువుడు

భారతికల్గిలి కుణియువుడు మైయలి

మించిన హాసే యేభుకాణవుడు’ అని ప్రసిద్ధ కన్నడకవి ‘కు ‘కెం పు’ కుమారవ్యాసుని పేరిటించి యున్నాడు. కుమారవ్యాసుడు కన్నడ భాషయందు జనప్రియుడైన కవి. అతని భారతమును చదువని, వినని కన్నడిగుడు ఉండవనుట అతిశయోక్తి కాదు. పెక్కు నాటకములకును, యక్షగానములకును ఈ భారతము మూలగ్రంథమైనది. పలువురు నవకవులు రచనలకు ప్రేరణబడి, పలు చిహ్న విధానమునకు మార్గదర్శకమైనది. కవి స్వయముగ చెప్పుకొనినట్లు ఇది రాజులకు పీఠమును, బ్రాహ్మణులకు వేదాధ్యక్షమును, రసికులకు నిరహాశృంగారమును, విద్యజ్ఞులకు ఆలంకారికాను అగుచున్నది. అంతియేగాక కవి తన భారతము కావ్యములకన్న అధి గురువని చెప్పుకొనెను.

కుమారవ్యాసుని ఆరాధ్యదైవము విష్ణుడైనను ఆతడు కల్పని మాహాత్మ్యమును తన గ్రంథమున వర్ణించియున్నాడు. కుమార వ్యాసుడు మతదృష్టిచేత అన్ని మతముల యందును సహభావమును, ఆదరమునుకల సహృదీహృదుడు. కావుననే తన గ్రంథమున ‘విష్ణు భక్తి లోలుడై శంకరుని బద్ధదేవు అగువారును, శంకరుని భక్తిచే

వైష్ణవులను ద్వేషించువారును అంగున కర్మచండాలురు ఏబది ఏడు కోట్ల వరకములను పొందుదుర¹ని పేర్కొని యున్నాడు

కు గూరవ్యాసుడు తన భారతమునకు 'భారత కథామంజరి' అని పేరిణి, 'తిలియపేళువ కృష్ణ కథెయను' అని తాను వ్రాయుచున్నది 'కృష్ణుని కథ' అని చెప్పకొనెను 'కృష్ణమెచ్చలికె పంచమ శ్రుతియారకెను' అని ఇది పంచమ పేరిమనియె తెలిపెను కవి దీనిని గదగునందలి వీరనారాయణునికు అంకితముగ రచించెను అందువలన దీ కి 'గదగుభారతము' అనియుపేరు. అంతియేగాక దీనిని 'దశపర్వ భారతము' అనికూడ పేర్కొందురు మహాభారతము నందలి పదు నేనిమిది పర్వముల యందును ఇతడు పదిపర్వములను మాత్రమే స్వీకరించుట ఈ పేరువచ్చుటకు కారణమైనది మిగిలిన ఎనిమిది పర్వములను శ్రీకృష్ణదేవరాయల ఆధ్వనమునందలి 'తిమ్మిణ్ణ' అను కవి రచించెనను విషయము తెలిసినచే

భక్తినియ నంపన్నుడై న కుమారవ్యాసుడు సహృదయుడైన పాఠకులకు విజ్ఞాపనచేయుచు తనగ్రంథమున కొన్ని విశేషములను పేర్కొనియున్నాడు. 'పలక, బలపముపట్టి చిత్తు వ్రాయునని లేదు. ఇతరులరీతిని అనుసరించునదిలేదు. వ్రాయుట మొదలుపెట్టిన తరువాత ఆపునదిలేదు భగవంతుని కృపవలన నాకు అట్టిక క్లి ఉన్నది²'

1 ఎంక విల్లద కర్మచండా
లరుగొప్పక్షేమ కోదయ
నరక దోహ గోతాదుతిహ రంజిత కేసర

చ వ్యా భా, ఆ ప సం 2 ప 118

2 హరిగె శివక గాడియ దొంద
గ్గిళికె పదవిట్టునదొంద
గ్గిళికె పరకొడ్డి పరితయ కొళ్ళదగ్గిళికె
బిడిసి బరెయలు నింగిమత్తద
మూలమగెద దగ్గిళికె యెరి
బలము గదుగిర వీరనారాయణున కింకరిగె

చ వ్యా భా, ఆ ప పీఠికాసంధి ప 15

తన గ్రంథమున కావ్యలక్షణములలోని 'వెనుకపలదనియు పవిత్రమైన తు సిద్ధిమువలె పవిత్రనాథుని మహిమను, శ్రేష్ఠమైన ధర్మముయొక్క విచారణమును సూచనచేయునది తెలిపియున్నాడు 'జన్మజన్మలనుండి వెంటాడు పాపములను కడిగివేయు పవిత్రజలము తీనభారతము ఈ గ్రంథమును రచించినది తానుకాదు వీరనారాయణుడే తానులిపికారుడు మాత్రమే' అని వివరముగ చెప్పుకొన గల్గినాడు. కేవలము మనోరంజనకొరకే చెప్పిన కవిత్విముగాక కుమారవ్యాసుని భారతము విస్తారదర్శనమును లక్ష్యముగ గలదని చెప్పవచ్చును

కుమారవ్యాసుడు పదిపర్వముల భారతమును 152 సంఘటలు గను, 8,500 పద్యములుగను రచించెను. పద్యముఁనియు భామినీ షట్పదియందు రచింపబడినది కన్నడ భాషయందు షట్పది ఒక ప్రత్యేక ప్రతిపత్తికల మాత్రావృత్తము పలువురు కవులు షట్పది చ్ఛందమున తమగ్రంథములను వ్రాయుటచే కన్నడముగవిభజనమున 'షట్పదియుగము' అని ఒక యుగము ప్రత్యేకముగ ఏర్పడినది.

భామినీ షట్పది - 1, 2, 3, 4 పాదములయందు మూడు మాత్రలగణమును, నాలుగు మాత్రల గణమును జంటగ రెండు, రెండును, 8, 6 పాదములయందు అక్షరగణములు మూడుజంటలును మీదగురువును వచ్చిన భామినీషట్పది అగును 10 (ప) 101 (జ) గణములు నిశ్చయపరిచినవి

కుమారవ్యాసుని షట్పది రచనము సరసమై, సరళమై, హృదయంగమమై ఉండును. ప్రాస, అనుప్రాసలతో సాగ్రహణ లయ విన్యాసము కలిసియుండును. గొంతెత్తి పాడుకొనుటకు నిలుగ నుండును భావగాంభీర్యమును, అర్థచమత్కృతియు సొంపారు చుండును చదివినను, వినినను అమృతాస్వాదన మనిపించును. కలియుగము

నందున్న పారికునకు ద్వాపరయుగము కనులముందు నిలుచును. ఆ ధీరులు, విరులు పారకుని ఎదుట నిలుతురు. కౌంపుల కవటము, అసూయ అధ్మప్రసవర్తనము పారకుని హృదయమును కలచివేయును శీముని పరాక్రిమము, అర్జునుని శౌర్యము మనసును పొంగ చేయును ధర్మజుని నితి, అహింసలు, ద్రాపది పతిభక్తి, వైవధ్యక్షులు పారికునికి ఆపర్మప్రాయములగును శ్రీకృష్ణుని ధర్మసంస్థాపన తంత్రకాశలము ఆశ్చర్యపరుచును. కావుననే పెనుక చెప్పిన విధముగ కలియుగము ద్వాపరమయినట్లు అనుభవము పారికునకు కలుగును ఈ అనుభవమునకు నాందిగనే కుమారవ్యాసుడు కావ్యారంభమున మంగళ పద్యమున - 'లక్ష్మీదేవికి ప్రియమైనవాడా' నిర్మలమైన పద్మమున నివసించు బ్రహ్మదేవుని తండ్రియైనవాడా' లోకములన్నిటి యందును పరమపావనుడవైన వాడా సనకాది సజ్జనుల బ్రోచువాడా! రావణ సంహారకా! చెవులకు అమృతంపుజల్లువంటి మంగళ కరములగు కథలకు కారణమైనవాడా! గదగునందలి శ్రీవీరనారాయణన్వామి! నీ భక్తినిదయతో కాపాడు' అని తనగ్రంథనాయకుని కీర్తించియున్నాడు. తరువాత వరుసగ శివుని, వినాయకుని, సురస్వతిని, శ్రీరామస్వరూపుడుగ వీరనారాయణుని, వేదవ్యాసుని ప్రార్థించి గ్రంథరచన కారంభించెను. భారతియును వ్రాయుటకు కారణములను వివరించుచు కుమారవ్యాసుడు ఇట్లు పేర్కొనెను 'రామాయణమును రచించిన కవుల భారముతోకూడిన ఈ సూమండలమును మోయుబాలక ఆదిశేషుగను వణకుచుండెను రాముని సరితముతో అడుగుమోపుటకు ఎడములేని విధమున గ్రంథములు నిండిపోయినవి ఆకారణమున కుమారవ్యాసుడు

1 శ్రీవీర యరసనె విమంలా, తిలపిరన పితవె జగకతి

పొరనె సనకాది సజ్జనసేకరదాతార రావణాసురమధుని కిసణు

దావినూలన కథన కారణ, కావుదానక జనవ గడుగిన వీరనారాయణ

రామాయణ రచనోద్దేశమును నిరమించుకొనెను. భారతకథ కూడ కొంతకవులచే గ్రథితమైనది కానికన్న జభాషయందు ఏమహాకవియు వ్యాసహృదియౌవస్కారమునకు అప్పటివరకును పూనుకొనలేదు. అందుచే కుమారవ్యాసుడు భారతరచనకు నడుముకట్టెను.

కుమారవ్యాసుడు తన గ్రంథమునకు ఘట్రశుతి నిట్లు లెట్టెను. 'సౌంగతనము చేయవాడు చంద్రుని దూపించిన ఆ చంద్రునకు నష్టమా ? కాశ్యపేనివాడు కాశిని దూపించిన ■ కాశికి నష్టమా ? అటులనే క్రూరకర్ములగు వారి దూషణమున భారత మహిమకు నష్టములేదు ఈ కథను వినిన సజ్జనులకు భూరసరకము తప్పిచోవును. శ్రేయస్సు సిద్ధించును.'

సంస్కృత భారతమున 8,500 శ్లోకములతోనున్న విరాట పర్వము కన్న జభావతిమున 636 షట్పదులలో చెప్పబడినది మూలమున 6,998 శ్లోకములతోనున్న ఉద్యోగపర్వము కుమారవ్యాసునిచే 671 షట్పదులలో చెప్పబడినది వ్యాసుని భారతమును యభారతముగ కుమారవ్యాసుడు అనుపించియుండలేదు కథను మూత్రము గ్రహించి తనదైన స్వతంత్ర రచనముగనే కొనసాగించెను. కావున కథాసందర్భమున తనకు అనుచితమని తోచినదానిని, కథాకథనమునకు అడ్డవచ్చు ఉపాఖ్యానములను నిస్సంకోచముగ వదలివేసెను తనకు ఇష్టమగునెడల మూలమువలేని నన్ని వేశములనుకూడ 'కల్పించి తన "భారతకథామంజరి"కి సొగసులు దీడ్చెను విరాటపర్వమున యుద్ధ రంగమున అర్జునునకు, ఉత్తరునకు మధ్య కల్పించబడిన సంభాషణము కుమారవ్యాసుని హాస్యప్రియతకు, జానపద రచనా విధానమునకు నిదర్శనము. అటులనే ఉత్తరాభిమన్యుల వివాహనిశ్చయసంతరము కృష్ణునకు దూతచే కలుగుపంపుట, కృష్ణప్రవేశము కుమారవ్యాసుని కష్టభక్తికి దర్శనము

వ్యాసభారతమునందువలెనే కుమారవ్యాసుడును ఉద్యోగ పర్వమును ఉత్తరాభిమన్యుల వివాహసంతతియు రాజలంగును విరాటుని సభాభవనమున సమావేశ మగుటతోడనే ప్రారంభించెను సంస్కృత భారతమునందలి 10 ఉపపర్వములను 10 సంధులుగ రచించెను. ఉద్యోగ పర్వమునందలి ఉపాఖ్యానము లన్నియు కుమార వ్యాసునిచే విడిచిపెట్టబడినవి. నిజమునకు ఈ ఉపాఖ్యానములకును, ప్రధానకథకును సంబంధములేక పోవుటయే ఆతని ఈదృష్టికు ప్రధాన కారణము. ఇత రాయభారముల విషయము పరిశీలించిన ద్రుపద పురోహితుని రాయభారము నామమాత్రముగ అగ్రవర్ణిభాగముతోకే పూర్తియైనది. సంజయు రాయభారము అవసరాద్ధముగ జరిగినది. అతడు రాయభారిగనే పలుకుచుగాని హితముగోరు ఆత్మ సచ్చిప్రసవలె గాని, ధర్మతత్వజ్ఞునివలెగాని సంభాషించడు శృష్టని రాయభారము మాత్రము విపులముగ వర్ణింపబడినది ఉలూపనిరాయభారము భీష్మ పర్వములోనికి మార్పబడినది కుమారవ్యాసుని ఉద్యోగపర్వమునకు పదునొకండువసంధి ఆయువుపట్టు. ఈ సందియండు కర్ణుడేర్చి గగన చుంచితమైనది ఇచ్చట కుమారవ్యాసుడు వ్యాసభారతమునకే మారు గులు దిద్దెను.

వ్యాసుడు క్రీ పూ కొన్ని వేల సంవత్సరముల నాటివాడు. బహుశః క్రీ.పూ 3101 సంవత్సర ప్రాంతమువాడు కావచ్చునందురు. తిక్కన క్రీశ 13వ శతాబ్దమువాడు కుమారవ్యాసుడు క్రీ శ 15 వ శతాబ్దమువాడనుచున్నాము.

వేదములను విభజించి వానిసారమును భారతమహాకావ్యమున నిక్షిప్తముచేసినవాడు వ్యాసభగవానుడు. అందువలననే ఈగ్రంథము మహాభారతముగనేగాక సంచమ వేదముగను గౌరవితకెక్కినది అక్ష సంస్కృతికిమూలభూతమైన భగవద్గీతకూడ ఇంచేనిక్షిప్తమైయున్నది

లిక్కనసోమయాజి కాలమున వీరవైవ - వీరవైష్ణవ మతముల నిత్య సంఘర్షణములచే సమాజము భిన్న భిన్నమైయున్నది. ౩ సమాజము నకు ధర్మాద్వైతమును బోధింపవలెనను దృష్టితో లిక్కన మహా భారతచనకు చేపట్టిరాడు పదునైదువర్షముల నొక్కచేతి మీదుగ రచించి వ్యాసహృదయమును చక్కగ అవిష్కరించినాడు కుమార వ్యాసునకు పూర్వము భారతము జైనులచేతిపడుటచే వ్యాసహృదయము వక్రీభవించి ప్రసరించినది. ఈలోపమునుగుర్తించిన నారణప్ప తానే వ్యాసునిగ మారి వ్యాసనామమునే ధరించి, కృష్ణభక్త్యావేశమును తోడుగ చేసికొని అదినుండి పదివర్షముల వరకు రచించిరాడు. కృష్ణునిపై భక్తికలనాడన్నంత మాత్రమున ఈతడు శ్రీకృష్ణదేవ రాయలవలె వీరవైష్ణవుడు మాత్రముకాదు మన పోతనవలెనే అద్వైతియైన కృష్ణభక్తుడు. ఇట్టి అద్వైత భక్తితోడనే 'భారతకథా మంజరి'ని కన్నడ కస్తురిని కవితాపరిమళ భరితముగ గుర్రాళింప జేసిరాడు.

తృతీయాధ్యాయము - అనువాదసరణి

ద్వితీయాధ్యాయమున తిక్కన, కుమారవ్యాసుల కాల స్థలాదులును, వారి భారతరచనా సముద్దేశమును వివరింపబడినది ఈ అధ్యాయమున వారి అనువాద సరణి పరిశీలించుము.

తిక్కన అనువాదసరణి

భారతము ఔత్తరాహస్రతికి, దక్షిణాత్యప్రతికి ఎన్నో పారిభేదములు కనబడుచున్నవి శ్లోకసంఖ్యలో, శ్లోకములలో, అధ్యాయములలో, ఇతివృత్తములలో, పేరులలో అరంభ్యాక పారములు గోచరించుచున్నవి. ఉత్తరదేశ పారిమునకు, దక్షిణదేశ పారమునకు భేదసాదృశ్యములు పరికించినచో సామ్యములకంటె భేదములే అధికమని విమర్శకాభిప్రాయము. భండార్కరు సంస్థాపకగాని, శ్రీవావిళ్ళ వారుగాని ప్రచురించిన సంస్కృత భారతములు తెనుగు భారతమునకు ఆధారమైన ప్రతిని నిర్ణయించుటకు పూర్తిగ సరిపడకున్నవి. అగుచో కవివ్రతమువారు ఏప్రతిననుసరించిరి? తిక్కన ఏప్రతిననుసరించెను? ఇది చిక్కుపీఠని సమస్య. ఈసమస్య విడువరకును తిక్కన అనువాద విధానమునుగూర్చి సరియగు విమర్శలు వెలువడుట కష్టము కవివ్రతమువారు మువ్వరును ఒకేపారముననుసరించి ఉండునుటతో విప్రతిపత్తిరేదు. ముగ్గురుకవులును భిన్న కాలముల, భిన్న ప్రాంతముల వారగుటచే వారికి లభించిన ప్రతులు వేరైయుండును

వ్యాసభారతమును కవివ్రతమువారు యథామాతృకముగ అనువదించలేదనుట స్పష్టము వ్యాసభారతము టకమేలిమి బంగారు ముద్ద దానిని వారు డక్కని ఆభరణములుగ మలచిరి అందు తిక్కన సోమయాజి పృష్ఠినిగూర్చి ఎఱ్ఱాప్రెగ్గన పేర్కొనిన పద్యము ఎంతయు సుందరము-

తనకావించినసృష్టి తక్కువల చేతంగాదునా నేముఖం
బునఁదాఁబట్కిన పల్కులాగముములై పొల్పొందునా వాణిస
త్తను నీతండాకరుండునా జను మహత్వాప్తిన్ గవిబ్రహ్మనా
వినుతింతుం గవితక్కుయబ్బ నఘోర్వీ దేవతాభ్యర్చితున్¹

వ్యాసభారతమున 3,500 శ్లోకములుగఉన్న విరాటపర్వము
అనువాదమున 1,628 గద్యపద్యములుకాగా, 6,998 శ్లోకములుగనున్న
ఉద్యోగపర్వ భాగము అనువాదమున 1,562 గద్యపద్యములుగ గంగ
సింహుడైన దీనిబట్టి తక్కువ విరాటపర్వములోకంటె ఉద్యోగపర్వ
ములో అధిక సంయమనము పాటించినట్లు తెల్లము.

ఏ అనువాదము నందైనను ఆరు విధములైన అనువాద
విధానములను గుర్తింపవచ్చును

1 మూలమునందు సంగ్రహముగఉన్న వర్ణనాదులను విపులముగ
రచించుట - విపులీకరణము

2 విస్తృతములైన వీరప్రసంగములను సంకర్షాను సారముగ
వినుపు జనించుకొందునట్లు సంక్షిప్త పరుచుట - సంగ్రహీకరణము

3 రసహీనములు, కథాసంవిధాన ప్రతిబంధకములు, ననుచితములు
నగు భాగములను పరిహరించుట - పరిహరణము

4 దేశకాలానుగుణములగు అభిరుచులకు అనుగుణముగ కథాంశము
లను మార్పుట - పరివర్తనము (అవ్యభాకల్పవము)

5 సరసములైన, సంకర్షాను గుణములైన సూతవ స్వతంత్ర
కల్పనలుచేయుట - సూతవకల్పవము.

6 పైసంస్కారములకుతోడు బింబ, ప్రతిబింబ తుల్యములైన యథా
మాతృకానువాదములు కూడ కొన్ని పట్టుల చేయబడుట - యథా
తథానువాదము.

1 హరివంశము, ప్ర ఆ, పద్యము 9

ఈ అనువాద విధానములను ఆధారముగ చేసికొని తిక్కన అనువాదగుఱచిన పరిశీలింప నారంభింతుము మొత్తము సంస్కృతభారతమున తెలుగుభారతము మూడవ పంతుగనుండ విరాటపర్వభాగము మాత్రము మూలముతో సమాన విస్తృతి కలదయ్యెను.

ద్రాపది పైరంధ్రీవేషమున సుజేశ్వరు కొలువవచ్చుట మూలమున 87 శ్లోకములుగ చెప్పబడినది దీనిని తిక్కన షక్కుని వర్ణనలతోను, పాత్రల స్వభావ కల్పనలతోను వెంచి 48 పద్యగద్యములలో విస్తరించెను స్త్రీలపాత్రలను చిత్రించుటలో తిక్కనకుగల చుక్కవలె దీనికికారణము, విరాటసభలో పాండవుల ప్రవేశమున కూడ వారి సూర్యబహుముఖ, ప్రశ్నేక స్వభావరీతులు, కార్యశక్తులు మొదలగు వానిని తిక్కన తెలియపరిచి మూలమున కంటె అరూపాత్రలకు సజవత్వమును కల్పించి విస్తరించెను

కీదకవధకుటుము విరాటపర్వమునకు తలమూలకము వంటిది ఈకుటుమును తిక్కన శృంగారి, వీరరస వర్ణనలతోను, సంవిధాన కల్పనలతోను, ప్రకృతి వర్ణన తోను శిశి పద్యగద్యములుగ విస్తరించెను ఇది మూలమున 285 శ్లోకములలో ఇమిడియున్నది. తిక్కనకు వాటకీయీను సరణముపైగల ప్రేముడి ఈవిస్తృతికి కొంత కారణముగ పేర్కొనవచ్చును

ఉత్తిరాభిమన్యుల వివాహము మూలమున రెండు అరువ్వు ప్పులలో చెప్పబడినది దీనిని తిక్కన విస్తరించి 20 పద్యములలో చెప్పిరాదు ఇందు వదూవరుల అన్యోన్యవలూకసము, తలంగ్రాాలు, పాశిగ్రహణము, హోమము, వారనారీమణుల సృష్టిగీతాదులు, కుమారుల చతురపరిహాస విలాసములు మొదలగు దేశీయ పద్ధతులు చోటుచేసికొనినవి

1 వ్యాసభారతము, వి ప అధ్యాయ 1-87

2 తిక్కన భారతము, వి ప, ప్ర ౬, పద్యములు 289-382

ఉద్యోగపర్వమున మూలమునందు ఒక అధ్యాయమునకు మించియున్న ద్రుపదుని యుగ్ధసన్నాహమునంతను 'ద్రుపదవిభండు నాయతమయ్యె' అని ప్రారంభించి మూడుపద్యములతోడను, 'పురోధ వృత్తసంపన్నః' కౌరవాన్ ప్రతిజగ్మివాన్' అని ఇంచుమించు ఒక అధ్యాయమున చెప్పబడిన పురోహితవృత్తాంతము ఏడు, ఎనిమిది పద్యములలోను చెప్పి ముగింపబడినది. కల్కుడు ధర్మరాజుతో ముచ్చటించు సందర్భమును ఎనిమిదియవ అధ్యాయమునుండి పదు శేడవ అధ్యాయమువరకు పది అధ్యాయములలో 350 శ్లోకములకు విస్తృతమైన అంశము 90 పద్యములలో ముగింపబడినది ఈపద్యము లలో 'అపుడు' 'అయ్యవసరమున' ఇత్యాదిగ పది సంది వచనములు నక్షత్రములవలె వెలుగొందుట గమనింపదగియున్నది.

సంజయుని రాయబారము మూలమున తొమ్మిది అధ్యాయ ములు, 250 శ్లోకములు అనువాదమున 114 పద్యములు. మూల, అనువాదములు రెండను సమముగ నవదినట్లున్నవి. విదురోపదేశము 500 శ్లోకములు దీనిని తిక్కన 90 పద్యములలో ముగించి సునత్సు బాతీయమును అరలు తాకక నే ఒక చిన్న వచనముతో ముగించుటలో తిక్కన రచనాదృష్టి పరిశీలనార్హము

కృష్ణుడు కౌరవసభకు ఏగునవుడు ధర్మబాదులు చెప్పిన మాటలు మూలమున కొంచెము తక్కువగ 300 శ్లోకములు అనునాద మున తొమ్మిది పద్యములు మాత్రము. శ్రావణి శ్రీకృష్ణునితో చెప్పటయు అతడు ఆమెను ఊరడించుటయు మూలమున 50 శ్లోక ములు, అనువాదమున 25 పద్యములు అన్నియును అమాల్వములు, అన్నకల్పనా విలసితములు. కుంతీదేవిని కృష్ణుడు పరామర్శించు ఘట్టము మూలమునందు 107 శ్లోకములు, అనువాదమున 27 పద్య ములు. భీషనానంతరము విదురుడు చెప్పిన మాటలు మూలమున

30 శ్లోకములు అనువాదమున 2పద్యములు+1 వచనము. కృష్ణుడు కౌరవసభయందు పల్కినపల్లులు మూలమునందును, అనువాదము నందును సమానముగనే ఉన్నవని చెప్పవలసియున్నది దంభోద్ధవ చరిత్ర మూలమున 50 శ్లోకములు, అనువాదమున ఒకసీసము బామ దగ్గయ్య, కణ్వ, నాద, గాలవాదుల ఉపదేశములు మూలమున 700 శ్లోకములు, అనువాదమున 47 పద్యములు భీష్మద్రోణుల మాటలు మూలమున దాదాపు 20 శ్లోకములు, గాంధారి హిత్తోత్పలు 45 శ్లోకములు, అనువాదమున ఇది అంతయు ఒకచిన్న వచనము మాత్రము

కృష్ణుడు కుంతియొద్ద వెలపుకొను సమయమున ఆమె చెప్పిన గ్రంథిమ విస్తారముగ నున్నను అనువాదమున దానికంతటి కిని 'విక్రమోపశాపులయిన ముచికుండుండును, సంజయుండును నారి కథలు యెక్కిన చేతుల లావునం గలిగిన జీవనంబునం బ్రదుకుండును'ని చెప్పిముగించెను. మూలమున పైకథలు వివరింపబడినవి భీష్మద్రోణులు చెప్పినమాటలు 40 శ్లోకములు, అనువాదమున ముచ్చటగ నుండు పద్యములు మాత్రమే చెప్పబడినవి కృష్ణార్జునుల సమావేశము ములమున 160 శ్లోకములలోనున్నది. అనువాదమున 26 పద్యములు శ్రీకృష్ణుడు కౌరవసభలోని విశేషములను ధర్మబాదులకు చెప్పట మూలమున 188 శ్లోకములు అనువాదమున 26 పద్యములు

ఉలూకోపాఖ్యానము మూలమున దాదాపు 300 శ్లోకములు, అనువాదమున 25 పద్యములు అంబోపాఖ్యానము మూలమున దాదాపు 700 శ్లోకములు, అనువాదమున 130 పద్యములు. ఇట్లు తిక్కన విరూపకర్ణమును అనువదించుటలోకన్న ఉద్యోగపర్వమును అనువదించుటలో సరియమము నూపినను విస్తృతములగు ఉపాఖ్యానములను అనువదించుటలో మరికొంత బిగవట్టినచో ఇంకను తగ్గింపగలిగి యుండును

విప్రులీకవణము

మూలమున పాండవులు శస్త్రాస్త్రములనుంచిన శమీపృథ్వి
వర్జనము 'భీమశాఖాదురాహోహా' అని సామాన్యముగ నున్నది.
కాని తిక్కన పన్నివేళ ప్రాధాన్యమును గుర్తించి చక్కని నీకపద్య
మును కల్పించెను

సీ నగసిన కొనలేచి నింగి యంతంతకు

నవుల ద్రోవగ దనరారు దాని

బాగిన శాఖ లాశావక్రముల కొలం

దులు బారవెట్టంగ బొలుచుదాని

గవట లొండొంటితో గవియుచు నెడములు

మింగి ప్రబుగ పొంపు మిగులు దాని

లోని బొంపము పవలును బెనుజీకటి

నొదవించి పొదలంగ నొప్పుదాని

గమయె పవమాన వివిధ వర్తన కళాను

వర్తి గాక ధూకారవ స్ఫూర్తి జాత

శీతి పరిసరవర్తి నాశీల భుజగ

చండమూర్తి శమీతరు చక్రవర్తి²

వక్షిన్వాళులముం బడేత నిలయోపాంతోర్థముగ దాకినీ

రక్షోదూత పితాచ గోచరము దుర్గంధంబునై చూడ

త్రికోణం బొనరించు³ అనుపద్యము గూడ సందర్భో

చిత్రమైన బంధసౌందర్యము కలది

అర్ధరాత్రమున కీదకుని ప్రాణవాయువు అనంతవాయువు
లలో లేననుగు పుణ్యకార్యమునకు రంగస్థలమగు సర్వనశాలను
గూర్చి మూలమున-

1 వ్యాస బా, వి ప, ఆధ్యాయ శ్లోకము 19

2 రి బా, వి ప, ప్ర ఆ, ప 162

3 " " 164

సంకీర్త షుగమత్తార్థం శూన్యాగారమపావృతమ్

తదేవ సర్తనాగారం పాంచాలీయద భాషతః¹

అని ఏదో క్లుప్తముగ తేల్చివైచిన సర్తనాగార ప్రవేశమును ఆరు పద్యములలో తిక్కన దానినొక వర్ణనగ రూపుదిద్దెను

‘వివేకరహితు హృదయంబునుంబోలె దమో దూషితం
బును విదగ్ధ పనితా ప్రేమంబునుంబోలె దుర్నిరూపంబును’²

ఎత్తుగడలోనే వర్ణనారూపముగు జవనాశ్వమును కళ్యేము వదలి కదను త్రొక్కించుట కారంభించెను ఇందు వివేక రహితు డెవ్వడు? విదగ్ధపనిత ఎవ్వరు? వారు కీచకుడును ద్రాపదియును కారందుమా?

ఇంకను ఆసర్తనశాల -

కా ‘ధ్వాంతాకారిత కుష్య కుట్టిమ క్షునస్తంభావలీరూపముం
బ్రాంతాది ప్రవిభాగ బోధరహిత ప్రాగ్భూతముం గాతర
స్వాంత త్రాసకరంబునై దురభివేశంబై’³ ఉన్నదట ఆ
గోపాలు ఇటుక, సున్నము ఇత్యాదులతోగాక చీకటితో చేసి నల్లున్న
వట అట్టి ఆ సర్తనశాల లోనికి భీముడు-

‘తన యఖంక్షిత బాహుబలగర్వమ యచ్చట ముగ
లిగా’⁴ సతికేలు వట్టుకొని ప్రవేశించినాడు.

‘స్వాంతము బాహుగర్వమున సంతమసాంధముగాగ శంకయె

క్కింతయులేక అహంకృతి ముంగలిగాగ’⁵ కీచకుడు ప్రవేశి

1 వ్యాఖ, అద్భా 20, శ్లో 58

2 తిభా, వి ప ద్వి ఆ, ప 825

3 ,, ,, ప 827

4 ,, ,, ప 828

5 ,, ,, ప 831

శించి రాడు ఈవై విధ్యము భీమకీచనల స్వభావస్థితికేకాక ఆ నర్తన
శాలయొక్క అంధకార బంధుస్థితికిని నిరూపకము

ఉపకీచక సంహారానంతరము బంధవిముక్తయై పరేత భూమి
నుండి తిరిగివచ్చు చ్రాపది మూలమున .

త్రాసి తేవ మృగీ బాలా శార్దూలేన మనస్విని

సాతు గాత్రాణి వాసశ్చ ప్రక్షాల్య ప్రవివేళహా॥

తాం దృష్ట్వా పురుషా రాజన్ ప్రాద్రవస్త దిశోదశ

గంధర్వాణాం భయత్రస్తాః కేచిద్దృష్టిం వ్యమీలయన్॥

దీనికి తిక్కన సోమమాజి విపులీకరణము ఇట్లు ఆరంభమైనది తిరిగి
వచ్చు పాంచాలి "రాగాది వికార నిరాసంబునం బ్రసన్నమయిన
బుద్ధియుంబోలె" ఉన్నదట. మధ్యమధ్య తాత్త్విక విషయములను
నుందిర్చానుసారముగ చొప్పించుట తిక్కనకు అలవాటు. అతని
తాత్త్వికగృహిణి తార్కాణములగు ఇట్టి పన్ని వేళముల పన్నిటిని
సమగ్రముగ సమీక్షించిన, అటులనే ఆశ్వాసాంత పద్యముల అంత
రాధమును పరిశోధించిన అది ఒక ప్రత్యేక పరిశోధనాగ్రంథగుటయే
గాక భారతరచనతో బ్రహ్మానంద స్థితిని గోరిన తిక్కన ఆంతర్యము
స్పష్టము కాగలదు. అనువాదమున చ్రాపదిని చూచి పౌరులు పరిపరి
విధముల భావించుట తిక్కన విపులీకరణవిధానమునకు మచ్చుమచ్చ -

సీ 'మనకీచకులకెల్ల మారియై వుట్టిన

సుదతి వోయెడునని చూచువారు

నద్దిరా నీకు గ్రొవ్వలుగడే జూతుగా

కని తలసూపక యడగువారు

సలవోక గనుగొని యంతరంగము బిట్టు

జెదద మాటుమొంగుబు పెట్టువారు

1 వ్యాఖ్యా, అధ్యాయ 24 శ్లోక 12, 18

2 తిథా వి ప త్య అ, ప 86

నదురుగావచ్చిన నెంతయేనియు కప్పు
గలుగ పోకత్తోవఁ దొలగువారు

శే. ముట్టబడిమేన గంపంబు పుట్ట నొదిగి
యందువారు గరంబున నుదర మవ్వ
ళించి యమ్మరొ రక్కెన యంచు నుల్ల
ములుకు వారునై పురజనంబులు దలంకి¹

తొలిబోయినట పొరులననేల 'విరాట రాజునకే ఒడలు కంపరఁబెట్టి
నది²' ఆ భయముఁజొక్త పలురంగులను పలుభంగుల తిక్కన దక్కగ
విప్రుకరించెను. 'పులిగనుగొన్న లేడులునుబోలె విభీతిగలంగ గాఢు న
న్నెలతుకి యంతరంగమున నిండిన హాస్యరసంబు మోముపై వెలి
విరియంగనీక³ పెదలినదట ఇట చావడి పాత్రమే పొరకులకు ప్రతి
నిధియై వారిలో కల్గిన భావములను ప్రదర్శించినది.

రాయబార సమయమున శ్రీకృష్ణుడు పాండవుల అభిప్రాయ
ములకు తెలిసికొన గోరినపుడు సహదేవుని అభిప్రాయము మూలా
మున "కథం ను దృష్ట్వా పాంచాలీం తథా క్లిష్టాం సభాగతాం
అవదేన ప్రశామ్యేత మనుమన్య స్సుయోధనే"⁴

అని యన్నది దీనికి అనువాదమున

ఉ రక్కెన మాటలాడెదరు రాజును దమ్ములు వానితో న నీ
వొక్కటియైన గాదనక యూకొనుచుండుట యంతకం పె మే
లక్కట లిట్లు వేడికొన నై నను బోయెదువో యుయోధనం
డెక్కడ భూమిలోన సగమిచ్చుట యెక్కడ దాసవాంతకా⁵

1 తి భా, వి ప, తృ ఆ ప 36

2 " ప 29 to 31

3 " ప 37

4 వాః భా, ఉ ప, ఆద్యా 79, శ్లో 8

5 తి భా, ఉ ప, తృ ఆ, ప 34

మ తలపం గూడనె యింతలేసి దొరలీ దై న్యంబు చుట్టంబులుం
జెలులుం దిట్టరె లాతి రాజులకు మెచ్చే యివ్విధం బిట్టిపిం
గలదే వేషగ ధర్మజం శడుగబోగాఁ గృష్ణు డాధార్తరా
ఘ్నిలు పాలీక చలంబునం బెవగ నిట్లుం గూడు దీపయ్యెనే¹

ఉ. వీరలు ధర్మమార్గము నవి స్మరతం దగ నాపిరేనియు
న్వారలు దాని కియ్యకొనినన్ విను మచ్యుత యట్టి సంధి పెం
పారగ సేర్పునే యుచితమైనది కయ్యమ వంకమాట లే
నేర గురుప్రవీరునభ నిశ్చయమిట్టిదికాగ జెప్పుమి.²

మ. తుదిరాజ్యమ్మునగమ్ము గొమ్ము శవీయందుం బెరు వంచించియుం
బదుమూడేడులు నీవునుం దిరిగిరా పాలీక పోవచ్చునే
యదిగాదే దెగి బంటవై యలుము మాయల్ వన్ను నేర్పింక జె
ల్లదు సూ నీకని యాసుయోధుని యల్లంబుచ్చి వోనాడుమి.³
అను నాల్గుపద్యములు చెప్పెను. ఇవి తిక్కన ప్రతిభాస్థాపితములు.
ఇట్లే చాడది మూలమున-

‘పునరుక్తంప వక్ష్యామి విశ్రమ్భేణ జనార్దన
కాను నీమంత్రిని చూడృక్ పృథివ్యామస్తి కేశవ’⁴

అను మాటలను అనువాదమున-

ఉ. ‘అతిశి బోశయన్ ఫలము సండుటయుం గని పల్కనేరమిన్
మూటట నోరిదాననయి మాటలు చిత్తమునందు నిల్పకే
గాలులు ప్రేలెదన్ వినుడు కర్ణము నెగ్గను గాన నల్కమై
వీటిశీయైన మానినికి పెండి వివేకము గల్గ సేర్పునే’⁵

అనియు-

1 2 తి. భా, ఉ ప తృ ఆ, ప 95, 96

3 తి. భా, వి ప, తృ ఆ, ప 97

4 వ్యా భా, ఆధ్యా 80, శ్లో 20

5 తి. భా, ఉ ప, తృ ఆ, ప 107

“సాహం కేశగ్రహం ప్రాప్తా పరిక్లిష్టా సఖాం గతా
పశ్యతాం హండుపుజాణాం త్వయి జీవతి కేశవ”¹

అచుక్తోకమును-

ఈ 'సీవు సుభద్రకంఠా గడు నెయ్యము గారవముం దలిర్ప సం
భావనసీయు దిట్టి నను బంకజనాభ' యొకండు రాజనూ
రావభృథింబునందు శుభయై పెనుపొందిన వేణిపట్టి యీ
యేవురు జూడగా సభకుసీడ్చి గులాంగస నిల్వొనర్తురే?²
అని చక్కగ రసవంతముగ వివరించుట తిక్కనకే చెల్లును. అటులనే-

'సతామనఘాం సంప్రప్య కృష్ణాం ప్రేక్ష్య సఖాంగతాం
క్షుద్రధర్మాదమేయాత్మా నాకంపత యుధిష్ఠిరః'³

అచుదానిని తీసికొని-

౧ జూదమూర్ఖి సం
పదగొని యంతబోవక సభన్ ద్రుపదాత్మజ భంగపెట్టరే⁴

ఈ దానికి నీ నొంబిగితి ధర్మజ వంతయు జూచి రత్నముం
బూని వృకోదరాష్ట్రులు బొంగులుగా జెడచేత గన్ను నీ
గూసగ నొత్తుకొంచు జని యుగ్రవనంబున దుఃఖముగ్నులై
దీనతనుంకి పూన్ని దగదీర్చియు గూడి మనంగ గోరెడిన్⁵

క తరు దాన పొలుగా కేమనవచ్చు వజాతశత్రు వతిశాంతిరయున్
నినయము గొవముచు నేజనవతుకు గలవు సెవును పొన్ననిధి⁶

అని ధర్మజ శాంతి శీలములను ప్రశంసించుచు చెంచెను

1 వా ౪, ఉ ప అచ్చా 80 స్లో 24

2 తి ౪, ఉ ప తృ ఆ ప 110

3 వా ౪, ఉ ప అచ్చా 80, స్లో 28

4 5 తి ౪, ఉ ప, తృ ఆ ప 280, 231

6 " " ప 282

సంగ్రహీకరణము .

అజ్ఞాతవాసారంభమున ధర్మజుడు అర్జునుని గూర్చి చేసిన ప్రశంస మూలమున ఇరువది¹ శ్లోకములలోనున్నది కాని అనువాదమున తిక్కన-

డి. 'ఖాండవశేర్ప దేవతలుగానని యీశ్వరుగాంచె దోర్బలా'
 ద్దండ మహాసుర ప్రతతి దర్శమడంచి ప్రియంబాసర్పి యా
 భండలుడున్న గద్దెయ సగంబుననుండె మహానుభావుడీ
 తండోక మర్జ్యుడేరి యనుదాత్తత నెమ్మెయి గొల్పువాడొక్కో²
 అని ఒకే ఒక్క పద్యములో పూర్తిగావించెను ఆభండల సూనుని
 అనుర్వ్యచిత కార్యములను ఒక్కపద్యములో చెప్పినను మూలభావ
 మంతయు నిమిడినది

ఊర్వశీ శాప వృత్తాంతము మూలమున ఏ³ శ్లోకములలో
 చెప్పబడినది. అదియే అనువాదమున సంగ్రహింపబడి 'పూర్వశాప
 విహితంబగు గూఢముదాల్చి⁴ అని ఆ కథను తిక్కన తెనుల్చి
 వైచెరు అవతల కొంపలంటుగొనిన సమయము ఈ కావ్యకళాద్రిప్తి
 తోడనే భారత రణప్రాంగణమున భగవద్గీత రంగవల్లికలు దిద్దుదు
 కూర్చుండక తిక్కన అందులు నవరించి విడిచివైచెను. సంస్కృత
 మున వ్యాసుడు చెప్పుట తర్పణగరి. కారణము అది శాస్త్రీతిహాసము.
 ఆంధ్రమున తిక్కన విడుదుట తప్పకాదు. కారణము ఇది శాస్త్రీతి
 హాసము.

అర్జునుని యుద్ధసంగ్రంభమును చూడగోరి ఆకాశమార్గము
 సలంకరించిన ఇంద్రుని దేవతల సంబరము మూలమున ఒక అధ్యాయము

1 వ్యాఖా, వి ప, అధ్యాయ, శ్లో 30-40

2 తి థా, వి ప, ప్ర ఆ, ప 85

3 వ్యాఖా, వి ప, అధ్యాయ 38, శ్లో 20-28

4 తి థా, వి ప, వ ఆ, ప 180

యము పూర్తిగ నున్నది. తిక్క-న దానిని సంక్రమింపించి మూడు
హస్తములలో ముగించెను. తిక్క-న దృశ్యము ప్రతిబింబించిన అర్జు
నుని సరంభము-

సీ 'జేవదత్తాభీల రావంబు వెన గర్గ
ముల దీటుకొన తేటమొగము వడుచు
రథనేమి దళిత ధరాధూళి యంగంబు
అల్ల గప్పగ వెలువెల్లనగుచు
బహుళ కపిధ్వజ ప్రభలు లోచనములు
నిటుమిట్లుగొన బర్వమెండు కొనుచు
నుద్భటాకార సముద్ధతి మనములు
తల్లపప దోపంగ దల్లడిలుచు

తే. నవచు కారవరాజ సైన్యంబు గడిసె
దీగ దిగినగతి దన తేరు మెలయ
రియముమై జని ప్రళయ ఖైరవ సహస్ర
గర్జనోదగ తర్జను షడ్జనుండు¹

ప్రత్యేక మాదృశ్యమును చూచుటకు అర్హులు చక్రవర్తులు, పదు
నారుగురు రాజులు, ముక్కోటి జేవతలు విచ్చేసిరని ఇరువదిరెండు
శ్లోకములలో విస్తరింపబడిన ఆ సన్నివేశము ఒక తేటగీతిలో క్లుప్త
ముగ చెప్పబడినది

'దదృశుస్తీ ధ్వజాగ్రంవై శుశ్రువుశ్చ మహాస్వనమ్
దోహయ మాపర్య భృశం గాంధీవస్య చ నిస్వసమ్'²

తిక్క-న = దృశ్య ప్రాధాన్యమును గుర్తించి ఒకసేస మాలికను
కొల్పెను ఇట్ల దృశ్యమునకే ప్రాధాన్యము గాంధీవఞ్చారివమునకు

1 రి ధా, వి ప, చ ఆ, ప 248

2 వా స ధా, వి ప ఆదా-17 శోకము 2

ప్రాతిపదికగ జేవదత్తాభీల రావముతో పన్యము నెత్తుకొని అర్జున రథ సమాగమమును క్రమముగ నావిష్కరించి, అందులకు కారవనై న్య ప్రతిస్పందనముచెప్పి, చివర గీతమున నారి పారించినట్లు అర్జునున కొక విశేషణము వేసినాడు.

ఈ సంవత్సరము మూలమున సంగ్రహింపబడినది. ఎక్కడ మూలమును కుంచించవలయునో, ఎక్కడ ప్రపంచించవలయునో, ఎక్కడ కథపట్టు రక్షింపవలయునో, ఎక్కడ రసగ్రంథి విస్ఫారితముగనునో తిక్కన మహాకవికి కరతలామలకము.

అభిమన్యుని వివాహానంతరమున సభాసీనులైన రాజులను మూలమున-

“సభాతు సామత్స్యవతే స్సమృద్ధా మణిప్రవేశోత్తమ రత్నచిత్రా
స్యస్తాననా మాల్యవతీ సుగంధా తామభ్యయుస్తే నరరాజవృద్ధాః |
అథాననా న్యావికతాం పురస్తా దుభా విరాట ద్రుపదా వరేంద్రా
వృద్ధాశ్చ మాన్యాః పృథివీపతినాం పితృశాసనం రామ జనార్దనాచ |
పాంచాల రాజస్య సమీపతస్త్రి శినిప్రసీరస్సహ రాహిణేయః |
మత్స్యస్య రాజ్ఞస్త్యు సుసన్నికృప్త జనార్దనస్తైష్ఠవ యుధిష్ఠిరశ్చ |
సౌతాశ్చ సర్వే ద్రుపదస్య రాజ్ఞో భీమార్జునా మాద్రవతీసుతోద
ప్రద్యుమ్న సాంబాచ యుధిప్రసీరా విరాటపుత్రైశ్చ సహాభిమన్యుః |
సర్వేష తూరాః పితృభి స్సమానా పీఠ్యేణ రూపేణ తథాబలేన
ఉపావిశన్ ద్రావదేయూః కుమారాః సువర్ణ చిత్రేషు వరాసేషు
తత్రోపవిష్టేషు మహారథేషు విభ్రాజమా నాభరణాంబరేషు
రరాజనా రాజవతీ సమృద్ధా గ్రమైరివ ద్యౌర్విమలై రుపేతా”¹

అనిఅరుణ్గోకములలో ఉన్నదానిని ‘ధర్మతనయుండు, తమ్ములుం
కొడుకులుం బరివేష్టించియుండ విశాలమనేయంబగు విరాటు కొలువు
కుటుంబున కరిగి’² అని ఒకవచనమున సంగ్రహించెను

1 వా భా ఉ ప, అధ్యాయ 1, శ్లో 27

2 తి భా, ఉ ప, ప్ర అ, ప 4

అట్లే బలరాముని మాటలను సాత్యకి శిరస్కరించు ఘట్టమున-

యమహాచ దృఢ ధన్వానో యమ కాలోపమ ద్యుతీ
కో జడవిషు రాసీదే ధ్వజస్యమ్నంచ పార్షతః |
పంపమా న్పాంశవేయాంస్త్ర ద్రావద్యాః కీర్తి వర్ధనాన్
సమప్రకూడా న్పాంశూనాం సమపీర్యాన్ మదోత్కటాన్ |
సౌభద్రంచ మహేష్వాన మమరైరపి దుస్సహం
గద ప్రద్యుమ్న సాంబాంశ్చకాల వజ్రాన లోపమాన్ |¹

అనిమూడు స్లోకములలోనుండు 'కవలవారు గొడుగు గమయు బాంచాల పగ్గింబు వృష్టివరులు గడగిరేని'² అని నామనిద్దేశమును సాంకేతికముగ చేసి విడిచెను.

విదురోపదేశమున మూలమున

'విద్యామదో ధనమద స్త్రుతీయోఽభిజనో మదః
మద ఏతే వలిప్తానాం ఏత ఏవ సతాం దయాః |'³

అని ఉన్నదానిని 'ధనమును విద్యయు వంశం

బును దుక్కుమనకు మదంబు నొనరించు'⁴

ఇత్యాదిగ తెలిగించి 'మదఏతే వలిప్తానామేతివ సతాం దయాః' అను దానిలోని 'మదాః, దయాః' అనువ్యావృత్తి నందుకొనక ఉత్తిర్భామును తేల్చివలికెను.

విశ్వరూప ప్రార్థనమునకు ముందు కృష్ణుని మాటలు మూలమున టిఱు స్లోకములలో చెప్పబడగ అనువాదిమున

1 వ్యాఖ, ఉప, ఆధ్యా, ౧౧, ౩౩, ౩౩

2 తె.భా, ఉప, ప్ర. ఆ. ప. 29

3 వ్యాఖ, ఉప, అధ్యాఖి, ౧౧, 42

4 తె.భా, ఉప, తృ. ఆ. ప. 35

‘ఏనొక్కరుండనయని తలంచుదు ర్మదంబునం బొదివిపట్టు నుత్సాహంబు సేసితిని’¹ ఒకవాక్యములో సంగ్రహించెను

పరిహారము

సంస్కృత భారతమున ఉత్తరదేశపు ప్రతులలో ఆరవ అధ్యాయమంతయు ధర్మజ్యోత దుర్గాస్తవము కలదు. అది దాక్షిణాత్యప్రతులలోలేదు. కావున ఇది వ్యాసకృతము కాదనియు, తరువాతి కాలమున చేరి ప్రక్షిప్తమై యుండునని కొందరు తలంచుచున్నారు. తిక్కన ఈ అధ్యాయమును అనువదించ లేదు. తిక్కన దాక్షిణాత్య ప్రతినే అనుసరించెననుట కిదియొక నిదర్శనము

మూలమున కీచకుడు తన అధికారమును, బలమును, దర్పమును, సంపత్సౌభాగ్యములను ప్రదర్శించి ప్రలోభ పెట్టుటకు ప్రయత్నించును. తిక్కన దీని ననువదించలేదు. మూలమున కీచకుడు ద్రాపదిహనుకు తన భార్యను విశవిత్తు ననెను. దాసోఽపామనను ఆమె కొంకు కులము, ధవము, యశము అన్నిటిని వదలుకొందుననెను తెలుగున ఈ గొడవేయియును లేదు. ‘విరాటరాజును తన అదుపాజ్ఞలలో నుంచుకొవగల సేగాధిపతి అగు ఆతడు ఒకానొక పైరంధ్రుని కొరకు అంత దిగజారిపోవలసిన అవసరములేదు’ అని తిక్కన భావన కానోపును. ఆమె మనకు ద్రాపదిగాని నాని చూపున వట్టి పైరంధ్రమేకదా !

కీచకుడు మూలమున ద్రాపది తనకు లభింపనిచో ‘అధనాఽపి జీవితం త్యజామి’² అనినాడు. చివరకు అనిసంతపని చేసినాగు మూర్ఖుడు ఈ మాటవైన తిక్కన అనువదించి యుండవలసినది అటులనే మూలమున కీచకుడు ద్రాపది సంగమమును కోరి శివుని శరణు వేడుకొనినాడు పాపము కీచకుని జేలతనమున కిదియొక నిదర్శనము -

1 తి. భా. ఉ. ప, తృ. ఆ, ప 405

2 వ్యాభా, వివ, అధ్యాయ 14, శ్లో 14

“దేవం ప్రపద్యే శరణం వృషధ్వజం
 త్రిలోచనం దక్షమఖి ప్రకాశనమ్
 పారం భవం స్థాన ముమావతిం విభవం
 త్వయాఽద్యమే సుభ్రు నదాతు సంగమమ్”¹

ఈ దమత్కారమునైనను తిక్కన వినియోగించు కొనలేదు. కందర్ప దర్పమేకాక కంఠదర్పము గుండెదర్పము కూడ కలవాడు కీచకుడు. కావున వానిని మిక్కిలి అమాయకుని చేయకుండ దర్శిద్దతుని సహజ లక్షణము నిక్షేపించి చివరి వరకు ఆనీచుని పాత్రను తిక్కన తన చెప్పి చేతలలో నాపించెను. తిక్కన కీచకుడు చివరకు.

‘పరసతీ సంగమున వచ్చు పాపమునకు
 నోరుతును గాని పైరింపనోప బచ్చ
 విలుతు కూపుల తాకున కలరుబోడి’²

అని తన పాపపురోక పరాకాష్ఠను ప్రదర్శించినాడు. వాని నెత్తిన మన్మథుడు ఎంతబలముగ తిష్ఠవేసెనో ఈ పద్యము తెలుపుచున్నది. తిక్కన చిన్న పాత్రమును గూడ సూక్ష్మ దృష్టితో పరిశీలించి ఔచిత్యమును గుర్తించి మెరుగుపెట్టుచుండును. దానివలన ఆ సన్నివేశము మరింత ప్రకాశమానమగు చుండును. ప్రకృతము విరాట పాత్రమును తిక్కన ఎట్లు ప్రక్షాళితమువేసి ప్రకాశవంతము చేసెనో పరిశీలించుము. మూలమున పైరంధిని చూచిన విరాట మహారాజునకు మన్మథ బృరము వచ్చినది

“రాజుడై ప సమీక్ష్యైవాం సమ్మోహం గతవాంహ
 మయాచ సత్యవదనై రనునీతో మహిమతి”³

1 వాల్మీకీ, వి ప అధ్యాయ 1, శ్లో 16

2 తిక్కన వి ప, ద్వి అ. ప 53

3 వాల్మీకీ వి ప, అధ్యాయ 16 శ్లో 11

అని సుదేష్ట కీచకునకు చెప్పినది గంధర్వు లామెవతులని తెల్పినంతినే ధయమున ఆతని కామజ్వరము తిరోగమించినది ఈ విషయమును తిక్కన అనువదించలేదు. కాని ఆముందు మూలానుసారముగ సుదేష్ట ప్రకాపదితో అనినట్లుగ “విను నీరూపము నూచి మానృపతి యువ్వె యూరు నే నెమ్మెయిం బనిగొందున్” అని అనువదించి ఈవిషయమును విడిచిపెట్టుటలో విరాటమహారాజు చారృల్పము ప్రత్యక్షముగ ప్రస ర్పించుట ఉచితముగాదని సంకేత సూచకముగ ముందు తెల్పి తిక్కన సంకల్పిస్తే చెందెను ద్రుపదపురోహితుని రాయబార సమయమున కారవసథలో భీష్ముడు కర్ణునిద్దేశించి-

“నచే దేనం కరిస్యామో యదయం బ్రాహ్మణోఽబ్రవీత్
ధ్రువం యథి హతాస్త్రేన బక్షయిష్యామి హంశుకాన్”²

అనిన మాటలకు తిక్కన అనువాదము ఆంధ్రభారతమున కనబడదు. ఉపస్థానమైననుండి వచ్చిన సంజయుడు కారవ సథలో తన మాటలు వివరించునపుడు మూలమున మొదట అర్జునుడును, తరువాతి తక్కిన నారును పల్కినట్లుగ-

“యద బ్రూతాం మహాత్మానో నానుదేవ ధనంబయశా”³ అని ధృతరాష్ట్రుడు అడుగగ సంజయుడు-

“ధనుర్గుణ కిణాంకేన పాశీగా శుభలక్షణం

పాదమాసయయన్ పాశ్చ కేశవం సమచోదయత్”⁴

ఇంద్రకేతు రివోఽథాయ సర్వాభరణ భూషితః

ఇంద్రవిరోధ్యవముః కృష్ణః సంవిష్టో మామభాషత”⁵

అని చెప్పినట్లున్నది. అనువాదమున ఇట్లులేదు. సంజయుడు కొంచ సథలో తానుపోయివచ్చిన కథనంతను సంగ్రహముగ ఒకభిన్న వచన

1 తి. భా. వి. ప. ద్వి. అ. ప. 221

2 మ్లా. భా. ఉ. ప. అధ్య. 21. శ్లోక 18

3, 4, 5 .. అధ్య. 47, శ్లో 30, 31, 32

మున 'ఏ నుపస్థావ్యమునకేగి తొలత వాసుదేవాద్భుతుఁ గంటి' అని చెప్పెను.

అట్లే ద్రావది మాటలుగ మూలమున గల -

"అదాసాః పాండవాస్సంతు సరథా స్సాయుధా ఇతి

మయోక్తే యత్ర నిర్ముక్తా వనవాసాయ కేశవ"²

అశ్లోకమును తిక్కన అనువాదమున స్వీకరింపలేదు. పాండవులు యుద్ధమునకు అంగీకరింపనిచో తన వారితో యుద్ధము గావించుచేయుదు నని ద్రావది సరోపముగ పలికిన మూలమునంది.

'యది భీమాద్భుతా కృష్ణ కృపానా నంధి కాముకా

పితాయే యోత్యతే వృద్ధః సహపుత్రైర్మహావై ॥

పంచవై వ మహావీర్యాః పుత్రామే మధుసూదన

అభిమన్యుం పురస్కృత్య యోత్యంతే కురుభిస్సహ"³

అరు శ్లోకములను ద్రావది సతీర్థమునకు భంగము కలుగునని కావోలు అనువదింపక విడిచెను.

కృష్ణకర్ణుల సమావేశమున కర్ణుని మాటలుగ -

'ప్రాప్యదాపి మహాద్రావ్యం తదహం మధుసూదన

స్థితం దుర్యోధనామైవ సంప్రదద్యా మరిందము"⁴

'న తదా భవితా త్రేణా న కృతం ద్వాపరం న చ"⁵

'పరావయం ధార్తరాష్ట్రే విజయం చ యుధిష్ఠిరే"⁶

ఇత్యాదిగడున్న పెక్కు శ్లోకములను తిక్కన అనువదింపలేదు. కావుననే మూలము అంతగ పెరుగుటయు, అనువాదము ఇంత కుదుర్చుట్టు ముగ నుండటయు సంభవించినది

1 తి బా ఉ ప, ద్వి ఆ, ప 118

2 వ్యాధా, ఉ ప, అధ్యా 80 శ్లో 28

3 " శ్లో 87-88

4,5,6 " అధ్యా 141 142 143 శ్లో, 22, 23, 7

శ్రీకృష్ణుడు కౌరవసభలో పల్కిన మాటలన్నియు ధర్మ
సాధులకు వివరించెను. కాని భీష్మ, ద్రోణ, విదుర, గాంధారి, ధృత
రాష్ట్రుల మాటలుగ ఉన్నవానిని అనువదించక పోవుట ప్రత్యేకిం
గమనార్హము.

భీష్ముడు - 'మాతాత' కలహంకాక్షీ రాజ్యస్వార్థం ప్రదీయతాం
మయి జీవతి రాజ్యం కన్యప్రశాసేత్సు మానిహా'¹

ద్రోణుడు -

'భీష్మేణ దత్తిమిచ్ఛామి వర్తయా రాజసత్తమ
నాహం తత్సోఽభి కాంక్షి శ్వే వృత్త్యుపాయం జనాధిప
యతో భీష్మ సత్తో ద్రోణో యద్భీష్మస్త్యాహ తత్కురు
దీయతాం పాండు పుత్రేభ్యో రాజ్యార్థ మరికర్షణ'²

అనియు, విదురుడు -

'అధ్యాకాని కృతిప్రజ్ఞం ధార్తరాష్ట్రం సుదుర్మతిం
కాశేదం రాజ్య ముద్యాను పాండువై రభిరక్షితం'³

గాంధారి -

'న్యాయగతం రాజ్యమిదం కురూణాం
యుధిష్ఠిరశ్చస్త్య వై ధర్మపుత్రః
ప్రజాధితో ధృతరాష్ట్రేణ రాజ్ఞా
పురస్కృతి శ్చాంతనవేన వైవ'⁴ అనియు

ధృతరాష్ట్రుడు -

'ప్రయచ్ఛ రాజ్యార్థ మపేత మోహస్సవాహనం త్వం
సపరివృదం
తతోఽవశేషం తదజీవితస్య సహనుజస్యేవ భవన్న కేంద్రం'

1 వ్యాధా, 2 ప, అధ్యా, 147 శ్లో 40

2, 8, 4, ,, 143 శ్లో 18, 14, 95, 88

6 ,, 140 శ్లో 86

అనియు చెప్పివట్లున్నది రాజ్యభాగనిర్ణయ చర్చలో ఈమూటలకు చాల ప్రాముఖ్యమాన్నది ఓకొక్కరి మాటలు పెరుకను ఏదియో నిమునిచ్చు వరిత్రము గోపరించుచునేయుండగు ఇంతటి ప్రాధాన్యముకల ఘట్టమును తిక్కన వదిలివేయుటకు కారణమెరుగము.

అన్యధాకల్పనము

కీదనోప కీదకుల సంహరణ కార్యక్రమానంతరము క్రాంతి సజ్జనుందిరము ప్రవేశించినది. ఇది మూలముననుగలదు కాని అనువాదమున తిక్కన అన్యధాకరణ మిట్లున్నది. ఆ సమయమున క్రాంతి మనఃస్థితి ఎట్లున్నదో మూలమున చెప్పబడలేదు. ఆమెకవుడు మనసున ఉల్లాసము పెల్లుబుకుచున్నది. అది సుదేష్టకు కనిపడకుంక అణచుకొనలేక పోవుచున్నది. ఆ విషయమునే తిక్కన-

సీ “ముదమున నెలది సొంపొదలి నెమ్మొగమున

దోపంగ వచ్చిన ద్రోచిత్రోచి

లలి నుల్లసిల్లుచు లలిత లోదనవీపు

లహర నుంకించిన నాగి యాగి

నంతసంబున బాలికములగు చెయ్యలు

దొడర జూచిన జేయకుడిగియుడిగి

మనమున నుబ్బుమై మాట నాలుకకురా

గడగిన నాడక కడపి కడపి

తే. ధీరయై యిట్లు సమ్మద పూరమునకు

గలువ తనమను బలితంపు గట్టుపెట్టి

పెలది యెఱుగని యదివోలె వికృతిలేక

యల్ల నెప్పటియట్లుల యరుగుటయును”¹

1 తి.భా. వి.ప. తృ.ఆ. ప 65

అని కథాంశమును అన్యథాకరించి వర్ణించెను. కవిబ్రహ్మ బుద్ధికందిని ఊహలేదుకదా 'నిన్నగాకమొన్న విరటుని కొలువున తన గరువ చందమునుగూర్చి ధర్మజాడాక్షేపింపగ 'జూదరి యాలికి గఱుపతిసం బెక్కడియది' అని ప్రత్యాఖ్యానము చేసిన అమె ఇప్పుడు అణచు కొనలేని సమృద్ధపూరమునకు "గఱువతనమును బలితంపు గట్టువెట్టి" నని అందుకనే ఆచార్య శ్రీ యస్ వి. జోగారావుగారు 'తిక్కన చాపది కడు గడుసుచి' అని అనియున్నారు

అట్లువచ్చిన చ్రాపదిని చూచిన సుజ్ఞేష్ట హావభావములను గూడ తిక్కన అన్యథాకరించెను. మూలమున సుజ్ఞేష్ట ప్రసంగా రోపముచేయగ అనువాదమున "భయశోకంబులు దనదు హృదయం బున బిరిగొన వినియపూర్వకముగ" అమెచే చ్రాపదికి మన్నన సేయించెను. ఈగడుసుదనములు తిక్కన నాటకీయవైపున మెరయించుటకు చేసిన అన్యథాకల్పనము.

భారత ప్రతినాయకుడగు దుర్యోధనుని తిక్కన తనచేతి మీదుగ పరివయము చేసిన నన్ని వేళము అన్యథాకల్పనమున కొక చక్కని ఉదాహరణము ఈ పద్యము దుర్యోధనుని వైభవమువలె అట్టహాసముగ, సుదీర్ఘముగ పాసినది.

ప్రథర -

"మూలిబ్రహ్మంగరంగ వృధుకరపటరీ మానసాకృష్టి విద్యా శాలిస్సారాజ్ఞ రేఖాంజలిపుట ఘటరాచారుఫాలఫలశ్శూర్పాల శ్రేణి విశాలాంబక రుముపపనీ బాంధవాయత్త చంద్ర శ్రీలీలాగాఢ కాంతిస్మృతవదన రుచిస్సీతు నాగేంద్ర కేతున్"¹

జాగిణీ మూలమున -

“ఆసీసం సూర్యసంకాశే కాంచనే వరమాననే”¹ అని దుర్యోధనుడు సూర్యసంకాశుడని యున్నది. అమాట ధర్మజునిన తగునుగాని వీనినంతమాట అనుట ఎందులకని తిక్కన అన్యథాకల్పనము గావించుచు ‘చంద్రశ్రీరీలా గాథ కాంతిస్మితవదన రుచిస్సీయ’² గ గూత్రకు చెట్టి విడిచెను ధర్మజుని ప్రశంసించు నపుడు తిక్కనవాడిన గూఢ ప్రశంసావచనములు ఈ సందర్భమున మచ్చున కైన కానరావు

బృహన్నల సారధ్యమును తిరస్కరించుచు ఉత్తరుడు మూలమున తనప్రతము నిట్లు తెల్పుకొనెను.

“పైరంద్ర జానాసి మమప్రతం యథా
క్షీబం వభాషే పురుష స్వయం హి
సోఽహం సశక్త్యామి బృహన్నలాం శుభా
వత్సం స్వయం యచ్చ హయాన్ మమేతి”³

‘నేడివాఁతో’⁴ మాటావకుండుట తనకు ప్రతమని తెలువగ అనువాదమున తిక్కన అన్యథాకల్పనము—

దం. ‘కురుబలమేగు దెంచెనటె గోవులబిట్టర బట్టి దానిపై

బరిగాని కౌర్యసంపదయు బాహుబలంబును జూప బూని యే

సరిగెద వట్టె తేరికి బృహన్నల సారధ్యమైన దీని న

వ్వరె పురిలోన నింతకరవా రథచోదకు లింతి యేటికిన”⁵

వినోదార్థము ఉత్తరుని ప్రజ్ఞలను విశదీకరించుట తిక్కన ఖేచిత్య ప్రదర్శనమునకు నిదర్శనము దీనికి పైరంద్ర చెప్పిన సమాధానము కూడ తిక్కన అన్యథాకల్పనమే.

1 తి వ్యాఖ, వి ప, అధ్య 22, 23 స్థ 2, 26

2 తి భా వి ప, 2, ప 22

ఉ. “కారవసేవగాదు త్రిజగంబులు నొక్కట నెత్తివచ్చినం
దేరు బృహన్నలా వశగడిం జరియించిన గెల్వవచ్చు ద
ద్వీర గుణంబు సొంపు పృథివీవర నందవ మున్నెరుంగుడుం
గారణ జన్మమై తను వికారము వచ్చిన జెంపు దప్పునే”¹

ఇటు మూలమున వ్యాసుడు ‘భయకాలమున నియమముల వనుసరింప
బనిలేద’²ని చాపదించే ఒక చిన్న ధర్మోపన్యాసము నిప్పించెను.
అంతకంటె ప్రకృతావసరమునకు తగిన రీతిని బృహన్నల శక్తి
సామర్థ్యములను పేర్కొనుట మేల్తరమని తిక్కన భావన

బృహన్నలను చేరవచ్చు ఉత్తరను వర్ణించుచు మూల
మున ఒక విశేషణముల పట్టిక కలదు-

“సుభ్రూణి, శుభాననా, హుటక రత్నమౌషితా, వజ్రముక్తా,
మణి హేమకుంఠలా, మృదుక్రమా, ప్రదక్షిణావర్తనూః,
శిఖండినీ, పద్మావనా, పద్మదళాయతాక్షీ, తిన్ద్రీ, సహంగీ”³

ఆమెన ర్తనశాల కరుగుచున్నప్పుడు విశేషణముల దంఢకము
గాక అవస్థాచిత్రణము కావలెను. ఉత్తరతో పరిచయమయి ఒక
సంవత్సరము గడచినది వయసు పెరుగుట మాత్రమేగాక నాట్య
విద్యనుకూఢ నేర్చినది. సంవత్సరము క్రితము వర్ణనమున ఆమె
సవయావన⁴ నేటి వర్ణనమున ఆమె నాట్యయావన ఆ వర్ణన
సొగసు ఈపద్యము దదివిననే తెలియును.

సీ. అడుగుల నునుగాంతి నయ్యెవ పద్మరా
గంబుల నెలకట్టు కరణి నొప్ప
బాలిండ్లు దనువెడ న్రాలింప జెన్నొందు
వనదు గొవీగె యల్లాడుచుండు

1 తి భా, వి ప, చ ఆ, ప 22

2 వ్యాస భా, వి ప, ఆధ్యా, 23 శ్లోకము 26 28

3 “ ” శ్లో 80-82

4 తి భా, వి ప, చ ఆ, ప 245

దట్టివేచి వెరువెంట దగులు కామాంధకా
 రము లీల గ్రావ్వెద గొమరు మిగుల
 గర్భభూషణ మాక్షిక్ష్మభా చోలన
 మిక్షణ దీప్తు నినుమడింప

తే. నందియల పెరుపంబున శరగు నెంచి
 ప్రోది రాయంచ రయమున బోవు నవ్వి
 భంబు దగ నభ్యసించు చందమున దోస
 దనగ నుత్తర సర్తనశాల కరిగె!

ఉద్యోగమృత ప్రారంభమున 'విశ్రమ్యరాత్రా వ్రుషసీప్రతీతా స్పృహం
 విరాటస్య తతోఽభిజగ్ముః'² అనువాదకి

తే. "మనుజపతి యన్వయంబు పాపనముశేసి
 దిన చతుష్ట యానంతరమున బ్రయమున"³
 అని తెలుగు చేసెను. తెలుగుచారి ఇంట పెద్ది నాలుగుదినములు
 బరుగుట అను ఆచారమును తిక్కన ఇచట పేర్కొనెను.
 విదురోపదేశమున అచ్చటచ్చట కల-

'యోనోద్ధతం కురుతే జాతువేషం
 ప పారుషేణాపి వికత్తశేఽన్యాయ్'⁴
 'సమూర్చితః కటు కాన్యాహ కింవిత్
 న దుర్గతోస్మీతి కరోతి మన్యుం'⁵
 "దధ్యా స పశ్చాత్ కురుతేఽను తాపం"⁶

వానినన్నిటిని కూర్చి-

1 రిధా విప చ అ ప 28

2 వా భా విప ఆధ్యా 1 శ్లో 1

3 రిధా విప, ప్ర అ ప 2

4, 5, 6 వ్యా భా, విప ఆధ్యా 81 శ్లో 92, 93, 94

తే. “తగిన వేషంబు దనుఁదాన పొగడు కొనఁబు
నొచ్చియును గీడు వలుకమి యచ్చి వగవ
కునికి దనకేంత పవనకయున్నఁ బథము
దప్పకుండుట నడవడికొప్పు నీయ”¹

అని ఒక మాలిక్ గా కూర్చెను. అట్లే మూలమున గల—

“సులఖాః పురుషా రాజన్ సతతం ప్రియవాదిసః
అప్రియస్యచ పథ్యస్య వత్తా శ్రోతాద దుర్లభః”²

ఇత్యాదిగ నున్న మరికొన్ని శ్లోకముల గుంపును తీసికొని యధేష్ట
ముగ—

‘ప్రియవాడు లెందును గలరు. అప్రియంబగుగాకేమి యని
పథ్యంబు పలుకువారులేరు. జూదంబునప్పుడే నట్లుపడి యప్రియంబు
లకు శంకింపక, పథ్యంబుపలికితి నని నీకు రుచియింపక రోగికి పథ్యా
హారంబు తలకంటుగించు నట్లయ్యె నై న నిప్పుడు తెప్పెది వినుము
కాకంబులం యై కొని నయూరంబులన్ పరిహరించు విధమున

సుయోధనాదులన్ బట్టి యుధిష్ఠిర ప్రముఖుల విడిచితివి. నేడు
కార్యంబు ముట్టవచ్చినం దోపక మీడుంగురు పోకినట్లు తల్లడించెదవు”³
అని యధేష్టవ్యాపారమున అనువదించెను

అట్లే మూలమున భర్త పార మాత్రముగ ఉన్న—

‘త్యజేత్సు-లాభే పురుషం గ్రామస్యాథి కులం త్యజేత్’

గ్రామం జనపదస్యాథి హ్యైత్కార్థం పృథివీం త్యజేత్”⁴

ఈ మాటలను తీసికొని—

‘కులంబునకై నట్టి యొకని దొంగుటయ నీతియని పెద్దలు
సెప్పుదురు. దుర్జ యపరుండు సద్బుద్ధి వినండ్లని మనము దుర్బుద్ధుని

1 తి.భా. వి ప, ద్వి ఆ, ప 45

2 వ్యా.భా. వి ప, అధ్య 37 శ్లో 14

3 తి.భా. ఉ ప, ద్వి ఆ, ప 80

4 వ్యా.భా. ఉ ప, అధ్య 37, శ్లో 16

- "ఓగిన నేనుగూ" అని ప్రశ్నార్థకముగ వివచి 'ఇది ఎంత గొప్ప
 ౧౬ అర్జున విచారించును'ని ధృతరాష్ట్రుని మోమువైపు ఎగాదిగ
 గూచుచున్నట్లుగ చెప్పెను ఈ విన్యాసము విక్కిలి అపురూప
 ౧౭ అని

రాయబారపు టసంతరము సంజయుడు కారవ సభలో
 ఆగ 1 సంగతులను వివరించు సందర్భమున ధృతరాష్ట్రుడు-

'సంజ గూ దక్ష్య కేనాస్మా న్నాంపవాదభ్యయుంజత
 ధృష్టిమ్యక్సేవ సేనాన్యా సోమకాః కిం బలా ఇవ' 1

అని సంజయునికి గెను అవుడు సంజయుడు -

"రిక్తాదుర్తితో దై నాత్సారం కశ్మల మానికత్

తిదాపవత్నే పురుషః సభాయాం రాజ సంసది

సంజయోదయం మహారాజ మూర్ఛితః పతితో భువి

నాచం వసృజతే కాందీదేన ప్రజ్ఞల్పచేతసః" అని మాటలు
 18 కీర్తింపవడిపోయెనని విదురుడు చెప్పెను. అది అనువాదమున-

'సంజయుడు వెచ్చసూర్చి తీవ్రవదీ మూర్ఛవోయిన
 19 సంజున దెండంబు మగుడన్ జేష్టులు దక్కియూండి, కొండొక సీపునకు
 20 ల్లిం బొక్కించి చేసికొని అక్కటా! యీ భూసాలకుండింత జేల
 21 గుగు 44 ఇత్యాదిగ తలపోసినట్లు చెప్పబడినది. ఒక వేళ నిజముగ
 అర్జున మూర్ఛపోయినను అస్థితిని మార్చి సంజయుని పాత్రకున్నే మక
 22 ముగ ధృతరాష్ట్రుని బేలతనము సూచించు ఈ సన్ని వేశము తిక్కన
 23 ల్లిచ్చి విద్దిన అన్యవౌకల్పనము

నూతనకల్పనము :

అర్జునవాస సమయమున ద్రౌపది ప్రవర్తనమును సూర్చి
 24 ద్విర - అమెను హెచ్చరించెను. దానికి ద్రౌపది 'అనాదర మంద

1 రి ౧౪, ౬వ, ద్వి ఆ, ప 89

2, 8 వా. ౧౪, ౬వ అధ్యాయ 49 శ్లో 9, 11, 12

4 రి ౧౪, ౬వ, ద్వి ఆ, ప 189

స్మిత సుందర పదనార విందయ్యి' "పాతివ్రత్యా చారముమై పత్తింతుడు పైరంధ్రీజాతివారు!" అని చెప్పిన సమాధానము అమూలకము. ఇది చ్రాపది ఆత్మ విశ్వాసమునకు, అట్టి మూటల యందు అనాదరణమునకు గుర్తు. భావి విశేషమున కిది సూచకమైనది.

విరాటపర్వము ద్వితీయాశ్వాసము మొదటనున్న మల్ల యుగ్ధ వర్ణనము కొంతమూలమున నున్నను తిక్కన ప్రయోగించిన 'ఉపకాయ' 'తొరహత్తము' 'బల్తొరుపు' 'జలికి' 'పట్టిగము' 'నీగము' మొదలగు దేశీయ మల్లబంధ విశేషములు స్వతంత్రములు ఇదితిక్కన విషయజ్ఞతకు గుర్తు.

కీచక ప్రబంధమున అమూలకము, అమూల్యమునైన విషయము లనేకములున్నది. శృంగార రసాభాసమును రక్షితజ్ఞించు టలో తిక్కన తన ప్రజ్ఞను ప్రదర్శించి కృతార్థుడయ్యెను ఇంత మూలాతిరేకము అనుచితమనువారును కలరు. కాని భీముడు కీచకుని సంహరింతుటకు తగిన నిమిత్తము కావలెను. అందులకు వాని దౌర్బల్యము మితిమీరవలెను. చ్రాపదికొరకు వాడుపడిన తాపత్రయము ఆమెపై వానికి గల వల్లమాలిన మోహమును తెల్పుచున్నది ఆమె మనకు చ్రాపదిగాని వాని దృష్టిలో నొకసామాన్య పైరంధ్రి అని ముందుగనే అనుకొంటిమి. అతడు కందర్పదర్ప గోచరుడు. మూలమున కీచకుడు పైరంధ్రిని చూడగనే ఆమెయెడల అనురాగయుక్తుడై ఆమెతో సరసమనుకొని విరసమునకు దొడగెను. కాని శిల్పమర్మజ్ఞుడగు తిక్కన కీచకుని అంతఃస్థితిని వరుసగ 18 పద్యములలో¹ అత్యద్భుతముగ నూతనమైన వర్ణనముగ కల్పించెను.

“చ్రాపదీగూపమను నురిఁదగిలి తనడు

హృదయమను మృగ మత్తటి నుదిలకొనుచు

1 రి. బా. వి. ప., ప్ర. ఆ. ప 112-118

2 రి. బా. వి. ప., ద్వి. ఆ. ప 231-236

గామూఢను బల్కిచవు వేటకాని బారిఁ

బహుట కెంతయు నాసెంహబలుఁడు దలరి¹

ఇందు సింహబలుఁడును మాట సార్థకము. మృగరాజ సమబలుఁడుగ²
కీగుడు కాముని బారిపడినంతినే మృగప్రాయుడై పోయెను. ప్రాసని
రూపమున తిరి తగుల్కొనింది. అంతియేగాక-

“ఓనుమగానిని బాణము లో గూడ వైదు

గరగి నేరిని వాటిచే కరువు గట్టి

పోసిచేసి వైతన్యసంపుటము దగఁ ఘ

టించిరో కాక యిట్టి చేగియలు గలరె²

అని కీచకుడు మన్మథావస్థకు లోనగుటతో శబ్దిత్వము చెప్ప సామ
ర్థ్యము కలవాడయ్యెను

“అనియని యుగ్గడించు, ధృతియల్లల నాడినఁ దల్లగించుఁ బై

కొను తఃపారగించు, మదిఁగోరుకులు పేర్చిన నప్పలించు, 2

ట్టిన తెగ నగ్గలించు, నచటం జనులం బరికించు, 3 ధిమా

లిన వెనెంతయుం గళవలించు మనోజ వికారమగుచున్నై³

ఇంచు గంఠములగు సమాపక క్రియలతో ఇంత గుంధడిగ సాగిన ఈ
పద్యమున మన్మథ కావముచే కీచకుని మనస్సు పడచున్న అందో
ళన స్పష్టమగుచున్నది రచనా విన్యాసమున తిక్కన కీచకుని
మానసికాందోళనావస్థను నిరూపించ గలిగెను.

కీచకాధముని నీదమగు ఐశికను పసిగట్టిన చోడది
నిస్సహాయురై ప్రస్థీద, ప్రకంఠ, పైవర్ణ్యము⁴ ఁదిదది. ఆ
దుర్మాఘడు దానిని మదన వికారముగ భావించినాడు. అనంగుపట్టి
ఆడకు జంఘ్రంబుపొది⁵ డిన్న వానితీరునుతిక్కన వైపుణితో నాటకీయ
రతో చిహ్రించెను. ఇచ్చట సంభాషణ మేమియును లేదుకదా

1, 2 తిక్కా, వి వ ౬౪ ఆ, వ ౭4- 7

3, 4 5 ,, ,, వ ౭1, ౭౭, ౭7

నాటకీయత యేమి ? అనుకొనరాదు చాటకీయత అనగ వట్టి సంతాదము మాత్రమే గాదు ఆ పాత్రల మనోభావముల హాస ప్రహర్షము నాటకీయమైన విన్నాణము.

పరశ్రీ వ్యామోహము వలన సుఖము శూన్యమని తమ్ముని మందలించుచు సుదేష్ట చెప్పిన ఈ పద్యము చూతన కల్పనము. దీని వలన సుదేష్ట వాస్తవిక దృష్టి తేటతెల్లము ముందు చాపదీ సూచిత ఏకాంత సమయ నిర్దేశనమున కిది ప్రోదినేయును.

నీ ఁతి యెటింగిన దన ప్రాణంబువై వచ్చు
నను భయంబున నుల్ల మదరు చుండు
జనులు గాంచిన మానుషము చూలు దనకను
పుయిలోటమువ మోము పుల్లగిలంగ
బోటికి దోచిన బొలియు దేకువ యను
వెగదాన జెప్పులు వీడు పడంగ
బంధుల కగపగ్గ గాచు నవ్వయ మను
కలకమై జెమటలు గ్రమ్ము దేర

జే గ్రీవ దెను గౌతుకం బురియాడ రతుల
చవులు గొనియాడ నేరని జార పొందు
హృదయమున కింపు సేయమి నెఱుక గలుగు
వార దీని సుఖంబుగాఁ గోరరెందు¹

ఎంత చెప్పినను కీచకుని బుర్రకెక్కినది కాదు. తెల్లవారినచో శివో సిగ్గులేని మొగముతో దిక్కుతోచని మనసుతో మరల భచ్చినాడు. పైరంధ్ర కొరకు చెదకి చూచినాడు గతానుభవము జ్ఞాపక పారిముగాగ తొందరపడి చాపదీని తాకుటకు సాహసించలేదు సరిగదా పలుకు రింపనుగూడ లేదు తనకు విలాసములును చాపదీకి విశాసములు వైస

నికా 1. గుగముల నొలక బోసినాడు ఆ సందర్భమున గల పద్యము

2. కములు! మారన కల్పనములు.

3. "వివ్వరితోనైన నెలంగెత్తి మొక్కింత
వనిలేని వెంగలి పుకు వలుకు
మెట్టియ కొండంటి బిట్టు చాకంగ నేల
నందంద మునిశాశ్వ నప్పశించు
గను వికారంబుగా నొకతెల్ల విజుచుచు
మలగి రిత్తకు రిత్తి సెలగి నవ్వు
చాశంబుగా గరలమునఁ జెలుచు గం
బంబు వ్రేయుచు వెడపాట పాడు

4. మిలయు సంతతఁ జేరువఁ బొలయు నింతి
దీన్నుఁ జూడమి కెంతయుఁ దల్లడిల్లు
నిక్కడక్కడఁ బడుచు దిగు లినుమడింపఁ
చు నత్తన్నుఁ బొరిఁ బొరిఁ గీచకుండు"2

విట లక్షణముల నింత విస్తృతముగ వర్ణించు నేర్పు అల
సాధ్యము కానట్టి పని. కవిబ్రహ్మకావున కాననిరహస్యము
కావ్య కావ్యాలు కీదకుని వెట్టివేషముల నెంతయో స్వాభావికముగ
వర్ణించినాడు. సహజ వర్ణన కవిత్వమై శిష్టమును ప్రకటింపదని
కొలదియందుట అట్టిసారి కిదుగో చూడుచుని తిక్కన ఇచ్చిన సూ
క్ష్మానిది రాజాష్టానమున తలపండివ తిక్కన, పలు సమస్యలతో
గమనక లికిన తిక్కన ఎన్నియో రకముల మానిమిలను పరిశో
ధించి ముగించు ఎన్నియో మనసులను పరిశీలించి యుండును. సరి
కాంతమును హస్త సడలని రచనలో తెలుగు పలుకుబడితో ప్రద
నై పుణ్యము అనితర సాధ్యము.

1 తి. పా. వి. ప. ద్వి. ఆ. పే. 247 నుండి 250

2 " తి. పా. వి. ప. ద్వి. ఆ. పే. 250

ఆ కీచకు పంతుటితో విడిచెనా? ఇంకను ద్రావడితో -

చం. "విరటుడు సూచుచుండ నిను వేపురముండట నట్లుద్రోవ నొక్కరుడును గాదుగూడ దనఁ గల్గెనె? పోతురులైన న భర్త తేవురు గలరంటి వారి యలపుం జలముం గడగంటి నింక నెవ్వరుగల రెట్లుదప్పె దనివారణ బట్టెద నెందు జొచ్చినన్"

అని ప్రలాపించినాడు. ఇందు కీచకుడు పూర్వదివమున జరిగిన సన్నివేశమును పేర్కొనుచు ఆమె నిస్సహాయతను బయల్పరచుట ద్వారా తన అహంకృతిని విప్పి చెప్పికొనుచున్నాడు. అదియే ఒక విజయమనుకొని గర్వముతో విర్రవీగుచు కామముతో విరిచిగిసినాడు. పై పద్యము నందలి ప్రత్యక్షరము ఇందులకు సాక్ష్యముగ నున్నది. సంభాషణ రూప సందర్భములందు పాత్రల స్వభావము స్పష్టికరమునప్పుడు నివయము నంతటిని వాచ్యము చేయ నవసరము లేదు. సంభాషణల కుచితములగు అభినయ విన్యాసములను కవి తన భావనాబలమున ఊహించి పేర్కొనుట ఒక శిల్పము కాని వాని ఒడుపులకు వాక్యనిర్మాణ వైఖరి లోనే ఇమిడ్చి చెప్పట మరియొక శిల్పమార్గము అదియే నిపుణత అందు తిక్కన నిష్టాతుడగుటకు నిదర్శనము లనేకములు. అందు ఇది యొకటి కీచకుని నర్తనాగారమునకు ఏకాంతముగ రమ్మని ఒహంబరిచి.

"నా కొఱత దీర్చి వచ్చితి

నీ కొఱతయ యింక సూతునిం దెగఁ జూడన్"

అని ద్రావడి అమూలకమగు మాటలతో భీముని కోర్కెని సొకసారి ప్రజ్వరిల్ల జేసినది అంతట భీముని ఉత్సాహోద్వేగము పెంతునే సందేహము కలవ్వా వాడేకాంత సంకేతమునకు వచ్చునో

రాజుని తటపటాయించి మరల నిశ్చయము చేసికొన్నవాడై
ఇట్లు ఎలుకురు. సందర్భోచితములగు ఈ పద్యములు అమూలకములే.

ఈ "పచ్చ మహాంధ వృత్తి ననివారణ నొక్కఁడు నాట్యశాల కుం
చు పచ్చ నవశ్యమున్ నెడకి చూచి నశుంగని యల్లు సంగరం
గిన్న మిదీయ బాహుబల ఓనబలుండయి నీకుఁ బ్రీతిగాఁ
బుచ్చ నగుశయంబిది విచారము లిన్నియు నింక నేటికిన్"¹

మ "అవనీ గ్రక్రము సంచరింపఁగ దివం బల్లాడ నాశాదయం
బవహుతింబుగ నోత్రశైల నికరం బాకంపముం బొంద న
ర్జీవముల్ ఘోర్ణ నమొండఁ గ్రోధము గృతార్థత్వంబునొందించి చి
త్రిపథ ప్రాశి వహించి సూతునకు రాద్రం బేర్పడం జూపెదన్"²

శబ్దమునకు వలెనే భావమునకును ఒక గతియు ద్వుతియు
నుండును. భావదుర్బికి శ్రుతి గూర్చు శబ్దమును కనిపెట్టి ప్రయో
గించు దిక్కుచే కవివాచ్యుడగును. పై పద్యము లందలి పద విన్యాస
ములు కోధాతిరోకమున నున్న వ్యకోడరుని భావ తీవ్రతకు శతిధా
ప్రమాణ ఘోరములై యున్నవి. రెండవ పద్యమున "రాద్రం బేర్ప
డం జూపెదన్" అనుచోట తిక్కన రసమును శబ్దవాచ్యము చేసి చెప్పి
నాది అనుచితమని కొందరు శంకింతురుగాని కామ పరవశుడగు
కవిని కోధ పరవశుడగు భీముని పరస్పర ఘర్షణలో కామము
నశించి కోధము జయించినది. పర్యవసానము కోధము కృతా
ర్థత్వము నొంది రాద్రమేర్పడినది. అసగ స్థాయిభావము రసముగ
పరిణమించినదని పాఠకులకు తెల్పుటకు తిక్కన ఇట్లు ప్రయోగించి
యొనరించెను.

1 రి. బా. వి. ప. ద్వ. ఆ. ప 279

2 . ప 284

ఉత్తరాధిమన్యుల వివాహము మూలమున సుమారు '80' స్తోత్రములతో¹ వర్ణింపబడినది. తిక్కన ఈ ఘట్టముని చాల నూతని కల్పనలు గావించెను. తెర పట్టుట, తలఁబ్రాలు పోయింపుట మొదలగు తెలుగువారి పెండ్లి ఆచారములు కొన్ని ప్రసక్తములైనవి తెలుతొలగించు సరికి వధూవరుల మనసులలా వలపు జల్లు పడినది. వారి వారి అందచందములు ఒకరొకరికి కొంత కొంత శుభపూర్వము లగుట మాదు వేడుకల నుద్విగ్నము లుఱిసవి. ఒకించుక నేవును ఎవనాచ్చుట కొరవకున్నవి వారి మనములు ఇక వారి చూపులు.

సీ "వరు చూడ్కి ముద్దియి వదనంబుపైఁ బాటి

తివుటమై నునుఁ గాంతి తీపుగ్రోలు

సుందరీ రత్నంబు చూపు మనోరము

నడుగులు రెండుపై నల్ల నవరూఁ

బలి విలోకనములు పడఁతుక మైఁదీవఁ

గలయంగఁ బలుఘట మెలఁగు చుండు

వెలది కటాక్షముల్ విధునిపైఁ గ్రమమున

నగని మోమునఁ జోకి మిడి వచ్చు

తే నాంధోరువుల లేజెమటల నూని ప్రేగు

పడిన బాధను నవయవ భంగులందుఁ

దగిలి మఱివునఁ దవయు నిష్టఁక విశాల

నయన దీప్తులు నెటుకువ భయలు పడఁగ 2

అతనిది దిగవారు చూపు, ఆమెది ఎగవ్రాకు చూపు. అతనిది సింహాసనాకాశము. ఆమెది క్రమావళాకాశము. అతని చూపు పరువులు వారుచున్నది. ఆమె చూపు అల్లన నగని విధుని మొగము సోకగనే తిరిగి పోవుచున్నది. అతని చూపు బొత్తుకృత విస్మయము ఆమెది

2 వాటి వీ ప, అధ్య 7 శ్లో 29 నుండి 58

1 వాటి వీ ప, పం ఆ ప 305

సాక్షిఁ వికస్థిరము. ఆ చూపు లభింపములు గావు. పటాంతరితము
గుఱుచేయొందు. పరస్పర కటాక్ష పక్షపాతములును. అందులకే
సాలుగు సేన పాదములందును మొదట వరుని చూపు, ఆ వెంట
పరువు చూపునుగ చెప్పిన తిక్తన లభిజ్ఞత ప్రశంసనీయము.
జూమసమయమున వారి స్వర్గ సౌఖ్యానుభవము లిట్లు వర్ణింప
ఁ కినది-

సీ, "కృష్ణులు శత్రుఁ గూడుకొనిపార మెయ్యిన
నిత్తింబు బూజుటఁ జిగురు బొత్తఁ
ములకొంపరములకుఁ దలతాప్పవై యిదు
మేనను మవ్వలబు మిగిలి పొదలఁ
దటవేచి చనఁబోయి లేవఁబడి మార్గతి
వడి చూపు లాదట బయలు పఱుపఁ
జెమటల తావులు తమలోనఁ గలసే నే
సోక్క సారభమునై చొక్క నేయ
నే గాని సంపర్క భంగులు గలుగునట్టి
జూమ సమయ కృత్యంబుల నొడవి సౌఖ్య
రసము పెట్టి పోదినొరిఁ గ్రమ్ము దేర
నమ్మదాంబుధిఁజేలిరి నతియుఁ బతియు" 1

ఁ బొసఁగి అవకాశమునూ చక్కగ నుద్దీనియొగము చేసికొన్న సరస
మాయలు వారు. రీతిక శిఖాముణి తిక్కన ఈ ఘట్టమున నెలయేటి
ఁ బున విరిసిన కన్నెల వలె ముగ్ధ మనసుల కనిపించిన స్నిగ్ధ
త్వంవారమును అది లలితముగ, స్వచ్ఛముగ, స్వాభావికముగ,
జీవితీ మహితముగ, మిక్కిలి మనోజ్ఞముగ సోపించెను. చిరస్థాయిగ
నిలచిన భరిత పంశాంకుర మా పుణ్యదంపతుల కడఁపుపంటయే గదా!

సంజయుని పొంగిపూట చెంతకు రాయభారమునకు పంపుచు
దృతిరాష్ట్రపు సంజయునితో చెప్పు మాటలు మూలమున ఉన్నవి

గాని తెనుగున ఉన్నట్లు “సంజయుతో నిట్లు నియె, అని చెప్పి దున్న నున్న వారితో నిట్లు నియె, అని వలికి పెండియు, అని వలికి సంజయు దిక్కు మొగంబై” ఇత్యాదిగ సంజయునే గాక చుట్టునున్న వారిని గూడ చూచి పలుకరించు శిల్పము లిక్కనకే చెల్లినది. మూలమున ఇది కనబడదు. అన్ని పర్వములయందును ఆయా పట్టుల లిక్కన ప్రదర్శించు ప్రత్యేకతను గమనించినచో నాటకీయతకు ప్రత్యేక లక్షణమును అంగీకరించయము మూలమునకు సౌందర్యపోషకముగ లిక్కన ఎట్లు పోషించెనో మనము గుర్తింపగలము నిశ్చల రూపము లను లిక్కన వరింపలేదనియే చెప్పవచ్చును.

రాయబారపు టనంతరము ధృతరాష్ట్రుడు సంజయునితో-

“పరవ్రయుక్తః పురుషో నిచేష్టతే
సూత్రస్రోతా బారుమయీవ యోషా
ఇయం దృష్ట్వా నియమం పాండవస్య
మన్యే పరం కర్మ దైవం మనుష్యాత్”¹

అని చెప్పబడియున్న మూలమును చేరినది, లిక్కన ఒక నూతన కల్పన గావించెను.

నం, “చలమున దుస్ససేనుఁగూరు, సౌబలుఁగున్ మిముఁ ట్టియారప్ప బొమ్మల క్రియనాడుచుండుదురు మానక నీవు నుయోధనుండు చారలసి యొకపు పాండునుటె యగ్రహ వృత్తిఁ జొచ్చి నేని నీ చలము బలంబునకుం గులముఁ ఒక్కఁ జేయరె యొక్క శ్రేష్ఠి నీన 2 అట్లే మూలమున వివరింపబడని నూతన కల్పనమును ధృతరాష్ట్రును సేరివానము చేసివచ్చును-

“త్వం దృష్ట్వా ఘోర మాత్మానం కేశవస్య మనోత్మనః
న్యమిలయన్త నేత్రాణి రాజావ స్త్రున్త చేతసః

1 వ్యాఖ్య, ఉ ప, ఆధ్య 182, శ్లో 12

2 తి భా, ఉ ప, ద్వి 4, ప 11

ములే ద్రోణంచ భీష్మంచ విదూరంచ మహామతిన్
సంజయం భృతరాష్ట్రంచ ఋషీం శ్రైష్ఠ్య తపోధనాన్"¹
భృతరాష్ట్రుని కోరకుండగనే నేత్రదానము చేయబడి నట్లుండ,
అనువాదమున తిక్క-న-

"అహ్లంధరీశాక్షుండు నారదాది మహామునుల వలనను
బిష్మ, విదుర, ద్రోణ, సంజయులయందును గరుణాంత రంగితం బగు
కటాక్ష, సిక్షిణం గొలయ వారలకు దివ్య దృష్టి యొసంగిన"²

కం "కరుణింపుము సంగతి యి

హరణ భురీణా నహింపు మజ్ఞానంబున్

శరణంబు వేడె ద భవ

చ్చరణంబులు గమగౌహం బ్రసాదించగదే"³ అని

భృతరాష్ట్రుని ప్రార్థనపై ననే నేత్రదానము చేయబడినట్లు కల్పించెను.

అట్లే ద్రాపది మాటలుగ చూలము న-

"దుశ్శాసన భజం శ్వామం సంచ్ఛిన్నం పాం సు కుంభతమ్

యద్యహంతు న పశ్యామి తా శాంతి స్సౌదయస్యమే"⁴

దీనిని విస్తరించి తిక్క-న ఎట్లు నూతనకల్పన గావించెనో చూడుము.

సీ. "ఈ పెండ్రికలు వట్టియీశ్వీన యా చేయి

గొలుతగాఁ బోరిలో దున్నునీను

తను వింతలెంతలు తునియడై చెదరి రూ

పతి యున్నగని యుడు కాటుఁగాక

యలుపాలఁ జొనుపదు నట్టి చిచ్చేయిది

పెనుగద వట్టి న భీమసేను

గొహుబలంబును గాటించి గాండీవ

మను నొక విల్లపుడును వహించు

1 వ్యాఖ్య, ఉ ప, అధ్యాయ 18, శ్లో 17 18

2 తె భా, ఉ ప, ద్వి అ, ప 405

3 " ప 408

4 వ్యాఖ్య, ఉ ప, అధ్యాయ 8, శ్లో 11

౬. కట్టి విక్రమంబుఁగాల్పనే యిట్లు ౫
 ప్నములు వడిన ధన్వంతరుండు
 నేను రాజుల ౭ పీఠంగుఁ గన్నారఁ
 గానఁబడయమైతి మేకకృష్ణ!"

ఇందు మొదటిమూడు పాదములను తిక్కన దీక్షరించి మిలిసడద్య
 మును వక్కని పదములతో ద్రావది మనమును మనకు ద్రక్కము
 గావించెను

మరియొక ఉదాహరణ-

"అజాత శత్రువు విహాయ పాపం
 శర్ణాం త్వచం సర్పఇవా నమథ్నాం
 విరోధతే జ్యోర్య వృక్షేన ధీరో
 యుధిష్ఠిర స్తయి పాపం విసృజ్య"2

పైశ్లోకమున 'శర్ణాంత్వచం సర్పఇవ' అనుదానిని పరిహరించి తిక్కన
 నూరినకల్పనము.

ఈ మానుషశక్తి యెల్లడు నమంచిత పై వమయాదియుండు నీ
 పైన యుతండు పుణ్యమును బాపము బెట్టినవాడు నీవు నీ
 నూనువకంజెకాని యొకచోప్పుదలంపపు కర్మ సాబలా
 ధీనము గౌర్యనిశ్చయము దెల్లము నీమతమొప్పదేమియున్3
 ధర్మరాజును గూర్చి సంజయుడు పలికిన భూటలన్నియు కవిబ్రహ్మ
 కవితా విలసనమే.

" వశీకృత చిత్తుడు ధర్మసూతి మై,
 త్తని వులి యెల్లవారలు నధర్మము నీవయి బెట్టునంతకు
 న్నినడును గానఁబడినది నీకును నాకు మొరల్పవచ్చున"4

విదురోపదేశమున కలకదేరిన ధృతరాష్ట్రుని మాటలుగ మూలమున.

1 తి. భా. ఉ.ప. అ. ప 117

2 వా. భా. ఉ.ప. అర్కా 32 శ్లో 14

3, 4 తి. భా. వి. ప. ద్వి. అ. ప 8, 18

“ఏవమేతద్భద్రా త్వం యామినుశాససి నిర్విదా
మమాపి త మతిస్సౌమ్య భవత్యేవం యథార్థమాం
సౌతు బుద్ధిః కృతాప్యేవం పాండవాన్ ప్రతిమేనదా
దుర్యోధనం సమాసాద్య పునర్విపరి వర్తతే
న దిష్టమప్యతి శ్రాంతం శక్యం యాతేన కేవచిత్
దిష్టమేవ కృతం మనేన్య పౌరుషంతం నిరర్థకం”¹

అని యున్నదానికి తిక్కన కల్పనము-

“అనిన నాంబికేయుఁడను నీదుపలుకులఁ
గలఁక జేరి బుద్ధి తెలివినొండె
నిట్లు చేయవాఁడ నిదియ కర్ణము ధర్మ
మును యశంబు లాభమును జలంప”²

అని ధృతరాష్ట్రుడు చెప్పగనే విదురుడు-

దం. “అనును ముదంబు నమ్మ మియు నౌత్తఁ జెనంగొన నన్నతోడ ని
ట్లను విదురుడు పెద్దపడి కక్కట నీమది శాశ్వవృత్తి నూ
గొనియె నుయోధనుంగని యాకుండ్లిత నిశ్చయమై యతండు వ్రా
లిరచెన వ్రాలకుండిన బడే నుము బోటులబం బ్రయంబగున్.

వ. అని పలికి నిట్టూర్పు నిగిడించి

క జై వంబ నేర్చుఁగా కిటు
వోవఁగ నేనేర్తు నేరఁ బొమ్మని పలుకం
గా వశమె నరున తెక్కుడు
జై వము పౌరుషముకంటె ధరణీనాథా”³

అను విదురుని మాటలన్నియు పాశ్చిమిని మాటలంగాక నూతనకల్పన
ములే. అట్లే మరొక నూతన కల్పనము-

1 వ్యా భా, ఉ ప, అధ్యాయ 40 శ్లోక 289-300

2, 3 తి భా, ఉ ప ద్వి ఆ, వ 98 బ - 99

బ్రూవామద్వచనం క మ్ ఎయోధన మవండితమ్
 కృచ్ఛే¹ వనే వానప్రస్థం పురేవా నాగసాహ్యాయే¹
 అను సమాదేవుని మాటలకు తిక్కన కల్పనమిది
 మ తుదిరాజ్యమమ్మే సగమ్మ² గొమ్మ వి యందుంటే దువంచిచియుం
 బదు మూడేండులు నీవునుం దిక్కరా శ్రీలీక పోవచ్చు నే
 యదిగాడేదొి బంటువై యటుము మాయలో పన్ను నేర్పించకజె
 ల్లదు సూ నీకని యామయోధనని యుల్లుంబుచ్చి పోనాడుమి³
 కుంటిదేవిని కృష్ణుడు మాచు ఘట్టమున తిక్కన తెల్పిన
 క “ఇదియెన్ను నొకతల యీపదు మూడేండులును

నాకు బావ కొడుకుచే

నదయమగు కూడ గుడుచుట యదిగొక తలయాయె

నేమియునఁ గఁననఘా³

క తన్నుండనతమ్ము ను న్నా కన్న కొడుకులట్లు భలఁతుఁగాని విభదం
 బెన్నడు నామదిలేమికి నన్ను⁴ కై వంపాక్షి వినుముపలికెదన్⁴

అను పద్యముల కాశరము కనబడు

జామదగ్మత్తి, కణ్వ, నారద, గాలనాదుల యుపదేశములు న్యాసుగు
 విస్తృతముగ వర్ణించినను మూలమున మునుల మాటలకు దుర్యోధ
 నుని ప్రతిపదనములేదు ధృతరాష్ట్రు⁵గో

“భగవన్నేవ మేవైతత్ యథా వదసి నారద

ఇచ్చామి చాహమప్యేవం నర్కశోభగవన్నహమ్⁶

అని బదులేచ్చెను అనువాదమున నట్లుగాక

దుర్యోధనుండు రాధేయుంగనుగొని చేయప్పించి నమ్మి

వీరిలింత వెఱులగుదురే యని పలికి ఘనుల నబోక కీరిచి

1 వ్యాఖా ఉప ఆ 80 శ్లో 5

2 84 తిలా ఉప తృ ఆ ప 97 192, 198

3 వ్యాఖా ఉప ఆ 124 శ్లో 1

క. మునులూళి నన్ను విధియే, మునిమునువుట్టించె నట్టులయ్యెడఁగా నీ
వివరవిగాని పలుకులకుఁ, బనిగలడే యుడుగుఁడిధికభవలభాషణముల్
అని పరిహాసవాక్యములు పలికెను. ఇది తిక్కన కల్పననే
యొక్క సర్వాహమంతయు శ్రీకృష్ణుడే చేసినట్లు మూలమున.

‘అకృతేనైవ కార్యేణ గతః పార్థావధోక్షజః
న ఏవాస్మన్య్య సానిష్ఠో ధ్రువం దక్షత్యసంశయం’
అనియున్నది. అనువాదమున నట్లుగాక.

క. ‘తనవచ్చిన కార్యము మన
మనుకూలతఁ జేయకున్న హరి యలుక మెయిన్
జని యెప్పొందు రనూజలు
మనమునఁ గినుకూనునట్టి మాటలు సెప్పున’
అని సూచనప్రాయముగ చెప్పనేగాని యతడే కారణమని చెప్పవల
రేదు.

యథాతథానువాదము :

విరాటరాజు కొలువులో నిలిచిన ద్రౌపదిని శాంతపమున
ధర్మజుడు ప్రయత్నించుచు. ఆమెకోపము శాంతి నొందక సభా
ప్రాంగణము వీడుకున్న ధర్మజుడొకఁడే నాక్షేపించుచు ‘తైలూషి’
(నాట్యకత్తె)తో పోల్చి పలికినాడు. అందులకు ద్రౌపది మానసిక
ముగ పరితాపము చెంది యట్లు పలికినది.

మూలము - “సత్య ముక్తం త్వయా విద్విన్
తైలూషిం విద్ధిమాం పునః

1 తి లా, ఉ ప, త్త ఆ, ప 1834 326

2 వ్యాఖ, ఉ ప అధ్య, 183 2° 9

3 తి లా, ఉ ప, త్త ఆ, ప 183

శైల్యాపకస్య తస్మాహం
యేషాశ్చ్యేషోఽక్షకోవిదః¹

అనువాదము- 'నాడువల్లభుండు పట్టుడింట నిక్కంట

పెద్దవారియట్లు పిన్నవారు

గాన పలుల విధము కాక యే శైల్యాపి

గానవంగ రాదు కంకభట్ట

అట్లు గుటంటేని నాకు నాట్యంబును బరిచితంబ మత్పతి శైల్యాపండు
కాడు కీర్తనండునుం గావున జూదరి యాలికి గఱువతనం బెక్కడి
యద²

ఇందుమూల శ్లోకము కత్తి వేటువలె నున్నదనిన దాని అనువాదము
సూదిపోటువలె నున్నదనవలెను. మూలశ్లోకమున 'అసలు నేను
అట్లునునకే భార్యను' నాడురదృష్టవశమున నాకు బావగారిగ నుండు
వలసినవాడవు భర్తవైతిని' అనినంత భావముకలదు మూలమంగిలి
ప్రాపది తీరే యట్టిది. భర్తయైన వానిని నీవు భర్తగ నుండదగని
వాడవని పలుకుట సతీధర్మముకాదని కాబోలు టిక్కన సింధిరోచ్చిచితి
ముగ 'కంకభట్ట' అని పేరెత్తి పల్కించి 'నాభర్తశైల్యాపండుకాడు
కీర్తనండును' అని దిద్దిపొడుపుగ నైనను పల్కించి ప్రాపది కోస
ప్రకటనమునకు సావకాశము కల్పించెను.

కీభకుడు తనకు గావించిన అపచూనమునకు ప్రతికారముగ
నాతనిని భీమునిచే జంపింపదలచిన ప్రాపది తన కష్టముఖములను భీము
నికి వెల్లడించుకొనుచు తనకు కుంతిచేచితో గల యనుబంధమును
ప్రసక్తాను సారముగ తెల్పుకొను సందర్భమున మూలము-

"వి భౌమ కుంత్యా యా నాహం యస్మాకంనా కదావన

స్యాద్యాగ్రతో విరాటస్య భీతా తిష్ఠామి కింకరీ³

అనువాదము-

1 వ్యా భా, ఉ ప, అ 16 భృ 117

2 ది భా ఉ ప, ద్వి ఆ, ప 158-158

3 వ్యా భా, ఉ ప, అ 18 భృ 24

'కాంతికి సంత వెటవ మీ

కంత వెటవ దై వమునకు సంత వెటవ ని

త్యంత కలుపాత్మ విరటుని

కాంతికి సేవెటతులనులు గావించునడన్'

మూమునల్ల వము' అనుకూటకు ప్రాపది భావమున కృష్ణునకును
గాను వెటవనని తెలుపుట యగును తమవిధి తాము నిర్వహించు
కొను వాకెవ్వరికిని భయపడవలసిన యవసరము లేదుగదా ! కాని
యగుట కాకష్టమై యోగించువనులు భయపడవ నీ నట్టివనియు గాను
చూచుచు వినియముతో చేయుదుననియు అభివంతముగ ప్రాపది
లికినది

భీముని కోర్కాన్నిని తానే ప్రవ్వరిల్లు నట్లుచేసి చివరకు
మూసోద్యుక్త మగునరికి సమయ భంగమగువని భయము కల్గినది.
ప్రాపది తెలుసుటకు మూలము.

'కీచకని వధం భీమ ! యది జానన్తి నాగరా

ర్విరాకృతం శుభాభావం' నావాం జివితు ముత్సపే.

కథం నిత్యాచ్చ నాపీయాద్రాజాఽయం ఘత్సితే ప్రభా'

నిగ్నాంతం తం కదా భీమ ! కీచకం వినిపాతయ

యథా నకశ్చి జ్ఞానీదే సూరిపుత్రం త్వయా హతమ్

తథా శురుష్వ శౌరవ్య బావ స్మరితుర్దవ

అపృశ్యమాన స్త్వం తిగ్య భిద్ధి ప్రాణావరింధమ్'

ప్రాపది ఎంతటి యుద్ధిల్లి రాజా ఎంతటి గాఢత వెరిగిన ఇల్లాలో
గుర్తించుటకు అనువాదము —

ఉ "ఒవ్వనివారు నవ్వ మహామోఁది ధర్మపుత్రుంఁ డీశిన్
నెవ్వఁ బొంద గూజనులు నిందియనర్పగ నేనొనర్చు నీ
వివ్వకు నీవు నల్క-మెయి జేసిసయూపని గూఢ వృత్తికిన్
దవ్వగునేని నియ్యభిమతం బొడఁగూడియు నిష్ఫలంబగున్.

క కాపున వంచన బాహిర, పోవక యుండుంగ మనరిపుంబరిమార్పం
గావచ్చు నేని నట్టిద, నావలపటుగాక లెక్కినపు వలదుసుమీ¹

అనాడు రాజనభలో కీచకుడు రచ్చకీడ్చి నవుడును-

ఉ. 'ఇందఱుజూడఁగా నిదట నిమ్మయి నన్ను బతివ్రతాగుణా
స్పందిత వర్తనం బరమసాధ్యి ననిందిత శీలగీచకుం
జెందును నెట్టి యంగనల నెవ్వరుఁజేయనియట్లు సేయఁగా'²

అని ఆపుకొనలేని అశేషము త్రోచుకొని వచ్చినను అంతలోనే నిల
ద్రొక్కుకొని పరులందరును కలుగజేసి కొన్నచో గుట్టుచెడనిని
పేరెత్తి పెట్టక 'కొండఱకై నిన్లు కృపకుండఱిగాదట యేమి చెప్ప
దున్' అనియేమియు చెప్పదు ఆపుకొనలేని వ్యధను అతికరణాత్మక
ముగ వెల్లడించుచు పాపోయినది మూలమున ద్రావడి కొంచెము
గయ్యాళితనమును మిలాయించుకొనియుండ అనునాగమున తిక్కన
సోమయాజి దేలిలో నాగయ్యాళితనము తగ్గి గడుసుదినము న వరుచు
కొన్నది.

అత్త ప్తుడితో తన అతిశయమును ప్రదర్శించు కొనుచున్న
కీచకునకు ద్రావడి వేషధారియగు భీముడు చమత్కారిముగ నిట్లు
సమాధానము పలుకుచున్నాడు-

మూలమున- దిస్ట్యత్వం దర్శనీయోఽసి దిస్ట్యఽఽత్యావంప్రశంససి
త్వయాఽపీదృగ్గుణా నారీ శీలరూప సమన్వితా
అదృష్ట పూర్వా పశ్యేమాం యతో జానాసి సూతజ
ద్రక్ష్యసిత్వం ముహూర్తేన యథేమాంస్త్రిగుణాన్వితాం
ఉపరంస్యసి కామాచ్చ శీఘ్రం త్వం ద్రష్టు మర్హసి
ఏవమంగస్య సుస్వరోశ్చ నతే దృష్ట్య కదాచన³

1, 2 తిథా వి ప, ద్వి అ, ప 288, 287, '42

|| న్యాభా వి ప, అధ్యా 20 శ్లో 64 66

అనువాదమున—

శీ 'ఉట్టి వాడవు గావున నీవు నిన్ను
భాగిని కొనవగు నకట నాభోల్కి యాడు
జాని పెదకియ నెయ్యెడనైన నీకు
బడయ వచ్చున ? యెటుగక పలికితిట్లు

క గామ్యులు చేర్చినప్పుడఁ
నీ మోహలెట్లుగునో దాని నీ వెఱిగెడు న
క్షయ బలల తోడిదిగాఁ
జేయఁ దలంచితివి తప్ప నీసతి గంట

క నను మట్టి నీవు పెండియ
వనితల సంగతికి బోవువాడెచే యైనం
జనుజే బడసిన ఫలమే

కనియెడ విచి చిత్తభవ వికారము లెల్లన్¹

మొదటి కొండు పద్యములలో మూలభావము గతాగ్రము కాగా
—డవ పద్యమున కవిబహు గంటమున అన్యత్ర అగుపించు
దమత్కారము అలరారుచున్నది 'నాదు చూపంబు మనంబున
—న తరుణి లక్ష్మీరు నేల సరకునేయు' అనిన కీచకుని అహంకార
మునకు దెబ్బకు దెబ్బ సమాధానము ఈ మూడవ పద్యము నందలి
ఉద్ఘాటనాగ్రము

భీమ కీచకుల మల్లయుగము నర్తనాగారమున భీకరముగ
బుగుచుండ, వారి వారాటమును వర్ణించుచు మూలము.

"స్వర్గయాచ బలోస్మత్తై తా వుభౌ భీమకీచౌ"

నిశ్చయ పర్యక్షణామ్ అస్మ్యస్మ్య వినిర్జయే²

దీనికి తిక్కన అనువాదము రమణీయమేగాక అర్థవంతమును—

1 00, చివ ద్వి అ, ప 087-089

2 వా, చివ, అధ్య 20 శ్లో 78

క. "తన యగపూజారు లెఱుంగుడు
రని సూతుఁడు సమయ భంగమగుటకు భీముని
దనును గొంతుచుఁ జప్పడు నే
యని సూతి విమర్శన ప్రహరములఁ దగన్"¹

భీము కీదకులు భీకర రణము నల్పుచుండు శబ్దము కాదా యను సందేహము తానే ప్రశ్నించుకొని తిక్కన పరిష్కారము చూపెను. ప్రతి చిన్న విషయమున తిక్కనకు సూక్ష్మ పరిశీలనము మినిశితమగు చూపు కలదు. మూలాభిప్రాయమునకు సరితూకమున తిక్కన అనువాదము చేసిన తావులన్నియో గలవు.

ఉత్తర సోగ్రహణ యుద్ధమున అర్జునుని రాకకు ఆశ్చర్యచకితులైన తన పక్షము వారిని దుర్యోధనుడిం పొచ్చరించు నంది ర్భమున మూలము—

"సంభ్రాంత మననస్సర్వే ప్రాప్తే హ్యస్మిన్ ధనంజయే"²
దీనికి అనువాదము—

"... కత్తులం
గనుకొని యిట్లు గొండొరు మొగంబులు సూచుచు నున్న బోవునే"³
సదా యుద్ధాభినివిష్టుడవని కృపుడు కర్ణు నాక్షేపించు సందర్భమున మూలము—

"సదైవ తివ రాధేయ యుద్ధే కురతరామతి"⁴
దీనికి అనువాదము—

1 తి భా, వి ప, ద్వి ఆ, ప 245

2 వ్యా భా, వి ప, అ 40, స్తా 19

3 తి భా, వి ప, వ ఆ, ప 187

4 వ్యా భా, ప, వి అ 42, శ్లో, 2

'కయ్యమునకు నెవుడు కాలు ద్రవ్వదు'

అద్దునుడు త్తరునకు ద్రోణాచార్యుని నిరూపించు నవుడు
మూలము—

'యది మే ప్రహారే ద్రోణాశ్శరే ప్రహరిష్యతః

రతోఽస్మిన్ ప్రహరిష్యామి నాస్యథా యద్ధ మస్తి మే'

అనువాదము—

ఈతని తోడి కయ్యమున కియ్యనొనం దిగదేను దుష్పథ
ద్యూత జయోద్ధతుండును సుయోధనునిం బరిపూర్వజోవుచో
శత శరోత్కరం బితడు నక్కఱ నేయునొ నన్ను నేయి
చూతము తాన మున్ననికే జొచ్చి నజోత్తము గాక పిమ్మటన్

ఈ పద్యము చివరి రెండుపాదముల వివ్యాసము అద్దునుని వినయమును,
తిక్కన తెలుగు దనమును ప్రకటించుచున్నది.

పూరిసియులైన ఆచార్యవర్గ మెదురుపడినప్పుడు తన
సారథియైన ఉత్తరునితో మూలమున—

'మందం వాహాయ సారదే' అనియుండ

దీనికి సరియగు అనువాదము—

'మన రథం బల్ల నల్ల న చునఁగ నిమ్ము'

మెల్లగ చునగ నిమ్మన్న అర్జునుడే కర్ణుడెదురు పడినప్పుడు మూలమున.

'తేన మే యుద్ధ మానస్య కీఢ్రుం వాహాయ సారథే'

దీనికి అనువాదము—

ఇతడొక్కమైన చిచ్చుట పింగైపోయి పయింబడుదు

నీ వర వాయించుకతేక వరప వలయు రథంబున్

1 తిథా, వివ, చ ఆ, ప 207

2 వ్యాభా, వివ, ఆ 19 శ్లో 7

3 ,, పం ఆ, ప 7

4 ,, 9^వ 14

5 ,, ప 10

6 ,, 9^వ 20

7 ,, ప 14

దుర్యోధనుని విషయమై అర్జునుడు త్తరునితో మూలమున—

‘లబ్ధ లబ్ధో దృఢం వేదీ లభు హస్తః ప్రతాపవాన్
తే న మే యుద్ధ మానస్య శీఘ్రం వాహాయ సారణే’

లిక్కిన అనువాదము—

ఉగ్రుడ నూన మాన మహిమోన్నత చిత్తు పజయ్య విక్ర మో
దగ్రుడు హ స్తలాభువ సమన్వితుడేయు నెడన్ సమగ్ర కో
పాగ్రహ బుద్ధి మాదెన నూర్వుడు కార్యమునందు ధార్త రా
ష్ట్రాగ్రజు డీతిని గడిసి పప్పు పండువు నాకు నుత్తరా ²

అర్జునుని నిరూపించుచు అశ్వత్థామ కర్ణునితో మూలమున—

‘పునరేవ సఖాం గత్వా ధార్తరాష్ట్రేణ ధీమతా
మాతులం పరిగృహ్యేమ మంత్రయస్య యథా సుఖమ్’ ³

అనువాదమున—

‘రలకు గలదేని కరునిం బిలిచి విచారించు బొమ్ము వృద్ధి పతి నీ
రలన తన కార్య భిక్షంబుల మోపెక్కించె రత్త వోవునె నీకున్’ ⁴

కర్ణుడు అశ్వత్థామకు చెప్పిన సమాధానము మూలమున—

‘గాహం విభేమి భతో ర్ష కృష్ణా ద్వేషకీ సు తాత్
పాంశవేభ్యోవి సర్వేభ్యః క్షత ధర్మ మనువ్రతః
సత్వాధికానాం పుంసాం హి ధనుర్వేదో సజీవినామ్
మహతాం జాయతే దర్శః స్వరశ్చ న విషేదతి
వశ్యత్వాచార్య పుత్రోమా మర్జునే వాతి రంహసా
యుధ్యమానం సు సంయుక్తం జయో నై మయ్యవస్థితః’ ⁵

దీనికి అనువాదమున—

1 వ్యాఖ, వి ప, అధ్య 19 శ్లో 22	2 రి ఖ, వి ప, పం ౨, ప 15
3 " అధ్య 10 శ్లో 5	4 " 28
5 ' శ్లో 87 లు 89	

'తలఁకెడు వానికిన్' మగడ తావల నన్నడిఁ కించు వాడినీ
 పలుకకు భీరునట్లాడుంగఁ బాఱునె నూరుడు నిన్ను వచ్చియే
 కలనికి వచ్చితిన్ నరుడు కాడట వాసపుఁడైన నేమి నా
 బలముఁ జలంబు నేరిమియు బంటు తనంబును నీవచూచుమి'¹

కర్ణార్జునుల యుద్ధమును వర్ణించుచు మూలమున—

న విన్ను లింగోజ్జ్వల భీమ ఘోషః
 కొపే స్థః కేతు శిఖ శృరార్చిః
 కర్ణాగ్ని రస్త్రానిల భీమ వేగో
 బభౌ దిదృక్షన్నివ పార్థ కక్షమ్
 స్వనేమి శంఖ స్వప భీమ ఘోషః
 వల త్వతాకోజ్జ్వల భీమ విద్యుత్
 సార్థాంబుద శృత్రు శరాంబుధారః²

దీనికి అనువాదమున—

'రోషంబు భీమః రూపమై చెలువొంద, నరుల కేతువు శిఖయై వెలుంగ
 శరజాలములు పలుజ్వాలలై నిగుడ నర్చితసూర్యవోగ్రాగ్ని ప్రజ్వరిల్లు
 నుద్ధతి పై పక యుజ్జ్వల దివ్య ప, తాక మెరుంగుగా దళిత ధరణి
 రథనేమి రవము గర్జనముగ శరవరం, పరలుధారలుఁగాఁగఁ జరగియుంఁ
 నర్జురాంబుదం బవన్మ సామాన్యన,

ముద్యమమున ముఖపయోరుహముల
 కాంతి దటీగి యపుడు కారవసేనాన, రోషరంబు దీన భావమొంద'³

'అర్జునుడను మేఘము నుంగి కురియుచున్న శరధారలకు కారవ పీఠుల
 ముఖ పద్మములు కాంతి దరగివవి, అప్పుడు కారవ సేనానరోషరము
 దీనభావ మొందినద'ను చక్కని విశేషము నీచట తిక్కన జోడించెను.
 ఆచార్య ద్రోణు సెచ్చునునప్పుడు అర్జునుడుత్తరునితో మూలమున—

1 తిక్క, వి.ప. పం. ౮, ప 26 2 వ్యాఖా, వి.ప., అధ్య. 61, శ్లో 72 73

‘యస్యాహం విష్ణు స్మృతితం మమ చేష్ట స్సదాచయః
క్షత్రధర్మం పురస్కృత్య తే న యోత్యామి సంయుగే’¹

దీక్షిణీ అనువాదము—

కం. ‘తన తనయు కంటా నెమ్మన
ముగ నాకుంగూర్చు భావమున గురులకు మా
కొనియెడము రాజ ధర్మం
బున కీగునఁజేసి యింత పుట్టుగ వలసెనా’²

తాను విధిలేక యుద్ధమునకు సిగ్గుపడినట్లు అనువాదమున స్పష్టకృతిము.
ద్రోణార్జునుల నమరకేళి తిలకించుచు కురుసైనికు లాడిన మాటలుగ
మూలమున—

‘దో’ణం హి నమరే కోఽ న్యో యోద్ధు మహ్నితి ఫల్గునాత్
రాద్రః క్షత్రియ ధర్మోఽయం గురుంవై యద యోధయత్’³

అనువాదము—

కం. ‘నరుణ్మోక్షం గురు దక్కంగ
గురుఁడు గవగి నపుడు మారుమోనఁ బాప ధరుం
జొరుఁడు గలఁడే మఱి పెదకిన
హరుఁడు గలం దింకఁ గలుగు ననరా డెందునా’⁴

విద్యుత్ పదేశమున మూలమున—

‘ఏకయా ద్వే వినిశ్చింత్య త్రిం శ్చ తుర్భి ర్వశే కురు
పంచ జిత్యా విదిత్వా మహా నస్త త్యక్త్వా ముఖభవ’⁵

అనువాదము—

శ్లో. ‘ఒకటిగాని రెంటి నిశ్చల యుక్తిఁ జేర్చి
మూఁటి నాల్గింటఁగను వశ్యములుగఁ జేసి
చేరుటిని నెల్చి యాఁటింటి నెఱిఁగి యేడు
విడిచి వర్తించు నాఁడు వివేక ధనుఁడు’⁶

1 వా ౫, వి ప, అ 5, శ్లో 111	2 తి భా, వి ప, పం అ, ప 120
11 ,, 11 41	4 ,, ప 128
10 ,, అ 88 శ్లో 51	6 ,, ద్వి అ, ప 87

పై సందర్భముననే మూలమున—

‘శ్రీయోఽక్ష మృగగూ పానం వాక్పారుష్యం చ పంథమమ్
మహచ్చ దంః పారుష్య మర్థ దూషణ మేవచ’¹

అనువాదము—

“చెలఁది, జూపంబు, పానంబు, వేట, పలుకు
ప్రల్లదంబును, దంపంబు, బరుసఁడనము
సొమ్ము నిష్ప్రయోజనముగ నమ్మునీత
యనెడు సప్త వ్యసనములఁ జనదు తగుల”²

కృష్ణుడు రాయబారమున కేగు నమయమున చాపది దీనతను వర్ణిం
చుచు మూలమున—

‘రాజ్ఞ్య వచనం శుక్త్యా ధర్మార్థ సహితం హితం
కృష్ణా దాశార్వామాసేవ మబ్రవీచ్ఛక కర్మితా’³

దీనికి అనువాదమున—

‘ధర్మ పందను పలుకులు దనకు హృదయ
తాప మొనరింప మోమున వైన్య మొంద
నున్న పాంచాలి యిట్లు ని యొయ్యఁ బలికె
గవలె శౌరితో గగ్గద కంఠి యగుచు’⁴

అచే భాగమున చాపది మాటలుగ మూలమున—

“అయంచే పుంఠశీకాక్ష దుశ్శాసన కరోద్ధృతః
స్మర్తవ్య స్సర్వ శారేవ్యం పరేషాం సంధి మిచ్ఛతామ్”⁵

దీనికి అనువాదమున—

క “ఇవి దుస్ససేను ప్రేళ్ళరి
దవిలి సగము దెవ్విపోయి దక్కిన యవి కా
రపుల కడఁ దీఱు మాటల
యవెనరమునఁ దలఁప వలయు నచ్యుత పీఠ”⁶

1 వా; భా, ఉ ప, అధ్యాయ 33 శ్లో ౧౧	2 తి భా, ఉ ప, ద్వి అ, ప 44
3 " అధ్యాయ 81 శ్లో 1	4 " త్వ అ, ప 100
5 " శ్లో 36	6 " ప 116

ఇటువంటి మూలమునగల—

‘ఏకః స్వాదు సభుంజిత ఏకః కార్యాన్న చింతయేత్
సకో వ గచ్ఛే దధ్యానం దైకః సుప్తేషు జాగ్రయాత్’¹

అనుదానికి అనువాదము—

‘వీను మధురాహారంబులు

గొన్నటుయొక బెక్కరిద్రు నిద్రగూరిన యెడ మే

ల్కని యునికియొక గార్యా లో

వనముఁ దెరువు నశచుటయును జన దొక్కనికిన్’²

మూలమున మరియొకటి—

‘వనస్పతే రవక్వాని ఫలాని ప్రచినోతి యః
సవాదోతి రసంతేభ్యో బీజం చాస్య వినశ్యతి
యన్తు పక్వ ముపాదత్తే కాలే పరిణతం ఫలం
ఫలాద్రసం స లభతే బీజావైష్ణవ ఫలం పునః’³

దానికి అనువాదము—

‘తనియొక బండకుండ మును గోసీకొనఁ జవి

చేటె కాదు వీ త్రొ చేటుఁ గలుగుఁ

బక్వమైనఁ గొనిన ఫలమిందుఁ జెడుదు బీ

జంబుఁ గార్యసిద్ధి చందమిట్లు’⁴

వివరిగా మూలమున—

“యథామధు సమాదత్తే రిక్షన్సుష్మాణి వట్పదః
తద్వదథా మనుష్యేభ్యః ఆదిద్యాః కవిహింసయా
పుష్పం పుష్పం విచిన్విత మూలచ్ఛేదం న కారయేత్
మూలాకార ఇనారామేన యథాంగార కారకః”⁵

దీనికి అనువాదము—

1 వ్యాఖ్య ఉ ప, అధ్యాయ 12 శ్లో 58 2 తి ఖ ఉ ప, ద్వి అ, ప 88

3 „ అధ్యాయ 34 శ్లో 15, 16 4 „ ప 56

5 „ 5 శ్లో 17, 18

“మూలకరి పుష్పములు గోయు మాప్కించేటి
 పుష్పదేనియ గ్రోతడు పోల్కినెదురు
 కంఠకుండెగఁ గొనునది కార్యఫలము
 బొగ్గులకులబోలె మొదలంటఁబొడువఁ జనదు”¹

కుమారవ్యాసుని అనువాద సరణి :

కుమారవ్యాసుని విషయమున గూడ అతడనుసరించిన గూలగ్రంథ మేది? యను విషయమున నిశ్చితాభిప్రాయము లేదు. కావున అనువాద విషయమున మనకు లభించు ప్రతులన్నిటిని పరిశీలించి మనమొక అభిప్రాయమునకు రావలసియున్నది కుమారవ్యాసుడు భక్తిప్రధానముగ తన భారతమును భావించిన వాడగుట చేతను నామాన్యజనులు గూడ తన భారతమును పాడుకొనవలెనని తిలకించిన వాడగుటచేతను విస్తారముగ వర్ణనా భాగములను కథకు అడ్డువచ్చు ఉపాఖ్యానములను చాల వరకు పరిహరించి పారకునకు విస్తరించి బహుమందునట్లు తన గ్రంథమును తీర్చిదిద్ది సంగ్రహీకరణమున తనకు తానే సాటి యనిపించుకొనగాడు కుమారవ్యాసుడు గుర్తింపబడి భారతమును అనుసరించినను అది కేవలము కథా సంవిధానమునకు పరిమితమై యున్నది ఈ కథానుసరిణము గూడ ఛాయామూలముగ నున్నది. సంస్కృత భారతమున 2,500 శ్లోకములు కలిగినట్టి విరాటపర్వము కన్నడ భారతమున కేవలము 850 ముట్టదులలో చెప్పబడినది. వ్యాస భారతమున 6,928 శ్లోకములలో నున్న ఉద్యోగపర్వము కుమారవ్యాసుని చేతిలో 714 ముట్టదులుగ మలచబడినది దీనిని బట్టి అతడు ఎంత సంగ్రహముగ కథను నడిపించెనో మనకు తెలియుచున్నది విరాట పర్వమున కథాగమనమును యథాతథముగ నడిపించినను ఉద్యోగ పర్వము రాజనీతి

ప్రధాన మగుటచేతను కవి రాజకీయవాది గాక భక్తిప్రధాను శగుట చేతను కుమారవ్యాసుని భారతమున రాయబారము లన్నియు తేలి పోయి కథాగమనమును సూత్రమే నూచింప గలిగినవి గాని కవితా ప్రతిభను చాటలేక పోయినవి వ్యాస భారతమును పలుమారులు అన్యాయము చేసి దానిని తన మనసునందుంచుకొని తనదగు సొంత పద్యతిలోనే కుమారవ్యాసుడు భారతమును రచించి యుండునని చెప్పవచ్చును

కుమారవ్యాసుడు తన భారతమును చాలవరకు సంగ్రహించెనని చెప్పి కొని యుంటిమి. ఎట్లు సంగ్రహించెనో కొన్ని ముఖ్య ఘట్టముల పరిశీలనమున చూడదగును

సంస్కృత భారతమున పాండవ ప్రవేశ పర్వము 327 శ్లోకములలో నున్నది. దీనిని కుమారవ్యాసుడు 30 పట్టదులలో ఒక సంధిగ మిక్కిలి సంగ్రహించి తెచ్చెను. ఇదట మూలము ఆరవ వంతునకు సంగ్రహింపబడినది.

మూలమున కీదే వధి ఘట్టము 345 శ్లోకములలో చెప్పబడినది దీనిని కుమారవ్యాసుడు సంగ్రహించి 152 పట్టదులలో చెప్పెను దక్షిణ గోగ్రహణము మూలమున 279 శ్లోకములలో చెప్పబడినది దీనిని కుమారవ్యాసుడు కేవలము 62 పట్టదులలో సంగ్రహించెను

మూలమున ఉత్తర గోగ్రహణ ఘట్టము ఇంచుమించు 1125 శ్లోకములలో చెప్పబడినది. దీనిని కుమారవ్యాసుడు కేవలము 320 పట్టదులలో సంగ్రహించి చెప్పెను.

వివాహసంతరము తదుపరి రాజకార్య నిర్వహణమునకై విరాట సభలో సమావేశము మూలమున 39 శ్లోకములలో నున్నది. అది అనువాదమున 19 పట్టదులలో ముగింపబడినది.

మూలమున విస్తృతముగ గల ధర్మజ కల్పవృక్ష సంభాషణము 250 శ్లోకములుగ నున్నదనిని అనువాదమున ప్రధాన విషయము మాత్రము స్వీకరింపబడి 12 పట్టదులలోనే చెప్పబడినది

రాజవీతి విషయములందు తన కవిత్వా ప్రతిభను చూపుట కంటే కథను ముందుకు విడిపించుకొని పోవుటయే కుమారవ్యాసుని లక్షణమని ముందుగనే తెలిసికొంటిమి కావుననే మూలమున 48 శ్లోకములలో నున్న ద్విపద పురోహితుని రాయబారము-

"ద్రుపదరాజ పురోహితను కురు

స్వప్నన నిత్తిలు భందు కంఠను

విపుల మతి మాతాడిదను నిజరాజ శారీయవ"¹

అని ఒక్క అశ్పద పట్టదిలోనే చెప్పబడినది.

మూలమున 250 శ్లోకములలో విస్తృతముగ నున్న సంజయుని రాయబారము 27 పట్టదులలో ముగింపబడినది

(శ్రీ)కృష్ణుని రాయబారమునకు పంపుటకు పాండవుల కుమారలోచనము మూలమున 300 శ్లోకములలో నున్నది. అనువాదమున 30 పట్టదులుగ సంగ్రహింప బడినది

కౌరవ సభలో కృష్ణుని ప్రసంగము మూలమున 63 శ్లోకములు టుండగ, కుమారవ్యాసునిచే 7 పట్టదులు మాత్రమే చెప్పబడినవి.

నీతి ప్రధానములగు విదురోపదేశము, సనత్కుమారీయము, కుమారవ్యాసునిచే విపులముగ వర్ణింపబడినవి మూలమున 500 శ్లోకములలో నున్న విదురోపదేశము 132 పట్టదులయందును, మూలమున 200 శ్లోకములలో నున్న సనత్కుమారీయము 114 పట్టదులయందును చెప్పబడినది ఈ ఘట్టములందు కుమారవ్యాసుని వ్యాసుని భారతమును అనుసరింపక తాను పఠించిన పలు నీతి శ్లోకములను తన గ్రంథమునందు అనువదించెను.

¹ మ వ్యాధి, 6 ప, సం 2, వ 21

ఉదాహరణమునకు .

తై త్తిరీయోపనిషత్తు-

"అత్ర స ఆకాశ స్సంధూతః అకాశా ద్వాయః
వాయో రగ్నిః అగ్నే రాషః అద్భ్యః పృథివీ పృథివ్యా
ఓషధయః"

ఓషధ్యో అన్నం అన్నా త్పురుషః"¹

ఆనువాదము—

"అవని పదికేళాత్మనిం సం
భవినీ తంబు వంబర నాశా
పవన పవన నాశగ్ని యగ్ని యోశాదువా భువన
భువనదిం ధరె ధరణి యిండు
ద్యువినీ తోషధి యోషధి గళిం
దవతరణ మన్నాది పురుష ప్రకృతి వికృతి గళ"²

విష్ణు పురాణము—

"ఉత్పత్తిం ప్రలయం వైవ భూతానా మాగతిం గతిం
నేత్తి విద్యా మ విద్యాం చ సమాశ్చో భగవానితి ³

ఆనువాదము—

"సృష్టి సంహార చాళు భూత ద
కట్టతెగళ గతాగతి గళాళు
మట్టిసింహ విద్యైయొళ ప్రతిమనెనిసి
నట్టిసొళు తుట్టియొళు మనవను
విట్టు హిడియదె తాల కర్మవ
మెట్టినిలె భగవంత నెనిమవ సరస కేళెంద ⁴

1 అధ్యాయం 1, వధనం 2

2 ఈ వ్యా భా, పద 4, వ 8

3 వి పు, అధ్య 3, శ్లో 78

4 ఈ వ్యా భా, పంథి 4, వ 8

గరుడ పురాణము—

'త్యజ దుర్జన సంస్కరం భజ సాధు సమాగమం
కురు వ్యూహ మహారాత్రిం స్మర నిత్యం జయద్వయం'¹

అనుబాదము—

'త్యజి సుపుడు దుస్సంగవను మిగె
భజిసుపుడు సత్సంగవను గజ
భజినది రహారాత్రిమొళు ధర్మవన సంగ్రహిసు
భజిసు నిత్యా నిత్య వస్తువ
విజయనహ యుహజరకే తత్వద
నిజ విదెతె ధృతరాష్ట్ర చిత్రైసెందనా మునిష²

బ్రహ్మ విగ్రహనిషక—

'గనామనేక వర్ణానాం క్షీరప్రాప్యేక వర్ణతా
క్షీరవ తృత్యతే జ్ఞానం లింగేనై గనాం యథా³

అనుబాదము—

'హలపు వర్ణదొళెనవ గో నం
కుల దొళిందే వర్ణదొళు కం
గొళిసు పక్షి రామృతపు మైగొంగు తోర్పంతె
హొలబుకెట్ట చరాచరం గళ
సుళివినొళు సుళి దవగ కదామిళు
నిలువ నిజ నొందల్లదెర జిల్లెండనా మునిష⁴

గరుడ పురాణము—

'ఏక పృథ్వీ సదా రా త్రోనానా పక్షి సమాగమశి
ప్రభాత్యేన దిశోయాన్తి కా తత్ర పరివేదనా⁵

1 గ పు, 108, శ్లో 26 2. లు వ్యా భా, స-ది 4, 10

3 బ్ర ఉ, మంత్రం 19 4 " పే 18

5 గ పు అ 112, శ్లో 46

అనువాదము—

సళివ మిత్రను పశ్చిమాంబుధి
గిళియె నానా పక్షి జాతిగ
భులిపుత్రై తందొందు వృక్షవనేరి రాత్రియను
కళెదు దెసదెస గళిగ హరిద దొ
లిళెయ భోగాదృష్ట తిలద
బళిక బోకా న్తరవ నై దువ నరసకేళెంద¹

భక్తహరి నుభాషితము—

'అజ్ఞానుని భూమిరాధ్య స్సుఖతిర భూమిరాధ్యతే విశేషజ్ఞః
జ్ఞానలవ దుర్విదగ్ధం బహ్వపి నరం స రంజయతి²

అనువాదము—

'జ్ఞానిగళ నొక బడిన బహుద
జ్ఞానిగళ నహుదెనిన బహుదై
జ్ఞానలవవను కూడి కొంకిహ దుర్విదగ్ధరను
నన తిళిహలు బహుదు విష్వ
కేసగళ వల్లరన మిక్కిన
మానవర సాధాపుదై హేళెంద నా మునివ³

కుంతి కృష్ణ సమాగమము మూలమున 107 శ్లోకములలో విస్తృతముగ నున్నదానిని కుమారివ్యాసుడు 7 వట్పుదులలో సంగ్రహించెను. ప్రయోజన రహితమును అతి విస్తారమునునగు సప్తర్షుల హితము మూలమున 700 శ్లోకములలో నున్నది. అనువాదమున నామమాత్రముగ 5 వట్పుదులలో చెప్పబడినది. భీష్మ ద్రోణ ధృతరాష్ట్ర గాంధారి హితోక్తులు మూలమున 65 శ్లోకములలో నున్నది అది 7 వట్పుదులలో ముగింపబడినది.

విశ్వరూప సందర్శనము మాత్రము మూలమున 16 శ్లోకములలో నున్నది సమముగ 3 వట్పుదులలో చెప్పబడినది

1 కు వ్యా భా, సంది 4; ప 18

2 భ సు, హ 3

3

,, ప 24

రాయగౌరవు టనంతరము కృష్ణా కుంతియొద్ద సెలవు పై కొనుట మాలమున ఉపాఖ్యాన సహితముగ 206 స్లోకములలో నున్నది కుమారవ్యాసుడు ప్రధాన విషయమును మాత్రము ఒకే ఒక పట్టుదిలో చెప్పి ముగించెను.

కృష్ణ కర్ణ సమావేశము రసవత్తరఘ్నమైనను సంగ్రహకరణ విషయమున తన దృష్టి కుమారవ్యాసుకు విశలేదు మాలమున 160 స్లోకములలో గల ఈ సన్నివేశము 24 పట్టుదులలో చిత్రింపబడినది

కృష్ణా కారవ సభలోని విశేషములను పాంశపులకు వివరించుట మాలమున వివరముగ 188 స్లోకములలో నుండు అనువాదమున 11 పట్టుదులలో మాత్రమే చెప్పబడినది

అంబోపాఖ్యానము, ఉలుకోపాఖ్యానము మాలమున విస్తరించి 700, 800 స్లోకములలో చెప్పబడి యుండ, ఈ రెండు ఘట్టములును కుమారవ్యాసునిచే ఈ పర్వమున పూర్తిగ విడిచిపెట్టబడినవి

అనువాదము ఆరు విధములుగ పరిశీలించ దగునని చెప్పకొని యుంటిమి కుమారవ్యాసుని అనువాదము పై ఆరువిధముల నే రీతిని గ్రహింపబడినదో సంగ్రహముగ చూతిము

విపులీకరణము

కుమారివ్యాసుడు గోనక్రపియు, కావుననే ఉత్తర గోగ్రహా ఘట్టమున గల హాస్యమును బహు విస్తారముగ చెప్పెను సంస్కృతమున ఈ హాస్యము కేవలము ఉత్తరుని ప్రగల్భములు, అట్లునుని తలకించుట కవచ భారణము, యుద్ధభూమిలో ఉత్తరుని పలాయనము ఎంకే పరిమితమైనది. కుమారవ్యాసుని భారతమున పైన పేర్కొనబడినవే గాక యుద్ధభూమిని ఉత్తరాద్ధనుల సంభావణ రూపమున మరికొంత హాస్యము జోడింపబడినది ఇది 10 పట్టుదులలో విపులముగ నున్నది

యుద్ధభూమికి వచ్చిన ఉత్తరుడు కారవసేనను చూచి మిక్కిలి యయవడి ఇంటికి వెనుతిరుగగ బృహన్నల ఉత్తరుని యుద్ధము

నకు ప్రోత్సహించు సందర్భములో “వీరులు యుద్ధభూమికి వెన్ను చూపుదురా? నేను నవునుకుడ వై వను రణమునకు భయపడు చుంటి నేమో చూచుము”ని పలుకగ ఉత్తరుడు “నీవే వీరుడవు, నేనే నవును కుడను” అని నిమగ్నముగ బదులు పల్కెను. అప్పుడు బృహన్నల యుద్ధభూమికి వెన్ను చూపించి పలాయనము చిత్తగించు వారికి అగు గడుగున మహాపాతకము ద్భవించును సాహసముతో ముందరగు వేసిన అశ్వమేధ ఫలము దక్కును మరణించిన వీరస్వర్గము, అప్పు రసల సౌఖ్యము లభించును” అని పలుకగ ఉత్తరుడు “యుద్ధభూమికి వెన్ను చూపించువారి పాతకమును భూసురులు చూపుమాపుదురు అశ్వమేధమును ప్రత్యక్షముగ చేసి ఫలితము పొందవచ్చును నాకు అప్పురసల సౌఖ్యమక్కరలేదు. అంతఃపుర శాంతిలే చాలును మా దొరతనమే మాకు ఇంద్రపదవి. నన్ను విడిచిపెట్టిన అదియే చాలునని పలికెను ఈ విధముగ సాగిన వారి సంభాషణము సందర్భో చితుగను, ఈస్వయంక్రముగను ఉన్నది

ఉత్తరాభిమన్యుల వివాహ నిశ్చయానంతరము కుమారి వ్యాసండు శ్రీకృష్ణ పరమాత్మకు ప్రవేశము కల్పించి కథను విస్తరించెను మూలమున విరాటపర్వమున కృష్ణునకు ప్రాధాన్యము లేదు. అనువాదమున కృష్ణునకు తగిన ప్రాధాన్యము కల్పింపబడినది

వివాహ నిశ్చయానంతరము పాండవులు మాతచే నొక లేఖను శ్రీకృష్ణునకు పంపించినట్లు కుమారవ్యాసుడు మాధు చేసి తన కృష్ణభక్తిని ప్రదర్శింపబడెదగాక సమకాలీన రాజమర్యాదను తన గ్రంథమున ప్రకటించెను

పై లేఖయందు పాండవులు తాము అజ్ఞాతవాసము ముగించితిమనియు, కృష్ణ సందర్శనమునకై నిర్మించు చుంటిమనియు, తమను గుర్తించుటకు కౌరవులు ఒరిపిన గోగ్రహణములందు తమకే గెలుపు లభించినదనియు, విరాటరాజు తనకుమార్తె ఉత్తరను అభిమన్యున కిచ్చుట కేర్పరచెననియు వివరముగ వ్రాసిరి. అంతియే గాక

పాండవుల యాదవుల సంబంధము 4, || పట్టుదులలో వివరింపబడినది
ఇందు పాండవులకు కృష్ణునకు అభేదము చక్కగ పేర్కొనబడినది.
ఇదంతయు కుమారవ్యాసుని కృష్ణభక్తికి, విప్రులీకరణమునకు
ఉదాహరణము

విరాట సభలో సమావేశమున రాజుల నుద్దేశించి కృష్ణుడు
మాటాడు సందర్భమున వైశంపాయను డిట్లుప్రకరించెను
సాలము—

కథాస్త మాసాద్యచ మాధవేన
సంఘట్టితాః పాండవ శార్యహే తోః
తే రాజసింహాః సహితహ్య కృష్ణాన్
వాక్యం మహార్థం సుమహాదయంచ¹

కృష్ణుడు పాండవులవిషయమున శ్రద్ధవీసికొనుటకు వారితో
గల సంబంధమును కుమారవ్యాసుడు అనువాదమున చక్కగ వివరింప
జేసెను

ఉవాచ—

“కేళు జనమే జయ ధరిత్రీ
పాల కుంతితనయ రున్నత
దేలిగెయ నేనెంబనై శారుణ్య సింధువల
త్రీ లతాంగియ రమణ నినిబర
భాళిడెయ రారెంబ జేదవ
నీళుకొట్టే వడె పెరిగ్గను తిన్న మైదునర||
హోలి కెగె గొయ్యిడుప జేదద
తాళిగె గొణిదిపు ఘనతెయ
మేలె తన్నదు ఘనతి యెంబుద వత్త బేటిరిసి
శాలిగెఅగువనా యుధిష్ఠిర
నేనె లొడ నేళివను కృష్ణున
లలె యనుడమ పెండు వైశంపాయ మునినుడి²

[కుంతీ తనయుల ఔన్నత్యము వర్ణింప శక్యముకాదని. కృష్ణుడు వారితో ప్రభు, సేవక భావము లేకుండగనే మనలుచుండెను. తన ఘన తన తెలుపుటకు వేదములకైనను శక్యముకాని శ్రీకృష్ణుడు ధర్మజుని పాదములకు నమస్కరించును. కృష్ణునిలీల అనుపమము.]

కృష్ణుడు తన సాహాయ్యము కోరివచ్చిన దుర్యోధనునకును, అర్జునునకును సాయము చేయదలచి ముందుగ అర్జునుని కోరుకొనుమని తెలుపగ అర్జునుడు కృష్ణుని కోరుకొనును

ఈ సందర్భమున మూలము—

‘ఏవ ముక్తస్తు కృష్ణేన కుంతీపుత్రో ధనంజయః

అయుధ్య సూసం సంగ్రామే వరయామాన కేశవమ్’¹

కుగూరవ్యాసుడు అర్జునుడు కృష్ణుని కోరుకొనుటయేగాక అందులకు కారణమునుకూడ చమత్కారముగ వివరింపజేసెను.

“మురముధన విన్నహపు కౌరవ

నరస నతిసిరివంత యద గుం

తరిరలాపను బహళ యాదవపై న్య సాగరివ

ధరెయ సంపద విల్లదడవియ

తిరుక రావె మని నిబరను సం

తరిసలప్పుచి కృష్ణ! నీవే సాకు నమగెంద!

నాపు బడనరు బడవరిగె డిట

నీవె బెంబలవెంబ బిరుదను

జేవళేళిదు బల్లెవెందను పార్థ కై ముగిదు”²

[మురముధనా ! దుర్యోధనుడు శ్రీమంతుడు. యాదవపై న్య సాగరమును బోషింపగల సమర్థుడు. మేముసంపదలేక అడవిని తిరుగువారిముఠా న్యమును సమర్థింపలేము కావున మాకు నీవే చాలును. మేము దీనులము. నీవు దీన క్షతుడవని విరుదు సందిసవాడవు’ అని అర్జునుడు చేతులు జోడించి పలికెను.]

1 వ్యాఖ్య 6 ప అ 7 శ్లో 9

2 క. మ. నా. ప. 1 శ్లో 9, 10

పంగ్రహీతరణము

కుమారప్యాసుని భారతము సంగ్రహీతరణము నకు సాక్ష్య మని ముందుగనే అలిసెకొని యుంటిమి. ఇవట అతిని సంగ్రహీతరణమున కొండురెండు ఉదాహరణములను పరిశీలింతము

వివాహోపంతరము రాజులెల్ల విరాటరాజు కొలువులో సమావేశ మగుటయు వారిని గూర్చి కృష్ణుడు ప్రసంగించుటయు మూలమున—

‘కృత్యా వివాహంతరు కరుప్రపీరా
స్తదాభిమన్యో ర్ముదితాః సపక్షాః

తస్మద్మహార్తం పరిచింతయంతః
కృష్ణః నృపాస్తే సముద్విగ్ధమాణాః¹

ఇత్యాదిగ ఎనిమిది శ్లోకములలో వివరముగ తెలిపిన దానిని కుమారప్యాసుడు చాల సంగ్రహముగ అగ్రపట్టుదిలోనే చెప్పెను. అనువాదము—

‘ఓండుదిన బిడ్డ¹ల గత్తె

తంద నృపావనియ రాయర

బృంద దొను మువ్వైరి నుడిచిను రాజకారియవ²

ద్రుపది పురోహితుని మాటలు ప్యాసుని భారతమున

‘సర్వైరవద్భి ర్విదితో రాజధర్మః సనాతనః

ప్రయచ్ఛంతు ప్రదాతవ్యం మావః కాలోఽత్యగధయమా³

1 వ్యాభా ఉ ప, అద్భా 1 శ్లో 18 2 కు వ్యాభా ఉ ప సంది, ప 3

3 ,, అద్భా 20 శ్లో 3-21

అనిష్టాన్ని 10శ్లోకములలో నుండుగా కుమారవ్యాసుడు అర్థమట్టుదిలోనే సంగ్రహించిన విధము మిక్కిలి రమ్యము

అనువాదము- ద్రుపద రాజపురోహితను కరు

శృపన నిత్రలు బండు కంఠను

విభుశమతి మాతాడివను నిజరాజ కార్యువ'

పరిహరణము :

కుమారవ్యాసుడు కథాగతికి అడ్డమువచ్చు విస్తృతములగు భాగములను పరిహరించును మూలమును తన భారతమున సంగ్రహించెను నహుజోపాఖ్యానము, విదులోపాఖ్యానము ఇత్యాదిగ విపులముగ నున్న ఉపాఖ్యానములన్నియు కుమారవ్యాసునిచే పరిహరింపబడినవి అట్టియొక స్వల్పసంఘటనలను కుమారవ్యాసుడు పరిహరించెనని పేర్కొనునవసరము లేకున్నను పింఛురెండు ఉపాహరణములను చూతము

అజ్ఞాతవాసమున కేగుచున్న పాండవులకు ధామ్యుడకొన్ని హితవచనముల బోధించెను అవి మూలమున 40 శ్లోకములలో నున్నవి వానిని కుమారవ్యాసుడు పూర్తిగ పరిహరించెను.

ఒమ్మిచ్చెట్టై పాండవులు తమ ఆయుధములను రహస్యముగనుంచు సందర్భమున వారుజయించిన రాజ్యములను, ప్రభువులను గూర్చి మూలమున చెప్పబడినది దానిని కుమార వ్యాసుడు పరిహరించెను.

సభయందు ప్రవేశించిన పాండవుల సోక్కోక్తిని విరాలుని వారిని గూర్చి ప్రశ్నించుటయు, దానికి వారు సమాధానమిచ్చుటయు మూలమున విస్తారముగ కలదు. కుమారవ్యాసుడు దీనిని పూర్తిగ పరిహరించెను.

కీచకునిచే వరాశాత్రయైన బ్రాహ్మి విరాటుని నిందించు చుంపగ ధర్మరాజు ఆమెను 'రాజసభలో' ఆటకత్తెవలె ఎగలు పోవుచు రాజకార్యములకు విఘ్నము కలిగించు మన్నావ'నగ బ్రాహ్మి 'జూదరిభార్యకు ధర్మధర్మము లేమిలేలియున'ని నిష్ఠురిముగ పలికినట్లు మూలమున కలదు. అనువాదమున నిదిపరిహరింపబడినది.

ఉపకీచకుల మరణానంతరము బ్రాహ్మి మార్గమధ్యమ ను అర్జునునితో సల్లాపములాడుట మూలమున 7 శ్లోకములలో చెప్పబడిన కుమారవ్యాసునిచే పరిహరింపబడినది.

రాయభారమున కేగుచున్న కృష్ణునితో బ్రాహ్మి మాటలుగ మూలమునగల

'అదాసాః పాండవాస్సంతు సాధాస్సాయుధా ఇతి

మయోక్తే యత్రనిర్ముక్తా వనవాసాయ కేశవ" అనుశ్లోకము బ్రాహ్మి ప్రవృత్తికి సరిపడునది కావని కాబోలు పరిహరింపబడినది. అట్లే కారవసభలో కర్ణునుద్దేశించి భీష్ముడు పలికినట్లున్న మూలము —

'నచేదేవం కరిష్యామో యదయం బ్రాహ్మణోఽబ్రవీత్

ధ్రువంయుది హతాస్త్రేన భక్షయిష్యామి పాంశుకాన్

దుర్యోధనః సహాహత్యో వినశ్యతి ననంతయః"¹

ఈ మాటలు కుమారవ్యాసుని భారతముపలేవు. ఈ విధముగనే సంజయుడు ఉపసల్లాపమునుండి తిరిగివచ్చి కారవసభలో ధృతరాష్ట్రునికు నివేదించు సందర్భమున

మూలము—

'తత్రానిమిత్తతో బై వాత్సూతం కశ్మలయానిశత్

తదాశు వక్షే విదురః సభాయాం కురుసంసి ది

సంజయోఽయం మహారాజ మూర్ఛితః పతితోభువి

వాదం నన్యజతే కాంచిదైస ప్రజ్ఞోఽల్పచేతిన్యః"²

1 వ్యాధా, ఉ ప, అధ్యా 82 శ్లో 28 2 వ్యాధా, ఉ ప, ఆధ్యాది 82 శ్లో 18, 19

II ,, అ, 10 శ్లో 11, 12

అని మూర్ఖపోయినట్లు తెలుపగ కుమారవ్యాసుడు అది తీవ్రముగ నున్నదనుకొననేమో పరిహరించెను.

అన్యధాకల్పనము :

మూలమున అర్జునుడు ధర్మరాజుతో పాంచాలాది దేశములు పెక్కులు పేర్కొనగ, అందు మత్స్యదేశము అజ్ఞాతవాసమున కనుకూల మనియు, సుఖకరమనియు ధర్మజుడు నిర్ణయించును. కుమారవ్యాసుని భారతమున ధర్మజుచే దేశములను వివరించుచు.

‘బడగలవరడు మూఱణరసుగ

శౌడ గైతెయ రాగిహారు తెంకణ

కడె యవరు కండిహారు తెలబలదవరు కొండెయరు

వడువణవ రతికృశరు నమగి

న్నడగిరలు తెరవాపుడెందెనలె’¹

(ఉత్తరదేశము కారవుల అధీనమున నున్నది. తూర్పు దేశమువారు కారవులకు అత్యంత ష్టేహితులు దక్షిణదేశపు వారు మనలను బాగుగ నెరిగినవారు. చుట్టు ప్రక్కలవారు చాడీగోరులు. పశ్చిమ దిక్కువారు అతిదుష్టులు)

అనిపలికి అయోమయస్థితి నుండుగ అర్జునుడు కీచకుడు కారవులను పీడించుచు వారికి క్రతువయ్యెను. విరాటునికి ఆతని అంశ కలదు. కనుకనే ప్రసిద్ధులైన కర్ణత్రిగర్తులను సహితము లెక్కింపక అతడు పశ్చిమరాజ్యమును పాలించుచున్నాడు. కావున విరాట నగరమున భయముండదని పలికెను. ఈ రీతిని అజ్ఞాతవాస ఫలమును అర్జునుడు నిర్ణయించెను.

ద్రౌపదిచే తిరస్కృతుడైన కీచకుడు అభిమానహీనుడైన సుదేష్ణతో ‘పైరంధ్రి నేవిధముగనైన నావశమగునట్లు చేయుమ’ని వేడుకొనినట్లుగ మూలమున కలదు. అనువాదమున ద్రౌపదిచే తిర

1 ఈ వ్యాఖ్య, వి ప సం 1, ప 2

స్కృతున కీచకుడు సుదేష్ట పాదములపై పడగ సుదేష్ట 'హేళుచి త్త
దనలే' (మనసులోనిది చెప్ప) అని అడుగగ కీచకుడు లజ్జాపరుడై -

'బేరె బిన్న హేవేను సతియర

నూరుమడి చెలువినలి చిత్తవ

సూరెగొంపవలిహాళు నిన్నోలగడ సతియరలి

మరిదళు మదనంగె జీవిన

లారె నాకెయ నొళగు మూడిసె

తోరివొడె తన్నొడ గొళసువిహ దిదువె నిర్వాహా¹

[అక్కా! వేరు విన్నవమేమున్నది నీపరివార తాంతలలో నాచిత్తి మును దోచుకొన్న ఒక సుందరికలదు. ఆమెను నాఅధీనము చేసినచో నేను జీవింపగలను లేకున్న నాకు చావుతప్పదు] అని పలికెను మూలమున - సుదేష్ట తమ్ముని కోరికను తెలిసికొని జాలి పడి వెంటనే సమ్మతించినట్లు కలదు అనువాదమున కుమార వ్యాసుడు సుదేష్ట తమ్ముని మనసును మల్లించుటకు ప్రయత్నించి విఫలత చెందినట్లుగ మార్చెను.

కీచకునిచే అవమానితయైన ద్రౌపది రాజసభ కేటించి విరాటుని నిందించినట్లు మూలమున నుండగ అనువాదమున ధర్మ రాజునే ద్రౌపది నిందించినట్లు కుమారవ్యాసుడు తిరీతిని పలికించెను -

"ఎలెలె దేసిగ కంకభట్టన

హలపు ధర్మవ బల్లె గహ సృప

తిలక గణుహువుచేచు నన్యాసి గళిగుచితవిదా²

[ఒకకంకభట్టా! నీకు కొన్ని ధర్మములు తెలియును. రాజు లకు వానిని తెలుపుట సన్యాసుల కుచితముకదా!]

[తిగర్తులు దక్షిణమున గోవులు పట్టుకొనగ విని విరాటుడు యుద్ధసన్నద్ధుడగుచు ధర్మజ భీచు నకుల సహదేవులకు కూడ అనుభ

1 కు వ్యాఖ్య, వివ సంధి 2, ప 43

2 " 2, ప 20

కవచాదులనిచ్చి యుద్ధసన్నద్ధులను గావించినట్లు మూలమున కలదు అనువాదమున ధర్మరాజు యుద్ధమును చూచునెవముతో భీము, నకుల, సహదేవులను పెంటనిడికొని బయలుదేరినట్లుగ మార్చెను. ఈ పరివర్తనము అనుచితముగా నున్నను దీనికి జానపదప్రభావము కారణమనుకొనవచ్చు నేమో

ఉత్తర గోగ్రహణ విజయానంతరము ఉత్తరుడు విరాట నథను ప్రవేశించిన తరువాత అర్జునుడు గూడ లోనికి ప్రవేశించినట్లు మూలమున కలదు అనువాదమున అర్జునుడు అంతఃపురమునకు పోయి రత్నాంబరములను టొమ్మచొత్తికలకై ఉత్తర కిచ్చినట్లుగ మార్చబడినది

నిజస్వరూపములతో సింహాసనాధిపతులైన పాండవులను విరాటుడు చూచి దురుసుగ మాటాడగ అర్జునుడు తమ సెరుక పరుచుకొనినట్లు మూలమున కలదు విరాటుడు పాండవులనుచూచి ఆశ్చర్యపడి ఉత్తరుడు వారిని పరీక్షయము చేసినట్లుగ కుమారవ్యాసుడు ఉచితముగా మార్పుచేసెను.

విదురునింట కృష్ణుడు విందు స్వీకరించు పట్టున మూలమున -

‘తతః శ్చత్రాఽన్న పానాని శుచీన్ గుణవంతిచ

ఉపాహర దనేశాని కేశవాయ మహాత్మనే

త్రైస్థైర్యయిత్యా ప్రథమం బ్రాహ్మణాన్మధు నూదనః

నేష విద్యోద్ధి దశా కృష్ణః పరమద్రవిణాన్యపి¹

అని మధురాహారములతో విదురుడు మృష్టాన్నతృప్తులను గావించినట్లు చెప్పబడియుండు కుమారవ్యాసునిచే విదురుని ఇంట కృష్ణుని ఆతిథ్యము నిరావంతరముగ స్మరింపబడినది.

కృష్ణుడు తన ఇంటికి వచ్చుటనుచూచి విదురుడు ఆనందముతో నాట్యము చేసినాడని అనువాదము.

‘నోడిదను మనదాయ మిగెళిం
 డాడిదను బీదియలి హరిబెడ
 యాడిదను భ్రమ యాయ్దు విదురంగెంబ గావళియ
 కూడి కుళిదను మనయ ముటి దీ
 డాడిదను మైమతెదు హరుపద
 గాడికెయెళిపిరిమ నెడను భక్తికెలియిళి

[మనస్సు సంతృప్తి చెందునట్లు చూచెను. అధికముగ కొని
 యాడెను. వీధిలోనికి వరుగిడి అలుఇటు గంతలు వేయసాగెను.
 విదురునకు మత్తిరము తప్పినదనునట్లు నాట్యము చేయసాగెను.
 ఇట్లంతయు విడువక తిరుగసాగెను హర్షాతిలేకమున మైమరచెను.
 ఈ విధముగ విదురుడు భక్తికెలిలో అప్రతిముడుగ ప్రకాశించెను]

అంతియేగాక విదురుడు కొంచెముపాలు పాత్రము కృష్ణనికీర్చి
 నట్లు అనువాదము—

పాల్గవ

లోక మలగువ విష్ణు విదురన
 నిశయదోగి గొక్కుడితె హాలన హసివ నూడిదను
 హొలలుగెడసిద నఖళ నిగమం
 గళను తన్ను తియలి భజకం
 గాలిదు తానై తిరలు కరుణద ఘనతెయెన లోక²

[పాలసంద్రమున పవళించు విష్ణువు విదురుని ఇంటియందు
 గ్రుక్కెడు పాలతో ఆకలి వీర్చుకొనెను తన్ను తెలిసికొన దలచిన
 నిగమములకును అందని అతడు భక్తునిపైగల ప్రేమచే తానేవచ్చెను.
 కరుణయొక్క ఘవతయని లోకము మెచ్చెను.]

కృష్ణుడు కొరవ సభకు రాయబారిగ పోయినపుడు మురదుగ
 శమని దుర్యోధనాదులువచ్చి సభకు రమ్మని ఆహ్వానించినట్లుగ
 మూలమున.

‘అథ దుర్యోధనః కృష్ణం శకుని శ్చాపి సౌబలిః
సంధ్యాతిష్ఠంత మభ్యేత్య చాశ్చార్త మపరాజితమ్
అవక్ష్యే తాంతు కృష్ణస్య ధృతరాష్ట్రం సభాగతమ్’¹

అనియుంకగ కుమారవ్యాసుని భారతమున విదురుడు దుర్యోధనునితో కృష్ణుని రాకను తెలిపినట్లును అందులకు దుర్యోధనుడు మరునాడు సభలో కనబడుమని చెప్పినట్లును మార్చబడినది విదురుని దుర్యోధనుని చెంతకు కృష్ణుడే పంపినట్లు అనువాదము—

“ముర మధవ నాకంతి గెల్లవ
నొరెడు విదురని కరెడు కౌరవ
సరమనెయ సమయవను నోడిడు నమఁ హేళెంద॥
నాళె బరహేళెందు విదురన
బీళుకొట్టను బేహభటరిగె
వీళెయవ విడిదను హరిదుదు రాయ నాస్థాన”²

[మురమధనుడు కుంతికి ఎల్ల విషయములను వివరించెను. అపై న విదురుని పిలిచి కౌరవుని అంతఃపుర సమయము చూచి తనకు తెలుపుమనెను

కురువతి గేవుకనబడుమని చెప్పమని విదురుని పంపివేసెను
వీరులగు భటులకు తాంబూలమునిచ్చెను. అంతటితో సభ చాలించెను]

కృష్ణుని సాహాయ్యము నర్థించుటకై దుర్యోధనుడు ముందుగ పోయినట్లును తదుపరి అర్జునుడు పోయినట్లును మూలమున—

“తతః కయనే గోవిందే ప్రవివేక సుయోధనః
ఉచ్చీర్షతశ్చ కృష్ణస్య నిషసాద వరాసనే
తతః కిరీటీ తస్యాను ప్రవివేక మహామనాః
పశ్చాత్తేవ స కృష్ణస్య ప్రహోర్విరిష్టశ్చ తాంబులిః”³ అని

1 వ్యా భా, ఉ ప, ఆ 93, శ్లో 7, 8

2 కు వ్యా భా, ఉ ప, సంధి 8, వ 28

3 వ్యా భా, ఉ ప, అ 7, శ్లో 6, 7

యుండ అనువాదమున దుర్యోధనుడు కృష్ణ సహాయము కోరి పెద్ద
చున్న సంగతి చూచులవలన విని ఆతఃకంటె ముందుగనే వెళ్ళిపిలిచి
అర్జునుడు దుర్యోధనునికంటె ముందుగ బయలుదేరి కృష్ణుని ముంచి
రము ప్రవేశించినట్లు మార్చబడినది

అనువాదము—

“ముకుళ కరపుటనాగి భయ భర

భకుతి యలి కలి పార్థ నబుజాం

బకన నెట్టిసలమ్ముచియ్యనె చరణ నీమెయలి

అకుటిలను సారిదను బళితా

వికళ దుర్యోధనను నిగమ

ప్రకర మాళియ మాళి యల్లెలు సార్దు ముంగిసిది”

[చేతులు జోడించి భయ భరిత భక్తితో వీరుడగు పార్థుడు
అజ్ఞాంబకుని నిదుర లేవనేరక మెల్ల నెత్తి పాదముల చేరిత కూర్చుం
డెను. తరువాత దుష్టుడగు దుర్యోధనుడు వచ్చి నిగమ ప్రకరముల
మాళియొక్క మాళి చెంతకు చేరి కూర్చుండెను]

మాతనక్కనము :

అరణ్యవాసమును పూర్తిగావించుకొని అజ్ఞాతవాసమును
గడుపుటకు నేగు పాండవులు మార్గమధ్యమున పశిష్టాశ్రమమును
దర్శించినట్లు కుమారవ్యాసుడు కల్పించెను. ఇది అమూలకము.

భీమాదుల అజ్ఞాతవాసకాల, రూప నిర్ణయములను విని
ధర్మజుడు దుక్కిలి దుఃఖించెను. అపుడాతని దుఃఖమును నివారించు
టకు భీమాదులు ధర్మజునితో

“ఒడల బళి నెలలెంగె గతి చే

ర్పణి సేవహం సుఖ దుఃఖ విగ్ధ ని

మృడి గళలి తను సామ్యరలి జీవాత్మ సేవమగె

అవవియో సామ్రాజ్య నిమ్నడి
యెవ నిరలు నీవిల్ల దాపుర
ఏవవి నమగహదెందు బిన్న నిసిదరు భూపతిగె¹

[నీడ వృక్షమును విడచి వేరుగ నుండునా నీవు వృక్షము, మేము నీ నీచలము కాబట్టి సుఖ, దుఃఖములను నీతోనే అనుభవించెదము. మా యీ నాలుగు శరీరములకు నీవే శవాత్మవు, నీవు చెంతనున్న పురు మాకు అపవిత్రుడే నామ్రాజ్యము. నీవులేని పట్టణము కారడవియ్యై అని పలికిరి ఇది చాల యుత్కృష్టమగు కల్పనము

కనిన వృక్షమువై చాంపవులు తమ ఆయుధములను దాచిరి అపుడు ధర్మరాజు దిక్పాలన క్షణ ప్రార్థించెను

“ఈవువా బేడిదరె పార్థం

గీవుషీయజ్ఞాతవాస దొ

శ విగత భీమంగె కొవడిరి యెవలు ఖలి గొంప

నీవు కుంతియ మక్క-బొదిరి

నావు దుర్యోధన నవరు త

చ్చాపువు దివకిం దనిల ముత నొ డొత్తి గర్జిసిద

సునికర కాదిరలి మేన్

ధరణి కొడ నెందెనలి హస్తీన

పురకే దాళియ నిడువె నమ రర మొరెగెళ తినిదు

ఉరుతరాత్త్రువ నొయ్యెనెంద²

[తనకు (ధర్మజనుకు) అర్జునునకు తప్ప ఆయుధములను భీమునకు గాని అన్యులకు గాని ఈయవద్దని ధర్మరాజు వేరుకొనగ భీమును కోసాదగ్రున్న మారే కుంతీపుత్రులు. మేము దుర్యోధనుని కుక్షమివారము ఈ ఆయుధములకు దేవతలు కావలియున్నను,

1 ఈ వ్యా థా, వి ప, వంధి 1; ష 9

భూదేవి ఈయకపోయినను నేనుమాత్రము పదిలిపెట్టక ఈ అస్త్రములను తీసికొని హస్తీపై దాడిచేయుదును] అని ఆర్భాటము చేసెను జానపదరీతి కుచితమగు ఈ భీముని అవేశము అమాంశమగు చక్కని రసనము.

కీచక వధను వర్ణించుటకు ముందు-

"రావణుడు మున్నందు సీతా

దేవి గళుపిడ కథాయ నొలు సం

భావిపై కీచక విచంబన నెండనా మునిప!"

[వెనుకటికి రావణుడు సీతాదేవిని ముఖపెట్టిన కథను సోలి నది కీచకుని కథ] అని చెప్పెను. ఇట కవి ప్రాపది కీచకునిను సీతా రావణులతో పోల్చెను భావిమాచకమగు నియ్యది అమూలకము.

కీచక వధ వృత్తాంతమును తెలిసికొనిన దుర్యోధనుడు (శ్రీ) కారణముగ కీచక వధ కావించబడినది, కావున 'ఆశ్రీ ప్రాపది యనియు, చంపిన గంధర్వుడు భీముడే యని నిశ్చయించి ఈ విధముగ తలపోసెను.

"రూఢి యలి నమటలరు భీమ న

గాధ దలి బలభద్ర, కీచక, శల్యు రెంబవకు"

[భీమ, బలభద్ర, కీచక, శల్యులు సమాన బలము కల వారు] కావున భీముడే కీచకుని చంపెనని నిశ్చయించుట అమూలకము. కారవులు ఉత్తర దిక్కున గోవులను వశపరచుకొని అచట నున్న గోపాలకుని నానీకపై న నున్న పు గుర్తు పెట్టి అతనిని అ. హాస్యము చేసి విరాట వగరమునకు పంపిశ్లు అరువాదమున కందు న నపదుల కాన క్తికరమగు హాస్య నిరూపణ మీ ఈ కల్పనము.

1 కు వ్యా భా, సంధి 2, పే 2,

2 సంధి 4, పే 9

కారపులచే అవమానము పొందిన గోపాలకుమారుని విరాట
నగరున ప్రవేశించి స్త్రీజన మధ్యస్థుడగు ఉత్తరున కెరిగింపగ

“నూకు కున్నియ నాహవద భీ

తాకుళను తానీగ పెండిర

సాకి బదుకువ లాల్యతెయ లొట్టెనీ బందెనగ

కాక బళింప నివను తాను

ద్రేకింప సమరదలి నిలలు పి

నాకధరనిగ తిరదెందను పెంగళెదిరినలి”

[ఈ కుక్కను కొట్టుడు. బ్రతుకుమీది ఆశతో పారిపోవు
వచ్చి నన్నే యుద్రేక పరుచుచున్నాడు. నన్నెదిరించుటకు నాకాధి
పతికిని సాధ్యము కానివని] అని ఉత్తరుడొద్దత్యమున గోపాలకు నవ
మాన పరుచుట చక్కని హాస్య సన్నివేశ కల్పనమే.

దుర్యోధనుడు, అర్జునుడును తన సాయము కొరి వచ్చి
నపుడు మూలమున కృష్ణుడు-

‘తవ పూర్వాభిగమనా త్పూర్వం చాప్యన్య ద్విసాత్
సాహాయ్యముభయోరేవ కరిష్యామి సుయోధన’

అని దుర్యోధనునకు వెంటనే సాహాయ్యము చేయుటకు
సిద్ధపడినట్లు చెప్పబడియుండ మహారాష్ట్రమునచే కృష్ణుడు దుర్యోధను
నకు నీలి గరవినట్లుగ ఒక సూతన భుక్తుము కల్పింపబడినది. కృష్ణుని
ఉదాత్తతన ప్రకటించుటకీది చక్కని కల్పనము

కారవేశ్వర కేళిధరణీ

నారి యారాఁగ నొక్కతన వి

ద్వార మెచ్చిదిళిర సంగడ పురియ హాయిదళు

భూరి మమకార దొళు నృపరు వి

1 కు వ్యా భా నంది 6, ప 13

2 వ్యా భా, 6 ప, అధ్యాయ 67, శ్లో 14

చారిసదె ధరె తమ్మ దెండే
 నారకద సామ్రాజ్య తైదువరెందు హరి నుడిద
 నాడిగోసుగ సోదరు హా
 ధ్రూడి హరిహంచాదరెంబుడ
 నాడ దిహుడే లోక కమలమను సిరి హాన్న బర
 బేడకట నిమ్మొళిగ నీవ్ తై
 గూడి బదుతువు చొల్మిలోవ్ నరె
 నోడి సంతస బడువె నెందను దానవ ధ్వంసీ
 తగ రెరప ఖలిగొలిసి బటుగా
 శగవ నోడువరంతె నిమ్మను
 తెగెతెగడు కలిమాడి బిడువరు బుల్ల రాదవరు
 నగుత హెరె హింగువరు పిఠూరు
 బగులిదవదిరు బలికక డాయెళు
 హాగువిరై నీవిబ్బరపక్షిరితియ హడరకై"

[కొరవేళ్ళరా! విను ఈ ధరణి నారి ఎవరితోనైన ఒక్క
 రితో నిలిచినదా? ఎవరినైన మెచ్చినదా? ఎవరితోనైన అన్ని ప్రళే
 శము చేసినదా? రాజులు అధికముగ నుమకారము పెట్టుకొని కొం
 చెము కూడ విచారింపక ఈ భూమి తమచేయని భావించుకొని నరక
 నామ్రాజ్యమును చేరుదురు

రాజ్యముకొరకు సోదరులు పోట్లాడి నశించిరిని లోకము
 బ్రహ్మదేవుడు ఆయువు నిచ్చినంతకాలము నిండించును అయ్యో!
 వద్దు మీలో మీరు ఒకటిగ కలసి బదుతుట మంచిది అదిచూచి
 మేము సంతోషపడుదుము రెండుపాళ్ళేళిను రెచ్చగొట్టి ఒకదానితో
 నొకటి పోరాడునట్లుచేసి వినోదమును చూచువారివలె దుర్మార్గులు
 మిమ్ములను గుచ్చి గుచ్చి రెచ్చకొట్టుదురు మీరు కలహించు

కొనునపుడు అపహాస్యము చేయుచు తమకు తాముగ జారుకొందురు. విచారము దూరినపుడును అపకీర్తికి గురియగుదురు]

కృష్ణుడు దుర్యోధనాన్తులకు సహాయము చేయనోరి యుద్ధముచేయని ఆ నొక వక్షము, యుద్ధముచేయు పై వ్యమంతులను నొక వక్షము అని నిర్ణయించి అర్జునుని కోరుకొనుమనగ కృష్ణుని మాటలు సందేహించి దుర్యోధనుడు తాను అయుధము పట్టనను మూల నిలుపుకొనుమని కృష్ణుని ప్రార్థించుటయు దానికి కృష్ణుని సమాధానమును అను శుని వేళ కల్పనము దుర్యోధనుని దుశ్చలతను కృష్ణుని పురుషోత్తమత్వమును ప్రకటించుచు శుకచాపుడు కుమారవ్యాసుని కల్పనా శక్తికి ప్రతీక యగుచున్నది.

తలనాక్క కార్యకే కడయిశావే

హూరగు నాకంతిలలి నీ హూ

క్రిత్యియలాగదు మత్తైయిదనే బేడి కొళ్ళునను¹

[విశేష కార్యము కలిగినపుడు చివరకు మేమే పరాయి వారిము. పోనీ, ఆ విషయమట్లంప నిమ్ము. నీవు యుద్ధమున ఆయా ధమును ధరింపరాదు. మరల అదే వేరుకొనుచున్నాను.]

అని దుర్యోధనుడు కలుకగ దానికి కృష్ణుడు

“మొలెయ నుంబం నొబ్బ దనుడె య

కొలిదుకొండెపు శకటనదు తను

గళెదె నగ హయ వత్స ధేనుక వృషభ భుజగరను

బలుగజవ మల్లరను మాచన

నెళెదు మాగధ బలవ బతి కై

దళెసిదెపు దానవర హిండిదె వాహువాగ్రనోళి

కాలయవనన పంతవక్త్రన

సీలిదెపు ముర నరక శుంభర

సాలువన పౌండ్రికన గివికన హంస మోహరవ
 కాళగ గొట్టెడు గాణన
 తోళ తటివందార్లు ధాళా
 ధూళి యాహవ విందు మాలియెలెమగ మునిసిసాధు
 హనులెరన మొదలగాి లు ర
 క్కన రొహన లెమొత్తి రణ దా
 యువ పై రిసి హొద్దు కొందెవు కోటి దానవరి
 మిసుక లాలెపు చక్ర భండా
 రిసిటు మొన్న న జవ్వనద బల
 ముసిల తావుండాకి భట్టరు నృపతి కేళెందా 2

[పాలు త్రాగి ఒక రక్కసిని సంహరించితిని. శకటుని చంపితిని. పావులగు అశ్వ, ధేనుక, కాలిందులను, వీరులగు మల్లరను, మామయగు శంసుని సంహరించితిని. మగధ సైన్యములను జయించితిని, రాక్షసుల శిరములను యుద్ధభూమియందెగుర గొట్టితిని కాలయవమని, దంతవస్తుని చంపితిని. ముర, నరక, శుంభులను, సాలువుని, పొండిక్రికుని, డిభకుని, హంసుని యుద్ధభూమికి బలి చేసితిని. గాణసురుని చర్మమొలిచితిని. నేను కోసిందిన చంద్రశేఖరుని నాయెదుట నిలువడు చాలమంది రాక్షసులతో పోరాడి పోరాడి అలసిపోయితిని కోట్ల దానవుల సంహరించి నది చాలును. చక్రము మొరటుపోయినది మునుటి యావనము నందలి బలము లగ్గినది. మేము తిని కూర్చుండువలసిన వారిమైతిమి.

యథాతథానువాదము :

కుమారవ్యాసుడు గ్రాహ్మణ మతాభిమాని, కావుననే తనకు పూర్వము భారతమును రచించిన 'పంప' మున్నగువారు తమతమ మత

ప్రభావము ననుసరించి కథను యభేద్యగ మార్చివై చియుండు తాను
యథాతథముగ ననుసరించెనేగాని ప్రభావ కథాసరణికి భంగకారులగు
స్వకీయములగు కల్పనలేమియు చేయలేదు. కుచూరవ్యాసుడని నామ
భేదము నుంచుకొనినందులకుగాను ఇది వ్యాసునకు చెల్లించిన
గౌరవముగ మనమూహింప వచ్చును. భారతమును పలుమార్లు
వదిలి కథను ఆర్మి సాక్షాత్కారము గావించుకొని రచించిన వాడై
నను మూలమునందలి శ్లోకములను యథాతథముగ ననువదించి
నవియు పెక్కుగలవు. అట్టి వానివన్నింటిని చూపుట ఆసాధ్యము.
కావున కొన్నిటిని మూలము పరిశీలించిము.

మూలము—

‘ఊవాచ కృష్ణాం పరిసాంత్యయం స్తదా
మృశేంద్ర కన్యామివజంబుకోపన’¹

అనువాదము—

‘ఒలిదు సింహద సతిగె సరి మన
వళువు వంతిరె
.. . . బిదివ బాలియుబళిగ’²

మూలము—

‘కా శక్తిర్మమ సారధ్యం కర్తుం సంగ్రామ మూర్ఖని
గీతం వా యదివా మృత్యుం వాదిత్రంవా పృథగ్విధం
తత్కూరిష్యామి భద్రంతే సారధ్యంతు కుతోమమ’³

అనువాదము—

‘భరత విద్యా విషయాలి కరి
నరియతన నమగ్నదీ గుం
గరద సారధిసన మరెదెవు హలవుకాలదలి’⁴

మూలము—

1 వ్యాఖ్యా వివ అ 14, శ్లో 11 2 కు వ్యాఖ్యా, వివనంధి 2 వ 13
3 వ్యాఖ్యా, వివ, అధ్యా 37 శ్లో 20, 21 4 ,, 4, వ 40

'ఉత్తిష్ట గచ్ఛ పైరంధ్ర కీచకస్య నివేశనం
పానమానయ కళ్యాణి పిపాసా మాం బ్రబాధతే'

అనుబాదము—

'... .. పాంహాలియను కరసిదళం
నయవిహీన సుదృష్టే బంధా
కైయను బెరసేద శౌలగ అనుజా
లయదోళుత్తమ మధువ నీరుపడితెయలి తహదందు'

మూలము—

'అనిత్యాని శరీరాణి విభవోనైవ శాశ్వతా
నిత్యం నన్నిహితో మృత్యుః కర్తవ్యో ధర్మసంగ్రహః'

అనుబాదము—

'కాయవిదు నెలెయల్ల నీర తా
మాయరూపిణ మృత్యుదేవతే
బాయబిడుతిహుళాశ్రునీలిన కాలగతి వెలందు
దాయవతిదు సుహృత్మతిదతే న
హాయ ధర్మత రచిసువుదు ని
దాయదోళు తైసూతె గొప్పదు ముక్తి రాజ్యపను'

[దేహము, సంపద శాశ్వతములు కావు. మాయరూప
మైన మృత్యువు కావనకు కొరకు నోరు తెరుచుకొని యుండును.
కావున ధర్మాచరణము గావించి ముక్తిని పొందవలెను]

మూలము—

"తే వైజ్ఞానూసాద్య సురేంద్రతాక మశ్నన్తి

వివాహ వివాదేహ భోగాన

తే తం భుక్త్వా స్వర్గలోకం విశాలం

క్షీతేషుచ్యే సుర్వలోకం విశస్తా'

1 వ్యాధి, వివ, అధ్యా 14 శ్లో 10	2 మ వ్యాధి, వివ, సంధి, 8 వ 1
3 " అధ్యా 18 శ్లో 18	4 " సంధి 4 వ 11
5 " అ 9 శ్లో 20	

అనువాదము—

“అతికయద సుకృతవను విరచినె
గతివడెదు స్వర్గాది భోగో
న్న తి కెయగు భోగినిద సమచ పురదొ శపనియెస
పతన తప్పదు.”¹

[అధిక పుణ్యమువలన స్వర్గాది భోగములు లభించును.
భోగము లనుభవించిన తరువాత మరలభూమిపై పతనము తప్పదు.]
మరాలము—

‘రాజ రాష్ట్రకృతం పాపం రాజపాపం పురోహితః
భర్తావస్త్రీ కృతం పాపం శిష్యపాపం గురుర్వజేత్’²

అనువాదము—

“పుడవి గొయ్య గురయ్యసంప పాతక
లిడదు భూపననడ పురోహిత
నడగె బోకామూగ్ శిష్యున దోష గురువింగె
మడది మాడిద పాతకపు పతి
గొవలిహండు పరమార్థస్థి పరి
విడియ నటియడె కెగురిహండు జనపెండనా మునిప”³

[ప్రజలచేత చేయబడిన పాపము రాజును పొందును రాజ
కృతపాపము పురోహితుని పొందును. మూర్ఖ శిష్యుని పాపము గురు
పురు, భార్యచేసిన పాపము భర్తను పొందును ఈ పరమార్థము
తెలియక జనులు చెడిపోవుచున్నారు.]

మూలము—

‘అగ్నిద్దోహో ద్విజాతీనాం మునినాం వృద్ధిదైవతం
[పతిమా న్వల్పబుద్ధీనాం సర్వత్ర సమదర్శినామ్’⁴

అనువాదము—

1 కు వ్యాఖ్య, ఉ ప సంధి 4 ప 14 2 వ్యాఖ్య ఉ ప, అ 14 శ్లో 28
3 4, ప 10 4 అ 08, ఆ 28

'సిలెయ రూపాను మూఢుగళ
గ్గళెయ పావకనను సుహిసుర
రిశయెళగ వరమాత్మనే పరదై వ తానెందు
ఒలిదు పూజిసుతిహరు హృదయాం
గళహళగ వరయోగిగళు కై
వళసుపుదు జగవీచకారదొ శరసకేళెంబ'

[విగ్రహమును మూర్తులు అరాధింతురు బ్రాహ్మణులు
అగ్నినారాధింతురు. యోగులు తమహృదయాంగణమునందే పరమా
త్మను భావించుదురు.]

మూలము—

'త్రిభిర్వైః త్రిభిర్వైః త్రిభిఃపక్షైః త్రిభిర్వైః
అత్యుత్పిః పుణ్యపాపై రిమోవ ఫలమశ్ను తే'

అనువాదము—

'వరుస మూడుమాస మేఘా
ఱుటాకు పక్షిద్రయ గోళగ బం
దఱుహుపుదు దిగ మూఱుటాకు సందేహజేనిదకై
ధరయెరుక్కట పుణ్యపాప
త్కరద ఫలవిహుదల్లి సూచిసి
మరకుపుదు పరలోకదైవ గవనీశ కేళెంబ'

[మూడు పక్షములు, మూడు మాసములు, మూడు ఎత్తు
ములు సందేహమేల? మూడుదినములలోనే పాపపుణ్యముల ఫలము
లభించును. పాపపుణ్యముల ఫలితమును ఈ భూమియందే అనుభవించి
పరలోకము చేరవలెను.]

మూలము—

1 తువ్వారా, ఉప, సంధి 4, వ 28 2 త్రిభిర్వైః ఉప, అక్షా 18 శ్లో 28

3 " " వ 27

స్వగృహే పూజ్యతే మూర్ఖః స్వగ్రామే పూజ్యతే ధనీ
స్వదేశే పూజ్యతే రాజా విద్వాన్ సర్వత్ర పూజ్యతే”1

తులనాత్మక పరిశీలనము :

తిక్కన, కుమారవ్యాసుల భారతముల తులనాత్మక పరిశీలనము పరిశోధనాంశ మగుటవలన వారి అనువాదసంగతిని పరిశీలింపగ తిక్కన వ్యాసునకు విధేయుడై భాషాంతరీకరించే ననియు వ్యాస భారతమును కుమారవ్యాసుడు ఛాయామాత్రముగ గ్రహించే ననియు తెలియుచున్నది వ్యాసుడు కొన్ని రావుల రేఖామాత్రముగ భాసింపజేసిన విషయములను తిక్కన, కుమార వ్యాసులు విపులీకరించిరి స్పష్టముగ, విస్తారముగ చెప్పిన విషయములలోని నారాంశమును కావ్యదృష్టితో సంగ్రహించిరి మహాభారత బద్ధ నిరూపితార్థమును ప్రార్థించుటయే అనువాదికల ప్రధానలక్ష్యము

పాండవులు విరటుని కొలువులోనికి ప్రవేశించుటలో వ్యాసుడు పాటించిన క్రమమును అనువాద కవులిరువురును పాటించలేదు. వ్యాసభారతమున ధర్మజ, భీమ, ద్రాపది, సహదేవార్జున, నకులులు వరుసగ ప్రవేశింతురు. తిక్కన, కుమారవ్యాసుల భారతము లందు ధర్మజ, భీమార్జున, నకుల, సహదేవులును పిమ్మట ద్రాపదియు విరటుని కొలువున ప్రవేశింతురు

అజ్ఞాతవాసము న భీముని నామమును వ్యాసుడు 'పౌరోగవోబ్రువాహోహం వల్లవోనామ భారత' అని వల్లవుగ పేర్కొనెను. అనువాదమున తిక్కన, కుమారవ్యాసులు 'వలలుండను సుమాఖ్య వహింతు' 'వలలు నెంబభిదానదలి నృప నిశయవను సారు వెను' అని వలలునిగ పేర్కొనిరి

శమివృక్షముపై నుంచిన ఆయుధములను భీమునకు సొంగవలదని లేదీయ అభివై పతములను ధర్మజుడు ప్రార్థించినట్లు మూలమునలేని విధమున తిక్కన, కుమారవ్యాసులు వర్ణించిరి

1 వా, భా వి ప అ 2 శ్లో : 2 తి భా వి ప, ప్ర ఆ 284

8 కు వ్యా భా, వి ప సుధి 1, వ 7

తిక్కన- 'భీముడు ధార్మరాష్ట్రాదుల భీషణ రోషును చిత్రమేప్పుడె
తైమద మెత్తునో యిది యాగ్రహవృత్తికి లోనుగాక మీ
రేమియైన నందన విహించి తొలంగుట మత్సమిహితం
జేయకుండగా వలయు నిష్పిషమాబ్ధములొన నాతనిన్'

కుమారవ్యాసుడు - 'ఈవుదా తేగిరే పార్థం

గీప్రుదీ యజ్ఞాలి వాస దో

భీగవ భీమంగ కొడదిరి 2

[ఈఅజ్ఞాతవాస కాలమున కొరినచో పార్థున కిచ్చునది
దుడుకు భీమున కీయకుండుడు]

నభూనికి వచ్చిన బ్రహ్మల నపుంస కర్తవ్యమును విరా
టుడు పరీక్షింప చేసినట్లు మూలమున.

'సమ్మంత్ర్య రాజా విదితైః స్వమన్త్రైః

పరీక్ష్య చై నం ప్రమదాభి రాశుః

అపుం స్వమివ్యస్య నికమ్యత స్థిరం

లిలిః కుమారీపుర ముత్పన్నశ్చ శామ్.' అని కలదు.

ఇది బట్టనిప్పినట్లు ఉచితముగా లేదని రాజోలు తిక్కన, కుమారవ్యాసు
లిరువురును విడిచిపెట్టిరి

కీచకవధ భుట్టము శృంగారాభాసమునకు పుచ్చగ పారకుల
హృదయాన్లోదమునకు జుట్టుగ తిక్కన, కుమారవ్యాసులు చక్కగ
వ్రేదర్శించిరి సుందరమైన వర్ణనయితో అనువాది కవులిరువురును
మూలమును మరచించిరి. కీచకుని విశవావర్ణన సందర్భమునను,
సూర్యోదయ, సూర్యాస్తమయూది వర్ణనములందును ఇది మనకు
స్పష్టమగుచున్నది ఇందులకువాహరణముగ-

తిక్కన సూర్యాస్తమయ వర్ణనము -

"చుక్కలు తోడు తోడ దలచూప నొకంగె మనోభవుండు ■

వైక్లిషిడి పకావాకముల యిక్కలు రోయగజొచ్చె నేలకెం

పెక్కుచు వచ్చె దీవియల యేతైఱి సోయగమందె నందడల్
దత్తె పురంబు వీధుల మదంబొలసెన్ విట చిత్తవృత్తులన్¹

కుమారవ్యాసుని సూర్యాస్తమయ వర్ణనము-

'బెచ్చిదపు చక్రాంగయుగ తాన్'

కచ్చిదపు మరిదుంబి కుముదవ

ముచ్చిదపు ముసుడుగళ నంబుజ రాజి తవతవగె

హెచ్చిదపు సాగరద తెరెగళు

బెచ్చిదరు బారెయరు చంద్రమ

కిచ్చికిక్కిద నకట నకల వియోగ జనమనకై²

[చక్రవాక పక్షులు తాము భయపడినవి తుమ్మెదలు కలువలను కంచుచున్నవి పద్మములు తమతమ ముసుగులలో దాగుచున్నవి. సముద్రపు అలలు అధికమగుచున్నవి జారింబలు భయపడుచుండిరి విటజనుల మనములకు వెన్నెల నివ్వబెట్టినది.]

ఉత్తర గోగ్రహణ సందర్భమున సారథిలేమికి విచారించుచున్న ఉత్తరునకు బృహన్నల సామర్థ్యమును గూర్చి ద్రౌపది స్వయముగ తెల్పినట్లు మూలము-

"అదై న ముపనంగచ్యుక్త్రీమధ్యాత్ సా తపస్విని

ప్రియూనేన శనక్తై రిదం పచన మబ్రవీత్."³

అనువాదమున తిక్కన, కుమారవ్యాసు లిరువురును ఈ విషయమును ఉత్తరచే చెప్పించిరి. ఉత్తరకు ద్రౌపదియే చెప్పినది. తిక్కన- "పైరంధి) యుత్తర యున్నయెడకుం బోయి⁴

యమ్ముదితయు తానును జని యతనికి నత్రైటంగు సముదితముగ జెప్పిన⁵

కుమారవ్యాసుడు- "తరుణి కేశభ్రువన సారథి

వర బృహన్నలై భాంషవాగ్నియ

సూరెదనవ తానెందు నతియుత్తరగె హేళింబు 8

1 త భ, ఎ ఎ, డ్య అ, ఎ త:ల 2 కు వ్యా, ఎ ఎ, నంధ, డ ఎ 11

3 వ్యా భా వి ప ఆ 26 గ్లో 16 4, 5 తి భా, వి ప చ ఆ, ప 14, ప 17

6 కు. వ్యా భా, వి ప, నంధి 5, ప 27

“కేళి హరుషితై నూద భుత్త రె
యోలగ్ కే బంజణ్ణ పంఘి గే
లోలలోచనై యెరిగి కై ముగి దెందళి హాన”¹

[“తరుణి! వినుము, శ్రేష్ఠుడగు బృహన్నల అర్జునుని సారథి, భాంజవ చవానము నిలిచే గావించెను” అని గ్రామణి ఉత్తరకు తెచ్చెను.

విని ఉత్తర హర్షముతో సభకు వచ్చి అన్నపాదములకు నమస్కరించి ఈ విధముగ తెలిపెను.]

వ్యాసభారతమునందలి ఒక శ్లోకములోని ‘మొదటి పాదమును కుమారవ్యాసుడును, రెండవ పాదమును తిక్కనయు తమదగు రీతిని వర్ణించిన తీరు వరమ సంపదము.

మూలము . “తదస్మింకం మహాత్మేషాం విభభా సాగరోపమామ్

సర్వమాణ మివాకాశం వనం బహుల వాదమ్”²

ఇందు ‘మొదటిపాదమున కొరివైనై న్యము సాగరోపమానముగ వర్ణింపబడినదానిని కుమారవ్యాసుడు-

“కరి ఘటావళి గౌండ్లగల్లిన
యరిగ నికరిది తెరెయ తేరిన
హారళిగళ సులి రూత వ్రతవ బహళ బుచ్చుడవ
నర నికాయడ బలదకౌఘవ
తుద వాద్యధ్వనియే రవ దు
బ్బర దొలిదిద్దం బహళ జలగి యంశ కరుణేన”³

[వసుగులు తీరమునందలి భాంజలు, అశ్వములు కెరటములు, రథములు సెడులు, ఆతప్రతములు పెద్దనీటి బుడగలు, పైకి నమూనాము జలనరములు, గొప్ప వాద్యముల ధ్వని తీరముచేరు కెరటముల

1 కు వ్యా భా వి ప నంది 5, ప 28

2 వ్యా భా వి ప ఆ 38 శ్లో 4

3 కు వ్యా భా, వి ప, నంది 5, ప 2

సవ్వడి ఇట్లు కురుసేన సముక్రమును పోలియున్నది.] అని విస్తరించి యుండ చెంప పాదమున కే వస్త్రవ్యము సుందరోద్యోగవసముగ పోల్చబడిన దానిని చేసొని తిక్కన పోమయాజి ఇట్లు ప్రపంచించెను.

“అభినవ జలధర శ్యామంబులగు నవ లాకు జంపంబుల ననుకరింప నాంధ్యరాగోపమ చ్ఛాయంబులగు పల్లవీసల యోత్తిరముల స్రేణియె రాజమరాళగౌరములగు చోటులు ఏటదు బూబొదల చందఁబుసొంద గోర్కడకుచి సమానాకృతలగు రావులకరెగు పుష్పిడులట్లుమెఱయ గలయ నెగసి ధరాధూని లలితవనము దివికి నలిగావువోయెడు

తెలుగు చాల్చు
గోగణము ముంగలిగ నేలగోడిపవగ నడచు కారవరాజు వైవ్యంబు
గడయె”

అజ్ఞాతవాస సమయావధిని గూర్చి మూలమున .

“ఏమా మభ్యధికా మాసాః పంచద వ్యాదశ్ శ్రుపాః

త్రయోదశానాం వర్షాణామితి మే షర్తతే మతిః”²

అని భీష్మ గురియిడునెలల పండ్రెండురోజులు అధికముగ గడచినట్లు పేర్కొనియుండ తిక్కన, కుమారవ్యాసులు : న్నటి తోడనే పూర్తియైనదని పేర్కొనిరి. ఇది గమనార్హము ముందుగ తిక్కన అనువాదము .

“చెంపయేటి నొక్కం చభిమాని మిల్లెక్కిన యశైలతెల్ల గూర్చి కొన బదుమాగు హోయనములు దన్నక నిన్నటి తోడన నిండెనింటి యెఱిగియ తను పున్ని యెల్లను దీర్చితిమని పొసూపె

నట్లునంగు నేను”³

ఇక కుమారవ్యాసునిది :

మగజ కేళీరైదు వరుషకే

మిగువ పెరజెరూగు మాసో

1 తి థా, వి ప, చ ఆ, ప లు

2 వ్యా థా, వి ప, అ ణ, శ్లో 1

3 తి థా, వి ప, చ ఆ, ప 233

దిగళ నవరనుభవినెదరు హాచిమూరు వత్సరవ
మిగు వపధి బుధ రరియె నిన్నిన
హాగలు నిన్నదు పాండు తనయరు
సూగవ డిండిన దివస వవరదు కంద కేలేంద¹

[కుమారా! ప్రతిరెండు ఐదు సంవత్సరములకు రెండు మాసములు మిగులును. ఆ కాలమును కలిపిన వారు 18 వత్సరములను పూర్తిగ ఆచుభవించిరి నిన్నటి దినము నీది పాండువుత్రులు బయటపడు ఈ దినము వారిది.]

ఉత్తర సోగ్రహణ విజయము బృహస్పల సారధ్యము
వలసనే సాధ్యమయినదని ధర్మజును పలుక విరిటుడు ఆతనిని పాచి
కతో కొట్టును అప్పుడు తన రక్తము భూమిపై పడిన అరిష్టరుని
ధర్మజుడే తెల్పినట్లు మూలము

‘యదిహ్యేత త్పతే ద్భూహా రుదిరం మమ నస్తతః
న రాష్ట్రస్త్వం మహారాజ! విసశ్యేథా న సంశయః’²

ఇది స్వోత్కంఠ యగునని అనువాదమున తిక్కన, కుమార
వ్యాసులు ఈ మాటలను చెప్పిచే అనిపించిరి.

తిక్కన ‘మత్స్య మహాస్లఘం డీశోణితంబు పైచీర బట్టాటకు
గతంబెమియని తన్నడిగిన నతని కిట్లనియె’³

కుమారివ్యాసుడు ‘హిడిదె రకుతప నేకె కామిని
నుడె నిధానవ నివరు నొందరె
మిడుక లేతకె నీపెనుత దురుషదియ జెనగొంక⁴

1 కు వ్యా భా, వి ప, సంధి 7, ప 22

2 వ్యా భా, వి ప, అధ్యా రిరి శ్లో 84

3 తి భా వి ప, పం ఆ, ప 260

4 కు వ్యా భా, వి ప, సం 9, ప 21

[“కామినీ! ఈ రక్తమును పట్టుచుంటివేల? యాచార్యమును తెలుపుము. ఈతనికి బాధ కలిగిన నీవు కలత నొందుటెల? అని చాపదిన ప్రశ్నించెను.]

దక్షిణోత్తర గోగ్రహణ విజయశంతరము పాంశపులు అయిదుగురును చేరి తమ తమ విషయ వార్తలను తెలుపుకొనినట్లు మూలమున లేని విధమున తిక్కన, కుమారవ్యాసులు వెలిసిరి.

తిక్కన . “ఇవ్విధంబున కృత కృత్యంశం యథాపూర్వంబున మిష్టన భోగంబులు నలిపి ధర్మతనయు నివాసంబునందేతాంత స్థలంబున చాడెపుడు చాపదియును గూఁపబడునట్టి తెఱంగు సంఘటించి ననూగము నముచిత ప్రకారంబు నపపి గోగ్రహ వివర్తనంబును, రణ ప్రవర్తనంబును అనోన్యత్య విధితంజైన యనంతరి ముగ్రహ సుద్దేశించి భీభత్సుడు భీమసేనున కిట్లు నిడు”

కుమారవ్యాసుడు. ‘ఉలిద నాల్వడు కలి త్రి గర్తర

7లిద పరియను పార్థి కారవ

బలవ భంగకె తంధ పరియను పేంఱు తిరుతిరలు²

[మిగిలిన నలుగురు త్రిగర్తుని గెలిచిన విధమును, పార్థుగు కారవ బలమును భంగపరచిన రీతిని వివరించు మంగ]

అజ్ఞాతవాన పరిసమాప్త్యశంతరము పాంశపులు తమ్ము మూడవ దినమున ప్రకటించుకొనినట్లు మూలము :

‘తతః తృతీయే దివసే భ్రాతృః పంచ పాంశవా³

తిక్కన, కుమారవ్యాసులు మరుచటికొ⁴ ఉదయముననే తమను ప్రకటించు కొనినట్లు తెల్సొనిరి.

తిక్కన . ‘యారాత్రి గడపి వేగుటయు గృతస్నానులయు⁴

1 తి. భా. ఏ ప, పరి. ఆ, వ 305

2 తు. వ్యా. గా. ఏ ప, సుధి 9, వ 34

3 వ్యా. భా. ఏ ప, అధ్య. 70, శ్లో 1

4 తి. భా. ఏ ప, పం. ఆ, వ 314

కుమారవ్యాసుడు . “ఉదయవలి జా నిలిచి యాతన

సంపదలి సృపవీరవను గ

ర్పదలి నెమ్మువెను ”

[ఉదయముననే మనము ఆతని ఆస్థానమున రాజసీరిము నొకరిమించుకొందుము]

తిక్కన, కుమారవ్యాసులు వర్ణనల విషయమున ప్రబంధించి సాధానము నొసగి అందునను కుమారవ్యాసుడు తన కావ్యమున అష్టాదశ వర్ణనలకు పేలు కల్పించుకొని వర్ణించుట విశేషాంశము అందుల కతడు గావించిన ద్వారకానగర వర్ణనము, హస్తినాపురద్యౌత వర్ణనము, కీచక విరహ వర్ణనము, ఉత్తరాది మన్యుల వివాహ వర్ణనము, మల్లయుద్ధము, ప్రవర్ణనము ఇత్యాదులు పరిశీలనార్హములు

ఈపై అంశములను పరిశీలింప తిక్కన కుమారవ్యాసులు కొన్ని అంశములను మూలాతిర్థిముగ అనువదించుటలో సోలి యున్నందున తిక్కన భారతమును కుమారవ్యాసుడు చూచియుండునని కొందరు నిర్ణయించిరి ఇది సాహసమనక తప్పదు అనువాదు లిరువురి సోలియున్న విషయములు కథాంశమునకంత ప్రాధాన్యము చేకూర్చునట్టిది కాకపోవుట మనమిదట గమనింపవలసి యున్నది

భీముడు వలలునను, వల్లపునను, అటులనే అర్జునుడు ముందుగ ప్రవేశించినను, క్రౌంచది ముందుగ ప్రవేశించినను కథాంశమున సూతనత్వమేర్పడుచు

కథాంశమున ప్రాధాన్యముగల ఉత్తర గోగ్రహణము, సంజయుని రాయబారము, కృష్ణుని రాయబారము మున్నగునవి తిక్కన ప్రావిణ్యమును ప్రదర్శించుచున్నవి. విదూరుని అతిభయము,

సంస్కృతాతి పర్వము, కర్ణుని వృత్తాంతము మున్నగునవి కుమార
వ్యాసని శిష్యుని ప్రదర్శించుచున్నవి ఈ అంశములపై ఒకరి
ప్రభావము మిఁకరిపై కనబడదు

కావున సందేహమున కాస్పదమగు విషయములను నిశ్చ
ితముగ పరిశీలింప ఇంతకు పూర్వము తెలుపబడిన విధముగానే తిక్షణ,
కుమారవ్యాసులు అనుసరించిన మూలభారతము ఇపుడు మనకు
లభించు భారత ప్రతులలో ఏ యొక్క-టియు కాకపోవుచున్నది అది
లభించువరకు నిశ్చిత భిన్నాభిప్రాయము తెలుపుట తొందరపాటు కాగల
దేమో !

చతుర్థాధ్యాయము - వస్తు వివ్యాపము

తృతీయాధ్యాయములో తిక్కన, కుమారవ్యాసులు వ్యాస భారతమును అనువదించిన తిరుతెరువులను పరిశీలించితిమి ఈ అధ్యాయమున వారు వస్తు వివ్యాసమును ప్రదర్శించిన తీరు పంశీలించిము.

కథాకథనము అనగ కథను చెప్పట ఇది పెండు పద్ధతులు ఒకటి కథకు ప్రాణధాతమైన అంశమును పట్టుకొని సాగును చెంపవది విదిధములైన కథాంశములను పట్టుకొని సాగును భారతమున ప్రధాన కథకు సంబంధములేని ఉపాఖ్యానములను గమనించి వానికి ప్రధాన కథతోగల సంబంధమును తిక్కన, కుమారవ్యాసులు దృఢపరిచిరి భారతోపాఖ్యానములు అనంతములు పరిస్పరణ గలవి అనువాదులు ఉపాఖ్యానములను తిరస్కరింపనులేదు అటులని ఉన్నదున్నట్లుగ గ్రహింపనులేదు తమ కావ్యోద్దేశములకు భిన్నములైనవో నిస్సంశయముగ విడిచివుచ్చిరి గ్రహించిన వానిని కథానుకూలముగ మలచుకొనిరి.

విరాటోద్వోగ పర్వములు సంధి పర్వములు. అర్ణవ పర్వమువరకు కొరవ దుశ్చర్యలకు ప్రతీకారము తలపెట్టని వాంఛలు విరాటపర్వాంతమున తిరుగబడుట జరిగినది కథ ఇక్కడి నుండి ధమ్యతరమైనది. దాని కనుగుణముగనే తిక్కన కథాకథన వైలిరుండి నాటకీయ వైలికి మార్చినాడని కథాగమనమున జరిగినదానికి జరుగఁపఱసినదానికి ఘర్షణ ప్రాంథమైంది ప్రధనాధ్యానమున ధర్మరాజు మాటలలో ఈ ఘర్షణమునకు బీజారోపము చేయబడినది. విరాటుని కొలుపుని అడ్డతాటవనము జయప్రదమైనదని వివర అర్జునుని వాక్యములుగ చెప్పబడినది. దీని కంటకును మూలము మహిత సముజ్జ్వలాకృతులు¹ అనెడు పద్యము కుమారవ్యాసునిను విరాటపర్వ

ప్రథమ సంధిలో 'అనుపమిత భజన త్రైవిదియలు అంతఃపురాంతరిమున
అడగియున్న విధమును'¹ అర్థవంతముగ వర్ణించియున్నాడు.

కుమారవ్యాసుడు కథ చెప్పటలో ప్రతిసంధికి పైన
సారాంశ మనునట్లు ఒక అర్థ మట్టుదిని నిబంధించెను. అందు సంధిలో
చెప్పబోవు కథాసారాంశము కూర్చబడి యుండెను. నాటకమునకు
నాందీ పద్యము పంటిది ఈ పద్యము. శక్తన విరాటపర్వములొ
పాండవ, కౌరవ వీరులయు, చాపవ్యాదులయు చిత్రములను వారి
సర్వతోముఖ వైభవమును చక్కగ వర్ణించెను అదియే తర్వాతి
పద్యములలో చివరివరకు కాంతులు చిమ్ముచు వ్యాపించినది
కథనము నాటకీయముగ ఒరుగుట తిక్కన ధ్యేయము. కుమారవ్యాసు
నిను కొన్ని ఘట్టములను నాటకీయముగ రచించినాడు. ఎక్కువ
భాగము నన్నయవలె కథనశైలిలోనే రచించిరాదు నాటకీయతను
ప్రసరించునపుడు కుమారవ్యాసుడు భాస నాటకములు మున్నగు
పూర్వనాటకములను తనరచనా విధానమున ఉపయోగించుకొనినాడు.

వ్యాసుడు విరాటపర్వమును 'పాండవ ప్రవేశ పర్వము,
కీచక వధ పర్వము, గోహరణ పర్వము, నైవాహిక పర్వము అను
నాలుగు భాగములుగ విభజించినాడు. ఉద్యోగ పర్వమును 'సేనో
ద్యోగ పర్వము, సంజయ యాన పర్వము, ప్రహగర పర్వము, సన
త్సుజాత పర్వము, ఉలూక దూతాగమన పర్వము, రథావరధ
సంఖ్యాన పర్వము, అంబోపాఖ్యాన పర్వము అని పది భాగ
ములుగ విభజించినాడు ఇతిహాసమునకు లెగినట్లు కావించబడిన ఈ
విభజనము తిక్కన, కుమారవ్యాసులు తమ కావ్య కథన దృష్టితో
సూర్పుకొనిరి

1 ఈ వ్యాఖ్య, వి. ప, సంధి 1, ప 32

విరాటపర్వ కథావిర్వహణము

పాండవప్రవేశ పర్వము .

కుమారవ్యాసము విరాటపర్వము నాల్గవది శిక్షనకు ఇది ప్రథమము కుమారవ్యాసుడు కృష్ణ పరమ్యమును బోధింప నిద్దగలవాడు. కృష్ణప్రాథాన్యము లేనిచోట మిక్కిలి సంగ్రహించి కథను నడపినాడు ఆకారణముననే శిక్షన 222 గద్యపద్యములతో ప్రథమాశ్వాసమును నిండంచితముగ నిర్మింప, కుమారవ్యాసుడు రిక్ష పట్టదులలో ముగించెను ఈవిషయమున కుమారవ్యాసుడు కన్నత ఆదికవి 'పంప' ఆదర్శప్రాయమైనట్లు కనబడుచున్నది.

అరణ్యనాసానంతరము పాండవులు ఒక పటవృక్షము క్రిందకువచ్చి విశ్రమింతురు. ధర్మజుడు అజ్ఞాతవాస విషయమై సోదరులతోను, ధామ్యునితోను ఆలోచించెను దుఃఖించుచున్న ధర్మజుని ధామ్యుడాశ్వాసించెను ధర్మజుడు బ్రాహ్మణులను అజ్ఞాతవాసమునకు అనుమతివేడెను. తన పరివారమును ద్వారకలో గాని, పాంచాల రాజ్యమునగాని ఉంచునియమించెను. ఈ విషయము లేనియు కుమారవ్యాసుడు పేర్కొనలేదు. ధర్మజుడు తనతో పాటుగ నున్న బంధువులను, స్నేహితులను పంపివేసెను మంచికనుకములతో అన్నికీ ప్రవక్షిణముచేసి, సోదరులతోకూడి ఆ పనాలయమును విడిచి తామజ్ఞాతవాసము చేయబోవు స్థలమునుగూర్చి ఆలోచింపబోయెను నలుర్దిశల యందలి రాజులను గూర్చియు వారి తత్త్వములను గూర్చియు ధర్మజుడు ఆలోచించెను. అజ్ఞుడును కింక రక్షితమైన మత్స్యదేశమును పేర్కొనెను. ధర్మజుడు దానిని అజ్ఞాతవాసయోగ్యముగ సిద్ధయించెను శిక్షన, కుమారవ్యాసు లిరువురును ఈ విషయమును సమూహముగనే తెలిపిరి.

పిమ్మట వారి వృత్తులను గూర్చి ధర్మజుడు ప్రశ్నించెను. శిక్షన ప్రతి మాత్రమును గూర్చి వివరముగ పేర్కొని యుంకిగ కుమారవ్యాసుడు మిక్కిలి సంగ్రహముగ ఒకటిన్నర పట్టదులలో

ఈనన్ని వేళమును ముగించెను. ఇచ్చట తిక్కిన తెలుపని విధమున రిమ్ములను బాధపెట్టితినిని ధర్మజుడు వాపోవును వాని తమ్ములు ధర్మజునోదాగ్ని శరీరమునకును, ఛాయకును ఎడబాటులేదని, భిన్న గతులుండువని, నాల్గుశరీరములందు ఒకే జీవాత్మవలె ధర్మజుడున్నాడనియు, అతఁడోకూడి యున్నపుడు అడవియే సామ్రాజ్యమని, అతడులేనివాడు పట్టణము శారవని యని వారు కృతజ్ఞులై పలికిరి. పశ్చిమశ్రమమున నజ్ఞుల సంకటముల పోద్రోలి, శమిష్కమున ఆశుధములు నిశ్చిత్తము చేసిరి ఆయుధములను భీమునిపాల బహుకుండు నట్లు రక్షింపుమని దిక్పాలకులు ప్రార్థించిరి అందులకు భీముడు కోపింపగ ఉచితభాషణముల ధర్మజుడు శాంతిపరచెను

ధర్మజుడు మత్స్యపురమును ప్రవేశించెను. జనులతని చేజన్మునకు పెరగంది సమస్కరించు చుండి నిరాముడు ఆతనిని తన ఆస్థానములోనికి విలిపించుకొనెను పాండవులు వనవాసమునకై ఇంద్రప్రస్థము వీడిరినియు, అశ్వశ్రావణమున అనగరము పెడెననియు, ఉదరభోగాకై ఆశ్రయము పెడకుకొనుచుంటి ననియు, తన పేరు 'కంకు'నందురనియు ధర్మజుడు తెలిపెను అతని కక్షమునందు బంగరు పాచికలుగలనంది కలదని కుమారవ్యాసుడు సూచించెను సామంత రాజుల కీరటములచే నివాళింపబడిన పాదములు కలిగిన యుధిష్ఠిర సార్వభౌముగ మత్స్యదేశాధీశుని ఆశ్రయమున బ్రతికెననియు, కాలమెవ్వరినేరీతి జేయునో తెలియలేరని కుమారవ్యాసుడు విచారిం చెను ఇది కుమారవ్యాసుని మానవత్వము

పిమ్మట భీముడు మత్స్యరాజును పచ్చి చూడగ అతడు భీముని 'నికు ఏమనినో నేర్పుగలదు? అనిప్రశ్నించెను 'తాను పంటల వాడననియు, భీముని గృహమున ఉండెడివాడననియు, ముల్లవిద్యలో విశేష పరిశ్రమ కలవాడననియు తెలిపెను రాజుతనిని మన్నించెను అపుడు ఊర్వశీవాసముచే వేడియైన అర్జునుడు రాజాంతఃపురము చేరి ఉత్తకు నాట్యాచార్యుడయ్యెనని, నకుల, సహదేవులు అశ్వ

గోపాలురుగ వచ్చి రాజశ్రయము పొందిరని కుమారవ్యాసుడు సూక్ష్మముగ ముగించెను తిక్కన వారి ఆకారములను, వృత్తి విశేషములను, ప్రవేశ కథనములను వివరముగ చిత్రించెను అర్జునుని పేడి తనమునకు పరీక్షకూడ జరిపించెను ఈ రీతిగ పాండవులు విరటుని కొలువున ప్రవేశించిరి అంతట మత్స్య నగరవాసు లబ్బురపడునట్లు ద్రావడి నుడేష్ట భవనమును సమీపించెను, మన్మథాటోపము గల వారు ద్రావడి సౌందర్యమునుగని అలికిరి ఆమెవేణీసౌందర్యము, కనుల కాంతి, శరీర ప్రకాశముగని ఆశ్చర్యము చెందిరి ద్రావడిని 'మోహ మహాంబుధి' యనినాడు కుమారవ్యాసుడు. ఇందు కీచకుని మన్మథాటోపమును, వాగిదుర్దళను కవి ధ్వనింపజేసినాడు ఆమె సౌందర్యము నకు అబ్బురిపడిన మత్స్యరాజపత్నులు మనసున బెనరిరి చాలికలై లచే ద్రావడిని నుడేష్ట తన సమీపమునకు పిలిపించుకొన్నది. ఆమె వివరములను తెలిసికొన్నది దానికి 'పైరింధి' వేషమున నున్న ద్రావడి 'తనభర్తలు గంధర్వులనియు, వారు తన మనసునకు నొప్పి గల్గించినయు, అందుచే వారిని విడిచి సంవత్సరకాలము ప్రతముగ ద్రావడిదేవిని నీవించుచుంటి ననియు, పాండవులు అశవుల పాలగుటచే తానట్లు రావలసి వచ్చినదనియు, తన శిల్పకారికా వృత్తిని గూర్చియు' పలికినది. విరటుని భార్య ఆమెసేర్పును గూర్చి ప్రశ్నింపగ 'ఏమిచెప్పినను ప్రీతితో చేయగల దాననని' పలికినది. తన్ను నీచవు ననులకు వినియోగించు కొనరాదని తిక్కనగారి ద్రావడి నిర్ణయము చేసికొన్నది. ఈ రీతిగ పాండవులు, ద్రావడితో కలసి విరటుని కొలువున ప్రవేశించి అజ్ఞాతవాస సమయోచితముగ కాలము గడుపుచుండిరి.

కీచకవధ వర్ణము :

ఈ ఘట్టమును తిక్కన, కుమారవ్యాసు లిరువురును ఇంచు మించుగ ఒకేవిధమున నిర్వహించిరి తిక్కన 410 గద్యపద్యములలోను

కుమారవ్యాసుడు 166 పట్టుడులలోను అనువదించిరి. రావణుడు సహదేవిని మోహించిన విధమున ఒకకథ నుంచినదని కుమార వ్యాసుడు కేవల వంశనాశము సూచించిగాను. ఇది నూతనమైన కొన్నిని చాచిదిని చూచినపుడు అతను సత్త్వములలో రోహిణి, కర్కశా లో ఊర్వశి అనిఅనుకొనెను వానిమనసున కల్గినమార్పు లగు తిక్కన, కుమారవ్యాసులు చక్కగ వర్ణించిరి ఇచ్చట సుకేష కేవలమగిని పెంటనే అనాధానము చెప్పినది సైరంద్ర తన పవిత్ర వస్తువును అనుభవతల పరాక్రమమును గూర్చి కచ్చితముగ తెలిపినది తిక్కనగారి సుదేష్ట కీచకుని మాటలను మొదట తెక్కచేయదు వియ్యవ్యాసుని కీచకుడు తెలిసియు సైరంద్ర పెంట తగిలినాడు. ఆయ సౌందర్యమును గూర్చి ఆలోచించుచు చాడు ద్రాపదిని గూడ తలంచుట ఒకవిశేషము వాని జ్ఞానము తలక్రిందులగుట, లజ్జతోలిగి పోవుట, ధైర్యము వారిపోవుట, మహిమ అనుగుట జరిగినది తిక్కన 'నయనం వ్రథాననుకురూట కీచకునియెడ స్థాకమైనదని తెలుపగ వియ్యవ్యాసుడు 'చూపుటతో ద్రాపది రూపమును మింగి నని' నాడు. మనసునకే చెరపట్టిగాడు కుమారవ్యాసుని కీచకుడు సుదేష్ట మాటలతో ఇంటికి వెళ్లుటకు తెనుగిరినాడు తిక్కన కీచకుడు సుదేష్టమాట ఇచ్చువరకు ఇంటికి మరలలేదు. కుమారవ్యాసుని కీచకుడు మరుచాడు వచ్చి చాచిదిని మరలచూచినాడు వానిరాకలో కని దేశీయూహరములను నిశ్చితము చేసినాడు¹

ఒకసంహి కొరకు ఆకపడి చేరు నక్కవలె, గరుడుని రాణిని కోరి ఒక పాము నమిరిపించినట్లు కీచకుడు ద్రాపదిని అమోహించినాడని కుమార వ్యాసుని వాణి ద్రాపది వానికి నీరులుచెప్పి వెనుకకు పంపుటకు పంపియిచ్చినది² తిక్కన ద్రాపది కేవలము తన విశ్వరూప ముతోబాటు పాతివ్రత్యమును కూడ చెప్పినది కుమారవ్యాసుని

1 2 కు వ్యా 4, వి వ, సం 2 వ 10, 10

కీచకుడు మన్మథగౌణ పాతిమువకు జౌవధము పైరంధ్రకి తెలియు ననియు కరుణాదృష్టి ఆతనిపై ప్రసరించి బ్రతికింపుమని నమస్కరించి నాడు. లెక్కన ఈ నమస్కారమును పరణయిగ్మనేవ వరకు కొని పోయినాడు. కీచకుడు పరలోకమునుగూర్చిగాని, బంధువుల ధిక్కారమును గూర్చిగాని, రాజుల కోపమును గూర్చిగాని దెక్కచేయ లేదు ఆమె చిరునవ్వు వెన్నెలలు తన కావమును పరిహరింపవలె ననియు, మాటలనెడి అచ్యుతము చాహమును, కుచ కలశలక్ష్మి మనోదైన్యమును పోగొట్టవలెనని ప్రార్థించినాడు ఇది అన్నియు లెక్కనకంటె భిన్నములు విలక్షణత గలవి వాని మాటలకు గ్రాహ్యత లింకి దేవుని తలచినది. “హర హరా! శూలపాణి! ముకుండా!” ఇత్యాదిగ ఘోషించినది. వాని వంశనాశనమగునని వారించినది. భార్యా పుత్రులతో సుఖముగ శివంబక మృత్యువుకు వరించుచున్నాడని గొడవడినది. మనఃబడు మనసు దలించివను నిగ్రహించుకొని నడువవలెనని హితవు చెప్పినది. లెక్కన వలెనే ఇందును కీచకుడు కాముని బాణములతో తనకు చాపు తప్పదని తన్ను కృపచూడుమని వేడుకొనినాడు.

ఇచ్చట కుమారవ్యాసుని ప్రజాపది చేతితో ఒకగడ్డిపోదగు పట్టుకొని తనభర్తల ఎరాక్రమమును వర్ణించి, వారు ఆతని పాపకార్యమును నహంపని బల్లిదులని, వ్యర్థ ప్రలాపములు కూనుమని హేచ్చరించినది. ఇట్లు గడ్డిపోవను పట్టుకొని మాటాడిన రామాయణములోని సీతాదేవిని తలపింపచేయుచున్నది ఆమె రావణునితో మాటాగినపుడు గడ్డిపోవ నుద్దేశించియే మాటాగినది. ఇట్టి సంభాషణ ఎచిత్ర లెక్కనకో కనగడదు.

లోక ప్రసిద్ధములైన అనుభావములచే కవిను ఎఱిపించుట నాటకీయతకు ప్రధాన లక్షణము. ప్రజాపది పాతివ్రత్యమును, పంచకుని

కార్జ న్యమును పారికహృదయముల స్థిరముగనాటుటకు ఢట్టి కథనము తోచును. తిక్కన “అందని మ్రానండ్లకు అట్టులు చాపవద్దని, మునుచెడిన రావణాదుల వినవే అని, కన్ను అమర క్షితో పేదించు (స్త్రీ)లుండు నీరనాకార సైరంధ్రి గోరిడగ దని, మానీన చందము మదన వికృతి గల్గించుట నిషిద్ధమని, ఓయన్నా! అని, తోబుట్టవు నని” మనసున తెక్కువట్లు బలికించి దేశీయమగు వైలిని రణ సము నిర్వహించెను. కావ్యమున మరొక కావ్యమునుగాని, నాటకమును గాని ప్రసక్తికి తెచ్చి శోభను కల్పించుట కన్నడకవులలో ఒకని నాటినుండియు ఆచారముగ నుండినట్లు కనబడుచున్నది. స్పృహ నాత్మక ప్రతిభకలవా రన్యహృదయముల గ్రహింపదు తానెట్లు గ్రహింపనని కుమారవ్యాసుడు వీరికలో ప్రతిష్ఠ చేసినాడు. అయినను ‘దూతవాక్యము, ఊరుభంగము, వేణీ సంహారము’ మొదలగు భాస, భట్టనారాయణుని కవుల రచనలచే ప్రభావితమై అందలి అంశములను కావ్యగతముగచేసి కావ్య శోభను పెంచినాడు. తిక్కన అట్లు పూర్వ కవులను అనుసరింపలేదు. తనకు వ్యాసభగవానుడే పరమప్రమాణము అంటియేగాక స్వీయ కథన ప్రాధిలో ‘నానేర్చిన భంగిజెప్పి వర గీయుడ’ య్యెడ అని తిక్కన అన్య కథన విధిని తిరస్కరించి “తన కావించిన సృష్టి” ఇత్యాదిగ ప్రశంసలుపొందుట గమనార్హము.

కుమారవ్యాసుని కీచకుడు స్వాతిశయమును ప్రకటించుచు తాను మోహిని నిలచినచో ఆ పినాకియు వెనుదిరుగునని పలికినాడు.¹ శిశి, వసుంతులు, పల్లనిగాలి, మాకందములు, మన్మథుడు ఇవి న్నియు ఎవనిచే వర్జితము లగుచున్నవో తెల్పుమని, అట్లే ఆమెచే పలపుగొనక చచ్చుచుంటినని బాధ చెందినాడు.² ఢట్టి మాటలు తిక్కనలో లేవు. సైరంధ్రి కీచకుడో “అతిని సంహరింప గలవారితరులు

1 కు వ్యా భా, వి ప, సంధి 2 ప 29

గలవనియు, ఒక్క కీచకుని నెపమున వంశనాశనమగునని ఆ అపకీర్తి ఒకటియే మిగులునని, తనకు హంత్రీయను దుర్యోధము కలుగునని వారించినది. పూర్వము సీతాపహరణముచే వానర సైన్యము ముట్టి ముట్టి రావణుని అంతకుని నగరమునకు పంపలేదా? అని ఈ కీర్తిగ కుమారవ్యాసుడు కథనమున రామాయణ ప్రసక్తిని పలుమార్లు తెచ్చినాడు గదా నారాయణునిపై గల భక్తి, దాన వాఙ్మయ రక్తి, గ్రాహ్యుణయుగ కనిర్వ్యక్తి డట్టి రవనా విధానమునకు ఆధారములు కానోవును, కీచకుడు మరల మరల సైరంధ్రుని బలాత్కారము చేయుట, ఆమె పెక్కసార్లు ప్రత్యుత్తరమిచ్చుట తిక్కనా? లేవు తిక్కన సైరంధ్రు కేవలము రెండుసార్లు సంభాషించినది కీచకుని ప్రతి మాటకు ఆమె అవేళఁము చెందలేదు వాని కోర్కెను తిరస్కరించి నదిచి ముందునకు సాగిపోయినది.

కీచకుడు సుదేస్టాదేవి పాదములపై పడినాడు. ఆమె వానికి ధర్మబోధ చేసినది. వాని దీనదశకు మనసున మరగినది దుఃఖకారణ ముదీగినది వాని బాధ తెలిసికొన్నదై తన పరివారములోని వేర క (స్త్రీ) నవరినై నను కోరుకొమ్మన్నది. తిక్కన సుదేష్ట కొంచెము గడుసుగ తలపినది “సైరంధ్రు నీరసాకారయనియు, లలితంబులుగు మచ్చెల చివ్వగు ఇంపగునట్లు హంసవలె అల్లునల్లన వచ్చు నెలతలు కలరినియు గుర్తునకు తెచ్చినది. కుమారవ్యాసుని సుశేష ఆశ్రయ త్వమున వంశనాశన మగునని జెవరినది. రాజపుత్రుల ధర్మమును బోధించినది. రావణుని ఆర్తి పొందగలవని భయమున వణకినది¹ దానికి కీచకుడు తన యిం ౨ ల్లియైన దశ చినిగిన ప్రేవులుగల కేడి ట్లిను బోలియున్నదని, సైరంధ్రు యందే తన మనసు వేరూని యున్నదని, ఇతఁడుతో మనువు మనసుబోని కేవల శక్తిరమునకే జరిగిన

1 కు వ్యా భా, వి ప, నం 2, ప 48, 14

దానితో సమానమగునని కావున సైరంధ్రుని తనకు కూర్పుమని ప్రార్థించినాడు. ఈ అభివ్యక్తి అంతయు తిక్కనలో లేనిది. తనసోదరి గంధర్వుల విషయము జ్ఞాపకము చేసినపుడు తిక్కన కీచకుడు స్వాతి శయమును చాటినాడు. ప్రతి నాయకునికి శోభాపేతులైన ప్రల్ల డములతో 'వనితా' ఏనొక పల్లవప్రైద జతుర్వారాశి మధ్యంబునన్' ఇతఁ డ్ని పద్యములచే తిక్కన కథను రంజిలచేసెను. కుమారవ్యాసుని చిహ్నుడు ఈ సంధర్పమున మారు పలుకడు.

ఆనవమునకై పంపుటకు తిక్కన సుదేవ స్పష్టముగ అంకితరించినది కుమారవ్యాసుని సుదేవ రేపు నేను పంపగలను. కాని ఎరసలీ సంగమము మంచిదికాదు యోచింపుము' అనుచు సోదరుని షిల్పాలిఁనది ఆమె మాటలలో తిక్కన సుదేవునిని నిష్కర్ష లేక అంగీకారముతోనే తిరస్కృతి కనబడుచున్నది. కీచకుడు సంతోషముతో ద్రావిడి కటాక్షమునకు పాత్రుడ నగుట తన భాగ్యముని మరులుగొని ఉబ్బిసోయి తనమందిరమునకేగివాడు. సూర్యాస్తమయమైనది క్రమముగ దినకరుడు అస్తాద్రిని మరుగుపడినాడు. హిమ కరోదయమైనది పరదిగంగన పెట్టిన చందన తిలకమో, మన్మథుని చాణిచేతి దర్పణమో, మన్మథునిడాలో, విరళులను దిహించు అగ్ని గోళమో అనునట్లు దయించిన చంద్రుని కాంతిచే భూమి ప్రకాశింప నొడగినది. అప్పుడు చక్రవాకములు బెదిరినవి. తుమ్మెదలు కలువ పూలను కరచినవి కమలములు ముఖములు ముడిచినవి. సముద్ర తరంగములు హెచ్చినవి జారులు బెదిరిరి వియోగిజనుల మనసులను హిమకరుగు దహింపసాగెను ¹ కీచక విరహమున క్షిప్త పూర్వ రంగము సిద్ధమైనది పై వివరణము లన్నియు తిక్కన భారతమున లేనట్టివి. ప్రబంధ రచనమునకు సహజ లక్షణములైనట్టివి. కుమార వ్యాసునకుగల కావ్యశాస్త్ర ప్రవేశము పై వర్ణనలవలన చక్కగ విశదమగుచున్నది

ఖలునై న కీచకుడు తనమందిరమున చిగురుటాకుల పాన్పున శయనించి యుండెను. చంద్రుని విజృంభణమును నిరసించిరాగా, దానిపడికి సాటిలేని సౌందర్యము నిచ్చిన బ్రహ్మదేవుని పాపియని నిందించి గాగు వాని నిట్టూర్పుల తాకిడికి చివురుటాకుల పాన్పు వాగినది తాంబూలము నందలి కర్పూర ఖంఠములు వాని శరీరమున మండిపోయినవి శ్రీగంధ కర్దమ లేపనము నల్లఱగినది శరీరముపై పొరలించు వన్నీటి నొన్నెలు వేడెక్కినవి. వ్యాపించిన వెన్నెల లోహరగ్నైనది. పరివ్రతా తిలకమైన పరాంగనపై కన్నుంచి ప్రాణములపై ఆశవిహవి చంద్రకాంత శిలాగేదికపై సుంకటమొచ్చు పొరలుచుండెను! ఇంతలో భయమైన తెల్లవారినది సూర్యుడు లోకాంధతను పోదోలినాడు. సువాసనలనెడి వస్త్రములను కానుకగ నిచ్చి కామరలు తుమ్మెదలను పిలిపించినవి. కీచకుడు కామరము చెంది యుండెను

తిక్కనకూడ కీచకుని విరహమును వీనులవిందుగ నే వర్ణించినాడు అదంతయు పాంచాలీ రూపమును, చూపులను, చిరునవ్వును గూర్చి నట్టిది. అవన్నియు రన్నేలుకొనుటనుగూర్చి నట్టివి వర్తనశాల సంకేతముగ వినిన తరువాత కీచకుని మోహపరితాపమును, ఉద్యాన వనవిహారమును తిక్కన విపులముగ వర్ణించినాడు. మిదేష్ల ఆనవము నకు తన నివాసమునకు ముప్పెనని నవ్వుడు కేవలము అయిదుపద్యములలో వర్ణించిన కవిబ్రహ్మ రెండవసారి ఉద్యానవన సుచారమున కమలవనము పొంత నునుగాడ్పునకు బెదరి తీవజౌంపములొనికి జొర బొరుట, పుప్పొడి తనుగవ్వనని బెదరుట, తేనియలు కురియునని లతాగుల్మముల సమీపమునకు పర్విడుట, పిమ్మట అలిగింపఁతులను, మనోరమ సియ్యుకొలుపు మరాళవిభుని, ఫలరసములను పంచుకొనెడి శుకమిధునములను, తెలిరుజౌంపములకు మెయిమెయి దాకు పికదంపతులను చూచుచు కోర్కెలు విజృంభింపగా చిడిముకినది, మానుపడి,

నెగడుపడి, లెల్లదపడి దువంతచింత నొందెను. ఈ సంసర్భమున ఇరువురి విరహ వర్ణనములను తులనాత్మకముగ పరిశీలించిన కుమారవ్యాసునిది వ్యక్తిత్వము, తిక్కనలో చాపడి చేష్టాదికము కారణముగ కీచక అత్యున్నతమైన విరహము ప్రకృతితో ప్రతిబింబించి విశ్వజననర పొందినది.

పిమ్మట కీచకుడొక తీవ్రయింటనుండు చంద్రకాంత తల్పమును చేరినాడు. సైరంద్రీ వధిమత క్రివల నలరించు ననుకొనెను. సూర్యుని మాయావయిని, అది రాజుని దీర్ఘదవనముని, ప్రోద్బలకుంకింప రాకున్నదని వంతచే అలోచించి, దుఃఖించి, బాధచెంది, పరితపించెను. ఇటు తిక్కన మాయావయిని, కుమారవ్యాసుడు నభినయై ప్రకాశము తనకు ప్రాణాంతికమైనదని సూర్యుని ఉపాలంభింపజేసిరి.

సుదేష్ట కీచకునిటికి అనవమునకై సైరంద్రీని పెడలు మనినది. అప్పుడు కుమారవ్యాసుని ద్రావడి కీచకుని దౌష్ట్యమును గూర్చి వృక్షముగ అమెకు చెప్పివేసినది.¹ తిక్కన ద్రావడి అట్లు చెప్పక అదినివపు పనియాని² అక్షేపించినది అంతట సుదేష్ట: "అదిలాతియిల్లై తమహృదయంబున నెవ్వరేని నిన్నరుగరే? అతిహీన విధాననియక్తఃజేతగాఁ దలచుట నెయ్యము తియ్యము కల్పియే నభి!" అనికపట ప్రేమతో మాటమెత్తినదము, లోవాడితనము ఏర్పడగ ద్రావడి నంగీకరింప జేసినది. ఇదట కుమారవ్యాసుని సుదేష్ట కొపముతో విజృంభించినది 'సైరంద్రీ గర్వబడుచున్నది, ఆమె వలన తనకుగాని, తనవారికిగాని నునివృద్ధులుండవని, మాటలు చాలించి కీచకునిటికి పోయివచ్చుని తర్జియించినది³ సైరంద్రీగ సుదేష్ట కొలుపున ప్రవేశించువచ్చును ఎంగిలికి లోబరువుట జరుగరాదని, నీవమగువనులకు తన్ను నియోగింపరా దని, తిక్కన ద్రావడి నియమమేర్పరచుకొన్నది.

1 కు వ్యాఖ్య, వి ప, ను కి, ప 2

2 తి లా, వి ప, ద్వి అ, ప 88

కుమారవ్యాసుని ద్రౌపదికీటి నియమముచేయును లేవు తిక్కన సుదేష్ట మహాప్రాగల్భ్య మాటమెత్తదనమును, మనసు కఠకుతనమును కలది. కుమారవ్యాసుని సుదేష్ట మోటుతనమున వ్యవహరించి నది

అప్పుడు ద్రౌపది శ్రీహరిని తలంచినది. సేవావృత్తిలో గల కష్టమును తలచుకొన్నది. 'ఓశ్రీకాంతా! నేను గతి చెడితిని నాటివస్త్రావహరణ కష్టము నేడు మరల వచ్చినది' అని దిక్పాలురుకు సూర్యునకు నమస్కరించినది.¹ దిక్పాలురగూర్చి చేసిన ధ్యానము కుమారవ్యాసునితో తిక్కన కంట అధికము. సేవా వృత్తిచే కల్గిన కష్టము తిక్కన ద్రౌపది భీమునితో 'బల్లరు రాజు దేవులును కాయలుగాచె చూచితే' 'గొంతికి నంత వెఱవ-' ఇత్యాదిగ చెప్పుకొన్నది సూర్యుడు రాక్షసుని పంపుట తిక్కన కుమారవ్యాసు లిరువురును తెల్పిరి.

ద్రౌపది కీచకుని అంతఃపురము చేరినది. అంతట "భవన మయూరములు నాట్యము చేసినవి ఆమె శరీర సౌరభమునకు అళి కులము చాలుకట్టి వచ్చినది ఆమె కందర్ప మహామంత్రాధి దేవత, సాకార సంసారసుఖము" ఇత్యాదిగ కుమారవ్యాసుడు వర్ణించెను. ఇది తిక్కన భారతమునలేదు. అంతియేగాక ద్రౌపది సౌందర్యమును కుమారవ్యాసుడు సుదీర్ఘముగ వర్ణించినాడు కీచకుడు రథనమున పైరంధ్రిని పట్టకడంగుట, ఆమె పర్వెత్తుట, వాడు నెవ్వగులుట ఇరువు రును తెల్పిరి సూర్యప్రేషిత దైత్యుడు తిక్కనలో మానభారికాగా కుమారవ్యాసునిలో బొగ్గులిడుచు కీచకునిపైబడి చాచుదెబ్బలు కొట్టినాడు కీచకుడు లిల్లణముపైకీలేచి తన నివాసమునకు పరుగిడి నాడు తిక్కనలో విరటుని సాంత్యవచనము విని కీచకుడు వెనుతిరిగి నాడు కీచకునిచే తాడితమైన కుమారవ్యాసుని ద్రౌపది రక్తము

1 కువ్యాఖ, వివ, సంకె ప, 4,5,6

కృష్ణునిది రుంగుర్రూ మారుతమునకు కూలిన కపిలివలె నున్నది ఓరుగాలేచి తురుమున కంటుకొన్న పరాగము విడిలించుకొని, ఎదవై గల చెంగు సవరించుకొని, చెక్కిళ్ళపైగల రక్తధారలను తుడుగు కొనుచు మెల్లగ రాజసభలోని పెద్దల నుచాలంభింప నొడవది ఈ ప్రదేశమున తన క్షిరార్పణ పాపులైన తన భర్తలను తాకునని భర్తలను చిట్టినది. విరులుని జోలికి పోలేదు నిరపరాధుల బాధను బోగొట్టని జనసమూహము ఘోరారణ్యముని గోడచేరినది కంకు భట్టు నుద్దేశించి ధర్మక్రమము రాజునకు తెల్పునున్నది

చిక్కన కుమారవ్యాసు లిరువురును ద్రౌపది సభలో వ్యంగ్యరీతిని భాషింపచేసిరి. కీచకుని ఉద్బంధ వర్తనము స్వల్పాంశ విదితము గావించిరి. భీముడు వృత్తోత్పాటన యిత్తుము గావించుట, ధర్మజుడు చారింపుట ఇత్యాదిమూలమున భావికేవలవధకు చెక్కిని పరోక్షరీతిని నిర్వహించిరి దేశికులు దేశికులే ఆధారముని, కర్మించి యైనవాడు మానము వహించి యుండరాదని ద్రౌపదివాక్యము. ధర్మజుడు ధైర్యముపూని మానము వహించి యుండెను ద్రౌపది వంకనైనను చూడలేదు మిగిలిన సోదరులు ధర్మనాథులై కళవళ పడిరి. భీముడొక మహావృక్షమును పెరుకడలచెను. "వంటకట్టియలకు వలయు వృక్షములు ఊరివెలుపల చాలుగలవ"ని చెప్పి ధర్మజుడా తనిని వారించెడు చిక్కన ధర్మజుడు భీమునకు కన్నుగకూడ చేసి నాడు. పిమ్మట ధర్మజుడు ద్రౌపదితోమాటాడుచు కీచకుని శిక్షించు శక్తి సభకు లేదని, అతడు మాత్యుని లెక్కంపడని, సంకటము విడపుమని, క్షమ సర్వమును సాధించునని ఆమె నూరిపింపజూచెను. అందులకు ద్రౌపది నీకు మూడు పర్యాయములు మానవ్రనిబయటకు వేయుననియు తరువాత రక్షింపదనియు ప్రాణము పోవుట నిశ్చయ మనియు గూఢముగ పలికినది. ద్రౌపది అవమానమునకు లది

త్వతీయ పర్యాయముని కుమారవ్యాసుడు ఆమెచే ధ్వనింప చేసెను. పైరణకు అవది మిరిసదనియు, పౌరుషము గొడ్డుపోయినదనియు, కంకుడు నేర్చుతో జారుకొనుచున్నాడనియు కుమారవ్యాసుని ద్రోపది వ్యాఖ్యానించినది. ఇది తిక్కన భారతమున లేనిది. కంకుడు పైరం ధికిగల మాటకారితసము నాక్షేపిండుట ఇరువురిలోనుకలదు. భీముని ప్రేరేపింపవలయునను ఆలోచనాబీజము కుమారవ్యాసుని ద్రోపదికి సభలోననే స్ఫురించినది. తిక్కన ద్రోపదికి తన శయనాగారమున పరుండి ఆలోచించునపుడు స్ఫురించినది దీనివలన ప్రతీకార వేగమున గల భేదము ప్రదర్శితము.

ద్రోపది నోచార్చుటలో తిక్కన సుదేష్టకు ఎలుగు వేరొక భంగియైనది. ఆమె అసత్యసంవాదిని ఈ మాటలను కుమారవ్యాసుడు సుదేష్టకు అనలేదు. అచట ద్రోపది "తన్ను కాపాడెడి శక్తిచేక పోయినచో పంపించివేయును"ని సుదేష్టకు గద్దించి అడిగినది. తిక్కన ద్రోపది ఈరితి నడుగలేదు 'కుమారవ్యాసుడు చిత్రించిన ద్రోపది భీమ సంవాదము వినూత్నముగ నున్నది. ద్రోపది తన మంకిరము నకు పోయి ఆత్మహత్య మహాపాతకమని తలపోసినది సృష్టిలో తన వంటి పాతకి ఎవ్వరును లేరని కలతచెందినది. తన భర్తల యోగ్యులను తలంచుకొన్నది. భీముడే నిమగ్నుడని నిశ్చయించుకొన్నది. కీచకుశనెడు కుక్కను చంపుటకు కవలలు సమర్థులు కారని తేల్చుకొన్నది. కట్ట వట్లములకు వెనుకాడక ముందున కరుకువాడు భీముచను నిశ్చయముతో ముందునకు సాగినది అతహంగీకరింపనిచో విష ప్రాశనమున దత్తునని నిశ్చయించుకొన్నది.

ద్రోపది భీముని నివాసమునకు బయలుదేరినది, ఆమె కన్నుల కాంతి పీకటిని పోగొట్టినదని, కంకణధుంకారుముతో చూగు

1. ఈ వ్యాఖ్యాని వివ, సం 2, ప 29

2 " ప 34

నట్టి భుజులతో మంజు బారునట్టి పైట చెరగును చక్కబరచుకొన్నట్లు
 మమూరవాన్యసుడు వర్ణించెను. భీమనివాసమునగల వివిధ భోజన పదార్థములను చూచి భీముని సూపకారకాశలమునకు చిరునవ్వు నవ్వు
 కొన్నది పైముసుగు తీసి ఆతని చెక్కిలి గట్టిగ నొక్కినది. భీముడు
 ఆమెను గుర్తించి అచటి జనులు రాజవక్షమువారని, రహస్యమును
 తానాడుమని పల్కెను. ఆమె రక్షణకు తాను బాధ్యుడను కానని, ఆ
 అచక్షిర్ది తనకు బాధ్యత లేదని, మిగిలిన నల్వరకు చెప్పకొమ్మని
 వెళ్ళుమని చెప్పినాడు. ఇది తిక్కన భారతం వలేదు అందులకు
 ద్రావిడి వారు రమింతుడుగాని, మానావచూనములు వచ్చినపుడు
 నిర్లమింతురు వారు బౌద్ధత్యహితులు. నీవే దయచూడవలయును. ■
 దుర్మార్గుని యముని యొద్దకు పంపించుము. అనుచు నమస్కరించినది.
 ఈ మాటలుకూడ తిక్కన భారతమున లేవు.

“ఘనధమునకై వశోమేమును, సంతోషించుటకు వారలునా?
 కొందరుకష్టపడుటయును, మరికొందరు అనుభవించి బారుకొనుటయునా?
 నేను బెదరి నడచువాడనుగాను. నీకష్ట కార్యణ్యములను మిగిలిన
 వారికి చెప్పకొనుము. నాకు ధర్మరాజున్నచో భయము!” అనిన
 భీమునితో ద్రావిడి “మానరక్షణకై భర్తయొక్కడున్నను శత్రువుల
 ముద్రించును లేదా పాణిములు భారవోయును మీరు అయిదుగు
 డుండి ఒక భార్యను పాలింపలేకున్నారు. మీరు భర్త లేనా ? లక్ష్మ
 నీయాలా ? నాకు కారవ శుభకము సుఖలాని కీడ్చుకొనివచ్చి అట్లు
 చేసెను. నేడు క్షుద్రుడైన కీడుడు రాజసభలో నన్ను తాచెను.
 నాటికి నేటికి తక్కువేమి ? మీరు బలవంతులని ఆశ్రయించగ ఒక
 స్త్రీని బాధపెట్టచుండిరి¹ అని దుఃఖముతో పరితపించినది. ‘మానవ
 చానవులలో ఎవ్వచేమన్న నాకేమి? ఈ నవుండుకుల తోడబుట్టి నేనును

1 ఈ వ్యాధి, వి. ప., సం. 3, ప. 45

శక్తిహీనుడనైతి. అనాడు దుస్సహేనునిపై విజృంభింపగ కోపమున ధర్మజుడు నన్ను వెతుకకు నెట్టిగాడు. నేను కీచకుని చంపుటకు వృక్షమును పెకలింప వలదని వారించిగాడు కుంతీకుమారుడు అన్న ఆనతి మీరినాడను నంద నాకేలీ అన్నతో చెప్పకొనుము నేను ఆయన అజ్ఞతో పనిచేయువాడను' అని భీముని సమాధానము

తిక్కన రచన దీనికి భిన్నము. భీముడు తన విజృంభణము అజ్ఞాతవాన భంగమునకు కారణమగునని సోదరుని యాజ్ఞ పాటించితి నన్నాడు¹. తాను జాగ్రత్తతోసంబంధము లేనివాడనని, ధర్మాధర్మ ప్రశంస తన కక్కర లేదని, మిగిలిన నల్లులే ఆమెను జోషవలెనని, తన్ను ప్రార్థించినచో ఘోసిద్ధి లేగ²ని కుమారివ్యాసుని భీముడు గట్టిగ చెప్పినాడు. దానికి ప్రోవది దుఃఖించినది. తన కర్మమును గూర్చి పశ్చాత్తాపము చెందినది తైలతటము నుండి దుమికి చచ్చుటకు, విషపానము చేయుటకు, నీట దుముకుటకు, తొలమును కొగ లిందుకొనుటకు, అగ్నిలో దుముకుటకు సిద్ధపడినది. వస్త్రాపహరణము, హైంధవుని దుర్మార్గము, కీచకుని విశృంఖల విగోళము తలచుకొని ఏడ్చినది. రాజగృహమున తనసేవలను గూర్చినిశేదించినది. పాంశవుల మానమును గర్హించినది భర్తలను పావులని రాజవంశములో వుట్ట దగనివారని వ్యర్థముగ కూడుకుూచువారని అండువెలననే దుర్యోధనుడు చతురంగ బలమును, రాజ్యమును గుంజుకొని వారిని బయటకు వెళ్ళగొట్టినాడని నిందించినది తన్ను ఈ నాగు కీచకుని బారికి పడవైచినారని దూరినది ఆ అయిదుగురుకు ఇకపై మేలగుననియు, బాపయైన దుర్యోధనుడు దేవభాగ్యమును గల్గియున్నాడనియు, మీరు పయల సేవలో పొట్టపోసికొనుచున్నారనియు, చావునకు సిద్ధమైన తాను వేరొకరికి జెవరనక్కర లేదనియు భీముడు ధర్మజు నాజ్ఞకు

1 తి. భా. వి. ప. తృ. అ, పే 179 నుండి 181

2 కు. వ్యా. భా. వి. ప, సం 3, పే 52, 53

హరించి ప్రత్యేకవలసినదనియు, తనకువచ్చుటకాజ్ఞానీయవలసినదనియు, భవిష్యత్తులో కామినీకేళిలో నున్నప్పుడు తన్నుజ్ఞాపకముండుకొనఁ జాలననియు, హద్దుమీరి తానాడినమాటల నోర్వవలసినయు ఎరిగి చాదముల కెరిగినది¹. చాగ్రపది చేసిన యీ విపరీత భాషణము లిక్కన చేకొనలేదు.

రిక్కన చాపది భీముని అనుమానము పోవుటకు యుద్ధి మ్మెరుని మహోన్నత వ్యక్తిత్వము మొదలుకొని సహదేవుని వరకు వర్ధించినది తనకుకలిగినకష్టనష్టములను విపులముగచెప్పినది. నుదేష్టాదులు భీముని దుర్దశకు కన్నీరుగార్చు తన్నపై గుసగుసలు వోవుట విచరించినది అన్ని కష్టములను తాను ఓర్చుకొంటిననియు, కీచకుని దుర్మార్గము ఓర్వరానిదిగ నున్నదనియు వానిని సంహరింపకున్న ఆత్మహత్య తప్ప గత్యంతరము లేదని భీముని ఎదలో వాగిలి విలపించినది. కనుక ఆమె దీనస్థితికి, తన అననాయతకు కన్నీరుగించి ధైర్యము వహించి ఆమె కథయనుచ్చి కీచక వధకు సంకేత స్థలము చేప్పి సంభ్రుట అతి మనోహరమైన నిర్మాణకౌశలము.

కుమారవ్యాసుని చాగ్రపది పక్కిన జాలిగొలుపు మాటలు బీముని కదలించినవి. కన్నీరు నిండినది. ఆమె చెరగుతో కన్నీటిని తుగించి కురుల వక్రనాథి చెంతనున్న గింపియందలి నీటితో ఆమె ముఖమును కడిగినాడు. కీచకు నుదరము చీల్చివై తువ్వని ప్రతిజ్ఞ చేసినాడు. ఎదిరించినచో విరాటవంశమును, అజ్ఞాతవాస భంగమైనచో కారవంశమును నాశనముచేసెద ననెను. దేవతలడ్డము వచ్చినను నారి ముఖముల నమరాగ్రాధికి రాచివై తువ్వనెను సహదేవుని మాట లెక్కింపక, కృష్ణుడే అడ్డము వచ్చినను మీరిపోగల ననెను. తనకు సమాను తెవ్వరును లేరనెను. కీచక వంశమును కూల్తుననెను.

¹ కు వ్యా భా, వి ప, సంధి 3; ప 56 నుండి 68

ఇన్నాళ్ళును తమయన్న అజ్ఞాపాశమున కట్టుబడి యుంటినియు
సింహిని నక్కలు చెనకినట్లు కారవ కీచకాదులు ద్రాపదిని చెనకి
రనియు వారి ఋణమును వడ్డీతోగూడ భీర్తుననియు, కారవ కీచకుల
ప్రాణములకు సంవకారమును తిసికొనవలెననియు పల్కినాడు. కోపా
వేశమే కల్గిన నీత్యవి నీతులు నా లెక్కింప ననియు ద్రాపదీ యోగ
క్షేయములు తనవనియు, చారత్వముగల కీచక శునకమునకు నాట్య
పుంసపము సంకేతముగ చెప్పుమనియు చీకటిలో మరుగునవచ్చి ఆ
దుర్మార్గుని యెదచీల్చి రక్తము శాకినులకు బల్లెదననియు, ప్రశ్ననారు
చూచిన వారికియవలసిగ యౌషధము తనకు తెలియుననియు నిశ్చయ
ముగ పలికి ఆమెను పిడ్చొల్పెను. ద్రాపదీదేవి హర్షముననుబొంగి
భీముడు పురుషులకు పురుషుడని, పుణ్యోదయ ఫలమని పొగడుచు
ఆత్మావాసము చేరినది. భీముడు ద్రాపది నోదార్చిన పద్ధతిలో
ఇరువురు కపులును, తిన్న మార్గముల నవలంబించిరి. కుమారవ్యాసునిది
ఆవేశపూరితిముతాగా, తిక్కనది కోమలవాణి.

ఇంతలో సూర్యుడు పద్మద్వారముల బీగములు తెరచి
నాడు. వృకోదర వల్లభుని కీచకుడు చూచినాడు. గళచిన రాత్రి
యుగమై గణచినదనియు కుసుమశకుడు యముడై బాధించెననియు,
దానికి శారణము ద్రాపదీకి తెలియు ననియు చమత్కారముగ
భాషించినాడు. పరశ్రమీల కానపడు దురాత్ముల భూమిమోయలేదని
ద్రాపది నీతులు పల్కినది. కీచకుడు దానిని లెక్కింపక ద్రాపదీ
కనుకాకట్లు కవచమును తన శరీరమునకు తొడుగుమనను. అప్పుడు
కాముని బాణములు తనకు తగులవనను అంతట సంకేత స్థలము
నాట్యశాలగఁజెల్చి షేకవారికి తెలియకుండగ ఏకాంతముగ వచ్చి
కాచియుండుమనను.

కీచకునకు సంకేత స్థలము నిర్ణయించి వెడలిన తిక్కన ద్రౌపది మొదటిసారి భీమునకు చెప్పటకు, రెండవసారి నాట్యశాలకు తోడ్కొని పోవుటకు వచ్చినది. కుమారవ్యాసుని ద్రౌది సంకేత స్థలము సరిగించుటలో వాని ఆయువు మూడినదని నిందించుచునే పల్లినది. తిక్కన ద్రౌపది నటించుచు అనురాగాయత్త చిత్రవోలె తన ఉరులలో కీచకుని జిక్కించుకొన్నది. సంకేతిష్టమును విన్న కీచకుని సంతసమును నీవును పరికించితివిగదా ! అని తిక్కన భీముడు సూధము, గాఢమునైన ప్రశ్న పేసెను. ఇది ఇరువురి నిర్వహణము నకునుగల వ్యత్యాసము. ఇటతిక్కన రెండవసారి దీర్ఘముగ విరహ వర్ణనముగావించెను. ఇది కుమారవ్యాసుని భారతమునలేదు.

కుమారవ్యాసుని భీముడు మల్లయుద్ధపు వేషము ధరించి నాడు. ద్రౌపదీదేవి తిలకముపెట్టి సేదలు చల్లినది. కీచకుడును శృంగారము చేసికొని, పూలుచుట్టుకొని, జవాబి శస్త్రురివంటి సుగంధద్రవ్యములను పూసికొని ఖడ్గమును ద్రిప్పుచు తన ఇంటినుండి బయలుదేరి నాడు. కాలపాశమున జిక్కిన కృతాంతుని గహ్వరము ప్రవేశించు నట్లు నాట్యాలయమున ప్రవేశించెను. అపశకునములు గల్గినను లెక్కింపలేదు. చీకటిలో తడుముకొనుచు నాట్యాలయమందలి మందమును నమింపెను. భీముని శరీరమును తాకి ఆ కర్కశర్మమునకు బెడరినాడు పరసతులను కోరినవానికి అమృతము వివశమగుననియు, కోమలత కర్కశర్మమగుననియు భీముడు వానిముంజల పట్టినాడు. అప్పటికిని వాడు సైరంద్రియను భావముతోచేయు మందునకు చాచినాడు. భీముడు పెనుకతుత్తగి వానితలను పట్టినాడు గంధర్వునిగ భావించి కీచకుడు చలమున పోరాడ నొడగినాడు. వారు మందరిపర్వతముల జంటవలె పోరుచుండగ ద్రౌపది నవ్వుచు ప్రకృగ నుండినవి కీచకుడు పై బడగ భీముడు బెడుగరచి పర్వతముపై విడుగుపగినట్లు వాని శిరముపై బలముగకొట్టినాడు. ఆ ప్రేటునకు వానితల చీరినది

శరీరమువణిగినది. ఏనుగు సింహమునుకొట్టగ అది మార్కొనునట్లు కీచకును తిరిగి భీముని ప్రక్కలను మోకాలితో నొత్తి నాడు. కూలు మని గర్జించినాడు. ఆ దెబ్బను తాళుకొని భీముడు కీచకుని యాస్మ్యము మరల నొక్కినాడు వానియెడ చీలి ప్రేవులు బయటపడినవి. శరీరము దెబ్బన నేలకూలివది. భీముడు వానిమెడలోనికి శిరస్సును గుక్కినాడు కాలునీతులను కడువులోనికి త్రోసి వికృతముగచంపి ద్రాపదని పిలిచి వానిని చూపెట్టినాడు. యమధర్మరాజు దున్నపోతు త్రొక్కుగ నేలపడినట్లున్న కీచకుని గని భీముని కాగలించుకొని కొనియాడినది. అతడామె కాగిలిని రప్పించుకొని ముందునకు సాగిపోయినాడు.

ఇవట లెక్కన భీముడు 'చింతాశల్యము వాసన' ఇత్యాది పద్యములతో ద్రాపదని సంజోధించి తన కార్యసాధకత్వమును వ్యంగ్య ధోరణిలో చెప్పి తన ధీరత్వమును ప్రకటించుకొనెను.

లెక్కన ద్రాపది సూచీముఖ సంఘటిత నాసికాగ్రయై 'దీనికై కీచక యింత చేసితె ! ముఖత్వము పొందుదుగాక ! అట్లేచిన నిటుగాకుండునే ఇత్యాదిగ పల్కినది అంతియేగాక భీముని ఉత్తమ నాయకత్వము సమయోచితముగ సంఘటించుబడినది. కథపై దృష్టి గల కుమారవ్యాసు ిట్టి వేమియు పట్టించుకొనలేదు. విమ్మట కావలి వారి కెరిగించుటకుండి కథాంతము వరకును లెక్కన కుమారవ్యాసుల రచనలు చాదావు సమానముగనే పడచినవి.

దక్షిణ గోగ్రహణము :

ఈపర్వమును శ్రికృష్ణ శిరి? గద్యపద్యములలోను, కుమార వ్యాసుడు 61 పట్నదులలోను వివరింపిరి.

చారులుకొనివచ్చిన వార్తవినిన దుర్యోధనుడు కీచక పథకు అశ్వర్యమును ప్రకటించెను 'ఏదీ! మరొక్కమారు చెప్పడు.

చేసి నూర్చి విరటుడు బాధపడుట మానవ ప్రకృతి సహజముగ నున్నది.

తిక్కన సుదీర్ఘమైన యుద్ధవర్ణనము గావించెను కుమార వ్యాసుని సంగ్రహముగనే తెలిపెను. కథావేగముపైని, కృష్ణుని గొంతుపైని దృష్టినిల్పిన కుమారవ్యాసుడు మిగిలిన వాని నన్నిటిని జరుపంకములుగ చేసేవై చెను. మాతృవ్యాడు విజృంభింపగ సుశర్మ ముగిసిపోయాడు. విరటుని చెన్నాడి బంధించినాడు. విరటుని సేనలు విడిచివేసినవి. ఇది ధర్మరాజు చూచినాడు. పైన్యము నాయక యొకవనిగుండు సూరకుండుట న్యాయముగాదని, విరటుని బంధ విముక్తిని చెడుమని భీమునకు చెప్పినాడు. అతడు సమీపమునందలి పృథ్వీముని పెకలింపబోవగ తిక్కన ధర్మరాజును సమయభంగముగుట పల్కివారిచినాడు. అంతటభీముడు ఆత్మేపించుదుర్యోధనునిగూడ చంపి నని తెలుసు. ఆత్మేపించువారు లేకుండపోవుదురని కోపమున పల్కుచు, 'ముని ఈ విజృంభణము కుమారవ్యాసుని వేళేపూరితమైన మార్గము నకును, పనిచినట్లు చేసెదనను తిక్కన భీముని పల్కులు ఆతని సంఘమునును గల స్పృష్టమైన భేదము.

విరటుడు విడిపింపబడినాడు సుశర్మ బంధింపబడినాడు. కొన్నింటిని పరింపబడినవి. విరటుడు పాండవసోదరులతో 'మీరే దేశము నాటి మీ సేవలో నుండెదనని మనఃపూర్వకముగ పలికెను. ధర్మరాజు విరటుని సమ్మానము తోడనే సంతుష్టుల మైతిమని, సన్నిహితము తమిడేయని పలికెను. సుశర్మ తలపై ముసుగు వేసి కొని తనదేశమునకు మరలెను. తిక్కనలో లేని ఈ దేశీయాచారము కుమారవ్యాసుని లోకజ్ఞతను చూపుచున్నది. తిక్కనవలె పాలికలని పట్టిన కుమారవ్యాసుడు గావించలేదు. ఇంతలో ప్రజల నిద్రాముద్రను బలగ పీచుచు సూర్యోదయమైనది

ఉత్తరగోగ్రహణము :

కీచకవధానంతరము విరాటపర్వమున రసవత్తరమగు ఈ ఘట్టమును తిక్కన యిది గద్యపద్యభాగములలోను, కుమారవ్యాసుని యిది షట్పదులలోను వర్ణించిరి

కౌరవపై న్యము ఉత్తర గోగ్రహణము గావించినది గోపాలురెదురాడ్డి తీవ్రచూగ పోరాడిరి. తిక్కనలో లేని విధమున ఒక గోపాలుని పట్టుకొని కౌరవులు ముక్తుపై సున్నము పెట్టి పంపిరి. గోపాధ్యక్షుని స్థితి దయనీయముగ వర్ణితము ఎదురుపచ్చిన ప్రజ వానిని ప్రశ్నించినది వాని కేవలము యుద్ధము సామాన్యమైనది కాదని మాత్రము తెల్పుచు పర్యేతైన దక్షిణ గోగ్రహణమును గూర్చి ఉత్తిరుడు విచారించుట, కౌరవ పై న్యమును గూర్చిన దీర్ఘవర్ణనము తిక్కన గావింపలేదు ఉత్తిరుడు గోపాధ్యక్షుని అను మర్థతను నిందించి, తాను యుద్ధమునకు పోయినచో ఈశ్వరుని మార్కొనలేదని పలికెను. ఉత్తిరుని ప్రకటనగల కాంతాజనము కౌరవులనుజయింపుమని ఆతని ప్రోత్సహింతురు. జూదమున పాండవుల నోడించుట, హస్తినాపురము స్వాధీనపరచుకొనుట, జ్యోతిషుని పరిభవించుట, పొగరెక్కుట అను దుర్యోధనుని లక్షణములు తనయొద్ద సాగవని, తాను యుద్ధిష్ఠిరునివలె బలహీనుడనుగానని, పాండవులను బాధపెట్టిన గర్వము వారిని యమునియొద్దకుపంపునని కాపుననే వారికి గోగ్రహణము చేయ బుద్ధిపుట్టినదని, తనవంటి వానితో వైరము పెట్టుకొన్న దుర్యోధనుని రాజ్యమేలజాలవని, తన్ను చెనకుట యముని సమీపమునకు పట్టిలాగుటయని, సింహమును చెనకుటయని, బుద్ధిలేక యుద్ధమునకు వచ్చిన కౌరవుడు చెడెనని ఇత్యాదులన్నియు తిక్కనకు భిన్నములైన కుమారవ్యాసుని ఉత్తిరుని హాస్య పూరితములైన ప్రసంగములు . తిక్కన ఉత్తిరుడు భీరువు కుమారవ్యాసుని

ఉత్తరుకు వాచాలుకైన పరమ హాస్యభీరువు తాను యుద్ధమునకు పోయినచో కొందరు యమపురమునకు పోవుట, కొందరు పారిపోవుట ఒరుగుననియు, దేశపాలకులు గోవుల పట్టరాగని, కౌరవులు ద్రక్ష వర్తులవలె గాక సామంతులవలె ప్రవర్తించుచున్నారని, వారి కప కీర్తి మిగులునని యంబమువ పల్కెను జనసామూన్యాకర్షకమును, సామాన్య జనజీవన ప్రతిబింబ సమర్థమునునైన శైలి కుమార వ్యాసాని షడ్భతి దేశ, కాల, సంఘ, రాజకీయ, సాంస్కృతికాది కారణములతో తదనుగుణమైన సరళము, సుబోధమునైన శైలి నందుకొనుటచో తిక్కన, కుమారవ్యాసు లిరువురును సఫలీకృతులైరి

పై ఉత్తరుని మాటలను కుమారవ్యాసుని అర్థునుగు విని నాగు తిక్కనలో సమయోచితమగు మార్పుతో ఆ మాటలను ప్రాప్తి పది విన్నది కుమారవ్యాసుని అర్థునుడు పొందాని విలివి మన మూర కుంఠరాదు, అజ్ఞాతవాసము పూర్తియైనది రాజ్యభాగము గైకొనవలసి యున్నది కౌరవసైన్యము రాక మనకొరకే కావున ఉత్తరునకు నన్న సారథిగ చేయుము' అనిన, ఉత్తరుని అనుజ్ఞ చేకయే శ్రావణి ఉత్తరునిచేరి బృహన్నల విషయము తెలిసింది అతని తోడ్కొని వచ్చునట్లు చేసినది తిక్కన భారతమున ప్రాప్తి పది బృహన్నల విషయము ఉత్తరుకు తెలుప ఆమె తన సోదరునకు కలిపెను ఉత్తరుకు తొలుత వేడినిగూర్చి మలకనగ మాటా డెను కుమారవ్యాసునిలో నిది కనబడదు. అతడు వెన్నంటినే బృహన్నలను చించుకొని రమ్మనెను తిక్కన ఉత్తర బృహన్నల కడకు పోయి వినయ సంభ్రమములతో రమ్మని ప్రార్థించెను. కుమారవ్యాసుని ఉత్తర మాట నెరవేర్చగలిగినచో కోరిక బయట పెట్టెదనన్నది ఇది గడుసరితనము తిక్కన బృహన్నల విషయమును విని ఉత్తరితో "జగతీవరపుత్రి ! నాకు సారథ్యము నేర్పుగలదే" అని ప్రశ్నించెను కుమారవ్యాసుని బృహన్నల తన అశక్తతను ప్రక

టింపలేదు. ఉత్తరమాట మీరజాలనని బయలుదేరి వచ్చెను ఉత్తరుని ఎదుట బీష్మాదుల పరాక్రమమును క్షింది తాను సాధ్యము మరచితి ననిన దానికి ఉత్తరుడు తానుండుగ బీష్మాదుల వలని భయము లేదనెను. బృహన్నల యంగీకరించి రథము స్థిరముచేసెను. కవచము తలకిందులుసేయ ఉత్తరుడు సరిదిద్దెను. అదిచూచి శ్రీబలము వచ్చెను బొమ్మపాత్రికలకు కురువీరుల రత్నాంబ రాధరణములు తెమ్మని ఉత్తిరకోరెను బృహన్నల రథవేగము ననుసరింపలేక చతురంగబలములు ఇంటియొద్దనే నిలచిపోయినవని కుమారవ్యాసుడు వర్ణించెను తిక్కన విరుటుని చతురంగబలములు గ్రహిణిగోగ్రహణమునకు పోయినట్లు చెప్పటచే మరల నాప్రసక్తి తీసికొనిరా లేదు.

కొరవపై వ్యము సముద్రమువలె నున్నది కరికుటములు చెలియలి కట్టగను, అశ్వపై వ్యములు అలలుగను, రథసమూహములు ఆవర్తములుగను, ఛత్రములు సురగుగను, పైన్య సమూహములు జలవరములుగను. వాద్యధ్వనులు అలలనవ్వడిగను ఉపమించెను. అంతియేగాక ఆపైన్యము దావానలమువలెకనబడెను. వీరులు కత్తులు రుుళిపించుటలో కనిపించుమెఱుపు మిఱుగుగులుగను, భటులరాద్రీరథగుమే ఛటఛట ధ్వనిగను పైన్యమువలన లేచిన దూళి పొగగను కన్పించెరు దానిని చూచిన ఉత్తరుడు కాకూట విష్వప్రహహమోమృత్యుజేవతా కంఠమునగల చిటురాలుకయో, యముని ఘంటికానినాడమో, కాలకంఠుని తృతీయ నేత్రపుటగ్నియో అని తలంచెను. ఇచ్చట తిక్కన 'అభినవ జలధర శ్యామంబు లగునెడలు' అనుచు ఒక రిమ్మపైను దృశ్యమునుచెప్పి కొరవపైన్య సామర్థ్యమును వర్ణించెను. తిక్కన వర్ణన గావించునపుడు పాత్రీసామర్థ్యమును గూడ దృష్టిలో నుంచుకొనెను. కుమారవ్యాసునకు పోతవలె శబ్దాంకారములపై ప్రీతిమెండు. కావుననే తన కవిత్వముశ్రవణ సుధావినూతన కథనమనెను కవిత గానయోగ్యమని ఆతని ఉద్దేశము మట్టది

గేయానుకూలమైన రచన సమకాలీన ప్రభావమున మార్గశైలిని తోసిరాజని ఈశైలి ప్రకాశించినది తిక్కన అర్ధపుష్టితో రసధ్వని పూర్ణముగ అసన్య సామాన్యరీతితో వ్రాయుటకును సమకాలీన ప్రభావమేకారణము. శివకవుల ప్రాచుర్యములేనిచో తిక్కన రచన ఇట్లుండెడిదికాదేమో? నిర్వచనోత్తర రామాయణము వ్రాసి శివకవుల ఆవేశ జలధికి, వేదబాహ్య మతాంభోధికి చెలియలి కట్టవైచి పరిణత దశలో అంధ్రావళికి మోదమును గూర్చు లక్ష్మ్యమున భారతరచనము నకు గడంగెను నన్నియ అనుసరించిన మార్గశైలిచే శివకవుల ఆట కట్టింపలేమని తలంచి వారినుండి పాత్రసంభాషణ పూరితము, దేశీయ సంప్రదాయ భూయిష్టము, మనస్తత్వ పరిశీలనా సమగ్రము, సామాన్య మానవోద్బోధన పటిష్ఠము, రసనిర్భరమునైన నాటకీయ శైలినే గ్రహించెను ఇదివారి భిన్నశైలి నిర్వహణమునకు కారణములు

ఉత్తరుడు అసైన్య సముద్రమును తానీదలేననియు ఎదిరించి బ్రతుకలేననియు, ప్రాణమున్నచో ఏమైనను చేయవచ్చుననియు నేల ఈనినవట్లున్న సైన్యము నెదుర్కొనుటకు పరమేశ్వరుడొక్కడే చాలుననియు, గుఱ్ఱములవాడి తోత్రమును పారవేయుమని సొంధి నాజ్ఞాపించెను లయకాలుని మునుగు నెవ్వరును తొలగింపలేరనియు, యుద్ధము చేయుట తనకశక్త్యమనియు నిశ్చయముగ తెల్పెను. దాని కట్టునుడు నవ్వుచు ప్రథమచుంబనమున పండ్లూరి నట్లున్నదని, యుద్ధము చేయకయే భయపడట కులమునకు అపకీర్తి కరమని, గెలుతుమని యుద్ధము చేయవలెనని రిధిగాను ముందుకు సహజము. కొరవైనైన్యము చేరువగు కొలది ఉత్తరుగు బెదిరిపోవసాగెను వాని మేను గతుపారినది. కాలు సీలులు వణకినవి పెంపులు నాలుక తడియారినవి. అరచేత ముఖమును కప్పకొనెను. తన కుల్తు కను కోయవలదని బ్రహ్మన్నలను వేడుకొనెను. ముందున్న సీనా సమూహమును జూచిన దేవతలకును జయింప శక్త్యము గానిదని

ఉత్తరుడు ఎలికెను చేతిలోని విల్లములు జారిపోయినవి. తన్ను కాదని రథము తోలికొనిపోవుట స్వామిద్రోహముని ఎలికినను బృహన్నల వినకపోవుటచే ప్రాణభీతుడై రథమునుండి దుమికి పరుగిడ సాగెను అది గనిన అర్జునుడు వెతజెంది, వెన్నాడి, పరుగెత్తినచో శిరము త్రరింతునని భవరించి, శతపద మాత్రమున పట్టుకొనగల్గెను. ఉత్తరుని భయమునంతిను కుమారవ్యాసుడు అర్జునుడు ఉత్తరుని పట్టక పూర్వమే వర్ణించెను తిక్కన పట్టితెచ్చిన పిమ్మట వర్ణించెను.

అర్జునుడు ఉత్తరునివెంట పరుగెత్తుట చూచి కారవసేనలు నవ్విపట్టును, ■ నవ్వి నవారిలో కొందరజ్ఞులనియు, గూఢ కేళి నరయు గల కొందరు విజ్ఞులు అర్జునుని పోల్చుకొన గలిగినయియు తిక్కన పేర్కొనెను. తన్ను శత్రువులచే చంపింపక బృహన్నలనే చంపుమని ఉత్తరువనెను అర్జునుడు రాజధానియందు ఉత్తరుని బీరములను జ్ఞప్తికిజెచ్చి శత్రువు నెదిరింపుమనెను. ఉత్తరుడు బ్రతుకుపైగల ఆశను, పిరికితనమును, ప్రాణభీతిని బయటపెట్టి తన్ను ముక్తుని చేయుమనెను. అంతట అర్జునుడు రాజాపు అవకీర్తిని గూర్చి తెలిపి, వీరుడై శత్రుసైన్యమును మార్కొనినచో వచ్చు అశ్వమేధాది ఫలమును, దేవతాస్త్రిల సేవను, యుద్ధముచేయకపోవుటచే వచ్చు పాపమును వివరించి చెప్పెను దానికి ఉత్తరుడు 'తన అంతఃపుర కాంతలే తనకు చాలుననియు, దేవతాస్త్రిల సేవ వలదనియు, అశ్వమేధ యాగము తానాచరింప గలననియు, తనకుగల రాజపదవియే ఇంద్ర పదవి యని' మారుపత్కెను. ఈ పల్కులన్నియు తిక్కనకు భిన్నములు తిక్కన ఉత్తరుని హాస్యపాత్రగ నిర్వహించినను సంయమము పాటించి సుఖావగాదులు విజయవంతముగ నిర్వహించెను

పిమ్మట అర్జునుడు 'రాజ సభలో వేత్యలముందు బీరము లాడుట, యుద్ధము వచ్చినప్పుడు కాలికి బుద్ధి చెప్పట జరిగినచో

సభలో గౌరవము మిగులదనీ పలికెను. దాని కుత్తిరుడు బృహన్నలకు అగ్రహారాదుల నాశమొనెను. తన తండ్రి చేసిన మేలునకు చేయవలసిన ప్రత్యుపకార మిదికాదని దీనముగ పలికెను అనేక పూరిత రచన కట్టిచి యుదావారణము ఉత్తిరుని రాజబాహ్యుడనియు, రాజవంశమున బుట్టి శరీరము దామరొనువాడనియు కలిగి రిధికునిగ గాకున్న నాంధ్రయై మెలగుమని ఉపదేశించెను అంగకరింపని యుత్తిరుని విని పీసారిని యర్జునుడు జట్టుపట్టి తెచ్చి రథము నెక్కించెను¹

ఉత్తిరుడు తమిషావృక్షము నెక్కు నప్పుడు వస్త్రము పైకెత్తి కట్టినావని, యెగు సరిచేసికొన్నాడని కుమారవ్యాసుడు తెలిపెను. ఆయుధములఁబది కాలభుజగము నాలుకయని, బృహన్నల తన్ను చంపినాడని తలంచెను. యెదురుదాన్న ఉత్తిరునకు అర్జునుని స్మరించు కొనుమని ఆయుధములు పశమగునని బృహన్నల చెప్పెను గాంక్షి వము ధరించిన అర్జునుడు చిత్తజ్ఞత్వమున దేవదత్తము వచ్చినట్లు తిక్కన పేర్కొనెను. కుమారవ్యాసుడు ఉత్తిరుడు ఆయుధముల కట్ట నుండి తీసి యిచ్చినట్లు పేర్కొనెను,

ఆయుధ పరిచయమునకు పిమ్మట కుమారవ్యాసుని ఉత్తిరుడు బృహన్నలను 'నిపు అర్జునుడవా? నకులుడవా? మరుత్పురుషవా? నహా దేవుడవా?' అని ప్రశ్నింప, తిక్కన ఉత్తిరుడు ఆయుధముల నివట పెట్టి పాంపపు తెబటి కేగినాఁ² యెలియజెప్పమని ప్రశ్నించినాడు. తిక్కన అర్జునుడు తమ్మఱిగిందుడు 'ఇంక కొఱతెవెట్ట'ల యేనర్జునుడవ్' అని అశ్చర్యకరముగ చెప్పెను. కుమారవ్యాసు అర్జునుడు తొలుతనే తన్నెఱిగించుకొనెను తిక్కన అర్జునుడు తన విరామములను పుష్పత్పత్తలతో నిచ్చినాడని. కుమారవ్యాసుడు ఈ పుష్పత్పత్తలు చెప్పలేదు ఉత్తిరుడు మహాత్మాహమున రథసారధ్యము స్వీకరించెను కౌరవ వీరులను పరిచయము చేయుమని కుమారవ్యాసుని

1 కు వ్యాధి, వివ, సం కి, వ కి

ఉత్తరువడిగెను. తిక్కనలో అర్జునుడు స్వయముగనే చేసెను. విరులను పరిచయము చేయుచు తిక్కన అర్జునుడు వారి పజాకలనుగూర్చి తెలిపెను. కుమారవ్యాసుడు వారి సంపూర్ణ వివరముల నిచ్చెను. కౌరవపై న్య పరిమాణమును తెల్పుచు “అంధాంబుని సేవకు కెండు రెల్లును, రావణుని సేవకు మూడురెల్లును” అని చెప్పెను

కావ్యార్థ పరిస్ఫూర్తికి నన్నివేళ నిర్వహణకు మూల గ్రంథమునేతాక ఇతర గ్రంథములను కూడి ఆశ్రయించుట కుమార వ్యాసుని లక్షణము కాగా తిక్కన మూలగ్రంథమును తిక్క పేరు గ్రంథమును దేనిని గ్రహింపలేదు.

దేవదత్త ఘోషము తలపై విడుగు పడినట్లుకాగా ఉత్తరుడు మూర్ఛిలైను కన్నీరు భారగట్టిపడి పార్థుడు తన చెఱుగుని విసరి చూతని కుపచరించినాడు మరల వక్కచేసి కూర్చుండి బెట్టివాడని ఉత్తరుడు తానాశబ్దము నోర్వజాలనని, శరీరము ప్రేలిపోవునట్లైనదని, తనువు కంపింప చేయుచున్నదని పలికెను. ఆ అద్భుతధ్వనికి బెదరకుండుమని పార్థుడు పలికెను

కుమారవ్యాసుడు తిక్కనవలె ద్రోణునితో నిసాధ భాషణము చేయింపలేదు ద్రోణుడపశకునములను గూర్చి తెలిపి భీష్మునికి అర్జునుని సూచించును. తిక్కనలో ఇది దుర్యోధనునకు చెప్పుబడినది. ఆజ్ఞాతివాసమును గూర్చి దుర్యోధనుడు భీష్ముని ప్రశ్నింప నమయావధి మీరులు తెల్పి కర్తవ్యమును బోధించుచు పశుసమూహమును తోలుకొని పొమ్మని చెప్పెను. ద్రోణ, భీష్ములు కలిసి వ్యూహారచన చేసినట్లు తిక్కన తెలిపెను. కుమారవ్యాసునిలో భీష్ముచేసినాడు పార్థుడు గోవులను మరలించుట ప్రథమ కర్తవ్యమని కురుపతిని తాకభోయిన కృపద్రోణులు అర్జునపరి పార్థుడు నమస్కార బాణములతో వారిని తరించి సాగి పోయెను అంజనేయుని గర్జన, అర్జునుని ధనుష్టంశారము అతిరథుల కాశ్చరియమును కల్గించెను.

గోవులకడ పశీన సైనికులు కుత్తుకలు తెగునని బెడరినని కుమార
వ్యాసుడు వ్రాసెను ఇది తిక్కన చెప్పలేదు

పార్థుని యుద్ధకౌశలముగనిన కేతనమువనున్న హనుమ
అశ్వర్యపడి రామలక్ష్మణులలో, ఇంద్రునిలో, అబాణ సంధాన
లొనువములేనిని పొగడినట్లు కుమారవ్యాసుడు ఒక చిత్రమైన కథ
ము¹ గావించెను. గోవులబట్టిన సైన్యవిభాగము బెడరి పారిపోయిరి.
గోపాలురు గోవులను పాలిమీరి పట్టించిరి, ఉత్తరుకు ఆనందప్రవాహ
ములో మునిగిపోయెను. ఇవట కుమారవ్యాసుడు ఐక్యని దేశీయ
నుగు వర్ణన గావించెను. ఆవుల పొదుగులనుండి పాలు ప్రవాహముగ
నివించుచున్నవి. అవి తోకలనెత్తి దిక్కు దిక్కు చూచుచు పర్వ
తెత్తినని గంజవిడుచుచు, పేడవేయుచు, క్రొత్తివారికి బెడరినట్లు
కన్నించు చున్నవి ఇట్టి దిగ్భ్రాంతి చెందిన గోవులను గోపాలకులు
నిమాధానపడిన మిండిగూర్చిరి దారి చూపించుచు ముందు కెనకల
నడచిరి అని ధూళిరేవుచు ఊరివైపు నడచినవి.

ఆవుల నుల్లించిన గర్వపర్వతమునకు వజ్రాయుధమును,
సేనాసోదించిన ఉత్సవజలధికి బడబాసలమును, రాజాచేరికైక్కినని
జయగర్వముననున్న సనీకి వేసవికాలపు తీవ్రతాపమును అని వీరా
లొపములాడుచు అతిగథలు అర్జును నాక్రమించిరి సంకుల నమర
మయ్యెను 'అశవిని కాల్చినంత, గాయపలను గెల్చినంత, యంద్ర
మీనమును కొట్టినంత, శివునితో పోరాడినంత, ఆడుదాని చేతిగుప్పటి
పోయినంత మాత్రమున నీవు నిరుపవగుదువా?' అనిరి 2 అతిగథల
చూటలకు 'సిగ్గు విడిచినవారు మూటాడినను మాన్యులు మారాడె' ³
ని అర్జునుడు శరవర్షము కురిపించెను ఇప్పట్లున తిక్కన వివరముగ
'ఆచార్యుడెబ్బయియుమ్మల⁴ అను పద్యమును సంధానించెను. అర్జు
నుని పూర్వవిజయములను సేనలచే ప్రశ్నింపజేసి పూర్వపరార్థయుక్తి

1 కు వ్యా భా వి ప, సంధి 7, ప 44 2 కు వ్యా భా, వి ప, సంధి, ప 8
3 తి భా వి ప, 5, ప 60

సాధించి కావ్యలక్షణమును ప్రధాన కథాప్రవాహమువైపు సాగించి నాడు కుమారవ్యాసుడు కడచిన కథను ప్రస్తుతి కథాంశముతో నమయోచితముగ మేళవించి కథపల్లుట ముహూర్తము కథనశిల్ప విషయము

అశ్వత్థామ కర్ణుని ప్రేరేపించును కర్ణార్జునుల యుద్ధము, అంతకన్న వారి సంభాషణము తిక్కన పరమ సింగరముగ తీర్చిదిద్ది నాడు అర్జునుని ధర్మనిర్వహణమును, సోదరాజ్ఞా బంధిత స్థితిని కర్ణు డాక్షేపించెను 'వనవాసాజ్ఞాతవాస సమయములకు వీమ్రుట రాజ్య మిత్తురని వేచియున్న వాడని, ధైర్యసారము లేనివాని కర్ణుడు అధిక్షేపించెను కర్ణార్జునులకు ఘోరయుద్ధము జరిగినది భార్గవసాంప్రదాయ మని అర్జునుడు, ఈశ్వర సాంప్రదాయమని కర్ణుడు పరస్పరము దెప్పకొని చివరకు అర్జునుడు నిమిషమాత్రమున కర్ణసారదిని, ముదిమ్ములతో గుట్టములను, నాల్గిమ్ములతో కర్ణుని వింటిని విరిచెను. కర్ణుడు చేయునది లేక వెనుతిరిగెను

అంతట ద్రోణుడెట్లు నెదిరించెను. అర్జునుడు నమస్కార బాణము ప్రయోగించెను. ద్రోణుడది మెచ్చక యుద్ధమున నెదిరించి నిలబడుట శ్మశ్రియ ధర్మమని శరముల సంఘించెను ఇటు తిక్కన 'మీరు వేసినగాని వేయన'ని అర్జునునిచే పలికించెను కుమారవ్యాసుని అర్జునుడు 'నీచెప్పిన విద్య మెప్పింతు'నని పలికి గురువునై విల్లెక్కు పెట్టెను ద్రోణుడు 'అశ్వత్థామ తనకు విషయలంఘముచే పుట్టిన సంతానమనియు, పార్థుడేప్రియ పుత్రుడ'నియు ప్రసంగించెను పార్థుని బాణవర్షమున సారథిపాటుతో ద్రోణుడు రథమును పక్కకు తిప్పెను కృపాచార్యులతో అర్జునుడు రథముపై నను, కత్తి డాలు ధరించియు యుద్ధము చేసినట్లుగ తిక్కన వర్ణించెను కుమారవ్యాసుడు అర్థ

1 తి థా, వి ప అ 5, ప 14

2, 3 కు వ్యా థా, వి ఎ, సం 8, ఎ 83, 84

చంద్రాకారు గాఢప్రయోగముతో కృపుని విల్లువీరించి యుద్ధము
చాలించెను తిక్కనలె దీగ్గ వర్ణనలేదు

భీష్మార్జునుల యుద్ధము రసవత్తరము. 'ఈభీష్మార్జునులు
మీరు యుగముల వుట్టియుండినచో నీతను రావణుడు కొనిపోయెడు
వాగుకాదు, హరణ్యాలుడు భూమిని చేకొనెను వాగుకాదు' అని
దేవతలు వారిని ప్రశంసించిరట ఇట్టివ్రాసెనట కుమారవ్యాసుని
స్వీకృతియు గంగానుతుడు బాణవర్షము కురిపించుచుండ అర్జునుడు
మీ 'ప్రముఖతో వానినికొట్టి భీష్ముని ఉరమున బాణము నాటెను.
అది మూర్ఛితుడుకాగా నేనలు పెడబొట్టులు పెట్టినవి

'బాలురను, వృద్ధులను, విప్రులను జయించుట శౌర్యము
కాదు, అర్హురాజ్యముకాక వేరురాజ్యమువారికి రాదని' పలుకుచు
కౌపును ముందునకు వచ్చెను. గరుడుని గుటిలోపాము రంధ్రము
వేసి గ్రాతుకగలదా¹ అనెను దాని కర్జునుడు 'నీవు గరుగువదే ! నీ
పార్శ్వములు విడుగునట్లుగ, తలపైకదరి పెన్నెముక విణుగునట్లుగ
పోచి నడించు మరవైరి నేను కాచుకొమ్మోనె'ను, ఇది కుమార
వ్యాసు స్వతంత్రరచనము అర్జునుడు రెండు బాణములతో కొట్టిగ
దుర్యోధను శరీరము రక్తనీకృతమైనది. తిక్కన దుర్యోధనును
అర్జును లలాటమును గాయపఱచెను దుర్యోధనును అర్జునుని ముందు
నిలవేళక రథమును మరలించుకొని బోసాగెను అర్జునుడు 'పారిపోకు
నుని, మాటలు మునియక పూర్వమే చేతులలసిపోయెనాయని, పారి
పోయి వంశమున కపకీర్తి నేపలదని' రెచ్చగొట్టి పెనుకకు మరలు
నట్లు చేసెను. దుర్యోధనునితోపాటు అతిరథులందురు మరల పెను
క² ఈ ఘట్టము తిక్కన నిర్వహించినవీరు నాటకీయము. 'ఏనుంగు
పేకీ' పెకేనుంగులిరుగడ' అనుపద్యమును, 'క్షత్రియుడొడునే తగదు
కారివరాఁ' అనుపద్యమును నాటకీయ లక్షణమున కనుగుణమైనవి.

మీరు ఎందుకు ఒక్కమారు చుట్టుముట్టగ ఉత్తరుడు చింతించెను మేఘవటలము పవనుని చెరిగు నట్టిచోటకాగా అట్లునుడు గమ్మోహనాస్త్రమును ప్రయోగించెను సమ్మోహనాస్త్ర ప్రభావమును కుమారస్వామిగ మిక్కిలి విపులముగను, దేశీయముగను, అశూలకముగను, తిక్కనకంటె భిన్నముగను విర్ణించెను. ఏనుగులు, మావట్టెండ్లు, కురుసేన, తురగములు, రాహుత్తలు, బీష్ముడు తక్క మిగిలిన వారెల్లరు మూర్ఛచెందియున్న స్థితిని చక్కగా వర్ణించెను. కొరవ నైన్యమంతయు సుంపారమున దీపరాశివలె మునిగి న్నట్లంత, అవస్థాత్రయముదాటి తురియదశలో నుండు వానివలె భాగీరథనందను నుండెనట పదునొకండుత్సాహముల నైన్యమును అట్లునుడొక్కజే జయింప అమరులు పుష్పివృష్టి కురిపించిరి అట్లునుడు రథావతరణముచేసి భీష్మద్రోణాదులకు నమస్కరించి బొమ్మపొత్తికలకై ఉష్ణీషముల తెమ్మని ఉత్తరుని కాజ్ఞాపించి అతని తిరిగి రాగానే ఎదిరించిన భీష్మని గణములలో ముంచి వెనుదిరిగెను తిక్కన కురురాజ కిరీటములు పడగొట్టి, కుమారస్వామినుడు కురురాజ కిరీటమునే పడగొట్టెను కైదువులను శమివృక్షమున చేర్చి యథా పూర్వకముగ బయలుదేరెను ఇంట తిక్కన దేవతలు యుద్ధవార్తలను స్మరించుకొనుచు వెనుతిరిగిరి చక్కగ ముగించెను 'ఒడిన కొరవులు ముఖములకు ముంగులు వేసికొనిరి, నాద్యధ్వనులు లేకనే పురప్రవేశము చేసిరి' అను కుమారస్వామి రహస్యము తిక్కనలో లేదని దేశీయమైనది

ఉత్తరునిచే ప్రేషితులైన గోపాలురు విజయోత్సవముల విషయము మాటాడుచు వచ్చుచుండిరి వారు ఉత్తరుని 'కురుకుల గజ పంచాస్యుషని, రిపురాజ కుమార కుమారుడని ప్రశంసించుచు వచ్చిరి. తిక్కనలో గోపాలురు "కురుబలముం జయించి తత్తుంగ రథ భగ్నశాలి నొక త్రున్నుడు రాలడు మము బిలివేమరి

నెఱిగింపునున్న పృథ్వీంగవ వచ్చితి మేము నావునువో' అని ఎలికిరి ఉత్తరుని విజయవార్త విన్న విరాటువకు రోమాంచుముగుట, మన స్సానందమయముగుట, దూతల కిష్టాదుముల నిచ్చుట జరిగినది. తిక్కన ఉత్తరు నెదుర్కొనవలసిన పద్ధతిని గూర్చి చెప్పినాడు. కుమారవ్యాసుడు చేసి చూపినాడు. ఉత్తరకుమార విజయవార్త శ్రవణమున తనకు సంతోషముప్పొంగి వచ్చుచున్నదని విరటుడే వాద్యము చేయుట కుమారవ్యాసుని రచనము కంకునిచే చెప్పించు వ్యంగ్య వాక్య రచనా విన్యాసము తిక్కనది పాత్రల అతికయమును ప్రక్కపాత్రలచే చెప్పించుట తిక్కన పద్ధతి

జూదమావడలవిన విరటునకు కంకుడు పాండవుల జూద మును గూర్చి తెలిపెను తాను పణమొడ్డి ఆడుటలేదని, కుమారుని విజయాభ్యుదయమున హెచ్చిన సంతోషమున ఆడుచుంటివని విరటుడు పల్కెను కంకుడు గెలుపు బృహన్నలదనియు, విరటునకు మోహపు కన్నులు గలవని, సంసారభ్రమ కలదని భ్రమవిడిచి చూచినచో గెలుపు బృహన్నలదిగ తెలియునని చెప్పెను కంకుని విరటుకు అనుమానపడుచు పాచికతో కొట్టెను. అప్పుడు కన్నులలో నిప్పులు గ్రక్కుట, బొడుగురుచుట, పండ్లుకొరుకుట మొదలగు లక్షణములు విరటునిలో కనబడినవి తిక్కనలో "పడగనెత్తు తిరగ సాలురేఖ" "కన్నులు గెంపు గదుర" "సోద గోసోల్లాస వికృతానము" ఇత్యాదిగ కోపము క్రిమిక్రమముగ వికాసము చెందుట గమనింపగలము తిక్కన రంగభూమిపై ప్రతి కదలికయు గమనించి పోషించి నడిపించు సూత్రధారునివో లే పాత్రల విన్యాసమును బహు జగదూకతతో నడిపించెను

కంకుడు కుధిర భారము దోసిలిలో పట్టినట్లును, పైరంధ్ర చెఱిగును తడిపి ఆరి క్తమును తుగిచి, చానిని భూమిపై పడకుండు

చేసినట్లును చెప్పబడినది కంకుని రక్తము భూమిపై పడునట్లు చేసినవానిని బృహన్నల చంపక మానుని ద్రావిడి విరటునకు తెల్పును తిక్కన ద్రావిడి కంకుని రక్తము భూమిపైపై కలుపు పచ్చని కల్మి-నది విరటుకు కంకుభిట్ట, సైరంద్రి, బృహన్నల లాదుల సంబంధ మూహింపబోయి, తిసకేలయని భూస్థిభావము వహించెను ప్రజలు ఉత్తిరుని విజయమునుగూర్చి భిక్షులిప్తాయములు వెలిబుచ్చిరి విజయ బృహన్నలయేయని ఊహించిన వారు లేకపోలేదు ఈ ప్రజావాక్యము కుమారవ్యాసునిదే.

తనగాయమునకు కారణము తిక్కన ధర్మజుడు తానే వివరించెను. కుమారవ్యాసుడు దాచెను. అనవధానతవలన కలిగిన దనను పిమ్మట ద్రావిడి సాహాయ్యమున నొట్టుపెట్టుకొని బృహన్నల తెల్పినకొనను విరటునిపై భీమాద్వునుల విజృంభణము, ధర్మజు నోదార్పు ఇరువురును తెల్పిరి భూమిపై రక్తము పడలేదని ద్రావిడి చెటకు తడిసినదని కుమారవ్యాసుని సమయోచితాభిప్రాయము వారి నూటడించినది

కీచకుని వలన కలిగిన యవరూపమునకు ధర్మజుడే కారణమని, పదుమూడు వత్సరములనుండియు ధర్మజాశ్మమున తాము పిశలు మరచి చేతులు కట్టుకొని యుంటిమనియు, తమ్ము స్వేచ్ఛగ పడలిపెట్టుమని భీముడువాదించుట కుమారవ్యాసుని అవేకపూరిత రచనకు మరియొక ఉదాహరణము

పంచపాంశపులు తమ్మెరిగించుకొనుట తిక్కన, కుమారవ్యాసులు భిన్నముగ తెల్పిరి కుమారవ్యాసుడు పాంచవాభ్యుదయము చేతి కందించు వానివలె మాసోదయ మయ్యెనని వర్ణించెను. పిమ్మట దీర్ఘమైన సూర్యోదయ పర్ణవము కలదు పాంశపులు భగవన్నామ స్మరణతో మేల్కొంచిరి జీవభ్రమ కవపమును తొలగించిన ఆత్మవలె ధర్మజుడు ప్రకాశించెను. సూర్యునివలె ఊత్రంబిన్ని

ప్రకాశింపజేసెను. భీమాది సోదరులతో, దామోదరితో సభ నలంకరించెను వారిని చూచి అచటి సేవకులు పరుగువచ్చి ఇంచుమించుతో, శంకరుడో, నారాయణుడో సభకువచ్చి కూర్చుండిరని విన్నవించుట నూతనాంశము తిక్కన పంచపాండవులను పంచాగ్నులనెను. ఉత్తరునితో విరటుడు స్వయముగ తానై కదలి వచ్చినాడు. కుమారవ్యాసుని రసనలో పురోహిత ప్రధానసమేతముగ వచ్చినట్లున్నది ధర్మజుని సోదరులతోగూడి పంచముఖుడైన శివుడని కుమారవ్యాసుని వర్ణించెను వారిని కొందరు గుర్తించి కొందరు సురలోక పాలకులనిరి ఉత్తిరుడు ముందునకు వచ్చెను అర్జునుని, పాండవుల చందరను వరుసగ పరిచయ మొనర్చినాడు. విరటుడు తానుకలొనంగి వారికి సాష్టాంగ వడినాడు అపరాధములు పైచుమని వేడకొన్నాడు. సుదేష్టాదేవి ఉత్తిరతో వచ్చి ద్రౌపదికి తానుక లందించి సమస్కరించినది సకల ఎరివారము వారి ననుసరించినది తిక్కన ద్రౌపది సభకు రాలేదు కుమారవ్యాసుడు ధర్మజుని ప్రశ్నరాజ్ఞివలె ద్రౌపది వెల్లొందుచున్నదని స్పష్టము చేసెను

ధర్మజుని కూర్చుండుమని విరటుని కిట్టగ తిక్కన కూర్చుంపక మారముగ కూర్చుండెను. ధర్మజుడు వినయ రసభిషేకము చాలుననియు, తానుకలు పునరభిషేకమగుననియు కొరిపునిపై గల పగను, దండుకూత్రను ధర్మజుడు వాద్యముగ స్పృశించినాడు తిక్కన అనుసాదములో ఆ పలుకులు విరటుడు పల్కినాడు. విరటుడు తానై సాయము చేయవలెననుట ధర్మజు పాత్రమున కొక గాంధీర్యమును చేకూర్చుచున్నది.

వైవాహిక వర్తము :

ఈ పర్వమును తిక్కన కీ గద్యపద్యములలోను, కుమారవ్యాసుడు కీరి పట్టదులలోను నిర్వహించిరి. ఉత్తిరుడు అర్జునునికై

ఉత్తరము భార్యగనిత్తుపని పలికెను. అర్జునుడందుల కంగీకరింపక కోపలిగ స్వీకరింతునని తెల్పెను. వివాహసత్సయము కొరకు కృష్ణుని అభిమతము గైకొనవలెనని కుమారవ్యాసుడు ప్రశ్నేకముగ పేర్కొనెను. పాండవులు కృష్ణునకు వ్రాసి పంపినలేఖ, అతినిప్రత్యుత్తిరము, చారులకు చేసిన మర్యాద, ఉపస్థావ్య నగరనిర్మాణము, వాసుదేవుడు నబాంధవముగవచ్చుట, పట్టణము నలంకరించుట, కృష్ణుడు పురిమిను సమీపించుట, విరాటధర్మజుల ఎదుర్కొలు, ప్రయాణమున అలసినప్పిన కృష్ణునిగర్వరూపవర్ణనము, బంధువుల మన్నించినవిధము, వసుదేవుని దుఃఖము, కృష్ణునిగూర్చి వసుదేవుని కీర్తనము గను నార్హములు.

కృష్ణుడు సోదరుల అతిశయమునుగూర్చి ధర్మజుని పరామర్శింప అందుకు బదులుగ ధర్మజుడు 'నీవుదేహివి మేము నీ దేహతుల్యులము. దీనిలోమాకు గర్వపడు నవకాశమెక్కడిది?' అని ఆధ్యాత్మిక దృష్టితో ప్రత్యుత్తిర మిచ్చెను. ఇట సాయం సంధ్యా వర్ణనముకలదు అది కథలో కలిసిపోయినది పురచనులను వేరై హస్తాలు కృష్ణుని నగరప్రవేశ సమయమున అడ్డుకొనుట జరిగినది. కురుభూపాలుని ఓటమినిగూర్చి కృష్ణుడు ప్రసంగించినాడు. ఉత్తరా వివాహనిర్ణయము, భావికార్య నిరూపణము తిక్కనకంటె భిన్నముగ నిర్వహించెను.

ఉత్తరా వివాహమునకు శ్రీకృష్ణు డనుమతించినాడని ముహూర్తనిర్ణయము, మంగళవాద్య ఘోషము, అభిమన్యుశృంగారము, వేదోక్త విధానమున కన్యావరణము, జీలకఱ్ఱ బెల్లములను సిద్ధముచేయుట, పుణ్యాహ నిర్వహణము, మండపమునకు కన్యను తెచ్చుట, తలంబాళిలు సిద్ధముచేయుట, ఋషులు హోమము నిర్వహించుచుండ అగ్ని సాక్షిగ పాణిగ్రహణము చేయుట, ఉత్తర అభిమన్యుని వామభాగమున కూర్చుండుట, వదిలించువులు ముక్తైదువుల ఆశీర్వాదములు, వివాహమండప వర్ణనము, ఊరేగింపు, మరుసటి

వసంతములు, విరాటుపరణములిచ్చుట, బంధువుల వత్సవాహనములతో మన్నించుట, సత్యమును పాలించితిమని భావికాలమునదారి చూపుమని గడగు వీరనారాయణస్వామిని ప్రార్థించుట ఇవన్నియు కుమారవ్యాసుని దేశీయమగు రచనావిన్యాసములు

తిక్కన ఈ వివాహపర్వ ఘట్టమును శృంగార రసమునకు అటవట్టుగ దేశీయూచారములకు ప్రదర్శనముగ మలచినాడు మంజురము నలంకరించుట, పురోహితులు వైదిక, లౌకిక వస్తువులతో వేదికను పొలుపొందుచేయుట, పెండ్లికూతు నలంకరించుట, లగ్న వేళ ధర్మ తనయు విలిపించుట, అభిమన్యుడు సింగారిండుకొని శుద్రగృహి గూఢుడై పుణ్యాంగనా జనముతో, మంగళమూర్త్య నాదములతో, విప్రశ్రీర్వాడములతో, పందిమాగధ గాఢములతో చెలగుచు వాసుదేవ పురస్కరముగ విరటునింటికి వచ్చుట, శంఖ, జయఘంటా, పణవాది నాదములతో ఎదుర్కొలు, వధూవరులమధ్య తైరపట్టుట, విప్రవృద్ధ జనులు పుణ్యకర్మ పరంపరలు వడపుట, వధూవరులు అనోభ్యస్తము చూపుట కలుపుట, తలంబ్రాలు పోయించుట, పాణిగ్రహణము, ఏకాసనమున కూర్చుండట, హోమసమయమునగల్లు గాఢసంస్కరణలు, కర్పూరాది సుగంధ ద్రవ్యములు, మణి భూషణములు, గ్రాహిణి సుభద్రలకు అనుకూలభరిణముల నిప్పించుట, విరటు పరణమిచ్చుట, పుణ్యాంగనలచేత, సృత్తగీతములచేత రాజసూనుల విహారములచేత, బంధువులచేత, ఆనందోపేతుడైన పాండవుమారులచేత విరాటుని గృహము ప్రకాశించుట- తిక్కన పెనిగట్టుకొనిమూల భిన్నముగ తన సమకాలీన ప్రభావముతో చేసిన చక్కని దేశీయమైన వైవాహిక వర్ణనము పరమ రమణీయము

ఈవివాహము విరాటపర్వము మంగళాంత మగుటకు తోడ్పడినది విరాటపర్వమునొక నాటకముగ భావించినచో 'మంగళాదీని, మంగళమథాని, మంగళాంతాని శావాని' అన్న రీతిని విరాటుని కొల్వున నిర్విఘ్నముగ ప్రవేశించిన పాండవులు

కీచకసంహారముతో వృద్ధినిపొంది అభిమన్యుని వివాహముతో తేజస్వంతుడై రి.

ఉద్యోగపర్వ కథానిర్వహణము

ఉద్యోగ పర్వము కుమారవ్యాసుడు చెక్కుకొన్న అందమైన భక్తిమయ శిష్యము కన్నడ భక్తిసాహిత్యమున నుండు లక్ష్మీశునికెల్ల బసవనిచే మొదలై దానకూటముచే పరిభ్రష్టమై కుమారవ్యాసుని భారతిమున సాకారిముగ మానవ జీవితముతో కలసి నడచినది. తెలుగున బోతనాభూత్యుడు, హిందీలో తులసీదాసు, కన్నడమున కుమారవ్యాసుడు ఇట్టి సాహిత్యమును సృష్టించిరి. వారి రచనలు ఎంత ఆధ్యాత్మికములూ అంత భౌతికములు. ఉత్తమ మానవత్వమును ఎలుగైతిచాటిన కవులువారు ఆధ్యాత్మికత తప్పి సాకారమై మానవుల నావరించి పడిన ఎల్లుంగునో వ్రాయొగి కముగ ఉద్యోగపర్వమున కుంతి, విదుర, కర్ణ, భృతరాష్ట్ర, దుర్యోధి నాదుల జీవితములలో కుమారవ్యాసుడు చిత్రించి చూపినాడు. కుమారవ్యాసుని భౌతికమున కృష్ణకు సర్వతంత్రి స్వతంత్రతయ్యును మనుష్యుని జీవనస్వాయత్తితకు పెరుగువలకు భంగము రానియగు శక్తికీగ ఉద్యోగ పర్వము దైవమానవ సంబంధమును నిరూపించు ఒకరచనయ ప్రపంచముగ కుమారవ్యాసుడు నిర్వహించెను. యుద్ధిష్ఠిరుని పాదములకు నమస్కరించుచు అతడులేచిన లేచుచు, కూరుచున్న కూర్చుండుచు కృష్ణకు సమస్త వేదములును ఎవరిని వర్ణించుచు తనివితొక తమనాల్కలు ఎండిపోగా నుంగిపోయినవో అట్ట ఘనతను కూడ ప్రకృకుపెట్టి ధర్మజనియందు వినయము చూపెను

కృష్ణకు అభిమన్యుని వివాహోపంతరము సభనేర్పరచుట, పాండవుల గతిచరిత్రను స్మరించుట కుమారవ్యాసుడు సూక్ష్మముగ తీర్చివేసెను తిక్కనవానిని దీర్ఘముగవర్ణించెను పాండవులుపడ్డపాట్లు, భృతరాష్ట్రుని ఆలోచనలు యుద్ధమునకు దారిశీయుని తిక్కనవేర్కొ-

నెను. యూయూర్యూతము, వనవాసము, అజ్ఞాతవాసము యెవరాజ్య ప్రాప్తి అనునాలుగు మాటలతో కుమారవ్యాసుడు పాండువుల గతి చరిత్రను కృష్ణుని మాటలుగ నడుపినాడు.

దానికి వెంటనే ద్రుపదుడు 'కృష్ణుని బావయగు ధర్మజుని మానావమానముల భారము కృష్ణునిదేయనియు, హరణాధరణములు అతనికి తెలియుననియు, ఆయన పాదములు స్పృశించి చేయుమని యాజ్ఞాపించినపని చేయుటకు మాత్రమే తమకు తెలియుననియు' ఓలికెను ఈకథన విశేషము తిక్కనకంటె భిన్నము. తిక్కన భారతమున కృష్ణవాక్యము తరువాత బలరాముడు మాటాడును కృష్ణుడే రాయభారమును సూచించును. కుమారవ్యాసునిలో కృష్ణుని తరువాత ద్రుపదుడు మాటాడినాడు. రాయభారమును సూచించినది కూడ ద్రుపదుడే. పిమ్మట బలరాముడు మాటాడుట కలదు. తిక్కన బలరాముడు కృష్ణవాక్యమునకు పోషకముగ మాటాడి, కారవులు అధర్మపరులని నిందించుటకు వీలులేదని పల్కెను. కుమారచార్యుని బలరాముడు కృష్ణుని అభిప్రాయమునకు విరుద్ధముగ పల్కెను. యుధిష్ఠిరుడే మరల జూదమున గెలువవలసి యుండుననియు. సుయోధ నునితో తప్పిలేదనియు ఆతడు తెల్పినాడు వెంటనే సాత్యకి బలరాముని విమర్శించుచు పలికిన పలుకులు మూగుపట్టుదులలోకలవు. రాజ్యమును ధృతియులు బాణము కొననుండియే సాధింపవలెననియు, సామయు పనికిరాదనియు, యుద్ధముచేతనే అదిసాధ్యమనియు, శత్రువు శిరముపై సుఖముగాటి రాజ్యము నైకొనవలెననియు, ముఖమున మట్టిపూసికొని, దర్భలునైకొని, స్వస్తి వాచకములు పలుకుబ్రాహ్మణులవలె శత్రువులను రాజ్యము వేడుకొనరాదని నిశ్చయించి పలికెను. ఇవి కుమారవ్యాసుని మీరస పోషకవాక్యములు ఇచట తిక్కన సాత్యకి 'దైన్యము తక్కి దూత యుచితంబుగ . తత్ఫల మాతమర దెదిన' అనిపల్కిన పల్లులెంతయు సముచితములు, సందర్భోచితములు.

ద్రుపదుడు సాత్యకితో ఏకీభవించుచు రాయగారమును పంపుటను సూచించినాడు.

కృష్ణుడు సేనా సమీకరణము సూచించెను తిక్కనలో మొదట ద్రుపదుడే సేనా సమీకరణము సూచించెను అవసరము వెంటడి తమ్ము పిలిపించుకొనుమనియు, పెళ్ళికనివచ్చిన తాను వెడలి పోవుచుంటి ననియు కలికే పాండవులను, ద్రోపదిని, అభిమన్యుని, సుభద్రను వీడ్కొనిదనెను. ద్రుపద విరాటులకు బుద్ధిమంతులగు దూతను కొరవ సభకు పంపవలెననియు, నిద్రాహారములలో పాండవుల విషయమున మిక్కిలి జాగరూకులై యుండవలెననియు, వారితో ఎల్లప్పుడును జతగూడి యుండవలెననియు, ఎక్కువ తక్కువలను మానరాదనియు చెప్పి కృష్ణుడు సపరివారముగ ద్వారకకు బయలుదేరెను మరల దుర్యోధనాదులతో పాండవులు వ్యవహారమున చిక్కుకొనరాదని కృష్ణుని తలంపు. అతడు సామ్యునితో యుద్ధసూడ బోయినపుడు శత్రుని కపట దూతమున రాజ్యము నవహరించి అడవులకు వెడలుకట్లు చేసెనుగదా! అంతకు పూర్వము వారణావతమున తన పరోక్షమున కూత్యాప్రయత్నము జరిగినదికదా! తిక్కన కృష్ణుడు బలదేవాదులతో ద్వారకకుమరలిపోవుచు ద్రుపదునిపై కార్యభారము నుంచెను. అతని వాక్యమును భీష్ముడు, ద్రోణుడు, ధృతరాష్ట్రుడు మన్నింతురని తెల్పెను.

పాండవుల ఆజ్ఞపై సేనా సమీకరణమునకు దూతలు బయలుదేరిరి అ రీతిగనే ద్రుపద పురోహితుడును పాండవుల రాజ్య భాగముకొరకు రాయగార మేగినాడు. ఉభయపక్షములను చేరుటకు సైన్యములు రాదొడగినవి. అవి కొరవ పాండవ కటకములకు వేర్వేరుగ పోయినవి. ఎవరెవరి కెంత సైన్యము చేరినది? ఏదేశ సైన్యములు వచ్చి చేరినవి? కుమారవ్యాసుడు పేర్కొనలేదు సైన్యములు విడియుటకు స్థలముచాలలేదట. ఇంతమాత్రమే తెలిపి కుమార

వ్యాసుడు మిన్న కుండెను తిరిగి పదునొకండువ సంధిలో పై న్య విషయముల నేకగుపు పెట్టినాడు

తిక్కన పాండవ పక్షమున సాత్యకి ఒక అక్షాహిణి పై న్య ముతోను, ధృష్టకేతుడు, జరాసంధ నందనుడు చెరొక అక్షాహిణి బలముతోను, కేకయ పతులు ఒక అక్షాహిణితోను, ద్రుపదు డొక అక్షాహిణితోను, శుత్యునాథుడొక అక్షాహిణితోను, పాండ్వ విభుగు మొదలైన రాజులు ఒక అక్షాహిణితోను మొత్తము ఏడక్షాహిణుల పై న్యము వచ్చి చేరినట్లు పేర్కొనెను

కొరవ పక్షమున భగదత్తుడు ఒక అక్షాహిణితోను, కల్కుడొక అక్షాహిణితోను, కాంభోజ రాజైన సిదక్షిణు డొక అక్షాహిణితోను, జయద్రథ ధ్రుములులైన సింధుసావీర పతులు ఒక అక్షాహిణితోను వచ్చి చేరిరి పలుదెసల నుండి వచ్చిన రాజులు మూడక్షాహిణులతోను, అవంతిశ్వరులగు విండాను విందులు చెఱియొక అక్షాహిణితోను, మాహిష్మతి రాజు, యాదపుడగు శృతవర్మ ఒక్కొక్క అక్షాహిణితోను వచ్చిరి మొత్తము కొరవపక్షము పదునొకండుక్షాహిణుల పై న్య మేర్పడెను

ఇటు తిక్కన వచ్చిన ముయ్యలలో సాత్యకి “బాహుబల గర్వ నిర్వహణ విద్యాప్రాప్తి సంయాధుడు”ట మత్స్యనాథుడు “చిందముల మోత పగతుర జెందంబుల తోడి దిక్తనంధులు అందండు పగులగొట్టు = రూగితో వచ్చినాడు”ట. అతడు కుంతీనందనులకు తోడట ఇదట విరటుని సేనా నామధ్యమును తిక్కన చక్కగ చిత్రించెను. అట్లే పాండవులది “కూరాహమ సంకీర్ణా వినోదమట” కొరవగేనకు తిక్కన ఈ ఘట్టమున విశేషణములను వేయలేదు. పదునొకండుక్షాహిణుల పేర్కొనెనేగాని, పాండవులపై న్యమునకుగల యంతాసాహము వారియందు వర్తింపబడలేదు.

దుగ్రీపదపురోహితుని రాయబారము :

ఈ రాయబారమును కుమారవ్యాసుడు “ఒకనాడు ఆటో చనజేసి సంకషముతో కారవుని రాజధానికి పురోహితుని బంపినాడు” అని సంగ్రహముగ తెల్పెను అట్లే కురుసభలోని మాటలను “విపుల మతితో తావచ్చిన రాజకార్యమును మాటాశినాడు” అని ఒక్క ముక్కలో చెప్పెను కృపణత్వముతో కారవుడు గురు, కృప, భీష్ములమాట నంగీకరింపక చపలుపై వ కర్ణునిగూడి యుద్ధమును నిశ్చయించినాడు రాయబార ఫలితము వెంటనే తేలిపోయినది ఈ రాయబారమున కౌరిపుల మన స్తత్వము పాండవులకు ప్రకాశమానమైనది. అంతియేగాక పరోక్షముగ సంజయు, కృష్ణుల రాయబారములకు కారణమైనది పురోహితుని పంపుట భారతీయ సంగ్రహాయము శుభము ఉభయపక్షములకు కావలెనని కృష్ణ, దుగ్రీపదులు పలుకుట వారి మహోదార దృష్టిని చాటుచున్నది అది విఫలమగుట జై శేచ్ఛ గంధికై, రాజ్యభాగమునకై సామమునవలంబించిన పాండవుల మంచి తనము నిది చాటుచున్నది

కుమారవ్యాసుడు ఒకటిన్నర పట్నదులలో ముగించిన పురోహితుని రాయబారమును తిక్కన విపులముగ వర్ణించెను పురోహితుడు సభలో పల్కిన పల్కులతో భీష్మజేకీభవించెను ‘కర్ణుడు కనలుట, భీష్ముడతనితో వాదించుట, ధృతరాష్ట్రజాతని వారించుట, రాయబారినొకరిని పంపుదుననుట, భూషణాంబరములతో పురోహితుని సత్కరించి పంపుట అను విషయములతో రాయబారము నవచినది ఈ సందర్భమున పురోహితు డర్జునునిగూర్చి తెలుపుచు “భరణమున గాండీపిని మార్చొందుననుట కొంఠ గని తగరు తాకబోవుట గా నర్థించి “అతని భూరి భుజబలము, శరవిద్యా కౌశలము. పండితై బవరముచేసిన హరుడు యెఱుంగువ”ని చెప్పెను. పాండవుల పక్షమున కృష్ణుని ఉనికిని గూర్చి తెలుపుచు “వివిధోపాయ పరాయణుడును,

రిపుద్వోర్వీర్యావహరణియా ప్రవీణోద్వోగుడు, మంత్రలక్షణ కళా పావీణ్యగగ్నాదు, ధైర్య వివేకాది గుణోత్తరుండు, అఖిల విద్యా జాల సంవేది" అని పర్ణించెను

విరాటమున భీమార్జునులకు ఉద్వోగమున కృష్ణునకు ప్రాముఖ్యమియబడినది కృష్ణునకు దుష్ప్రపద పురోహిత రాయబారము నాటికే గణ్యమైన వరిత్రయున్నది. అప్పటికాయన రాజసూయయాగము చేయించినాడు జరాసంధుని చంపించియున్నాడు బాల్యమూదిగ ఎన్నియో దుష్టకర్తును మట్టుబెట్టినాడు. ద్రావిడికి అక్షయవస్త్ర మిచ్చుటచేతను, దుర్వాసుని గర్వమణచుట, కంస, నాశ్వ, కాలయవన, శిశుపాలాది వీరులను దునుముట చేతను, బాంశవదహనాది కృత్యములు చేయించుట చేతను. గంధమాదిన, పుష్కర, ప్రభాసరీధి, బదరీవన, సరస్వతీ ప్రాంతముల కఠోర తపస్సుల నాచరించుటచేతను, రుక్మిణీ సహితముగ బ్రహ్మచర్యము బూని శీతనగముపై తపమొనర్చి చక్రాయుధము పొందుటచేతను, సాందీపనికత విద్యాభ్యాసము చేయుటచేతను అతడు లోక ప్రసిద్ధుడై యుండెను

కృష్ణసారథ్య స్వీకారము :

ఈ ఘట్టమును తిక్తన ముప్పది పద్యములలోను, కుమార బ్యాసుడు తిరువదితొమ్మిది పట్టడులలోను నిర్వహించిరి. కృష్ణ ప్రమేయముగల ఘట్టమగుటచే కుమారవ్యాసుడు పెంచి విపులముగా వ్రాసెను. ఇది తిక్తన రచనముకంటె భిన్నము. సేనలుచేటుటచూచి దుర్యోధనుని రహస్యముగ కృష్ణుని లోబరచుకొనవలెనని బ్యారకా పురమునకు పోయెను. దానిని చూచుటవలన వినిన యమసూక్ష్మడు బెడరి అర్జునుని బ్యారకకు పంపెను. మార్గమున కుమారవ్యాసుని ప్రకృతి పర్లనమును సుందరముగా గావించెను. పశు పక్ష్యాదులు,

సముద్రము పెర్లింపబడినది. ద్వారకానగరమును ఆధ్యాత్మిక దృష్టితో
వర్ణించెను కృష్ణుని నిద్ర వర్ణింపబడినది. తిక్కన భారతిమున నుయో
ధనుఁడు తొలుత కృష్ణుని చేరబోయెననియుండ కుమారవ్యాసుడు
అట్లునుచో మొగుట కౌశ్యసని వాసెను కృష్ణుడు దుర్యోధనార్జునులను
హంతుటలోను, మర్కాద చేయుటలోను, దుర్యోధనుఁడు విషయ
నివేదన చేయుటలోను కృష్ణుడు వారికి సంచనిగూర్చి యున్నదేశిం
చుటలోను, సుయోధనుఁడు వినిగిఁగొనుటలోను, సేనావిభాగము
చేయుటలోను, అర్జునుఁడు సేనను నిరాకరించుటలోను, దుర్యోధనుఁడు
పాండవ పక్షపాతమునుగూర్చి కృష్ణునితో పరుషముగా మాటాడుట
లోను, కృష్ణుడు తన పరాక్రమము తగ్గిపోయినదనుటలోను,
యుద్ధము చేయుని తన్నేల కోరుకొంటివని అడుగుటలోను, అర్జునుని
ప్రత్యర్థిత్వములోను తిక్కనకంటె భిన్నమై సంపూర్ణముగ కృష్ణ
పాఠనిష్ఠునిను బోధించినది

ఈ ఘోషము కృష్ణప్రతేయము కలది. ప్రతేయము
లేకున్నను ఏదోయొక నెపమున అవకాశము కలిగించుకొనియైనను
కృష్ణుని కీర్తిండు కుమారవ్యాసుఁడు ఇట్టి సందర్భములలో స్వతిం
త్రించుట అతిశయోక్తి కానేరదు అర్జునుడు ద్వారకకు పోవును
సూచిన ప్రకృతి దృశ్యములు పరమాత్ముని సన్నిధి కెగునట్టి
భక్తుఁడు చూచునట్టివి ద్వారకానగర వర్ణనయు భక్తుని పారవశ్య
మును సూచించును. “ఆ ద్వారక గురు నారాయణ పరాయణుని
నెలపు, పరతర ప్రదేశము, మురహరుఁడు నెలసిన తావు, ముక్తి ల
ద్వారకయందు కరితిలామలకము, తాపసుల నుజ్జీవిండు స్థలము,
జనన మరణములు జీవుల విడిచిపోవు స్థలము” ఇత్యాదిగ వర్ణించెను

(శ్రీకృష్ణుని నిదురనుగూర్చి “అగధరుఁడు నిద్రాంగనకెలిలో
నున్నాఁడు సొగసు మిగులునట్లు బరగా తెరిచిన కనులు చక్కగా
సమర్థించిన నుషుప్తి బిగువున భ్రాంకియోగముని ప్రకాశించు
చుండెను” అని వాసెను.

అర్జునుడే మొదట కృష్ణ సాహాయ్యమునకు పోయినాడని చెప్పుట, కొండిక గావున అర్జునుడే మొదట కోరుకొనవలెననుమాట విడచుట, సైన్యవిభాగము కృష్ణునిచే చేయించుట, యుద్ధము చేయువారిలో బలరాముని పేర్కొనుట తిక్కన పేర్కొననివి కుమారవ్యాసుడు కల్పించుకొన్నవి. 'సైన్యమును తాను సాకలేననియు, రాజ్యవిహానుడనై యవపుల పడియుంటినినియు, పేలకు బలమైన కృష్ణుడు తనకు చాలుననియు' పలుకుట కూడ విలక్షణము. కుమారవ్యాసుని అర్జునుడు తిక్కనవలె గాంధీర్యము పాటించలేదు. దుర్యోధనాద్వైతములు వచ్చినపుడు వారికి తాంబూలము లిచ్చుట, కుకలాదిక మడుగుట వర్ణించి నాటిలోకాచారమును ప్రతిబింబింపజేసెను వారిదువురి మాటలు విని యుద్ధము వలదని, రాజ్యముకొరకు పోరాడిన అపరీర్తి కలుగునని స్నేహముగ నుండుట మేలని అది అందరకు శ్రేయోదాయకమని దుర్మార్గుల కూటలకు లొంగి ఉండేకించి యుద్ధమునకు దిగినచో కష్టపడువారు కుదుపాండవులేయని ప్రబోధించెను ఈ ధర్మబోధ కుమారవ్యాసుని స్వతంత్రచనము కుమారవ్యాసుని భారతమునకు కథానాయకుడు కృష్ణుడగుటచే అతని దృష్టిలో ధర్మబోధ చేయగల అధికారము కృష్ణునకే గలదు

పాండవ పక్షపాతము నాపాపించిన దుర్యోధనునితో తన పూర్వి వికృతిములను వరుసగ చెప్పి ప్రత్యుత్తము యాచన బలము లెదిని తాను భోజన పండితుడనే అనిపలుకుట రసమయ నన్ని వేళము, కుమారవ్యాసుని కృష్ణుడు సర్వతంత్ర స్వతంత్రుడయ్యును మనుష్యులవనపోషణకు, పెరుగుదలకు భంగము రానీయడు అర్జునుడు తిన్న కోరుకొనుట కత్తిని పారవైచి పిరను పట్టుకొన్నట్లున్నదని కృష్ణుడు పలికెను అతని పోదరులు కోపవచనపోరని అనుమానము లేకైత్తిం చెను అర్జునుడు 'శిష్యుడనైన నాకడ ఇంద్రిజాలము వలదు మీతో నాకనుభవమున్నది నా పోదరులును మీ మహిమ సరిగినవారు' అని

నిష్కర్షగ పుకెను ఇది భక్తునికి స్వామిపైగల ప్రత్యయము సారథిగ నుండి తన్ను కాపాడుమని హరిపాదపీఠికెరగినాడు. భృత్య వర్గముపై ఆయన కరుణ బలిచక్రవర్తికి ద్వారపాలకుడగుటలోను, క్రిడికి సారచి నుగుటలోను ఉన్నదని కుమారవ్యాసుడు తన ఆరాధ్య దైవమైన గురు నీరసారాయణన్వామి కభీషము కల్పించి చెప్పిన

ఈ కథా ఘట్టమును పాశ్రీరంభించుచు తిక్కన సకలరాసులకు దూతలను పంపిసట్లుగ గోపాలదేవుని పాలికి దూతినపంపుట పాడి గాదని విచారించి రారాజు తానే కొలదిమంది పరివారము తోవేరింపు పయనంబుల బెళ్ళినాడు కృష్ణుడు నిదురించుచుండ దుర్యోధనుడ శిరము కడను, అర్జునుడు పాదముల కడను కూర్చుండిరి కృష్ణుని మేల్కొని వారి ప్రయత్నముల విని కెరగు నేర్పరిచెను ముందు అర్జునుడు, మిగిలినది దుర్యోధనుడు కొరుకొనిరి కృష్ణుని కోరుకొనుటను అర్జునుడు సమర్థించుకొనెను. ఈ ఘట్టమునందలి దుర్యోధనార్థులు మార్గాములు ప్రవృత్తి నివృత్తుల నుద్దేశించినవి

ఈ ఘట్టమున కృష్ణుని చెంత దుర్యోధనుడన్నంత సీపును అర్జునుడు మాటాడడు అతడు మెలిని తరుచాత కృష్ణునిచే ప్రసించి బగి అర్జునుడాడివ మాటలలో ఆతని భీరత, గాంభీర్యము, కృష్ణునియొగల విషయము ప్రకటింపగినవి విమ్మట కృష్ణుడు కార్యాలోచనము నకై యుధిష్ఠిరుని చేరజోయెను

సంజయుని రాయబారము :

కుమారవ్యాసుని భారతమున దుర్యోధనుడే సంజయుని పిలిపించి ధర్మజుని చెంతకు పంపుచు ద్రుపద పురోహితుని మూలమున ధర్మజుడు రాజ్యభాగము కోరుట కెల్లినననియు, ఆ భాగము రణమున అనిధారతో నీయబడుననియు, ఊరక పంచియిమ్మట ధృతిముకాదని సందేశమును పంపెను ఇటు తిక్కన భారతమున ధృతిరాష్ట్రుడు సంజయుని రావించి పాండవుల పరాక్రమమును వరుసగ వర్ణించుచు చివర

“పరమేశ్వరునకు నే నహింసరాని ధర్మపుత్రుని కోపమునకుఁ దలకవలదె” అనినాఁడు ప్రథమాశ్వాసమున సంజయుని రాయబార ఖుట్టిముసల గల మూడు వచనములు ధృతిరాష్ట్రుని కపటవర్తనమును ద్రక్షకించు నాయువుపట్లు చిట్టచివర “శాంతిప్రకారమున కార్యము నడపిరిమ్ము ఒక్కటియై మనుటయొడగూర్చిరమ్ము రథమెక్కి పొమ్ము” అనెను. దీనివలన ధృతరాష్ట్ర సందేశము శుక్రప్రియములు హస్త్యహస్తములునైనది

కుమారవ్యాసుని సంజయుడు రాయబారిగ బయలుదేరి ఉపస్థావ్యముననున్న ధర్మజునిచేరెను సంక్షేపకారుడగు కుమారవ్యాసుడు ఇట నాలుగున్నర షట్పదులలో వాసుదేవునిమొదలుకొని ధర్మరాజు సభలోని వారినందఱను పటపగ వర్ణించెను. పాండవులకు రాజ్యవైభవము లేనన్నను అతని సభావైభవమున కేమియు కొదువలేదని చాటుటకై ఈ సభా వర్ణననుకొవలయును ద్వాదశపర్వము లటపి పార్థివము లందుండినను నళిన నాథుని దయతో పాండవులకదృష్టము పార్థివించినదని కృష్ణ ప్రభావమును మనసున కొనియాడెను ఇది తిక్తనలో లేనిది సంజయుడు ధృతరాష్ట్రుంపిన కాన్కలించెను. ధర్మరాజు బంధువుల క్షేమమునుగూర్చి ప్రశ్నించెను సంజయుడు స్రుత్యుత్తరమిచ్చెను. ధర్మరాజు నస్త్వమధృతరాష్ట్రునిటుపై తన పుత్రుల మించిపోజలడని పల్కెను శ్రీకృష్ణుని రాయబారు సందేశము వినుకొనునెను సంజయుడు కి షట్పదులలో దానిని విని పించెను. “రాజ్యము వేడుట సుక్షుత్రియ ధర్మముకాదు. పాండు సుత్రుల జననమువఱకున్న వారువేడుచున్నారు ఏమిచేయవచ్చును యమ నందనునకు మొదట బ్రహ్మచర్యము, పెండ్లికి పిమ్మట వనవాసము అనెడి నానప్రథమము జరిగినది ఇక అతనికి మిగిలినది సన్యాసము భీష్మాదులు గర్వమున ఉబ్బియున్నారు లోలోన పైరము నాటిపెంచు కృష్ణుడే వారికి శత్రువు మిగిలినవారు విరాటప్రపదులు

వారుతమంత 'తా ము దూరమై పోగలరు ధర్మజ్ఞునకుపాట్లు తప్పవు' అని కురుపతి సందేశమును సంజయుడు సభలో వినిపించెను

తిక్కన సంజయుడు శాంతిసందేశమును వైకొని ధర్మజ్ఞుని కడకు వచ్చెను. జ్ఞేయసమాచారము లడిగిన సంజయుడు ధర్మజ్ఞుని ప్రత్యుత్తరములోని కరకుదనము చవిచూచెను అంతట నాతడు సుయోధనుని తప్పిదములనుచెప్పి, 'నుడుగుచీర యందు మసిదాకీనట్లు కులములో వానివలన వచ్చిన మచ్చను పోగొట్టు కార్యనిపుణ హృదయుడు ధర్మరాజుని, శాంతియే అనుష్ఠేయమని, కోపముడుగు మ'ని ప్రార్థించెను రాజ్యభాగము లేక సంధి దుస్సాధమని ధర్మజ్ఞుడు పలుక సంజయుడు యుద్ధముపలన నెట్లములను పేర్కొని రాజ్యభాగ మీయకున్నను ధర్మజ్ఞుడు యుద్ధముచేయుట తగని బోధించెను అంతట ధర్మజ్ఞుడు తాను కృష్ణుని ఆజ్ఞనువర్తిగ నుండునని పత్కెను. శ్రీకృష్ణుడు పాండవులకు జరిగిన అన్యాయములను వివరించి కౌరవుని చంపుట పాండవులకు ధర్మమని నిర్ణయించెను. సంధికై ధృతరాష్ట్రుని సభకు తానే వచ్చుచుంటినని పత్కెను

కుమారవ్యాసుని భారతమున సంజయుని సందేశము వినిన వెంటనే సభలో భీముడు విజృంభించినాడు 'సుయోధనునిచీల్చి శాకి నులు రక్తముతో వసంతమాడునట్లు చేయుదు' ననెను పిమ్మట 'సుయోధనుని కులమును దిక్కుదిక్కులకు బలివేయుదు'మని ఘటోత్కచుడు, అభిమన్యుడు, సాత్వికీ పటుశౌర్యమున పలుకుదురు. 'పండ్లు రాల్చివేయుదుము. కత్తువుల చర్మము ఒలిచివేయుదుము శూలమున పేీవులు లాగివైతుము' అని ఆశిరధులు నిలిచిరి ఇది యంతయు తిక్కన పేర్కొనని కుమారవ్యాసుని ఆవేశపూరిత స్వతంత్ర నిర్వహణము.

ధర్మజ్ఞుడు తమకు వపవాసిము పెక్కేండ్లనుభవమై కలత చెందించెననియు, ఇట్టి సందేశములతో ఒరగునదేమియు లేదనియు

సంజయుడు దూతగాన ఆతడు చేయగలిగిన దేమియు లేదనియు శాంత పఱచినాడు. సంజయుని విడిదికివంపి మరునాడు కృష్ణార్జునులతో వివేక వంశమైన మాటలచే ఆతని ప్రభోదించి అర్హమైన మర్యాదలతో వీడ్కో-ల్పెను.

ఈ సంజయు రాయబారము ఉద్యోగపర్వమున అతిమ ఖర్చుమైన విభాగము. సంజయు సుదేశానంతరము ప్రజాగర, సనత్కుజాతి, యానసంధి పర్వములు చక్కగా పోషింపబడినవి ధర్మజునిర్దేశమున తిక్కన శ్రీకృష్ణుడు చేసిన గంభీరోపన్యాసము గతించిన కథను ఆకళింపకు తెచ్చినది.

“ఏసీపక్షై వచ్చెద దానొప్పుదలంచె నొండె దప్పుగ దలచెన్ దానన నగజెద మేమమ్మా నవ నాధునకు జెప్పు మామత మెల్లన్” అను కృష్ణుని మాటలు యానసంధి పర్వమునకు, భగవద్భాషణ పర్వమునకు బీజపాత్రయములై యున్నవి. అయిదూర్భిచ్చినను సంతికి సమృద్ధిమే యనుట ధర్మజప్రతిపాదనము. శ్రీకృష్ణుని భాషణమున రోషమయి మహాతరువుగ దుర్యోధనుడును, తత్సహాయులును, ధర్మమయ మహాతరువుగ ధర్మజుడును, తదనుయాయులును వర్ణితులు.

కృష్ణరాయబార పూర్వరంగము :

ఈ ఘట్టమును తొంబదితొమ్మిది గద్యపద్యములుగ తిక్కనయు, ముప్పది షట్పదులలో కుమారివ్యాసుని నిర్వహించిరి.

సంజయుడు రాయబారమునకై వచ్చి పెళ్ళిన పిమ్మట ధర్మజుడు కర్తవ్యమునుగూర్చి అంగీంచుచు లక్ష్మీలోలునితో ధార్తరాష్ట్రుల మూర్ఖత్వమునుగూర్చి వ్యాఖ్యానించుచు సంతయో, సమరమో నిర్ణయింపుమనగ కృష్ణుడు నిర్ణయము ధర్మరాజునకే వదలెను.

తిక్కన కృష్ణరాయబారమునకు తిలకప్రాయముగ ‘ఆపద గవంజెట్టగ, నోపి శుభంజైన దాని నొడగూర్చును మాకీ పుట్టువు

నకు బొండుత్సాహాలుడు నిన్ను చూపి వనియె మహాత్మా" అని కృష్ణుని శరణువేడెను రాజ్యావసరమునుగూర్చి తెలుపుచు 'సిరినాకే లందునే గ్రాసవాసో చైన్యంబులువచ్చు నాలరయు సీచుట్టాలకున్' అని ధార్మికముగ పల్కినాడు. పగ, దాని పరిణామమును గూర్చి తిక్కన ధర్మజుడు వర్ణించినట్లు కుమారవ్యాసుని ధర్మజుడు వర్ణింప లేదు తిక్కన ధర్మజుడు ఐదూళ్ళను కోరనేగాని నాలుగూళ్ళ పేరులను మాత్రమే తెలిపెను. కుమారవ్యాసుడు ఐదుపేరులను గూడ పేర్కొనెను.

కుమారవ్యాసుని ధర్మజుడు ఉచితానుచితములను తెలిసి నిర్ణయించుకొని కృష్ణునకే గలదనియు, కృష్ణుని అధీనములోనే వారి అభ్యుదయము కలదనివలకగ, తిక్కనయు ధర్మజునిచే మమ్మెఱుగుదె దిరి నెఱుగుదు పొమ్మెవ్వడ శేను సీకు బుద్ధులు సెప్పన్' అని పలికించెను ధర్మజునిమాటకు మురాంతకుడు బెడరినాడట, అతని అవతార కార్యమైన భూభార పరిహారము నెరవేరదని తనలో భావించుట కుమారవ్యాసుని నూతన నిర్మాణము. ఇందు కావ్యనిర్మాణ పరమార్థము నిశ్చయపరచినది. భూదేవి ప్రార్థింపగా, భూభార హారార్థము యదువంశము నందవతరించిన కృష్ణుడు ఈకావ్యమునకు నాయకుడై యున్నాడు అతని ఉద్దేశము దుష్టశిక్షణ, శిష్టరక్షణ. తదనుకూలముగ భారతయుద్ధము ఘట్టి చేయదలచినాడు కృష్ణుడు. ధర్మజుని వాక్యము శాంత సమన్వితమగుటతో అనురూపి ఉలికిపడె నని వ్రాయుటలో ఎంతేని ఔచిత్యము కలదు.

తిక్కన కృష్ణుడు కౌరవుల దుష్టయములు ఏకరువు పెట్టి ధర్మజుని యుద్ధమునకు ప్రేరేపించును కుమారవ్యాసునిలో దుర్యోధనుని మాత్రమే పేర్కొనినట్లు గలదు చావెయియును, పంచపాండవులును తమసందేశములను కృష్ణుని ముఖమున కౌరవసభకు తెలియ జేసిరి సభలో వానిదేవ సందేశమునకు వీరిమాటలు పోషకములై యొప్పినవి తిక్కనలో ఈ సన్నివేశమున అద్యంతము చావది

యన్నిది కుమారవ్యాసుడు ద్రౌపదిని అంతః పురమునుండి విలిపించి నాడు ప్రతీకూరి చెంతనే ద్రౌపది పాండవుల సంగి ప్రయత్నిమును నిరసించుట ఆమె ప్రకృతిలోని స్తీర్ణతను సూచించుచున్నది

భీముడు సంగి కోరినపుడు కృష్ణజాతని యుద్ధోన్ముఖుని చేయుటకు హాలాహలము సుధారసమయ్యెనని, వజ్రమునకు సామ్యుత కల్గినదనియు, అగ్ని చల్లబడిన దనియు ఎగతాళి చేసెను దానికి శ్రీ క్రియగ భీముడుచేసిన సంభాషణమేమియు లేదు తిక్కనలో సమీర కుమారుని తీవ్రవిజృంభణము, కృష్ణజాతని నమచిత్పిని చేయుట గలదు అట్లునునివాక్యమున పైవమానుష చర్యలను గూర్చిన విశేష ప్రస్తావన తిక్కన గావించెను కుమారవ్యాసునిలో కృష్ణసంగి మతానుసారమున నశించుకొందునని మాత్రమే కలదు నకులుని వాక్యము తిక్కన విపులముగ దర్శించెను. కుమారవ్యాసునిగు డేభయ రాజకులమాలను రక్షింపుమని ఒకేనాక్యమును పలికించినాడు. తిక్కన సహదేవుని ప్రతిపాదనము రాజనీతి భాసురము. ద్రౌపది వాక్యము లారంభమగుటకు పూర్వము కుమారవ్యాసుడు ఆమెపల్లకి దిగిన విధము కావ్యరీతిలో 'మెఱువతో' గూడిన మేఘమువలెనున్న దని ఉపమించెను ఆమెవచ్చుటతోడనే భీమునితో ముఖాముఖ సంభాషణచేయుట నూతన నిర్మాణము కుమారవ్యాసునిలో ద్రౌప దిని కృష్ణుడుకాక తొలుత భీముడోదార్పినాగు తిక్కనలో కృష్ణుని వాక్యముతో భీముడు సంస్థితను ప్రకటింపగ కుమారవ్యాసునిలో ద్రౌపదివాక్యములాతని ప్రేరేపనవి ధర్మజవి అభిప్రాయమును ద్వేషించితినిని భీముడు స్పష్టముగ ప్రకటించుట ఇందుగలదు. అగ్ర జాని ఆజ్ఞమీరితినుట- ఆవేశపూరితముగ నున్నది. 'అన్న ఆజ్ఞ దాటితిని'ని తిక్కన భీముడు వాచ్యముగ చెప్పడు.

ఈ ఘట్టమున ద్రౌపదికోపము మిక్కిలి ఆవేశమును సూచించుచు కీచకవధ ఘట్టమును తలపించుచున్నది. కావ్యనాయకు డైన శ్రీకృష్ణు నవతార ప్రయోజనమందు ప్రతిపాదించబడినది.

హస్తినాపురికి కృష్ణుని రథము కదలునపుడు తిక్కన¹ భీముడును, ద్రావదియును మాటాడలేడు కుమారవ్యాసునిలో వారిరువురే మాటాడిరి ఇట ఆవేశపూరితరచన, ఆవేశపూరిత సాత్రలు చక్కగా ధ్వనించును కృష్ణుడు వారిఅంతర్యమున కనుగుణముగ నడచుకొందు నని ప్రతిని చేసెను ఇట ద్రావదిచేసిన కృష్ణప్రశంస కుమారవ్యాసుని భక్త్యావేశపూరిత కథనమును ధ్వనించుచున్నది చ్ఛాపర జంగమ ములను సీతే ప్రేరకము. సమస్తము ప్రేరేపించి నడపించు వాడవు సీతే వారి అంతర్భావమును సంధికార్యమున దృఢపఱుపరాదు అని ప్రార్థించినది ధర్మజుని వాక్యమున గోపనము చెందిన పాండు ప్రతీకారవాంఛ, కృష్ణుడు తిలచిన ధూభార పరిహరణము అను విషయములు సహదేవ కథనముతోను, ద్రావదీ ప్రేరేత భీమప్రతిజ్ఞా కరణముతోను, కృష్ణ ప్రతిజ్ఞతోను స్ఫురణచెంది ఈ కథాసన్నివేశము రిమ్యుతర మగుచున్నది

ఈ ఘట్టమున భవితవ్యము అవ్యక్తమైయున్నది. అవ్యక్తమైన కృష్ణున కదివ్యక్తము. ఉపాధిబద్ధమైన కర్మానుసారముగ నడుచు జీవుని మనఃస్థితికిది ప్రతిబింబము అవ్యక్తముగనున్న మనస్సునందలి సంకటమే ధృఢజనికొండేర్పడినది. అతడు పాట్టిక ప్రకృతికలవాడగుటచే అపకీర్తికి నొరచి సంధిని ప్రేరేపించుచున్నాడు చివరకు గీతాబోధనమున అర్జునునివలె 'కరిష్యే వచనంతవ' అనుస్థితికి వచ్చినాడు తీవ్రప్రకృతిగల ద్రావది, భీమ, సహదేవులు అవ్యక్తమైన మనస్సునకు ఉద్బేగమును ఫలితముగ బొందినాడు అందువలన రథముకదలునపుడు శత్రువులతో కలహము ప్రేరేపించుచుని భీముడును, ధర్మరాజు వాక్యమును రాయబార సమయమున దృఢపఱుపరాదని ద్రావదియు వ్యక్తపరిచిరి ఇట్లు భారతము స్ఫురణ గోపనములతో వ్యక్తావ్యక్త సంఘర్షణములతో రసవత్తమైన మగుచున్నది

ద్రావదీ దుఃఖమునుచూచి భీముడొక కళయ మిచ్చుట పూర్వసభావర్వ కథను వ్యక్తమొనర్చుచు తిక్కన కథనమునభేదిల్లి

నది సంజయుని రాయబారమునకు పిమ్మట అవ్యక్తస్థితిలో నున్న భృజని మనస్తత్వము చిత్రించుటకు కుమారవ్యాసుడు తెల్పిన మూడునాలుగు పట్టుదులు అతని భాషాంతరీకరణ పటుత్వమును వ్యక్తపరుచు చున్నది పాండవుల సాయములేకున్నను తన తండ్రితోను, సోదరులతోను, ఉపపాండవులతోను, అభిమన్యు ఘటోత్కచులతోను కారవులపై పగసాధించునని ద్రాపది చెప్పటం తిక్కన గ్రహింపలేదు భీముడు సంధికిచ్చ గించెననియు, బహుమతియు నంగీకరించె ననియు, పరాక్రమము నీటగలిపెననియు, దుర్యోధను నభిమానించెననియు, తశీకులమును సరకమునకు దించెననియు ద్రాపది పలుకుట శ్రీకృష్ణుని యాక్షేపణము కంటెను తీవ్రతరమైన తాకిడిగ నున్నది సుర నరోరగులలో పాండవులను మించినవా రెవ్వరును లేరనియు, ఒక అబలా వ్యవహారమున కర్తవ్యచ్యుతి జెంది అపకీర్తికి గురికావలదని ద్రాపది పలుకుట భీమునకు కర్తవ్యవదేశము చేయుట యైనది.

కృష్ణప్రధానము :

రాయబారమునకై పాండవులకడనుండి సందేశమునందుకొని కురుసభకు కృష్ణుడు బయలుదేరుటకు ధర్మజు యనుమతించినాడు. ఈసన్నివేశమును తిక్కన 119 గద్యపద్యములలోను, కుమారవ్యాసుడు 108 పట్టుదులలోను నిర్వహించిరి

కుమారవ్యాసుని విదురుని ఆలిఖ్యము విలక్షణమైన భక్తిరస పూర్ణ కథాభివ్యక్తియు భక్తకవియగు కుమారవ్యాసుని కృష్ణభక్తిని ఋజువు చేయుటకు హారమునందలి నాయకమణివలె ఉద్యోగపరస్వమున ఈఘట్టము ప్రకాశించుచున్నది. నాటకీయమైన సింహాసన కథనముగల ఈఘట్టమును మరింత రసవత్తరము చేయుటకు భాసనాటక భాగమును ఈ కథానిర్మాణమున కుమారవ్యాసు డుపయోగించు కొనెను. సాస్త్రీసామ్రోద్వాన వర్ణనము గావించి కావ్యోచితమైన హృద

యంగము వర్ణసముపకు తావొసంగెను. దానవాఙ్మయ ప్రభావితము
పైన కుమారవ్యాసుడు నిర్మాణమున పంపనివలె స్వాతంత్ర్యము
పహించినను వైదికమతానుగూయిమై కృష్ణ నాయకత్వమును తన
గ్రంథమున నెఱిగిల్పుటచేత కన్నడ సాహిత్య దేవాలయమునకు
భక్తిమయమైన బంగారుగోపురము కట్టినాడు

విదురుడు తన నివాసమునకు కృష్ణుడు వచ్చుట తోడనే
పట్టరాని ఆనందమున గంతులుపెసెను. ఆకలితోనున్న తనకు ఆతి
ధ్యము నొసగుమని కృష్ణుడు స్వయముగ ఆడిగెను. విదురునకిది
ఎదురుచూడని సంఘటన మగుటచే అతినియింటనేమియు నుండును
అతడు కొద్దిపాలను మాత్రము నిచ్చెను. భక్తితోనిచ్చిన పత్రమైన,
పుష్పమైన, ఫలమైన, నీరైనను భగవంతుడు ప్రీతితో స్వీకరించు
ననుటకీది నిదర్శనము. పాలకడలిలో శయనించిన శ్రీమహావిష్ణువు
విదురునింట పాలుత్రాగుటకు వచ్చెను అది దుర్యోధనునకు కడుపు
మంటమైనది. తనయింట మద్రాసోపేత భోజనమును కాదిని దుర్యో
ధుడు విదురునింటికి పోయితివిగదా! అని నభలో ప్రవేశింపగనే దుర్యో
ధనుడు కృష్ణుని పరిహాసము చేసెను. దానికి శ్రీకృష్ణుడు మానము
వహించినను విదురుడు కోపముతో తనవిల్లును విడిచి దుర్యోధనునకు
తన సాహాయ్యమును నిరాకరించెను. విదురుడు యుద్ధమున పాల్గొనక
పోవుటకు కుమారవ్యాసుడు చక్కని సమర్థనమును గావించిరాడు.
తత్ఫలమున కృష్ణుడు విగ్రహపూజ చారులవలన ఆవార్తను వినిన
ధృతరాష్ట్రుడు వ్యక్తముచేసిన ఆనందము, కృష్ణుని కొరకు చేయుదు
నన్న మర్యాద ఇరువురును సమానముగనే తెల్పిరి. కాని రారాజు
చేసిన కృష్ణబంధన ప్రస్తావనకు కుమారవ్యాసుని ధృతరాష్ట్రుడు
ప్రతిభాపూరితము చేయలేదు. తిక్కనాో ధృతరాష్ట్రుడు అదరిపడి
మిక్కిలి ఆక్షేపించెను. తిక్కన విదురుడు ధృతరాష్ట్రుని కాపట్యమును
నిర్దోషిణ్యముగ గర్హించెను. కుమారవ్యాసుడు దానిని తొలగిం

చేరు కృష్ణాగమనముతో హస్తినాపురములోని ప్రతిప్రదేశము కృష్ణయముగ కుమారవ్యాసుడు భావించెను. కృష్ణుని హస్తినాపుర ప్రవేశ పర్వము సమకాలీన రాజదూత విహారవిధాన ప్రభావమును చూచుచున్నది.

శ్రీకృష్ణుడు తనరాకనుగూర్చి విచురునిచే దుర్యోధనునకు వార్త నంపుట కుమారవ్యాసునిమార్పు తిక్కనలో దుర్యోధనుడు వచ్చి కృష్ణుని సభాస్థలికి కొనిపోయెను కుమారవ్యాసునిలో దూతలు వచ్చి కొనిపోవుదురు. గాంధారి దర్శనము కుమారవ్యాసుని ప్రత్యేక కల్పనము అటులే కుంతిదేవి చెంత కృష్ణుని ప్రవర్తనము కూడ గమనింపవచ్చును. కుంతిదేవి కృష్ణుని ప్రకంసించుట, ఆతని రాకతో పొందిన ఆనందము, కృష్ణుడామెకుచేసిన ఉపచారము ఒక భక్తునకు భగవంతునకుగల సంబంధమును వివరించును తిక్కనలో కృష్ణుడు కుంతిదేవి నివారమునకు వెదలియుండుగ కుమారవ్యాసునిలో కుంతియే విచురునింట నుండగ వచ్చినట్లు చెప్పబడినది.

కుమారవ్యాసుడు చేసిన తరువాతి వర్ణనము కావలసిన సభకు సంబంధించినది వరుసగ సామంతరాజులు, ధృతిరాష్ట్రము, వేదపండితులు, సమస్త కళావిదులు, శకుని, పైంధవ, కాంభోజ, గూర్జిత్రవ ప్రభృతులు పిమ్మట లక్ష్మణాది కుమారులు, మంత్రులు, ఉపాధ్యాయులు, ఉత్పేక్షా రూపకాది అలంకృతి చతుర్ముఖుల వతుర్భుసానితారదృశన కవులు, తిర్కపండితులు, భట్టులు, శ్రీకరణులు, ఆశ్వికులు, రాయబారులు, గజయాధవులు, మహాకవైపు (స్త్రీ) సందోహము, తురుష్క, మాళవ, కొంకణ, గౌడ, ఘూర్జర, వంగ, హమ్మిర త్రిగర్త దేశీయులు జై కొట్టామండ చామర గ్రాహిణుల చే సేవలందుకొనుచు, కారవపతి యొప్పుచుండెను. కుమారవ్యాసుని సభలోని వారందరును మహాభారత కాలమునాటివారు కాకపోవుట గమనార్హము సమకాలీన ప్రభావమునకేది యుదాహరణము.

గాంగేయోదయలు శ్రీకృష్ణునకు పాదప్రక్షాళనముచేసి గౌరవినియుండ భాననాటకామసారముగ దుర్యోధనుడు తాను సింహాసనమున్ను అవమానమును పొందుటచే కృష్ణునకు ఆటభయమును నిరాకరించును సభలో నిండించెను తిక్కనలో రాయబారమున రాజనీతికై ప్రధానస్థానము కల్గియుండ ఇటు భక్తిక అగ్రస్థాన మీయబడుట చూడనగును

శ్రీకృష్ణుని రాయబారము :

కృష్ణుడేక కథనము నుండి విశ్వరూప ప్రదర్శనము వరకు విస్తరించియున్న ఈ భాగమును తిక్కన 157 గర్వపద్యములలోను, కుమారవ్యాసుడు 80 పద్యములలోను విరచించెను

తిక్కన చాలవరకు మూలము ననుసరించెను. కుమారవ్యాసుడు కథను ఛాయగొని నిర్మాణ శిల్పమునను, కథన శిల్పమునను మిక్కిలి స్వాతంత్ర్యమును పాటించెను. రాయబారము విధల మగునని తెలిసియు, పోషించే నిరుత్సాహపరచబడియు తుడి ఆశగా వచ్చినవాడు రాయబారియైన తిక్కన కృష్ణుడు ఇది మహా మారణ హోమము నాపుటకు చేసిన నిష్కపట ప్రయత్నము రాయబారి పు సభలో జనక్షయ నివారణముకొరకు దుర్యోధను నొక్కని దునుము మార్గచూలోచింపుమని సూచించిన తిక్కన కృష్ణుని మానవలోక రక్షణాసక్తి మనకవగతమగుచున్నది

ధర్మజుడు సంధికి వాంఛించినది శత్రువులకు బెదిరి కాదను నది సుస్పష్టము కృష్ణుడతని హృదయమును మహాదాత్తముగ సభలో గావిష్కరించినాడు పాంశవులు బెదిరి సంధి యొనర్చుకొన గోరుచున్నారను భావము కొరవులకు రారాధని కృష్ణుడు ప్రయత్నించినాడు ఇట్టి సందర్భములలో చక్కని వాగ్విమర్శగాని విషయము నాపేక్షించుటలో కృతార్థుడు కాలేడు, తిక్కన మంత్రముని, మహాకవి, ఋషి సత్త్విముడు దండనాధుడు రాయబారమున కేగి

తన యేలికను పునః సింహాసన స్థితుని గావించిన మహామనీషి, రాజ కీయములలో తలపండిననాడు కాన రాయభారములో లోపమురాసిన ఎవరికడ ఎట్టి కమమున ఎంతవరకు ఏ అభివ్యక్తితో మూటాడవలెనో తిక్తన నిర్వహించిన తీరు ఆతని రచనాశిల్పమునకు నికరూపము వంటిది ఇందు వివిధ వ్యక్తుల భావణములో విషయ సారాంశ మొకటి యైనను అభివ్యక్తిలో వైవిధ్యము కనబడుచుండెను

సుయోధనునకు సంధిని నూచించుట, ఆతడు తిరస్కరించుట గోగ్రహణ తాలమున జరిగినది యానసంధి పర్వమున పెక్కు రాతని కిదే బుద్ధి గలిగి ప్రజాగర పర్వసారాంశము కారవ పాండవ సంధానము నుంచినది ఎల్లెత్తి చాటివది సంజయురాయభారమున విదూర్య నడుగవలెనను భావము కలదు ఇట్లు బహు పర్యాయ ప్రతిపాది విషయము కృమముగ పోషింపబడి ఈ ఘట్ట నిర్మాణమున పరిణితావస్థకు చేరినది. ఏమునువారును పంచుకొని యేలుట కల్గదు అను మరొక ధనుని వాక్యము, చతుర్థాశ్వాసమున కృష్ణుని ఫలితాంశపు మాటలుగ "ఏనును నోపినంత సామవాచంబు లాడితి, నారదాది మహామునులు సుయోధనునకు బుద్ధులు చెప్పనట్లు చేసితి, ఏమి చెప్పినను నెంతటం బోకున్నంగినుక జెచ్చుకొని జంకించియు, భంగించియు, ధిక్కరించియు, తృణీకరించియుం జూచితి కార్యంబు భిష్మంబగుట నొల్లక పెండియు శాంతిపవనంబులు వల్లితి, అతంఁకత్త దుర్జనతి సేయంబూనిన అమానుషంబులగు వానిం కొన్ని పెంపమాయలంబున్ని పెక్కు పోకలం బోయితి ఎన్ని భంగుల సంధియు కావలయునని పోరిల గలయంతయు బొరలితి"నని చెప్పించినాడు ఇది తిక్తన చెప్పిన కృష్ణ చారిత్ర సారాంశము

తిక్తన కృష్ణుడు ధృతరాష్ట్రునికే తొలుత పాండవ సందేశమును వినించెను కాని కుమారవ్యాసునిలో పాండవ సందేశము మరొక ధనునికే వినింపబడినది. పరశురామ, కణ్డూ, సారదులు

చెప్పిన ఉపాఖ్యానములు నానుమాత్రములై నీతులుమాత్రము ప్రధానముగా ప్రకాశము చేయబడినవి దంభోద్భవ, గురుత్మిణాలవ, యదూత్యుపాఖ్యానములు కవులర్చనను ఒకే కృమమున స్వేచ్ఛిరి. ఋషుల హితబోధానంతరము తిక్కన దుర్యోధనుడు ప్రత్యుత్తర మిచ్చెను కుమారవ్యాసునిలో ఋషివాక్యముల పిమ్మట కృష్ణుడో పల్కెను ఋషుల పక్షపాతరహిత నిర్ణయమును రుహరవ్యాసుడు స్పష్టముగ ప్రశంసించెను తిక్కనలో కృష్ణునిదేశమైన పిమ్మట ఋషులు హితము నుపదేశించురు. దానిపై భీష్మించుకొనియున్న దుర్యోధనుని పైఖరికి మహిమణ చెప్పకొనుచు తన కుమారుని సరి దిద్దమని ధృతరాష్ట్రుడు కృష్ణునికి చెప్పెను. అంతట కృష్ణుడు సుయోధనునితో భాషించెను భీష్మ ద్రోణులు వాసుదేవ సందేశమునే దివిప్రసేసి పలికిరి దుర్యోధనుడు తన తప్పేమియును లేని పత్నినమీదట ఆరని దుర్లయములను కృష్ణుడు ఖండించెను దానిక మదిసొచ్చి దుశ్శాసనుని ప్రేరణతో మర్యాదవీకి సభా భవనమును విడిచిపెట్టిన సుయోధనుడు కృష్ణుని బంధింప తంత్రము చేసెను. కృష్ణుడు తన మహిలనుగూర్చి కంస వధాదులను చెప్పట, గాంధారి హితబోధనము గలదు పిమ్మట సాత్యకి కృష్ణబంధన విషయము తెలిసి జాగ్రత్తిపడినట్లు వర్ణితము ఇది కథాక్రమమున, సన్నివేశ క్రమమున తిక్కన మార్గము

కుమారవ్యాసునిలో నిషయమును, కథనమును భిన్నము. మునుల పలుకులు నిష్పక్షపాతిములని కృష్ణుడు పలికెను దుర్యోధనుని తిరస్కార వాక్యములు, కృష్ణుడు కరువంక శౌరవము పాంశవుల సౌజన్యమును గూర్చి పలుకుట వరుసుగాసాగినవి దుర్యోధనుడు పాంశవుల సౌజన్యమును తిరస్కరించి పలుకుచు దుశ్శాసనుని చూచెను దుశ్శాసనుడు 'సూర్యున కంధకారమెట్లు చేరదో అట్లే తమతో పాంశవులు చేరుట కనర్హుల'నను కృష్ణుడు ధృతరాష్ట్రునకు పాంశువుల

రాజ్యమీనున్న జరుగు వంశనాశనమునకు ఆతడెట్లు మూలకారణ మగుచో వివరించెను దుర్యోధనుని ముందుచూపు నేనవాడని ఆక్షేపించుచు ధృతరాష్ట్రజే దుర్యోధను నొకంబు జేయవలెననివిల్పెను. ఇది కృష్ణునకే ధృతరాష్ట్రుడు చెప్పినట్లు తిక్కన వ్రాసెను. సర్వాస్థియులకు ధృతరాష్ట్రజే మూలకారకుడనెను. దుర్యోధనుడు ఆత్మకృత నై చ్యమును స్పష్టపరిచెను తన రాజ్యలోభమును స్పష్టము చేసెను మరల కృష్ణుడు ఏదూళ్ళ విషయము ప్రస్తావించెను విదురుడు పైవారి పట్కులను సమీక్షించి కర్తవ్యము బోధించెను

దుర్యోధనుడు పాండవులు కోరిన ఊర్వ ప్రాముఖ్యమును పొందిన వాకునావతారమున మూడవగుటతో త్రివిక్రమున హరిహస్తావనదెచ్చి తనకు బలిచక్రవర్తివలె ఎట్టిగతివచ్చునో, ఏ పనవి లభించునోయని అనుమానము పెక్కుబుచ్చెను చివరికి ఒక ఊరినైనను ఇచ్చుచో కృష్ణుడగుట తిక్కనలో లేని కుమారవ్యాసుని స్వతంత్ర నిర్మాణము తిక్కన ఏదూళ్ళ విషయమును కూడ రాయబారమున ఎత్త లేదు సుయోధనుడు కృష్ణుని బొగడినట్లే బొగడి అతనివంటినాగు రాయబారమునకు వచ్చుట తగదనెను తాను ముల్లుమొన మోపిసంతయు భూమినియనని కృష్ణునిపై నొట్టు పెట్టెను దుర్యోధనుని బంధింపవలెనని భీష్మ, విదుర, ధృతరాష్ట్రులు తలచి² రనుట కుమారవ్యాసునిదే

కుమారవ్యాసునితో విశ్వరూపమును ఒక్క దుర్యోధనుడు తప్ప మిగిలిన వాక్కె రును దర్శించిరి ఇచటకూడ కుమారవ్యాసుడు భూమిని అనుకరించినట్లు కనబడుచున్నది బాహ్యంతరములలో తన కంటె నెవ్వడు కేదని కృష్ణుడు ప్రకాశించెను కృష్ణు లెందరో కన్పించుచుండిరి ఆ మహా మహిమను కట్టుకెట్లుని చెక్కిట చేయు

1 కు వ్యా భా, ఉ ప, సర 9, ఎ 88

పూని అచ్చర్యహరి విశ్వరూపమును గాంధారి భానుమతి, ధృతి రాష్ట్రుని మొదలగువారు వ్యక్తిగతముగ భావించిరి. చివరకు నూటగ దుర్యోధనుడు కృష్ణావతార రహస్యమును లెంగున తో విపులముగ నుపన్యసించెను. ఇది విలక్షణ నిర్మాణము కృష్ణరాయగారి ముసలయు రాయబారము ధృతిరాష్ట్రుని ముఖమున నుడుచుట తిక్కన విధానమునాగా దుర్యోధనుని ముఖమున నుడుచుట కుమారవ్యాఖ్యాని రీతి పాండిత్యము రాజ్యమిచ్చి 'పాండవ ప్రతిష్ఠాపాదకాంక్ష' బిరుదు మందుచుచుట సమకాలీన ప్రభావము. కృష్ణానితో దుర్యోధనుడు 'మీరముపై వ్రేలిడి మెనవ్రువ నవ్రువ కర్కాదుల మూగుగు కృష్ణ ని మాటలు పెంచెవిని పెట్టి మారాణనట' ఇది నాటకీయ భావము వారి రాజకార్యము నాటడు మెచ్చడట, యుద్ధము వలసిన నడగవచ్చునట, వారిపక్షమున దుష్ట విరాటులతో కృష్ణుడగుచేసెనట సుయోధనుడు నిగ్గుపోయడట, సుధిని ముట్టబోవట' ఇది దుర్యోధనుని వ్యంగ్యపూరితమైన ప్రత్యుత్తరము.

తిక్కన సుయోధనుడు తనకు రాజ్యప్రాప్తి యగుట మిక్కిలి నేర్పుగ ప్రకటించెను కూర్మవ్యాసని దుర్యోధనుడు తనది యసంబద్ధరీతియనియు, రాజ్యోధమనియు, పాండివుల రాజ్యము జూరమున గెలిచితివనియు సనిగాడు గుభలో కృష్ణునితో ముఖములు దుశ్శాసనుని భాషణము తిక్కనవోలేదు తిక్కన రాజసభా మంత్రి యను కడుజాగరూకతతో నిర్వహించెను కృష్ణబంధనమునకు కారణము శ్రీకృష్ణుని భేదోపాయము. అతడే కారవులకు శత్రువట² కృష్ణుడు పవనుని, పాండివులగుల్లని గాలిలేని అన్ని ఆరిపోవుచు చెట్ల రమ్యముగ నున్నది. కృష్ణుని హితులై పాండివులు కోరిలు పుచ్చిన ఊరగములని తిక్కన దుర్యోధనుడు పేర్కొనెను. కృష్ణ బంధనమునకు ప్రతీకారముగ సాత్యకి భామణము తిక్కన చక్కని

వ్యంగ్యవైభవముతో వెలుగొందజేసెను కుమారవ్యాసుడు తన గుహజ తీవ్రతను ప్రకటింపజేసెను సైన్యమును హెచ్చరించుచు సాత్యకీ 'భూమిని రాజానెత్తుటితో తడుపవలెననెను' కృష్ణబంధన యత్నిములు తెలిసికొని వలయుప్రతిచర్యలు సిద్ధము చేసెను. కృష్ణుని చెవికడుకు వచ్చిలిది ముఖమును ముందునకుచాచి చిఱునవ్వుతో విన్నపము చేసిరాడట. ఇది చక్కని నాటకీయప్రదర్శనము.

తిక్కనలో గాంధారి దేవ్యాగమనము, ప్రబోధము, కృష్ణ బంధన నిశ్చయమునకు పూర్వమే గలదు కుమారవ్యాసుడు ఈ సన్నివేశమున గాంధారిని ప్రవేశపెట్టి కృష్ణబంధనమును గూర్చి కుమారునాక్షేపించెను భీష్ముడు గూఢ మాతను బంధించుట రాజు నితని విస్మరించుట యనెను తిక్కన గాంధారి ధృతరాష్ట్రుని రాజ్య భాగ ప్రదాన విషయమున స్వతంత్రత వహింపుమన్నది. కుమారి వ్యాసుని గాంధారి ఈనిష్పక్షెట్టుదర్య ధృతరాష్ట్రునిదని తీవ్రముగ పత్తిను కృష్ణబంధనము వారించుచు విదురుడు చేసిన భాషణము కుమారవ్యాసుని భక్తిని ఉత్కృష్టమైన స్థాయిలో సాక్షాత్కరింప జేసినది. తిక్కన ఇట సంయమము వహించుట విశేషము. విశ్వరూప ప్రదర్శనానంతరము కృష్ణావతారోద్దేశమును స్పష్టముగ వెలువరించెను

కర్ణ కృష్ణ సంవాదము :

ఈఘట్టము నిరుపురుకవులును సంక్షేపించిరి. కర్ణ జననమును గూర్చి తిక్కన సూక్ష్మముగ తెలిపినాడు. కుమారవ్యాసుని కృష్ణుడు పాంశవు వివరములు స్పష్టముగ పేర్కొనెను. పాంశవ షడ్మున చేరిన కర్ణుడు పాంశవులచే బొందుసేవలను తిక్కన వివరముగ తెలిపెను. కుమారవ్యాసుడు ఇట కర్ణుని పెంచినవారలగు రాధాతిరధుల విషయముగాని, ద్రౌపది ఆరవ భర్తగా స్వీకరించుననిగాని తెలుప

లేదు కృష్ణుడు చెప్పవలయును కుమారవ్యాసుని కర్ణునకు తనజన్మ
రహస్యము తెలియదు తిక్కన భారతమున సూర్యసాహాయ్యమున
కర్ణుడు తన జన్మవృత్తాంతమును ముందుగానే తెలిసికొని
యున్నాడు. ఇది తిక్కన కుమారవ్యాసుల కథా కథనమున
గుర్తింపవలసిన భేదము తనకు ఒక్కసారిగ నిశ్చయించుకొని
స్థానము లభించుటతో కర్ణునకు సంభ్రమాశ్చర్యములు ముప్పిరి
గొన్నవి కృష్ణుడును కర్ణుని చేరదీయుటలో మరదిగా వలసినమర్యాద
చేసినాడట. తిక్కన కర్ణునివలె కుమారవ్యాసుని కర్ణుడు గడునికాడు.

రాయబార ఫలితముగ కృష్ణుడు విదురునిచే దుర్యోధనుని
రక్షణకై పూనిన విల్లును విరిపించెను. కర్ణుని కత్తిని జన్మరహస్యము
చెప్పి ఆతని మనస్సు విరిచెను. కుంతీదేవిని కర్ణురాశ్రయింపుమని
చెప్పటతో దుర్యోధనుని నిర్వీరునిగా చేసినాడు.

తన జన్మరహస్యమును గూర్చి వినిన కర్ణునకున్నీరు కార్చి
నాడు. కురుపతికి కీగుమూడినదిని బాధ చెందినాడు శ్రీకృష్ణుని పగ
తోడిపూనిక దుర్యోధన వంశనాశనము చేయక మీదని చింతించినాడు.
యుద్ధముచేసి చంపుటకు పాండివులు సోదరులైరి. యుద్ధముచేయ
కున్నచో కారవరాజునకు రాజ్యము లభింపదు మధుసూదనుడే భేదో
పాయమున పోటుపొడిచెనని చింతానముద్రమున మునిగెను. కారణ
మడిగిన కృష్ణునకు తన బాతకు (దుర్యోధనునకు) అర్జునాదిపీరుల
శిరస్సులను సమర్పించు ప్రయత్నములోనున్న తనకు తన జన్మ
వృత్తాంతమునుచెప్పి తన బాణములచే పాండివుల బలిచేయు పరిస్థితి
తప్పించినాడని, ఇక మాటలవలన లాభములేదని, పాండివులను రాజ్య
పాలనమున నిలుపుమని తన పర్యక్రమము మరునాటి యుద్ధమున
చూపింతునని, మీకారవ రాయుడైన దుర్యోధనుడు తనకు దాత
యని తాను బ్రదుకుట చాలమందికి ఇష్టములేదని, దుర్యోధనుడు

తన తపశ్శక్తివల్ల నా వ్రులు లేరని, ఆత్మవీర్తికి గోటులేకుండ చేయుదు నని కొరవుని పగ తీర్చుటయే తన కర్తవ్యమని పల్కెను.

కుమారవ్యాసుడిట హోమద్రవ్యములను పోలికతెచ్చి తన విశిష్టతను ప్రకటించుకొనినాడు 'అరుణజల నూజ్యమగునని, ప్రేవుల నమూహము హవిస్సని, ఎముకలప్రోగులు సుదాధని, శిశోఘములు దిర్భాంకుములని, సర కపాలములు పాత్రమునని, తానుయుద్ధ దీక్షితుడనని' కర్ణకుపల్కెను.

మారికి పండుగయ్యెనని, కొరవుని ఋణము తీర్చుటకు చతురంగ బలములతోపోరాడి దేహమును విడుతునని, పాండవులను తాను నొప్పించననియు, అందులకు సూర్యుడే సాక్షియనియు కర్ణుడు పల్కెను. కర్ణుని దృఢనిశ్చయము వినిన కృష్ణుని 'మందమతియైన సుయోధనుడతోచెప్పి తమ్ములకు రాజ్యమిప్పించుమని, ఆతనిమాట దురోద్ధానమును ప్రోద్బోధించి' చెప్పినాడు. ఇదియును కుమార వ్యాసుని కన్ననము దానికి కర్ణుడు కొరవునకు సంధి రుచింపబడియు, తన పరాక్రమమున కది మచ్చయగుననియు కొరవున సంధినిషయము తనకు తెలియదని పల్కెను అంతియేకాక "దీక్షకాలము తాను నుంతనముగాడుట చాడించెప్పవారి కవకాశమునిచ్చి నట్లగునని, పుట్టిననున్న త్రాటినిగూడ పాముగ భావించురని, తనకు సేలవీయు మని" కృష్ణునిపాదములకు ప్రణమిల్లెను.

ఈవిధముగ కర్ణుని పాత్రచిత్రణమున కుమారవ్యాసుని అంగగడగునను విలక్షణత చూపించెను. ఈఘట్టమును మొదలిడు చునే 'ధగవంతుడు తన్ను నమ్మినవారి నుజ్జ్వలించుచేయు దీక్షగల వాడనియు, అవసరమగుచో తలవ్రాతలను మార్పగల శక్తిశాలి యనియు, ఎలిసనాభుడు భజించువారల కాధారమౌతు ననియు, భేదోపాయమున కొరవబలము నాశనముచేయ నమకట్టిరావనియు' వైశంపాయుని వివరించెను. తాను పాండవాగ్రజుడనని ధర్మజు

నను బెలుపవలదని తిక్కన కర్ణుడు కృష్ణుని ప్రార్థించెను కుమార వ్యాస దీనినిచెప్పిచేడు అతని కారమయమున తనకు రాజ్యలాభము కల్గుననిగాని, ఉన్నతిటము లభించినదనిగాని సంతోషముచేడు అప్పుడు రారా జ్ఞేయమునే కోరినాడు కుమారవ్యాస కర్ణునిలో నిసూహములుగనున్న భావములను బయల్పించి కర్ణుని వ్యక్తిత్వమును మహోన్నతిముగ తీర్చిదిద్దెను.

కర్ణ-కుంతీ సంవాదము :

కుమారవ్యాసుడే ఘృష్ణమును సూతన విషయముతో రసవత్తిరముగ నూర్పులుచేసి నిర్మించెనా రవివారమున ఈ ఘృష్ణమునకు ప్రత్యేక దినమేర్పరచుటలోనే కుమారవ్యాసుని సూతనత్వము ననుచున్నది తిక్కన బౌతమునవలె విదురుని మనస్తాపము నివినతిరువాతి కర్ణునికొను కుంతీయనట్లు కుమారవ్యాసుడు బ్రతుకేడు రాయబారము విహ్వలనదని, పాంప రక్షణకై కర్ణుని పేట కర్తవ్యముని కృష్ణుకే బంధిని నియమించెను. నిక్కన భారతమున కుంతీ తనను తాను ఆబోచించుకొని కర్ణునికొనుకేళిని, కాపున ఈ యుటననిర్దానమువనే తిక్కన, కుమారవ్యాసులకు న్యత్యాసము కలదు

కుమారవ్యాసుని భారతమున కిట్లుగుతినగోత్రనామములు చెప్పకొనుట లేదు అతని భ్యానము పూర్తియగు పరికును కుంతీదేవి వేచియుండినట్లుకాక యేడు తిల్లిని గూడగనే కర్ణుని ననుసరించి నాడు ఆమె కుమారుని కొగలించుకొన్నది సంతోషభాషములు రాల్చినది మరిల బాష్పపూరిత నయనకాగా గంగాజేవి నాకే వేషమున వచ్చి కుంతీదేవికి కుమారునప్పగించి యింతలో రవి యగటికై తెంచి కుమారునేకాంతమునకు పిలిచి కృష్ణుని నలనాపై వచ్చిన కుంతికి మాటయిచ్చి కవనకుంఠముల నిచ్చిననాటి అపవేదమును పదిర్పించవలదని హెచ్చరించెను. కుంతీ కర్ణుని పాంపవాగ్వినిగ

రాజ్యాధికారము పూనుమనెను. కర్ణడు తాను రాజ్యము నాశించుట దాతమొక్క భార్య నాశించుటయే యనెను. రాజ్యకాంక్ష తనకు లేదని కృతమును తానేని నిశ్చయముగ పల్కెను. తనకీనాగు విచ్చిన యర్హతలను గాక తన వ్యక్తిత్వమును గౌరవించి దుర్యోధను యడిపి, తాను పాండవులకడకు చేరివచ్చిన లోకము నవ్వడా? అని అనెను ఇటులు కుమారవ్యాసులు ఈ విషయములను సరిగ్రహముగ నుండరముగ పేర్కొనెను

కుంతిచేరి తనపుత్రులేపురిను రక్షింపుమని, దురాగ్రహము పూనవలదని, ప్రయోగించిన భాణము మరల సంధింపవలదని కోరి, కర్ణుని అంగీకారము పడసి వెనుతిరిగినది కవచకండలములను పోగొట్టుకొనిన కర్ణుని అవివేకమును సూర్యుడు ఆక్షేపించెను ఇది తిక్కన భారతమునలేదు తనకు కవ్యవస్థలో జరిగిన పుత్రోదయమునుగూర్చి చెప్పుటకు కుంతికిని, వినుటకు కర్ణునకును చాల భాధాకరము కావున విషయమును కర్ణుడు కృష్ణునిచే వినియున్నాడు సూర్యుడా నమయమున వచ్చి కర్ణునేకాంతమునకు పిలిచి అతని తల్లి కుంతియని సాక్ష్యమిచ్చిపట్లు చాల ఔచిత్యముతో తీర్చిదిద్దినాడు

కర్ణుడు కుంతి యడిగిన వరముల నన్నిటిని ఇచ్చుట ఆతని దాతృత్వమునకు, ఔదార్యమునకు సోపకము లైనను ఆవేశమునకే ఇటు ప్రాధాన్యము కనబడుచున్నది తిక్కన కర్ణుడు ఎవరిని వదలి నను సవ్యాసాచిని వదలనవి తన ధీరప్రవృత్తిని ప్రకటించుకొనెను.

వ్యాసుని వస్తువివ్యాసము :

ఇంతసరకును తిక్కన కుమారవ్యాసుల వస్తువివ్యాసమును పరిశీలించితిమి పీరిదుపురకును మార్గదర్శకుడు వ్యాసుని విషయము హఠావలేనిది వస్తువివ్యాసము విషయమునను ఈ కవులిరువురుకును వ్యాసభగవానుడు అగ్రగామియై నిలిచెను కొన్ని ప్రధాన సన్నివేశముల నిచట పరిస్పర్శించుట అసంపూజనము కానోపదు

విరాటపర్వము ఆంధ్రమే వ్యాసుని వస్తువిద్యాసమునకొక అగ్ని పరీక్షయై నిలిచినది ఈ పర్వమున పాంశవులు అష్టాధివాసము చేయవలసియున్నది వారు సచ్చరిత్రులు, సత్యవంతులు అగుచో అసత్యము పలుకకుండు విరాటరాజు కొలువున ప్రవేశించుటెట్లు? ప్రవేశించి తమ సచ్చరిత్రల కప్పివుచ్చుకొనుటెట్లు? ఇదీ సమస్త్య “అశ్వత్థామా మాతః కుంజరః” అని పలుకుటలోనే ధర్మజుని అసత్య వాదీయని సేన్యానుదుంటిమిగదా! విరాటుని చెంత అవసరార్థమైనను అసత్యమూడిన సహింతురూ! ఇపుడు కవి ఏమిచేయవలయును?

ఇవట వ్యాసుని నిర్మాణ మెంతటి షక్తినిదో పరిశీలించ దగినది. ధర్మజుడు కంకుషనుపేరు దాల్చెను! కంక శబ్దమునకు కపటగ్రాహ్యమగునయు, యముడనియు అర్థము ప్రస్తుతవేషమున కపట గ్రాహ్యముగ “ఆత్మావైపుత్రినామాసి” అని వేషము కనుక ధర్మజుని యముడయ్యెను. అంతియేకాక యుధిష్ఠిరునకు ప్రాణ సముడ¹ననను అనగ యుధిష్ఠిర నామముగల దేహమునకు ప్రాణమైన సముడు అని అర్థము చెప్పవలెను. అపుడు ధర్మజుడు తాను యుధిష్ఠిరుడనని పోషింపెననియు అసత్యము చేడు భీముడు పోరోగవుడనిగ తెల్పుకొందుననను పోరోగవుడన వంటశాల కధిపతి పురోగవు అనగా వాయువు అతని కుమారుడు పోరోగవుడు భీమునిపేరు పల్లవుడు దానికేని వంటలవాడని, భీముడని అర్థము అటులనే భీముడు ఆరాలికుడు, గోవికర్త, సూపకర్త, నియోధకుడు⁴ అని తెల్పు కొందుననను. ఆరాలికుడన అన్నమువండువాడు ఆరాలములన

1 కంకోనామ ద్వికోభూక్త్యా - వి ప, ఆ 1, శ్లో 28

2 ఆ సం యుధిష్ఠిరస్మాహం పురా ప్రాణము సఖా ఇతి వచ్చామి

వి ప, ఆ 1 శ్లో 28

3 పోరోగవో బ్రువాణోహం పల్లవోనామ భారత - వి ప ఆ 2, శ్లో 1

4 ఆరాలికో, గోవికర్త, సూపకర్త, నియోధకః - వి ప ౩ శ్లో 9.

మద్రాసుకులు. వానితో యుద్ధముచేయువాడు గోవికర్త అనఁబైలా
న్నము చేయువాడు. గోవికర్త అనఁ పెద్ద అభోతులను అణచువాడు
సూపకర్త అనఁ వప్పు కూరలువండువాడు సు-శుభకర్త అనఁ ఎక్కువ
శుభముచేయువాడు, నియోధకుడనఁ మిల్లయ్యుడము చేయువాని
అర్థము

అర్జునుని మంతునిగ తెల్పుకొందునగు మంతుడనఁ
నఁబడిన గోపాలకుడు అని అర్థములు గోపాలనుడు కృష్ణునకు
మూలనూపమే అర్జునుడు కావున మంతుని పృథ్వీ లయనుటలో
నరుదు ఎందునీ “రల'లకు అభేదము బృహత్ నరక' గొప్పనరుడు.
నానాయక సముద్ర న పరుని అర్థము అర్జునుడు కావడి పరిచారిక¹
నని తెల్పుకొందునగు ఇవట పరిచర్యయన భర్తగ భార్యకు
చేయు పనులు అని కొల్పిన ద్రాపడికి భర్తయను సత్కార్యము వ్యక్త
మగును. ఎకులును² గ్రన్థి సు³. అనగ గ్రంథములను-అయ్యేడిమును
అధ్యర్థమును తెలిసినవాడు నకులునుజేపవైద్యులగు అశ్వినలకుమా
రుడు కావున యదార్థమే! అటులనే “అశ్వాదికృతుడ⁴ నని పేర్కొందు
ననను శ్వ అనగ శేపు అని అర్థము, అశ్వ అనగ శేపునెనవాడు, శేపు
బ్రదుకుదునని అశ లేనివాడు వీరుడు అట్టివారిలో ముఖ్యులు నకులుడు
వేంక యర్థమువ గుట్టముల కధికారి సహదేవుడు “తెన్తి పాలుడు⁵
ఎద్దులను త్రొక్కుతో కట్టటపయోగిండు పెద్దమోకను “తంఱి”
అందురు దానిని పరిరక్షించువాడు తంఱిపాలుడు, తంఱి అనగ వాళ్ళ
దానిని పాలించువాడు సహదేవుడు

1 ప్రతిష్ఠాం చైకాన్మీతి కిష్యామి - వి ప, అ 2, క్లో 25

2 యుధిస్థిరస్య గేహే నై చాగ్రపద్యః పరిచారికా ఉషికాన్మీతి వచ్చామి -

వి ప, అ 2, క్లో 31

3 గ్రన్థిర్హిమ వాహ్నుహం - వి ప, అ 3, క్లో 4

4 పాంఠివేన పురా తాత అశ్వశ్శుభి కృతః పురా - వి ప, అ 3, క్లో 6

5 తంఱిపాల ఉకథ్యాతో నాహ్నుహం విదితః - వి ప, అ 3, క్లో 9

ద్రావిడ ప్రాంతానికి నగుదుననెను. నీరమును - పెంను ధరించు నది నీరంధ్ర నీరంధ్రయే ప్రాంతానికి అనగ అంతఃపుర పరిచారిక వస్త్రాంతకు తెరపట్టుబడునో - ఆమెయు నీరంధ్రయే అనగ రాజభార్య అని అర్థము. ద్రావిడ "ప్రారంభము భుజివ్య" అనెను "భుజివ్య" అను మాటకు వ లింపదగినది, పాలించునది అని అర్థము. మొదటిది గూఢార్థము, రెండవది సత్యకథనము ధర్మజ్ఞులకు 'ద్రావిడ పరిచారిక' నుండినని తెల్పుకొందుననెను. ఇది రాహువుయొక్క శిరస్సు అనుటవంటిది 'రాహువే శిరస్సు వానికి మిగిలిన దేహము లేదు ద్రావిడ పరిచారిక అన ద్రావిడయను పరిచారిక అని భావము

విరాటపర్వమునకు ప్రబంధరూపము నిచ్చినది కీచక వధ దీనిని వ్యాసుడు పురాణపర్వతలో వివరించుకముగ, సీతీస్వరముగ పేర్కొనెను. తిక్కన, కుమారవ్యాసులు ప్రబంధోచితముగ రస సాగ్రికముగ నాటకీయ పద్ధతిని వర్ణించియుండిరి. కీచుడు ద్రావిడిని కాంక్షింప, సుదేష్ట విరటుడుకూడ ఆమెను కామించెననియు, ఆమె భర్తలకు భయపడి వెనుకడుగు వేసెననియు¹ కీచుని పెదరించెను ద్రావిడియు, సుదేష్టయు యథాకర్త సీతలను బోధించి కీచకుని వారింప చూతురు ఈ సందర్భమున వ్యాసుడు కీచకుని పరిచయమును జనమేజయుని ప్రశ్నమునకు బదులుగ పేర్కొనెను. దీనిని తిక్కన, కుమారవ్యాసులు చేకొనలేదు. ద్రావిడి భీమునిచెంత తన మనో వేదవచు వెల్లడించుకొనుట వ్యాసుని సుదీర్ఘముగ మూల² అధ్యాయములలో వర్ణించెను.

1 సైరంధ్రో రక్షితాలోకే భుజివ్యః పద్మితాత - వి ప, అ 8, స్లో 18

2 యుధిష్ఠిరస్య గేహైరై ద్రావద్యాః పరిచారికా - వి ప, అ 8, స్లో 19

3 వి. ప, అ 15, స్లో 7, 8

4 వి ప, ■ 18, 19, 20

విరాటపర్వమునగల వేరొక నుందర వస్తు విన్యాసము ఉత్తర గోగ్రహణాన్న వేశము. ఉత్తరుని ప్రాగల్భ్యములను యుద్ధ భూమినిచేరగనే ప్రదర్శించు విరికితనమును వ్యాసుడు చాల హాస్య భరితముగ వర్ణించెను. ఉత్తరుడు అర్జునునకు సారథిగ నుండు సంగీకరించెను. ఆతని ఆయుధములను జమ్మిచెట్టునుండి తెచ్చియిచ్చెను. ఉత్తరుడు అర్జునునిపై గౌరవముకలవాడయ్యును ఆతని శక్తిపై విశ్వాసము చాలనివాడయ్యెను. కావుననే 'ఓపాండవశ్రేష్ఠుడా! నీవుఒక్కడవు ఆపిల అస్త్రశస్త్రములన్నిటిలో ఆరితేరిన మహారథులు పలువురుండిరి. యుద్ధమున వీరినెట్లుగెలుపువు? నీకు తోడులేదు. ఆ కౌరవులలో సహాయగుంపది కలవారు ఓ మహాబాహు! నీ ముందు భయముతో¹ నిలిచియున్నాను.' అనిప్రశ్నింప అర్జునుడు పెద్దగానవ్వి ఓయిపీరుడా! ఘోష యూత్రినమయమున గొప్ప బలముకల గంధర్వులతో² పోరాడునప్పుడు, దేవదాసపులకు భయము పుట్టించిన ఖాండ్వదహన నమయ పోరాట ముప్పుడు, ఇందునికొఱకు నివారక వదుల తోను, మహా బలులగు పాలాములతోను యుద్ధమాదినప్పుడు, ద్రౌపదీ స్వయంవరమున అనేక రాజవరులతో పోరాడినప్పుడు నాకు సహాయ మెవరు చేసిరి ఈ కౌరవులతో పోరాడుటెంతప ? గుండె దిగులు వీడి శ్రీఘ్రముగ రథమును పోనిమ్ము³ అని ఉత్తరునిని మైర్యము పలుకుట గుండర్భమున కెంతయు తగియున్నది యుద్ధరంగమున కర్జుని ప్రలాపములు వ్యాసుడు వివరముగ పలికించెను. ముందు చూట ఇచ్చిన ప్రకారము అర్జునుని చంపి దుర్యోధనుని తరుగని ఋణమును తీర్తునని కర్ణుని పలికెను

యుద్ధరంగమున విరాటాపములు వస్తు విన్యాసమున కొక ముంచిట్లు. ఇచట పూర్వ కథాంశము లనేకములు పునశ్చరణము

1 వి ప, అ 45, శ్లో 88, 94

2 ,, శ్లో 86, 87, 88, 89

3 వి ప, అ 48, శ్లో 10

లగుచుండును అర్జునుడు దుర్యోధనుని కర్ణుని ఎత్తిపొడ చూచు 'ఇదిగో! నీ మామ తెలివిగలవాడు, క్షత్రధర్మమున పండితుడ, కపట ద్యూతమున నేర్పరి అట్టి గాంధారభాజు శకుని కలగుగదా! అతడు ఇచట యుద్ధమాపవలెను గాంధీవము పాచికలను ప్రయోగింపదు కృతము, త్రేతా, ద్వాపర మనుచానికిచట స్థానములేదు!' అని పలికెను కృతము, త్రేతా, ద్వాపర, కలి అనునవి ద్యూత పరిభాషలు ఒకగుర్తున్న ప్రదేశము - కలి, రెండున్నది - ద్వాపరము, మూగున్నది - త్రేత, నాలుగున్నది - కృతము. ఇది న్యాయుని విశేష పరిజ్ఞానమునకు గుర్తు

అర్జునుని యుద్ధరంగ మీరవిజయ విహారమును వ్యాసుడెంతయు సుందరముగ, విపులముగ వర్ణించెను అర్జునుని గాఢములు శత్రువుల శరీరమున నిలువలేదట అట్లే అతని రథమును శత్రు సేనల నగుమ నిలువలేదట ¹ ఇది అర్జునునిగాఢతీవ్రతను, ఉత్తరునిసారధ్య చాతుర్యమును తెలుపక యే శైలుపుచున్నది వ్యాసుడుపురాణవర్ణనాశ్రయించిన వాచయ్యువు, ఆలంకారియు రక్తసరస చనమున అందెవేసివచ్చెను 'అర్జున శత్రువుల వనములు అర్జునును గాలించే విరిగి రక్తభారలచే భూమిని రక్తమయము చేసినవట ² ఇచటవనములనుమాటకు ఆలయములనియు తాత్పర్యము యుద్ధభీతుడగు నుత్తరుడు అర్జున రథ సారధ్యము నంగీకరించి పరమోత్సాహము ప్రదర్శించుట కథాసన్నివేశమున కెంతయు ప్రయోజనకరము కావుననే వ్యాసుడు ఉత్తరునిచే అర్జునుతో ఓ జయశీల! నా సారధ్యముననున్న రథమున చక్కగ నుండి ఏ సేనపై పోరాడవలచితివి? చెప్పము అందు పోయెదానని పలికించెను.

1 వి ప, ఆ 50, శ్లో 23, 24

2 వి ప, ఆ 55, శ్లో 21

3 ,, శ్లో 82

4 ,, శ్లో 40

ఎట్టి క్లిష్ట సన్నివేశములందైనను ధర్మమును విడరాదను నది వ్యాసుని ప్రబోధ లక్ష్యము. కావుననే యుద్ధరంగమున ద్రోణుని ఉత్తరునకును పి అర్జునుడు 'అయన నా కెల్ల వృణు పూజనీయుడు' శస్త్రము పెట్టిన వా కెల్ల రకును మాన్యుడు, ఆ మహావీరునకు ప్రదక్షిణముగ మన రిధమును పోనిమ్ము. ఇది సనాతన ధర్మము ద్రోణుడు నా శరీరమున ముందు బాణము వేసివచ్చుడు మాత్రమే నేను బాణము వేయుదు' నని పలుకుట అర్జునునికన్న వ్యాసునకు గల ధర్మప్రవచనానాక్తి నే 'వెల్లడి చేయుచున్నది యుద్ధ పరిచమాప్త్యనంతరము యుద్ధరంగ వర్ణనము వ్యాసుని సునిశిత పరిశీలనా దృష్టికి అపారమేధా సంపత్తికి ప్రబల నిదర్శనము. యుద్ధభూమి రక్తమనెడు జలముకలది. ఎముకలనెగు నాచుతో దట్టమైనది యుగాంతమున కాలుడుచేసిన నది పలె నున్న ఘోరమైన నదిని అర్జునుడు ప్రవహింపజేసెను అందు బాణములు, విండ్లు తెప్పలవలెనున్నవి. కేశములు నాచువలెనున్నవి. ములుపులు, శిరస్త్రాణములు కిక్కిరిసి తాబేళ్ళు, జలగజములుగ నున్నవి. వాడి ఆయుధములు మొసళ్ళుగ నున్నవి. ముత్యాల హారములు తరంగములుగ, చిత్రమైన ఆభరణములు బుడగలుగ కాన వచ్చుచున్నవి గుములు కట్టిన బాణములు పెద్దసుడులుగ, ఏనుగులు మొసళ్ళుగ, మహారథములు ద్వీపములుగ ఆ నదియందున్నవి.

ఇట్లు పరమ సంగర వల్ల విన్యాసమును ప్రదర్శించిన వ్యాసు నూతగా కొనియే తిక్కన, కుమారవ్యాసులు సఖలీకృతులై నారనుట నిర్వివాదాంశము.

1 వి ప అ 55, శ్లో 44, 45

2 వి ప, అ 82, శ్లో 17, 18, 19, 20, 21

పంచమాధ్యాయము - పాత్రచిత్రణము

పఠ్యుర్ధాధ్యాయమున టిక్కన, కుమారవ్యాసుల వస్తు విన్యాసమును పరిశీలించితిమి ఈ అధ్యాయమున వారి పాత్రచిత్రణా రీతిని పరిశీలించెము.

కొన్ని వందల సంవత్సరముల క్రిందట మనకంటె భిన్న మగు ఒకానొక సామాజిక వ్యవస్థతో రచింపబడిన సాహిత్యకృతి యందు మనము పరిశీలింప వలసినదేమి? ఈ ప్రశ్నము అనేక సాహిత్య, సాహిత్యేతిర సమస్యలకు తావిచ్చుచున్నది. వస్తునిష్ఠ మగు ఆసామాజిక స్థితియొక్క విశ్లేషణకు సహాయపడు ఐతిహాసిక విశేషములను మనము సాహిత్యకృతియందు పరిశీలించుటకు వీలు పడదు ఏలయన సాహితీవ్యక్తిత్వమున సమాజము ప్రతిబింబించు ననుకూట యదాద్ధమే యైనను ఒకవ్యక్తియొక్క మైయుక్తిక నిష్ఠ, అనుభవములే ఆతని సామాజిక ధోరణులను నిర్ధారించుచున్నవి

■ కారణమున మనము ఒకానొక సాహిత్యకృతియందు అని అస్తిత్వమునకు వచ్చిన కాలమానమునకు సంబంధించియు, సంబంధి తాంశముగూరించియు, మానవజాతికమంతకును విభిన్న దేశకాలములందు సమానములగు కొన్ని భావ సంక్లిష్టములను (emotional complex) గూరించియు పరిశీలింతుమనిచెప్పట సమంజసము. ప్రతిసాహిత్య ఎన్ని వేళము కూడా పారకుని మనస్సునందు పునరభినితమగుట వలననే తన సార్థక్యమును పొందుచు ఈ పునరభినితయ యతస్సు పారకుని చిల్లివృత్తి ననుసరించి, సాహిత్య సన్నివేశము పొందునట్టి సమానాంశముల బాహుళ్యము ననుసరించి యుండునేగాని గాని విశిష్టత ననుసరించి యుండదు. సాహిత్యకృతి యందు పారకునకు అన్య మగు అపరిచితాంశముల ప్రసూతామధిక మగుకొలది వారిదుపురి మధ్యగల అంతర మధికమగుచుండును ఎన్నియో ప్రసిద్ధి పాశ్చాత్య

కృతులు మనకు దుచింపకపోవుటకు ఈవిధముగ అప్రమత్తై తిహాసిక వివరముల వివరించుటయే కావలయు.

ఆకారణముననే తిక్కన, కుమారవ్యాసుల వంటి ఆత్మంత ప్రసిద్ధకవులను పరిశీలించునప్పుడు వారి ప్రాశస్త్యమునకు గల కారణములను సరిగ అర్థము చేసికొనవలసి యున్నది ఒక కవియొక్క నిజమగు గుణగణముల ను వేక్షించి ఆతని అమహత్వ పూర్ణ యోగ్యతలకుగాను, ఆతనిని ప్రశంసించుటవలన ఆ కవికిని, ఆతని కృతులకును అపచారము చేసినట్లగుచున్నది

పాత్రచిత్రణముయొక్క సాఫల్యమును విఫలతను సిద్ధాంతీకరించుటకు ఈక్రింది సూచనలను ప్రమాణములుగ పెట్టుకొనవలసి యున్నది.

1. వివిధ గన్ని వేశములందు ఒకవ్యక్తియొక్క ప్రతిస్పందన (Reaction) గమనించు అవకాశము మనకు ఒక సాహిత్యకృతి యందు లభించును. కాని ఆతని వ్యక్తిత్వము కేవలము ఈ ప్రతిస్పందనల మొత్తము కాకుండా ఇంకను ఎక్కువ సమగ్రముగ, సంకీర్ణముగ నుండును. ఈప్రతిస్పందనలన్నియు, ఒక సంకీర్ణవ్యక్తిత్వముయొక్క వేరువేరు ప్రచోదనలకు సంబంధితములగుట వలన, వీనియన్నిటికిమధ్య ఒక సుసంబద్ధత, పరస్పరపోషకత ఉండువలసి యున్నది అట్లుకాక అపాత్రివర్తనమున అనమర్దనీయములగు పరస్పర విరోధము కనబడినచో అది ఆకవియొక్క దౌర్బల్యమునకు సాక్షియగును.

అపరాధియొక్క అనేక భావచిత్రములను పరిశీలించిన పక్షేదారు వాని స్వరూపమును ఊహించుకొనుటకు ప్రయత్నించు వట్లు పాఠకుడు వివిధ సందర్భములందు ఒకపాత్రముయొక్క ప్రవర్తనమును పరిశీలించి మూలవ్యక్తియొక్క స్వరూప కల్పనమును కావించు కొనవలసియున్నది.

2. నిర్దిష్ట సన్నివేశమున ఒకపాత్రయొక్క ప్రతిస్పందన లేదా ప్రవర్తన పరిసరముల వలన ప్రచోదితమగు అనేక మానసిక స్థితుల తుది అభివ్యక్తియై యుండును మిగిలిన మానసిక ప్రతిక్రియ లన్నియును అంతరంగముననే నడిచి బహిరంగముగ ఆస్ఫుటమగు పొందుట మాటలలోను, కృతులందును మాత్రమే ఈ బహిరంగ అభివ్యక్తియొక్క స్వరూపము పరిసరములు, వ్యక్తియొక్క అంత వరకుగల అనుభవ సమగ్రతచే తీర్మానింపబడును

ఒక గణితశాస్త్ర సమస్యను పరిష్కరించుటకు ఒకచాని తరువాత నొకటిగ తర్కబద్ధమగు విధానమున నడచి నివరకు సరస్వతీ సమృద్ధిమగు నిర్ధారణమును కనుగొనునట్లు, ఒకపాత్ర ప్రవర్తన గూడ తర్కబద్ధమగు విశ్లేషణ సాధ్యమగు మనశాస్త్ర పూర్వ రంగమును పొందియుండువలసియున్నది. ఈవిశ్లేషణమునందు కనబడు నట్టి సంబంధితేతర సూక్ష్మాంశములు పాత్రచిత్రణము యొక్క నైపుణ్యమునకు నిదర్శనములు

3. ఒకసాహిత్య కృతಿಯందలి పాత్రలు సాహిత్యాభిప్రాయములను ప్రకటించుటకు వేదికలు కారాదు. అనగా సాహిత్యము సంపూర్ణముగ 'పరకాయప్రవేశము' చేయుకొని కలిగియుండు పలెను కవికూ, తన పాత్రలతోకూడి తాత్కాలికముగ నైనను భావనాత్మకమైన చిత్తమును పొందియుండువలయును. అప్పుడు మాత్రమే తన వ్యక్తిగత ఇష్టానిష్టములను మరచి అనుభవమగును షగుటకు అతనికి సాధ్యమగును

ఒకనిర్దిష్ట సాహిత్య కృతಿಯందు పరిమిత సంఖ్యాకమగు పాత్రలు మాత్రముండటకు సాధ్యము. కాని యదార్థమునకు గొప్ప సాహిత్యకృతి ఒకసమగ్ర సామాజిక సన్నివేశములయొక్క సంక్షిప్త రూపమైయుండుట వలన అందలిపాత్రలు ప్రాతినిధ్యము వహింపుట అనివార్యమును, ఆవశ్యకమును అగుచున్నది ఇట్లు నుటవలన సమర్థ

డగు కవి సమాజమునందలి పలుతరగతుల మనుష్యుల జీవనానుభవసారమును సంవహనము చేయవలయునని యర్థము.

మహాకావ్యములందలి పాత్రరచనా విధానమును గూర్చిన ఒక అంశము నిదట వివరించుట అవసరము. అందువచ్చు పాత్రీలు ఎవరో సమకాలీన వ్యక్తియొక్క వాస్తవ చిత్రణముకాక, గుణ సమగ్రతకు ప్రతిబింబముగనుట సంభవము అట్లుచేయుట వలన ఆ పాత్రీలు ప్రతిబింబింపవలసిన గుణసమగ్రతల నుపేక్షించి మిగిలిన గుణగణముల నవలోకింపవలసి యున్నది. ఇట్లుచేయుట మహాకావ్య రచనా విధానమునందలి ఒక పద్ధతియేకాని కవియొక్క అసామర్థ్యమునకు పరిణామముగ కనబడునట్టి దోషముకాదు.

ఉదాహరణమునకు సాత్విక తామసిక శక్తులమధ్య ఒరుగు నిరంతర సంఘర్షణమున సాత్విక శక్తియొక్క గెలుపును నిరూపించుట మహాకావ్యముయొక్క ఉద్దేశమగు చుండును. అప్పుడు కావ్య నాయకుడు సాత్విక శక్తికి ప్రతికగనిలుపలడిన సంకేతముగ నుండును అతనిని గుణదోషములు కెండింటిని పొందునట్టి సామాన్య మనుష్యునిగ చిత్రించుట జరుగదు అదేవిధమున ప్రతిరాయకుని దుష్ట గుణములకు సంకేతముగ నిలిపి అతని సద్గుణములను చెప్పక పోవుటయే జరుగును.

ఈవిధానమును గుణసమగ్రతలకు వ్యక్తుల రూపములను కల్పనచేయు నాహిత్యక వద్ధతియని చెప్పవచ్చును.

ఇట్లు పేర్కొనుటవలన మహాకావ్యము నందలి పాత్రములన్నియు నిదేకిలి నుండునని అర్థము చేసికొనరాదు పృథువు పాత్రములకు ఈతత్వము సన్వయించి మిగిలిన పాత్రములు సహజములు గనే చిత్రితములు కావచ్చును. అట్లుకాక కవియొక్క బుద్ధిపూర్వక నియంత్రణమును మీరి కొన్నితావుల పాత్రీల అనపేక్షితగుణములును అభివ్యక్తములు కావచ్చును.

సాంప్రదాయక మహాకావ్యముగు వ్యాసభారతమునందు, అందునను ప్రముఖపాత్రముల విచారణమున ఈ స్థితి ఆచరిణ యోగ్యమునుటలో సందేహభీకరమునకు స్థానములేదు. కాని ఇంతి వరకు వివరింపబడిన ఈ ప్రమాణములను యథాతథముగ లెక్కన, కుమారవ్యాసుల భారతములకు అన్వయించుట సాధ్యముకాదు ఏలయున అవిరెండును స్వతంత్ర సాహిత్య కృతులుకాక సంస్కృత కావ్యమునకు పునరవతరణము లగుటచే వాని విశ్లేషణము తమజే యగు కొన్ని విశిష్ట సమస్యలపై పు మనవృష్టి నాకర్షించును.

మహాభారతమున పాత్రోపాషణ మనునది చాల క్లిష్ట కావ్యము వ్యాసుడు భారత కథకు అద్వైతబ్రాహ్మ యగుటచే అదా పాత్రల వర్తనముల నరకు భారతేతిహాసమున యథాతథముగ నిరూ పించుచు పోయెను. కాని కావ్యముగ తీర్చబడిన లెక్కన, కుమార వ్యాసులభారతములందు అట్టివిధానము ఒకచో రసభంగమునకు దారి తీయగలదు కావుననే వ్యాసుని పాత్రచిత్రణమునకు, ఏరిరువురి పాత్రచిత్రణమునకు చాల భేదమున్నది. వ్యాసునిది ఐతిహాసిక స్పృహ, అనువాదికులది కావ్యదృష్టి అందువలననే లెక్కన, కుమారవ్యాసుల పాత్రలు సహజత్వముతోబాటు సౌందర్యమును గూడ సంతరించు కొన్నవి.

వ్యాసుని భారతమున చిన్న చిన్న పాత్రలు చాత్కాలిక ముగ నేదియో ఒకప్రయోజనమును సాధించి నిష్క్రమించుచు తిక్కన తీర్చిన పాత్రలు అట్టి ప్రయోజనమును సాధించుటయే గాక కావ్యమునకు జీవాత్మయగు రసపోషణమున కుపకరించి తమ వ్యక్తిత్వమునకు పోటు సంపాదించుకొన్నవి కావుననే లెక్కన 'తన కావించిన స్పృష్టి తక్కువలచేతం గాదునా' ప్రశంసించ బడినాడు రసము ప్రపవదార్థము. అది ఆభారము నక్షీంచుచును దానికీ లోక మున పాత్రయను వ్యవహారము ప్రసిద్ధము కావ్యమున శృంగారాది రసములుండును. వానికాలంబనములైనవి పాత్రలు. సజీవపాత్ర

నిర్మాణము మహాకవి ప్రతిభా నిర్మాణము నికమోపలప్రాయము. కుమారవ్యాసుడును పాత్రల వ్యక్తిత్వ విషయమున చాలశ్రద్ధ పహించి తన కావ్యమునకు రసగిద్దిన సంతరించుకొనినాడు.

మహాభారత పాత్రలు వాస్తవికతా మనోహరములు. ఏ యగములోనైన, ఏకాలములోనైన అగుచును వ్యక్తులకవి శాశ్వత ప్రతిబింబములు మహాభారత కథతో వ్యాసునికి ప్రత్యక్ష సంబంధ మున్నది ఆకథలోని వివిధవ్యక్తుల శీలశ్మభావములను ఆయన స్వయముగా చూచినవాడు అందలి ధర్మాధర్మములను దర్శించినవాడు. అందుచేటొక్క వ్యక్తి స్వభావములోని శిఖరములను, లోయలను, మలుపులను ధర్మదీపకాంతిలో మహాభారతమున మనోహరముగ ప్రదర్శింప గలిగినాడు. ఆకథలో తానొక పాత్రయైనను తామరాకు మీది నీటిబొట్టువలె నిలిచినాడు ఈదృష్టితో కొన్ని భారత పాత్రములను వాని చిత్రీకరణ విధానమును పరిశీలింతము

కృష్ణదైత్యపాయనుడు :

వ్యాసమహర్షి కురుపాండవ వ్యవహారములలో నెదటచు పితృక్షముగ జోక్యము పెట్టుకొనలేదు కారవపాండవుల కినుకర కురు హితముపడేశించినాడు విన్నవారు బాగు పడినారు. విననివారు చెడినారు ఆయన మాత్రము రాగద్వేషములు పెంచుకొనలేదు

ఉద్యోగపర్వమున వ్యాసుడు సంజయుని రాయభారము తరువాత గాంధారి కోరికపై పితృక్షమగును. అయినను తనకు తానుగ ధృతరాష్ట్రునకు హతోపదేశము చేయమొదలిడలేదు అతడడుగబోవు విషయమును ముందుగ నేగ్రహించి సంజయునివై పుచూచి

నీవు సమస్తము నెఱుగుదు

గావున నీ కూరకుండగా దగదు ధరి

త్రీవల్లభుఁ డాచగినపని

యీ విధమని తెలియఁ బలుకుమేను వినంగన్¹

అని చెప్పవలసిన దాని నంతను నంజయునిచే జెప్పించెను ఇంతకును వ్యాసుడు చెప్పకపోవుటాని విశేషమేమగును ? ధృతరాష్ట్రుడు మంచిచెడ్డలు తెలియని మూర్ఖుడేమియును కాదు. అతని మనసులోని సంశయము పాంశపులకు రాజ్యమునిచ్చు విషయమునుగూర్చియును కాదు బలాబాముని నిర్ణయము ఇప్పుడాతనికి ప్రధానము. తనకొడుకు లకు, పాంశపులకు యుద్ధము తప్పకున్న ఎవరుగెలుతురు ? ఎవరి బల మధికము? అనునది అతని ఆలోచనము. అట్టి అనుభితాలోచనమునకు ధృతరాష్ట్రుడు తినినవాడు కాని సమాధానము చెప్పుట వ్యాసుని తగుగా? అందుచేతనే నంజయునిచేత వానుజేపుని మాహాత్మ్యమును వినిపింపజేసినాడు అతని శరణుజొచ్చి బ్రతుకుమని కొద్దరించి నాడు. ధృతరాష్ట్రునిచేత నేను వానుజేపుని శరణుజొచ్చి బ్రతుకు వాడనని పలికించి కృష్ణుని పాత్రమునకు ప్రాధాన్యమును సంతరించు టయేగాక కృష్ణుని రాయబారమునకు చక్కని పురావి నేర్పరచి నిష్క్రమించినాడు. ఇట్లు లిక్కన వ్యాసమహర్షి పాత్రమును పులుకుహసిన ముత్యమువలె చక్కగ చిత్రింప కుమారవ్యాసుడు ఈసంగతియును వ్యాసునిప్రవేశము అనవసరమని తలచియో, గ్రంథవిస్తర భీతిచేరినో ఈఘట్టమును తనగ్రంథమున ఎత్తుకొనక విడిచిపెట్టెను.

యదుద్ధిష్ఠిరుడు

మహాభారతమునకు నాయకునిగ గుర్తింపగు ధర్మరాజు సాత్త్విక శిరోమణియని కీర్తిగాంచెను. ధర్మరాజు కరుణాశీలుడై సుత్యాహింసల మూలమున విరోధుల మనః పరివర్తనను సాధింపవల చిన మహాత్ముడు. 'క్షమా శక్త్యవ్యలక్షణం' అనునది అతనికి తగిన మాట అతడు సత్యసంధుడు. కాని కృష్ణుని ప్రేరణచే విధిలేని పరిస్థితిలో 'అశ్వత్థామాహతః' అని అబద్ధమాడెను దీనిబట్టి వ్యాసుడు ఉత్తమపాత్రలను గూడ వారి లోపదోషములనుబట్టి వాస్తవముగ చిత్రించెనని చెప్పవచ్చును. ధర్మరాజు తాను గౌరవించు వ్యక్తుల ప్రభావమునకులొంగి వారికిష్టముగూరిని ప్రవర్తించుట కొన్నితావుల

కన్నట్టును ధృతరాష్ట్రుని పితృసమానుడను కారణముచేగౌరవింపఁబడును. అట్లే శ్రీకృష్ణనియొక్కయు, కుంతీదేవియొక్కయు ప్రభావము ఆతని పై కొంతేషముగ కనబడును. ఆతనియందు కొన్ని దోషములు లేకపోలేదు ఎవరిపై నను నమ్మినచో పూర్తిగ నమ్ముట ధర్మజని లక్షణము వారినిని ద్వేషము, వైరమువంటి దోషములు ఆతనికి కనబడవు. 'బెర్నార్డుషా' చెప్పినట్లు 'చాల మంచితనమే ఆపత్కారి' అగుట ధర్మజని విషయమున సుష్టము

ధర్మజని గూర్చి ప్రబలిట్లను కొనినట్లు చెప్పబడినది. 'హంపవ జ్యేష్ఠుయిన యధిష్ఠితునకు రాజ్యాభిషేకంబు సేయుద మతంబు తరుమంపయ్య గుణవృద్ధుండు, ధర్మశీలుండు పరాక్రమ వంతులైన తమ్ములు గలవాడు. రాజ్యప్రతిష్ఠితుండై వృద్ధుల, నరూఢ్యుల, బంధుమిత్రుల తొల్లిటికంటె బుక్కిలిగ పూజార్హులనెల్ల పూజించును పితామహుండైన భీష్ముని, సమ్రాటకుండైన ధృతరాష్ట్రుని అభీష్టభోగానుభవ పరులంగా బుఖంబునుచును' అనిరి

ధర్మజడు వాసుదేవుని సహాయమున, తమ్ముల పరాక్రమ ముచే కష్టాద్వితిముగ సాధించిన రాజ్యమును, అంతతో ఆగక తమ్ములను, తిన్నను, తుదకు భార్యను ఒక్కపెట్టున జూదములో ఓడిపోయెను అపావులలోననేక కష్టముల ననుభవించవలసి వచ్చెను. అయినను అతని వ్యసన పరతను దాని బాధుణ్యలితముల ననుభవింప నలసినవచ్చిన భార్యయు, తమ్ములును సహించిరి ఇట్టి సమయముననే ఆవేశపరులు తందర పాటుతో విద్యుంభింతురు దానివలన అపజయము పాలగుటయో, జయించినను అపకీర్తి పాలగుటయో సంభవము ధర్మజడు సమతా గుణశోభితుడు కార్యసాధకు లెన్నడును తొందర పాటుచూపరు శత్రువుల దుశ్చర్యలను లోకమునకు చాటిచెప్పి వారి సానుభూతిని సంపాదించురు అటులనే ధర్మజడును సమయము గొరకు నేచియుండి కొరవులపై దండెత్తి స్థిరవిజయమును, సుస్థిర కీర్తిని సాధించెను.

అజ్ఞాతవాసికాలమున తమపరిస్థితిని విస్మరించి కోర్కెధముతో నమీమ వృక్షమును పెకలించి కీచకునిపై పడదలచిన వృకోడరుని వారించుటలోను, కీచకునిచేతిలో అపమాంకుబడిన ద్రావణి విరటుని కొలుపున ఉద్రేకముతో పలుక, మందలించి పంపి తమ్ము మరుగు పరచుకొన వలసిన స్థితిని కాపాడకొనుట యందును ధర్మజుని దూరదృష్టి, నేర్పు, ఓర్పు నిరుపమానములు. అటులనే దక్షిణా గోగ్రహణ సమయమున భీమ, నకుల, సహదేవులను విరాటుడు గాని, ఆలని పున్యముగాని అనుమానించుటకు వీలు లేకుండునట్లు, తమ సాయమును కాదనుటకు వీలులేకుండునట్లును నిపుణిత్వో యుద్ధ మునకు చేకొనిన యెను. యుద్ధభూమిలో సుశర్మ విరటుని బంధించి నపుడు భీమునిబాగృతిపరిచి ఆతనిబంధవిముక్తునిచేయనవ్వడం, భీముడు సహజ లోషముతో సాల వృక్షమును పెకలించ నెంబ భీముంగ గుర్తింతురని హెచ్చరించుటయందును అనువాదకవుల వక్ర నిర్వాచ ము ప్రశంసనీయము

ధర్మజుని ప్రాజ్ఞత, దూరదృష్టి, మాటనేర్పు, ఓర్పు అమోఘములు సంభ్రమయత్నములో ఎదును తిగ్గకుండ, పాకము చె సుండు ధర్మజుడు ప్రదర్శించిన పైనాలుగు ప్రజ్ఞలు పెద్దల సాను బూతిని గుంపాదించినవి ప్రజల అభిమానమును పొందినవి తప్పం తయు కారవులదే అనిపించినవి అవసరమైన అనేకుల సాయ మార్పించినవి శల్కుని విషయమున ధర్మజుని ప్రవర్తన అసామాన్యము. అతడెల్లను కొంప పక్షమున చేరెను దానిని గూర్చి తర్కించుట గత జలసేతు బంధనము వీలై నచో శత్రు పక్షమునకు అవకారము చేయునట్లు చెయుట రాజనీతి “సమం సమయమున నిరాకరించి ఎలికి కర్ణు చిత్తంబునకు గలంక పుట్టించి పార్థ రక్షింప వలయు”నని ప్రార్థించి మాట చేర్చుతో ఏనోట అతడు కారవునకు సాయము చేయుచునని అనియుండెనో ఆ నోటనే “కారవపాధుడా నహంషు నై వడి రాశము పొందు”నని పలికించిగాని

సంజయు రాయగౌము ధర్మజుని ఓర్పు మాట నేర్పులకు
మరొక గీటురాయి. యోగజ్ఞేయములు విచారింప మీ తండ్రి సంపె
నని సంజయువనగ-

“ఆ రాజు మా దేవంగల

కారుణ్యము కతిమునను సుఖంబున నిట్లున్నారము”

అని గాయము కనబడకుండుగ ఎదురుదెబ్బతీసెను. సంజయుడు మాటల
నెన్నక దోబూచులాడుచుండు “సంజయో! పక్షపాతవృత్తి విడవుమీ!”
అని నూటిగ నిలదీసి ప్రశ్నించిరాడు. కావుననే సంజయుడు ధర్మజుని
హృదయమును చక్కగా నవగతము చేసికొని ధృతరాష్ట్రుతో “ధర్మ
జును మెత్తని వులి, ఎల్లనా రలు సధర్మము సేవయి పెట్ట నంతకు
వినకు, కానడు విడవ నీకును నాకు మరల్ప వచ్చునే” అని “సాధు
లేగనేని తలపొలమునగాని నిలువద”ని తెలియ చెప్పినాడు

శ్రీకృష్ణుని రాయబార మంపునవుడు ధర్మజుడు చూపిన
ప్రాజ్ఞత, వాక్స్మతరత శిఖరప్రాయములు చెప్పవలసిన విషయము
లన్నియు చెప్పి చివరకు శ్రీకృష్ణుడేమనుకొనునోయని తలంచి-

మమైరుగు దెదిరి నెలుగుదు

నెమ్మి యెలుగు దర్శసిద్ధి నెఱి యెరుగుదు వా

కృష్ణముల పద్ధతి నెలుగుదు

పొమ్మొవ్వన నేను నీకు బుద్ధులు నెప్పన

అని అతనికి సుంధి సిగ్గనూములను నిర్ణయించు అధికారియు
నొసంగినాడు సుంధి విఫలమైన తరువాత కృష్ణుడు వచ్చి సమరము
అవశ్య కర్తవ్యమని తెలుపగనే-

తొరి నిశ్చయంప సంశయం బేటికి

సంఘటింపు డుగ్గ సమర విధము

అని తమ్ములతో తెగించిచెప్పి నవంత్తు సంగ్రామ భారమును కృష్ణుని భుజస్కంధములపై మోపినాడు.

కుమారవ్యాసుని భారతమున ధర్మని మానవ స్వభావ చిత్రణము చక్క-గావర్ణింపబడిన ఘట్టముల నొకటి, రెండు చూడము. అజ్ఞాతవాసమునకు పోవ నమకట్టి తమ తమ వేషములను వర్చించు కొనునవప్పుడు ధర్మజులు ఈ కష్టముల కన్నిటికిని తానే కారణమని దుఃఖించును అప్పుడు సోదరు లెల్లరును “నీవున్న చోట మాకు సామ్రాజ్యము, నీవున్న అరణ్యమే మాకు పట్టణము, నీవు దేహివి మేము ఆత్మలము” అని పలుకుట వారి సోదర ప్రేమకు పుకార్లు.

అటులనే దుర్యోధనుడు కృష్ణుని సాయమునకై సాయనని తెలిసి ధర్మజుడు అర్జునుని కృష్ణుని తమపక్షమునకు సాయము గోర పంపును ఆ సమయమున అర్జునుని రాకకై నిరీక్షించు ధర్మజుని కృష్ణుడు కొరవుని కోరిక మన్నించి వారి పక్షమున చేరునేమో యని చింతించును సంస్కృతాంధ్ర భారతములకంటె కన్నడ భారతమున ధర్మజుడు కృష్ణునిపై అధికముగ నాధారపడుట కనబడును తిక్కన ధర్మజుని కృష్ణుని తమ మిత్రునిగ, శ్రేయోభిలాషిగ, బంధువుగ తలంప కుమారవ్యాసుని ధర్మజుడు పరమాత్మునిగ తప్ప వేరు భావమునే రాసీయడు తిక్కన ధర్మజునికు గల ప్రాజ్ఞత, దూరదృష్టి, మాటనేర్పు, ఓర్పు అంత సమర్థముగ లేకపోయినను కుమారవ్యాసుని ధర్మజునియందు పై లక్షణములు చక్కగనే పోషింపబడినవి

దుర్యోధనుడు :

దుర్యోధనుడు ఈర్ష్యా ద్వేషాహంకారపరుడగు భారతమున కన్నట్లును అహంకారముతో దాయాదులైన పాండవులను నాశనము చేయుటకు అసాధారణ కృత్యములనై నను చేయుటకు నెను దీయడు. కర్ణునితోడి అతని ప్నేహమునకును స్వార్థమే కారణము.

దుర్యోధనుని జన్మమే అసూయకు ఆకరము టుంటికి సంతానము కంటెనని వినిన గాంధారి తన గర్భమును బాదుకొనగ కొవులు జన్మించిరను అద్భుత విషయము “అనువంశికత యొక్క ప్రభావమును చూపుచున్నది. పాండవులయొక్క శోజో వైధివములే, వారి మీది ఆతని కేర్పడిన అసూయగా కోర్కెములే కారవ పంక నాశనము నకు కారణభూతియైనవి

పాండవుల సంపదకు కన్ను కుట్టినచాపై ప్రత్యక్షముగ వారి నెదిరింప సమర్థుడు కాని కారణమున మామయ్యగు శాకినిచే ప్రేరితుడై మూగూ ద్యూతమున వారి సంపదనెల్ల వారిండుటయే గాక అవమానపరచి, అశవుల పాల్గొనను. అంతతో చాలక తన ప్రతాపమును గూటి వారిని మరింత అవమాన పరచుచుచు దుర్యోధనుడు పలుసార్లు భంగపడినాడు. అయినను వాఁకి బుద్ధి వచ్చుటకు బదులు ఆతని అసూయగా కోర్కెములు మరింత పెరిగినవి దాని పర్యవసానమే విరాట పర్యమునందలి ఉత్తర గోగ్రవాణ ఘట్టము. భీష్ముడు దోగ్గిడు వారిండును కర్ణుని ప్రోద్బలమున పాండవులను తిరిగి అరణ్యవాసమున కంప నెంచిన దుర్యోధనుడు పద్ధని చేతిబో సన్నై స్యముగ చావుదెబ్బ తినినాడు. మరల దాని నంతటని పె టునే మరచి పోయినాడు. కావుననే పాండవ బలాధిక్యమును తలచి భయపడు తండ్రితో దుర్యోధనుడు కర్ణుని బల పరాక్రమములను వర్ణించి చెప్పెను. పాండవ పక్షమున అతని కెదురులేదనెను భీముని లను పదగొట్ట గలనని “ఇంత యెఱిగి వెఱచి కాదె యే మాళ్ళునైనను, దమకు బాలు ననియె ధగ్మనుటకు” అని పాండవుల సాధుత్వమును బలహీనతగ పరిగణించుచు పలికినాడు. పాండవులు అరణ్యభ్రాత వాసములు నలుపుటకు కారణము వారి దిక్కులేని తనముని వారికి నాకుంబోలె మహానుభావము గలిగిన బదులముగా పత్సరము లబ్ధిని నిడుమలం బడుదురె” అని ప్రశ్నించి నాడు. “వనల్గిన వారిల సుర

లై సరక్షింప నోపర'ని తన్ను తాను ప్రశంసించు కొనినాడు. పాంశవులను గెలువగలమన్న ధైర్యము తోడనే సంధిప్రయత్నిముల నన్నిటిని కాలదన్నినాడు.

'ఏమునువారు బంచికొని యేలుట గల్గెను కల్క-కుండు మిం
కేమియు వాడి నూచిమొన యిందుక మోపిన యంతి మాత్రమున్
భూమి గొనున్చి పాండునృప భుక్రులకిత్తునె యెవ్వరైన సం
గ్రామమునన్ జయంబుగొని రాజ్యముసేయుట నిశ్చయించితిన్'¹
ఎవరు తిన్ను గెలిపింపకున్నను కర్ణుడు తన్ను గెలిపింపగలఁచి దుర్యో
ధనునకు కొంపంత నమ్మకము. 'కావుననే భీష్మద్రోణుల సహితము
ఎదిరించుటకు సిద్ధపడినాడు కృష్ణుని బంధింప దలచుట దుర్యోధనుని
మహాంధతకు పరకాష్ట యుద్ధము తప్పదని నిశ్చయించుకొని కృష్ణుని
ముందుగనే తనపక్షమునకు వేరుకొనదలచుట ఆతని ధూర్జనీనికి
నిదర్శనము కన్న సభారతిమున ఈసందర్భమున కృష్ణుడు హతోక్తుల
వలన 'ధర్మద్రవణమునకు తామురాలేదని' అనహనమును ప్రకటిం
అర్జునుడు కృష్ణుని కోరుకొనగనే పరమానంద భరితుడై పై న్యమును
చేకొనిచోయెను భేదనీతియందును నిపుణుడై శత్రువుని పై న్యమునకు
మార్గముల సౌకర్యముల నేర్పరది ఆతనిని తనపక్షమున కాకర్షించు
కొనెను కన్న సభారతిమున విదురుడు సభామధ్యముననున్న దుర్యో
ధనునకు కృష్ణుని యాగమనమును తెలుపగనే ఆతడు గర్వముతో
'రేపుంధలో కనబడుమ'ని పలుకుటయేగాక కృష్ణుడు సభాప్రవేశము
చేయఁతటి తాను సింహాసనమునుండి లేవక ఆతని నవమానింప దల
చెను ఇది యతని యహంకారమునను నిదర్శనము. తన యింట వచ్చి
సోపేతి భోజనమును సిద్ధపరుప విదురుని యింట విడిచిసేయుట తనకప
మానముగ రారాజ భావించును. పాంశవులనుగూర్చి పలుకుచు అర్ధ
రాజ్యమును కోరువారు పాండువులు కారనును అయిదుశ్శను కోరు
టనుగూర్చి వేడిన ఒక్కొక్క డొరు తన రాజ్యమునకు తలమాని

— 1 తి భా, ఉ ప, ద్వి ఆ, ప 288

కము లనును. ■ అయిమాళ్ళ నిచ్చి వేసిన తనకు మిగులునది హస్తినా నగరమొక్కటే యనును. పాండవులతో గలసి బ్రదుకుట కన్న హిమాలయమున తపముచేసికొనుట మంచివనియు, భూకాంత తన దనియు ఆకును వేరొకరి కిచ్చు ప్రశ్న లేదనియు చెప్పును.

దుర్యోధనుడు - రావణుడు :

కుమారవ్యాసుడు తరచుగ దుర్యోధనుని రావణునితో పోల్చుచుండును కావున రావణ, దుర్యోధనుల పాత్రలను తులనార్థకముగ పరిశీలించుట సమంజసము. వీరిద్దరును దుష్టులైనను వీరిచేష్టలలో పోలికతక్కువ రావణునివలె దుర్యోధనునకు కనబడిన యందరిమణి నెల్ల మోహించు, అపహరించు గుణములేదు విభీషణుడు తెలిపినట్లు రావణుడు ఊర్రుప్రభువు, అరిభయంకరుడు. దుర్యోధనుడు ఔదార్యవంతుడేకాని రావణుని యంత పరాక్రమశాలి కాడు. రావణుడు అవరిమితమైన మహత్త్వకాంక్ష కలవాడు. ఆతని దిగ్విజయ కాంక్ష ముల్లోకములను ఆవరించునట్టిది గోగ్రహణమును సేయి నిర్మాణమునుచూచి కావలెనని యుద్ధమునకీడిన దుర్యోధన, రావణాదురు లిరువురును మూర్ఖులని భారతసామ్రాజ్య స్తోత్రమునందు కలదు.

దుర్యోధనుడు ఈభూమండలము నంతను తానే ఏలవలెనని కోరిక కలవాడు. మంచివారందరికి కష్టములు కలిగించు స్వభావము గలవాడుకాడు. ఆతని దాష్ట్యము దాయాదులకు మాత్రమే పరిమితము రావణుని దుర్మదాంధతను, దుర్యోధనుని దుర్మదాంధతపోలి యున్నది రావణుని మదమునకు ఆతని దేహబలము కారణముకాగా దుర్యోధనుని మదమునకు అతిరథ, మహారథులగు ఆతని సుహృద్దాంధవుల బలము పోషకమగుచున్నది. రావణుని పోలియున్నవీడు చావునకు భయపడువాడుకాడు అని కుమారవ్యాసుడు ఇద్దరి అపరిమితమైన మదమును గుర్తించి పోల్చి పేర్కొనియున్నాడు.

భీముడు :

భారత భీముని పాత్ర చాలామనసియై మైనది. వాస్తవికమైనది పాఠకునకు హృదయాకర్షకమైనది. భీముడు దుర్యోధనునకు శత్రువుగనుట మాత్రమేగాక స్వభావము చేతను ఆరికంటె పూర్తిగా భిన్నుడని చెప్పవచ్చును. దుర్యోధనునకు గల సూక్ష్మబుద్ధి, వ్యంగ్యముగ మాటాడుకొని భీమునకు లేవు. తోచినది తోచినట్లు చేయు నీతని ప్రవర్తనమే దుర్యోధనునిలో ద్వేషమును ప్రేరేపించినది. ఇతనిలోనున్న సద్గుణమేమన ధర్మజ్ఞుని వ్యక్తిత్వమును, స్థిరచిత్తితను మిగిలిన సోదరులకన్న ఇతడే ఎక్కువగా తెలిసికొని యున్నాడు. అసంతృప్తి తోడనే అన్న మాట వంగీకరించుచు, అంతరంగమున రాజగ్రహుడు కోపము ననుభవించును. విరాటపర్వమున సమీపవృక్షమును పెకలించి కీచుని సంహరింప దలచిన భీముడు, నిశ్చింతి వంటయింటికి వచ్చిన ప్రాప్తి తన అవమానమునకు ప్రతీకారము కోరుచు 'కీచుడు దన్నంగనెట్లు నూడనేర్చె ధర్మసూత్రపుడు!' అని ప్రశ్నింప భీముడు ధర్మజ్ఞుని ధైర్యహీనుడనై, సత్యవ్రత నిష్ఠుడు అని పొగడుటయేగాక 'ధర్మసుతుడమైయు వారణాసేయ కున్న సమయభంగ మయ్యెడిద'ని ధర్మసుతునిపై విశ్వాసమును ప్రకటించును కన్న భారతమున భీముడు 'కొందరు సంపాదించు వారు. కొందరునుభవించు వారనునట్లు కలహమునకు మేమును భోగించుటకు వారునా?' అని విరసముగ పలుకుచు అటులనే కమిష్టముపై ఆయుధములనుంచి ధర్మజ్ఞుడు అవసరమగుచో నర్జునునకు లొంగుకున్నాని భీమునకు లొంగవలదని పలుకగానే భీమునకు నిజముగనే కోపము వచ్చింది. తన అన్నకు తనపై నమ్మకము లేదను భావప్రసారంతో 'మీరు కుంటిబిడ్డలు, నేను దుర్యోధనుని వాడను

1 తి. భా. వి. ప., ద్వి. ఆ. ప 177

తప్పేమి¹ అని పండ్లకొరుకుచు గర్జించుచు ఇట్టిపరిస్థితులలో భీముడు అప్రతిమాన పీరునిగ, మానవ సవాజముగు బలహీనతలకు ప్రతిబింబముగ కనబడును. ధర్మజునిపైగల గౌరవమే భీముని సంధి కంగీకరింప చేసినది. కావుననే కృష్ణుడు చెప్పగొట్టినను ఈసారికి పోయిమ్ము, ఈభీముడుత్తుత్తి మాటలను కోపింపజెనెను. ఇటులు తిక్కన, కుమార వ్యాసులిరువురును భీముని పాత్రమును ఉదాత్తముగను, కడుగంభీరముగను తీర్చిదిద్దిరి

భీష్ముడు . ద్రోణుడు :

ఈరెండు పాత్రలను సమానముగ భావింపవచ్చును కేవలము వయోవృద్ధులనియేగాక శౌర్యపరాక్రమముల చేతను కూడా నాటికాలమున అత్యంత మానసియమైన వ్యక్తిత్వముగల పాత్రలు. వీరిరువురి మానము పారకుని మనసన కుతూహలము రేకెత్తించును. అందునను తనవంశముయొక్క వినాశనమ నకు ప్రత్యక్షముగ సాక్షి హుతముకావలసి వచ్చిన భీష్ముని సంకటము, అరిడే సృష్టించుకొన్న ధర్మసంకటముకన్నను ఎక్కువ వాస్తవికమైనది. ఈతని అసహాయతకు మూలమొక్కడ పౌరంధమయ్యెనను విషయము తేల్చుట కిష్టము వివాహములేక, రాజ్యములేక దుస్సహముగు ఏకాంతి జీవనమును తమ్ములకొంతును, తమ్ములబిడ్డల కొంతును ఎత్తుక వలసి వచ్చిన ఈ ముదురలి తనజీవిత చివరి భాగమున ఈ విషయమున అరాసక్తుడై యుండిపోయినట్లు కనబడును. మన ఊహకందని అతని మానసిక వేదన అతనివ్యక్తిత్వమును చాలవరకు బలహీనము చేసినది. ఆకాణము ననే తిన్న ఋణము తీర్చుకొనుటకు అర్థమనన్ముడుగనే దుర్యోధనుని కడుమున యుగముచేయుట తక్కు మిగిలిన మహాభారత కథయందంతటను అతడు కష్టమియుడుగనే మిగిలినాడు. అంతియేగాక కృష్ణుని శక్తి, సామర్థ్యములను గుర్తించి మానముగ నుంకిపోయి

నాడు నిష్కర్షగ మనోభిప్రాయములను వెల్లడింపనేరని ఈతడు కొన్నితావుల గంభీరముగ మాటాడుటయు, కొన్నితావుల అన్యమనస్క-ముగ మాటాడుటయు జరుగుట పొరతునికి సందేహమునే మిగుల్పుచున్నది.

ఈదాయాద కలహముమధ్య చిక్కుపడిన బ్రాహ్మణుడుగ దోబుడు భీష్ముననుసరించుట ఆశ్చర్యపడవలసిన సంగతికాదు. ద్రోణ-దుర్యోధనుల మధ్య గురు-శిష్యసంబంధము మాయమైరాజు-ఆశ్రీతుల సంబంధము ప్రవేశించినది మొదటద్రోణునికి వ్యక్తిత్వము శూన్యము భీష్మునివలెనే పోషించిన కాకపులకుగాని, పెచ్చిన పాండవులుగాని మనస్ఫూర్తిగ నిహకరింపక పోవుట వీరి ద్వంద్వ మానసిక నీతికి దర్పణము పట్టచున్నది.

ధృతరాష్ట్రుడు :

శ్రేష్ఠమనోవైఖానికుడుగ వ్యాసుడు స్వకాలముల యందును కనబడునట్టి మానవన్యభావము లందలి ప్రకృతి, వికృతులను తన అద్భుతమైన ప్రతిభతోచూచి తన భౌతికమున సాటిలేని గూఢములగు పాత్రలను సృష్టించి యున్నాడు ధృతరాష్ట్రుడు శారీరకముగ నేగాక పుర్రవ్యామోహము చేతను అంధుడు అతడు మొదట సాత్విక్కుడై తరువాత దుష్టుడుకాలేడు అధికారము లేకపోవుటచేతను అవకాశము రాకపోవుటచేతను అతని చాష్ట్రము బయల్పడలేదు. పాండరాజు చేతనుంగి అధికారము పూర్తిగ తినచేతికి రాగానే అతనితో అజ్ఞాతిముగనున్న లోభము తనకుమారులకు రాజ్యము నప్పగింప ప్రేరేపించినది తన దుష్టత్వమునుపైకి కనబడకుండు సాధువువలె నటించుటలో ధృతరాష్ట్రుడు అరితేరినవాడు. తన ఆశక్తవలన తన కుమారులకు ఆపద కలుగవచ్చునని తెలిసియు వారిని నారినపక వారి చాష్ట్రముఫలించు నేమోయను ఆశతో మిన్నకుండుట పలు

మార్కు చూడగలము. ధృతరాష్ట్రుని పాత్రమున వ్యాసుడు మనో
దౌర్బల్యము కారణముగ కలుగు అస్థిరబుద్ధియుక్క- వ్యక్తిత్వమును
నిరూపించియున్నాడు. అతడు పూర్తిగ మంచివాడుకాదు అటుని
పూర్తిగ చెడ్డవాడునుకాదు. ఈరెండింటి మధ్య చిక్కుకున్న వాడు.
ఆతని పాపమేమన అతడు చంచలచిత్తుడు, అశక్తుడు నగుట మంచి
చెడ్డలనడుమ 'పెండ్లులము' పత్ర ఊగులాడినాడు¹ అని Dr సుక్తాం
కర్ గారి అభిప్రాయ మెంతయు సమంజసము.

ఆంధ్రభారతమున ధృతరాష్ట్రుడు పాండవులు కోపముతో
తన కొడుకులమీద పడకుండ రాయబారము వచ్చిన ద్రుపద పురో
హితుని తియ్యని మాటలతో, భూషణాంబర సహిత తాంబూలముతో
సంతృప్తి పరచి సంహారాడు సంజయుని పిలిపించి 'నానుజేవ సహిత
ముగ పాండవులగని వారి విషాద మెమ్మెయిమాను నమ్మెయి తగ
పలుక వలయున'నిచెప్పి రాయబారమంపినాడు. సంజయుడు తిరిగివచ్చి
చెప్పినమాటలు వినుటతోడనే ఆతని మనసు కలత చెందినది. ఆ
రాత్రి యంతయు కన్నుమూత పడలేదు. విదురుని పిలిపించు కొని
నాగు. ఆతడు లోభముడుగుట అన్నిటికంటె మేలైన శాంతికారణ
మని సూటిగ చెప్పినాడు. అయినను ధృతరాష్ట్రుడు తననై జమువీడక

'సీవు సెప్పిన మాటలు నిర్మలములు
నిపుణసమ్మతములు రాజనీతిపూర్వ
బోధకంబులునై ననుఁ బుట్టువిగ్రహ
నోప'ధర్మోజయతి' యని యుంగువాడు² అని

తన పుత్రులపై హమును, నిస్సహాయతను ప్రకటింపకొనెను. ఆతని
ఆందోళన తగ్గదాయెను మరల సపత్నుజ తుని పిలిపించుకొని ఆధ్యా
త్మిక తత్త్వబోధ గావించుకొనినాడు

1 On the meaning of Mahabharata, p 56 to 57

2 తి. బా, ఉ ప ద్వి ఆ, ప 90

తెల్లవార సభాసమష్టమున సంజయుడు పొండవ, శ్రీకృష్ణుల సందేశములను వినిపింపగనే ధృతరాష్ట్రుని గుండె బదిరినవి. పుత్రునికి సీరిగఱపుటకు ప్రయత్నించినాడు. అతడు వినడయ్యెను తాను పుత్రుని శాసించలేడు. అతని విడువలేడు. ఇంకెమిచేయును ? పోరుసంభవించిన తనపుత్రుడు నెగ్గగలడా? లేదా? అనిచూచుకొనెను సంజయుడు కృష్ణచూహాత్మ్యమురు గూర్చి తెలుప ధృతరాష్ట్రుడు సంధి సంగాతగవచ్చు శ్రీకృష్ణునికే లండమిచ్చి తనవైపు తీర్పు కొనజూచెను. ఇది అతని అవివేకమునకు పరమావధి శ్రీకృష్ణుడు ధృతరాష్ట్రుని నిజగూఢము సభలో బట్టబయలుచేసి సూటిగ రాజ్యభాగ విషయము నెత్తుకొనినాడు ధృతరాష్ట్రుడు ఎటుపోవుటకు దారి లేక, ఏమిచేయుటకు పాలుపోక నిరుత్తిరుడైనాడు ధృతరాష్ట్రుని స్వభావమున వింతగొలుపు విషయము 'శ్రీకృష్ణుడిచ్చిన దృష్టిని విశ్వరూప సందర్శనానంతరము మరల నుపసంహరింపుమని కోరుట, పుట్టుగుగ్రీడ్డివానికి దృష్టిలభించుట కంటె ఆనందమేమి? దీనినిబట్టి అతి డెంత పుత్రమనుకార పీడితుడైనను, ఉపేక్షాభావ నముపేతుడైనను లోభస్వభావ దూషితుడైనను అంతరాంతరమున అంతులేని ధర్మ సంఘర్షణము ననుభవించినట్లు గూఢ మనకు తెలియును

కుమారవ్యాసుని భారతమునందును ధృతరాష్ట్రుని పాత్ర పైరీతిగనే పోషింపబడినది ముఖ్యభేదమేమన తిక్కన భారతమున 'రాయబారములన్నియు ధృతరాష్ట్రుని ముఖమున జరుగ కన్నడభారతమున వానికన్నిటికిని దుర్యోధనుడే బాధ్యుడగు చున్నాడు భీష్ముడులవలె ధృతరాష్ట్రుడు సభ్యుడు మాత్రమే ఇట్లు మితిమీరిన పుత్రమనుకారముతో వారినడుపులో నుండక, తరువాత వారి నదు పూో నుంచుకొనితేక సుతుల మరణమునకు పరోక్ష కారకుడైన పాత్రగ ధృతరాష్ట్రునిసాత్ర) మిక్కిలి సమర్థవంతముగ తీర్చిదిద్దబడినది

త ర్లు డు :

కర్ణడు అసాధారణ శక్తి, సామర్థ్య శోభితుడు, మహా వీరుడు. ఆతని బలపరాక్రమములు కాంపక్షమునేగాక పాంశప పక్షమున గూడ పెక్కు ప్రశంసల సంఘాకృతి. మానవుని కార్మిక బలము నిచ్చు వానితో ఆవర్ణములు ప్రధానములు దార్మిత్వము కర్ణుని ఉన్న తాదర్శము ఇతడు బాల్యము నుండియు సూతపుత్రుడని అవహేళనకు గురియయ్యెను. పదిమందితో తన ప్రత్యేకతను చూపు కొనవలెననెడి ఆతురత కర్ణునిలో అధికము లేనిచో అంత అవహేళనకు గురికావలసిన అవసరము లేదు కర్ణడు బాల్యమునుండియు వ్యక్తిగత కారణమేమియు లేకుండనే పాంశపులతో శత్రుత్వము పెంచుకొనెను. తన యోగ్యతకు తగిన స్థానము లభింపక పుట్టయే గాక క్రీ.నూ.తి.పూ.గ తిరస్కరింపబడుట కేతలు తన ప్రతిస్పర్ధియగు అర్జునునకు తనకంటె అధిక గౌరవము లభించుట చేతను కర్ణునకు అర్జునునితో విరోధము అధికమయ్యెను. ఆతని దానగుణము గూర్చి డా॥ వి. ఎస్. సుక్తాంకర్ ఇట్లు చెప్పియున్నాడు 'With his frustration complex unresolved he was capable of real sacrifice or true charity' 1. అస్త్ర విద్యాప్రదర్శనము కర్ణుని ధీమతమున గొప్పమలుపు. కర్ణ, దుర్యోధనుల గాఢ మైత్రికి, కర్ణుని స్వామి భక్తికి పెనుకనున్న నన్ని నేతమిది దుర్యోధనునకు అర్జునునివలన భయము లేదను ధైర్యమును కర్ణడు కలిపించినాడు తమ్ముల మాట కంటె గురువుల మాటకంటె కడు తల్లిదండ్రులమాట కంటె కర్ణుని మాటనే రారాజుమిన్నగ గౌరవించినాడు కర్ణుని పాంశపులు తన తమ్ములని తెలిసినను, అఖిల సామ్రాజ్యము హస్తగత మగునని, ద్రౌపదితనను వరించునని శ్రీకృష్ణుడు ఆశపెట్టినను తాను, తనవక్షము పాంశపులచేత నాశనము కాకతప్పదని తెలిసియు, కన్న లిల్లి కుంతి కాంతేయుల చేరుమని చేతులాగ్గి అర్థించినను ఆవర్ణ చేతుడై

కమునకై దుష్కర్మధనునితో కలిపినచేతని విడదీయక ఆత్మార్పి
నకు సిద్ధపడినాడు కర్ణుని జీవితమున ఏర్పడిన పరిస్థితులను, ఆతని
క్షత్తమును గుర్తింపక, అశక్తి కరములైన పాపకార్యములలో
వ్యధనునకు సహకరించుట స్వామిభక్తి యగునా? అని కర్ణుని
స్పందింపట సరిగాదు¹ కర్ణుని అభ్యుదయమునకు కురుపాంశవ
మే మూలము అర్జునునిపై ఆతని మత్సరము తీరుటకు, ఆతనిని
చూపు చూచు సంఘమునకు బుద్ధివచ్చునట్లు తన గొప్పతనము
పుటకు, తననుద్ధరించిన రారాజు ఋణముతీర్చు కొనుటకు, నాటి
రాజున ఒకగొప్ప వ్యక్తిగా ప్రకాశించుటకు కురుపాంశవ మత్సరము
యకారితమైనది అవైరమే లేదనాడు కర్ణుడేలేడు కావుననే
ను కురుపాంశవుల మైత్రిని ద్వేషించినాడు.

పాండవ పక్షమున కష్టున కేర్పడిన స్థానము కొరవ
మున కర్ణున కున్నదిని చెప్పవచ్చును. కొరవపక్షమున కార్య
తి కర్ణుడే కావుననే కర్ణునితల భారతమైనది కాని భీష్ముడుబ్రతికి
న్నంతకాలము కత్తిపట్టనని కర్ణుడు ప్రతిజ్ఞ చేయుట ఒకవిచిత్రమైన
పుటన. దీనివలన దుర్మోధనునకు కలుగునష్టము నాతడాలోచింప
రాజవేళమునకులాంగీ అవతిలివారి కుషకారి యైనాడు. భీష్ముని
శక్తియు ముందు కర్ణుని వ్యక్తిత్వము నిలువలేక పోయినది.
పునః విదక్షణ కోల్పోయి.

“సింహు నాలావు తోడ్పాటులేక యుండ

వయ్య నీతెగునంతకు గలన నిలువ

నాయుధంబులు విడిచితి నంతమీద

మొలసి బలవిక్రమంబుల నెఱపువాడ² అని పలికి తనకు తానే
కెలువేనీ కొనినాడు.

1 పారిజానీ సుబ్రహ్మణ్యశాస్త్రి, మహాభారత కర్తవ్యకథాసు p 1281

2 సింహ ఉప ద్వి అ, ప 89

శ్రీకృష్ణుని రాయబారము తరువాత కర్ణుని జీవితము నిహానోన్మూలమైనది అతడ విపాదాంత నాయకుడు (Tragic Hero) యిహ పంప వైరమును లెన్నగ రగిల్చినాడు పాంపులు తవతమ్ముని గుర్తించుగాటికి పాస్థికులు విషమించినది 'To be or not to be is the question' అనుస్థితి ఏర్పడినది రాయబారము విఫలమైన తరువాత కృష్ణుడు వెనుతిరిగి పోవుచు కర్ణుని తన రథమెక్కించుకొని ఆరిగి ఒక్కరహస్యమును తెలుపును సార్వభౌమత్వము, పాంచాలి పొందు ఆశపెట్టును ఇవట కుమారవ్యాసుడు పాంచాలి పొందు విషయమును మాత్రము చెప్పి లేడు స్వామిభక్తి, సోదర ప్రేమలు మధ్య కన్నా హృదయమున గొప్పగుండురక్షణ చెలరేగినది స్వామిభక్తియే యుంచినది కరుని జీవితమున నింతకంటె బలమైనది సన్నివేశము.. కన్నతల్లి పచ్చి ఒక్కరహస్యముచెప్పి పాంపవ పక్షమున చేరుమనుట పుత్రిభిక్షకౌరుట, మరల కర్ణుని హృదయమున ద్వైధీభావము చెలరేగినది చివరకు కర్ణుడు అతివక్కుగా కన్నతల్లి ప్రార్థనకు, కారవపతి కొంకకు సమన్వయము కూర్చెను అర్జునునితప్ప తక్కిన నారిని సంహరింపనని మాటయిచ్చి తల్లిని, అర్జునుని సంహరింతునని తనస్వామి భక్తిభావమును అతడు సంతృప్తిపరిచెను కుమారవ్యాసుని కర్ణుడు పాంపుల నయిదుగురిని దంపననిఘాలి యిచ్చెను వేసిన బాణము మరల వేరునుననికూడ ప్రతిజ్ఞ చేసెను అంతియేగాక కుమారవ్యాసుని కర్ణుడు పాంపవపక్షమునకు రాకపోవుటకు ముంక గక్కని కారణము చెప్పెను 'ధృజి నకు తాను అన్న నని తెలిసిన తప్పుకతనకు రాష్ట్రధికారము వప్పించుచు రాజ్యము తనచేతికి వచ్చిన తాను మరల దానిని దుర్యోధనునకే యిచ్చి వేయుదును' ఈ రీతిని ధర్మ సంకటమునకు నొంగి అనన్యస్థితిగోచున్న కర్ణుని దురింతచిత్రము ఎట్టివారమనసెనై వను క అనించితిరును

శత్రువులు :

మహాభారతమందలి నీరులలో శత్రువు కను 'ఫలదో' మదో'శన్' అని పంప చెప్పియున్నాడు పాండవులకు మేవరూపులు కలుగు శత్రువుల కారవపక్షమున యుద్ధముచేయుట ఆతని దుర్బుద్ధి ము దుర్బోధనుని మోసమునకు ప్రతికీయగా ధర్మజను మూట యిచ్చి కర్ణుని శోభవధ గావించినాడు ఉపచారములకు, పొగట్టులకు కొంత పోవుటయే ఆతని బలహీనత అయినను ముగ్ధుల సత్కారమునకు కొంత తొరవపక్షమున చేరెను కన్నడ భారతమున దుర్బోధనుడు 'అభి'వగ్గశనదట శత్రువృత్తిపాలకన తిరుహుగొడై గెలుపుదు కాళగవు నమగే' అని శత్రువులకు తమపక్షమునచేరిన తమకు గెలుపు తథ్యమని తలంచెను మార్గముధ్యమున సకలోపచారములు నేర్పరిచెను శత్రువులు ఇచ్చియు ధర్మలోకం పంపిరిచే ననుకొనెను. అందులకే 'ఇట్లు చతురంబుగా మనకు వలయువాని సంపాదించుటకు ప్రవర్తించుటయెది యిదిగో రామాయ్యులెవ్వారు' అని ప్రశ్నించును కన్నడభారతమున 'ఈ ఉపచారములు గావించునది ధర్మజుడా? దుర్బోధనుడా? అని శత్రువులకు సంజేహము కలుగును సయోధినుని తెలిసి ఆతని కోరికను మన్నించి పాండవులను చూడదలచెను పురుషలో శత్రువుని పంపింపు చొంతకు సాగనంపుదు వరములు మఱవకుండువలయు ననెను. కన్నడభారతమున శత్రువుని పై న్యమును దుర్బోధనుడు వాక్యైకాపురమునకు కొనిపోయెను శత్రువులొక్కడే పాండవులచూచి బోయెను. కావున వరమునూట మఱవకుచుని చెప్పవనరములేక పోయినది ధర్మజుడు విషయము నెరింగి మీకుం గర్హసారధ్యంబు కర్తవ్యంబుగా గలయది. సమర సమయంబున నిరాకరించి పలికి కర్ణుని చిత్తంబునకు కలంక పుట్టినపవలెనని ప్రార్థించెను మర్నాతో నైచి అచిన శత్రువులు 'ఇదియొకటేల? నీవు మది నెయ్యది గోరిన చేయువాడని నిర్విచారి

ముగా పలికినాడు ధర్మజుడు తనను పెద్దకేసి, తన కారవపక్షమున చేరికను సమర్థించి నమరూపాభ్యాసము చెప్పమని కోరునికి శల్యుడు పొంగిపోయినాడు నినోటితో దుర్యోధనునకు సాయము చేయుదు ననినానో అజినోటితో 'కారవచాధుడా నహమ్మితై వడి నాశముబొందు తప్పదు నీకు జయంబ'ని పలియును.

రథసారధ్యమున శల్యుడు సమర్థుడు తాను కృత్విన కైన యది ఆతనిభావన కృత్వనిగోగల ప్రతిభటర్వియు కూడ శల్యుడు కారవపక్షమున చేరుటకు కొంత కారణమున వచ్చును నానిచే కీష్కుడు 'వాసుదేవుతోడి యాయవా డల్లుర విశేష నిన్ను గూడి' అని పలికినాడు "శల్యసారధ్యము" అనుమాట లోకమున ప్రసిద్ధము కురుక్షేత్రస్థితిగ్రామమున చివరిదినమున శల్యుడు కారవసేనాధ్యక్షుడైనాడు. శల్యుని మనస్తత్త్వియు, పరిస్థితు ప్రభావమును గుర్తించి కృష్ణుడు ధర్మజుని పాండవపక్షమై గావ్యధ్యక్షుని చేసెను ధర్మజుని శల్యుడు యుద్ధారంభమునకు పూర్వకే యాశీర్వదించెను గదా! ఇప్పుడాలినినై విజృంభించుటకు శల్యునియనని వెరుకాడదా! అయినను శల్యుడు యథాశక్తి సేరాగిగా ధర్మజుడు మూర్ఖుడోయినాడు. చివరకు ధర్మ నిశక్త ప్రహరణమునకు శల్యుడు బలియైనాడు.

విచరుడు

విచరుడు న్యాయనిష్ఠుడే యమధర్మరాజు అవతారముని కీర్తింపజెను పాండవులు రక్షణదేవత యయ్యెను విచరుడు నీతి కోవిదుడు సమతాగుణ శోభితుడు స్వార్థరహితుడు. పరేగిరక్షణుడు, అంతియేగాక ఇటు కౌరవులతోను అటు పాండవులతోను అరుబంధము కలవాడు ఇరుపక్షముల మేలుకొనువాడు అధర్మమునకు పాల్పడిన ధృతరాష్ట్రుని, ఆతని కుమారులను పలుమాల్లు సరిదిద్ద జూచినాడు

ఎన్నియో హితవాక్యములు బోధించినాగు సంబంధము రాయబారము తరువాత మిత్రాశ్రాంతిపై దృఢరాష్ట్రము 'ధవద్వచనామృతము నాయుల్లంబు' పెల్లగొలుపుచుని కొర లోకోత్తరములైన నీతివాక్యములుపడేగించి గాఢ ఆతని దురాశ 'మీనులోలతన' గ్రక్కన నామమంబు డని గాలము బ్రంగనచాడ్పు నగు'నని హెచ్చరించెను కృష్ణునకు లంఘించి వశమయ కొనదలచు ధృతరాష్ట్రునకు ఆదిసాధ్యము కాదని ఆతని రాయబారము సఫలము చేయుటయే ఆతనికి సంతోషమని చెప్పెను నిమిరుగు బ్రహ్మజ్ఞానియయ్య శూద్రయోనిబింటు పగుటచే నేరిన్మనోధమును తననోట వక్కాణించుట కూడాని ధృతి రాష్ట్రునకు సలత్సూతునిచే ఆపదేశము చేయించెను. ఇచట విదురుని అహంకారి రాహిత్యము, సంప్రదాయ తత్పరత దర్శనీయములు తన యింటికి విచ్చేసిన కృష్ణునకు పరిమళక్షితో సహజమైనాగు ఆతనికి చక్కని విందుచేసినాగు శ్రీకృష్ణుని కోరికపై కారవుల స్థితి గతులను, వారిచిత్తవృత్తులను తెలియజేసినాడు. మరుగాడు కారవ సభకు పోవలదనిగూడ హెచ్చరించినాడు

కన్నహారమున శ్రీకృష్ణుని రాయబారమును గూర్చి విదురుజే దుర్యోధనునకు తెలుపును. తనయింటికి విచ్చేసిన కృష్ణుని చూచి విమరుగు భక్తితోమైమరచి నాట్యముచేయును. ఆకలితో నేనురాగా సీపు ఆదిధ్య మీయవేమని కృష్ణుడు హాస్యమాడెను. విదురునకు ఇది ఎదురుగూడని సంఘటన మగుటచే ఆతని యింట నేమియు నుండదు ఆతడు కొద్దిపాటను మాత్రమిచ్చెను భక్తితో నిచ్చిన పత్రమైన, పుష్పమైన, ఫలమైన, సీరై నను భగవంతుడు ప్రీతితో స్వీకరించుననుటకు ఇది చక్కని నిదర్శనము పాలకడలిలో కయించినవానిగూ శ్రీమహావిష్ణువు విదురుని యింట పాత్రాగుటకు వచ్చియున్నాని అది దుర్యోధనునకు కగువుంటున్నది 'మాయంట ఎక్రనోవేత భోజనముగాదని దర్శింపగు విదురుని

యింటికి పోయినివిగదా! అని సభలో ప్రవేశించగనే దురొక్కష్టుని పరిహాసము చేసెను దానికి శ్రీకృష్ణుడు మానమునను విదురుడు కోపము నాపుకొననేక తనవిల్లును విఠచి దునకు తనసహాయమును నిరాకరించెను విదురుడు యుద్ధమువహింపక పుట్టుకు రుమారవ్యాసుడు చక్కని సమర్థుడను యున్నాడు

సంజం

సంజయుడు సూత పుత్రుడైనను క్షాణియు, భద్రుడైన ధృతరాష్ట్రాని అంతరాత్మ నెట్టి రాయబారిము నుండి తిప్పదారిన బోపింప పలుమార్లు పడేశియును గావించెను. చోట్ల కటువుగా నిందించెను. అప్రియమైనను యధార్థ్యమైనను ఇరుపక్షముల శ్రేయస్సును కోరినాడు అటులని విడి ఆపదలో పాండవులకు సాయము చేసినవాడు కాదు రాజనా. ధృతరాష్ట్రునకు అంతరంగిక కార్యదర్శి దుష్కరి పురి రాయబారము తిరుపాతి వ్యధిత హృదయులు, ఆగ్రహ సమరి సంరింభులునైన పాండవుల ఆగ్రహమును రాజ్యభాగాక, ప్రియనాక్యములతో గల్గొచ్చుట దుర్భిటుము మమును సంధింపగలవాడు. సంజయుడేయని కురుక్షేత్ర గృహం రాయబారిగ పంపిగాడు రాయబారిమునకు అంభునస్వగుభాగమును గూర్చి మాటాడు స్వాతింత్ర్యమును సంజయుని ఊరకనే సుష్కప్రియములు ఎలుకుమని తావ్య హస్త పంపెను

సంజయుడు పాండవ సభయందు తనరాకను చక్క ట్టాతము చెప్పకొనెను. అనంతరము కారవపక్ష దోషముల ఎంచి ధృతరాష్ట్రాని లోపములను చర్చకు రాసీయక వావాద్వికముక్రింద కప్పివుచ్చి క్రిమముగా దర్మజుని యజాత

మును, శాంతవిత్తితను, ధర్మప్రవీణతను ప్రశంసించి ముంగాళ్ళకు మెలకువగ బందము పెసినాను శాంతివందుట భీష్మద్రోణులకును సంతోషమగుననెను సంజయుని ప్రార్థన, మాటనేర్పు అనుపమానములు కాని రాద్యభాగమును గూర్చి ధర్మజుడు నిలవేసి యడుగుటతో పాపము సంజయునియొద్ద సమాధానములేక పోయినది ఇంకొకరైన జెట్టిమొగము చేయవలసినదే సంజయుడు చాల వత్సరముగ సుమర్దింప శక్యముకాని ధృతరాష్ట్రుని వైఖరిని ప్రక్కకున్నట్టి ధర్మజుని ధర్మవర్తనమును, శాంతతత్త్వమును ప్రశంసించి.

‘పానీక కారవులు దు

శ్శీలతఁ జెడఁబలచిరేనిఁ జెప్పెద రుధిరా

భీలాన్నంబున కంచెను

మేలగు భిక్షాన్న మైన మీపపెరికిన్’¹

అల్పులకు మ్రొంగజేదైన నోహము

భంగి బొంగెడు కోపంబు మ్రొంగొనగ

సంగకునెన్ని నిన్నెన్నఁబోలు²

అని సమాధానపరుప ప్రయత్నించినాడు చివరకు కృష్ణుడు తాను హస్తినకు వత్సనన తానువచ్చిన పనిగాచున్నను గలబందనమున తాను వచ్చినపని సఫలమైనదని పలికి హస్తినకు ఎయనమాయెను ధర్మజుడు ఆతనిసాగనంపుచు ‘దుర్గయమును, జెట్టిగమును, జెండును నగు పలుకొడువదు సీగలుకకు నయోన్నత యోధుడున్’ అని పలికిన వాక్యము సంజయుని వాక్చతురతకు నిర్భుజము.

సంజయుడు పాండవులయొద్దనుండి నిలిచి ధృతరాష్ట్రుని బలహీనతను విప్పిచెప్పి ‘నీ మతమొప్పు దెంతయున్’ అని చెరుగ మోటములేక పలికినాడు ధర్మజుని తత్త్విము తెలిసికొని వచ్చినాడు గనుక సాదులేగ నేనిన్నిను తలపోలమునగాని నిలువదునుమి

అని, ధర్మసూతి మెత్తినపులి అని, ఎల్లవారలు సభ్యము నీపయి
జ్ఞానంతకు నివసకుగానడం బిదప నీకును నాకు మరల్ప వచ్చునే
అనియు మౌచ్చరించినాడు. కురుపాండవబలముల గూర్చి పర్యా
లోచన చేయు ధృతరాష్ట్రవకు నిష్పక్షపాతముగ -

'ఆశేనకు నీసేనకు

వాసి యశిగెదీవు నన్ను వసుదేవ సుతుం

జుసేనగలడు తత్సము

నీసేనం జూపుమా నరేశ్వర నాకున్' అని నిందిసినాడు

కన్నడ భారతమున సంజయుడు అంతమాట నేర్పరియు, ప్రాజ్ఞుడను
కాడు అసలు సంజయుని రాయబారిగ ధృతరాష్ట్రుని పంపలేదు
దుర్యోధనుకే ఎంపెను అతడు ద్రుపదు పురోహితునివలె వీరసూటలు
అపటచెప్పి వారిసూటలను మాలివచ్చి వీరికి చెప్పెను ఇట్లు సంజ
యుని వైదిగ్యము కన్న షభారతిమున నీరసమైది

ఉత్తరకుమారుడు :

తనలోలేని గొప్పతనము నాపాదించుకొనుట మానవ
దౌర్బల్యము అందునను స్త్రీలయెదుట ఎక్కువగుట దాని స్వభా
వము గర్భంతరములేని పరిస్థితులలో, తన ప్రగల్భములను ప్రద
ర్శించు కొనవలసి వచ్చినప్పుడు ఇట్టివారు భయపడి పారిపోవుదురు
ఉత్తరకుమారు పట్టించుట. అతడు ముద్దుగపెరిగి స్త్రీజనము మధ్య
విరాజల్లినాడు ఇంతకును ఉత్తరుకు అనుభవహీనుడే కాని అనమృత్యుడు
మాత్రముకాదు ఈవిషయము నాతిడు సారథిగచూపిన ప్రావీణ్యమే
ప్రదర్శించుచున్నది మన దృష్టిలో ఉత్తరుడు మాటలలో మల్లుగు,
రాశివాసమున సావాసికుడు, పలాయన విద్యలో పండితుడు, ఇతని
శేరు 'ధూమంబయు' యివగు మనకు మాత్రము ఉత్తరకుమారునిగ నే

పరిచితుడు. కొరవపై న్యము కంటబడువరకు ఉత్తరుగు హాస్యవీరుడు. అప్పటినుండి సారథిత్వ మంగీకరించువరకు నాతనిమాటలు మనకుజాలి కలిగించును. కన్నడభారతమున అంతఃపుర స్త్రీజనముకూడ ఉత్తరుని ప్రోత్సాహ పడుతురు. పొంగిపోయిన ఉత్తరుడు హస్తీరాపురమునే జయింతునని ప్రగల్భములాడెను. అతి కి కొరవపై న్యము న తానెది రింపదగ్గ కురుడే కానరాదయ్యెను కృపాచార్యుడు, ద్రోణుడు, అశ్వత్థామ బ్రాహ్మణులైరి భీష్ముడుముడునలి. కర్ణుడు గానకులుగ. తనవంటివిరు డెవ్వడును కొరవపక్షమునలేడు. కొరపులందుమా నారు తమపరాక్రమమును అబలపై వనే ప్రదర్శింతురు. ఇందులకే యుద్ధమున నెదిరింప నై ర్యముచాలక దొంగచాటుగ గోవుల నపహరించుకొని పోవుచుండిరి తనకు ప్రస్తుతము సారథిలేడు. ఒక్కసారధి లభించిన కొరపులనందుట పెద్దపని కాదనను బృహస్పతి సారథిగ నుండునని తెలియగనే చేయునదిలేక యుద్ధమునకు నన్నద్ధమాయెను. కవచముకూడ తొడుగుటరాని సారథియని తెలిసినను తన పితంబును మును బయటపెసేయలేదు. కొరవపై న్యము కంటబడుగనే ప్రవేశించిన ధయము క్షణక్షణవ్యవధిచూసనై బృహన్నలను బ్రతిగూతెను. లంఘముపెట్టుటకు దిగి తుదకు విల్లర్ములను రథముపై విడిచి దుమికి చారింపుటకు దారితీసినది

సహజముగ పాంశువులపై నభిమానము కలవాడగును, తన్ను అడ్డునునతో పోల్చుకొనుటలో సంతృప్తిని చెందునట్టి వాడును అగు ఉత్తరుడు అడ్డునునే తనకు సారథి కయ్యని కోరుచున్నాడని నిశ్చయముకాగానే మనము కలకడేతనది చేతులుజోడించి నమ్మి తిండిగాను. 'రిపుమర్దన' రథమెక్కుము. నీభుజశక్తి ప్రాపున సాగి త్వమున మహాత్వము చూపెదను. నన్ను ఎనిగొని కొరవుల నెదిరింపుము గోవుల మరలింపుము.' అని తనకు తానుగా సారథిత్వమంగీకరించి అపూర్వ వైర్యమును, అత్యంతోత్సాహమును ప్రదర్శించి

గాని విచారపూర్వము తుదిఘట్టమున ఉత్తిరుడు తన సరణముచే, ఎసుయోచిత ప్రవర్తనముచే తనపరిశ్రమ యగు కన్నను మిన్న యనిపించుకొన్నాడు తనపాత్రము చిరకాలము నుదిలో నిలిచిపోవునట్లు చేసికొనినాడు.

శ్రీ

మూల ప్రవృత్తులలో నొకటగు కామపిపా, ఉష్ణ చిత్రణము కీచకపాత్రము పరాక్రమవంతుడగు రాజుని పులికాని, ప్రజారక్షణ దటుడుగాని, సీతీయం ఉదారస్థి విగాని కాదు వీరిశ్రేష్టత పలువురు రాజులన యున్నాడు పలువురు స్త్రీలను పరిణయ మొసిన వైరింధినిగానైన ప్రథమ వీక్షణముననే దురంత ప్రణయ నకు లొంగిపొయ్యెను వానికి తన సౌందర్యముపట్లను పట్లను అంతరేని యవాంశము ఈ భూమండలమున కి రాగల వాడెవ్వరును లేరని ఆతని భావన

‘ఒక మనుష్యు డొకస్త్రీని గూర్చి పిచ్చి వా వరకు ఆమెను ప్రేమించిన వాడయ్యెననిన, అతడు తన సంస్కర్తరూపమోహము నామెకర్పించుట కొరకేయని యె అని ఏ ఏ బ్రలో చెప్పవడి కీచకునికి సరిగా సరిపోవును

కన్నడ, ఆంధ్రభూతముల రెంటియందును కీచ వృత్తి చిత్రణము సూక్ష్మమగ, సాగనుగ చేయబడిన! చూచుటకొనే ఆని గూవులు ఆమెదేహము నాకొర్రాపడీ హవనును నురిదిగిలి తనదు హృదయమును మృగ రు వేటు కారిగారిపడుట కెంతయు నాసించుబలుడు దలచెను

1 When a man loves a woman to the point of L about her it is because he has surrendered h nurcassison to her A A Brill, Lectures on psych psychiatry , P 172

పేర్కొనెను 'శివ శివ బెదిరియెను, హతాశుడయ్యెను మూన్లు
జొక్కనిమిషము¹ననే' అని కుమారవ్యాసుడు పేర్కొనెను ఆయె
సొగసుయొక్క భీకర పరిణామమును స్పష్టముగ కనబఱునట్లు కవు
లిరువురును వర్ణించిరి. కామచికారము జెనువెంటనే విజృంభించి
మన్మథుని దశావధలలో నవయూవధను చేర్చి విడిచెను ఇకమరణా
వధకై కక్కలే మిగిలినది

కీమరుని మన్మథావధయొక్క తీవ్రతను గూర్చిన వర్ణనము
పరిణాసకారిగ నిరూపితమై మూనవస్వభావ దోషమునందును ఆతి
నిని ఎఱుఁగుటకీ అర్హునిగా చేసినది ఆతని అకహయతను కవులిరు
వురును సమర్థముగ వ్యక్తపరిచిరి సంకృత భారతమున పీఠవి
మన్మథావధ ఇట్టి యవస్థకు చేరికొనినట్లు లేదు ఆంధ్రభూతిముని
జూపివదితోడి కీచకుని సంభాషణమున ఆతని పరిస్థితియొక్క భారము
విక్రమము దర్శనీయము

ఎఱుఁగి నీమై గక్కజూచుట కోడెద

గనుఁజూచు వారయునోయని తలంచి

వదినిగిర్చినమాట మగువ సీపెంపున

గుదిసి నానాలుక తుడికిరాను

పాతి నీకరిమాలు పెట్టంగ ఇవిరి శం

కించి ఎడంకెడు గేలు నూన

నెటి నిట్టిని యింతి నీనమ్మిం బెన్న

భంగుని సరిసిన బట్టువడదు

తే చెలువ యింక నొకించుక నీవు నీవ

నానరెఱుఁగ నెప్పటియట్లు యున్న

మన్మథుడు నయించిన మగువ నన్ను

బడయవచ్చునె యెన్ని యువాయములను²

1 హర హర, హెరెద హమ్మెసిదను లోక నాందు నిబొందలి

2 తిల, ఉప, క్వి అ, ప 47

అయినచో కన్న పభారతమునను-

'తరువాతవచ్చు సద్గతులు సశివసీ, కాలము చేరువ వసీ
 సంధిపులు నిండించసీ, తనవారందరు తొలగసీ, రాసులు విడువసీ
 గాలా నిన్ను వలకు చున్నాను కాముని బాణములు నన్ను మరల
 క్రియపు బాణ లోచనా మారు మాటాడక నన్నంగీకరింపుము' అని
 పోషా చురపిల్లను

ఆతరువాత సుజేష్ఠురచేరి తిక్కన కీచకుడు దీనముగ 'నా
 వృద్ధిలు కోరుచేని యవివేషిని నీవని నన్ను నిట్లు సంబంధము వై న
 నాకృములు పల్కక కోమలిన్ వేపిలిపింపు'మని చరణపీఠమున జూగిలి
 మ్రొక్కును కుమారవ్యాసుని కీచకుడు 'ఆమెలేనిచే జివింపలేను' అని
 ఆర్తిస్వరమున పల్కెను సింహము గొంతులో విక్రిన లేపిపిల్లను
 క్రిందిపుమని అక్కచాదిములపై పడెను ఆరాత్రి విరిహతాపాన్ని
 గారకు సహింపలేని వాడయ్యెను బోనుగోచిక్కిన పులివలె చికిచ్చుడి
 పడసాగెను

సుజేష్ఠ కోరికపై చివరకు సైరంద్రధి కీచకుని చేరినది
 కేకలగారి కీచకుని కరితరగ రథసమితి నిత్తునని, రుచిర మణిదూష
 ణముల నర్పింతునని, నా కులకాంతలనెల్ల నీకుపనిశేయ నియమింతు
 నా, నేకమనస్సుల వెలగొనని ప్రబోధ పెట్టి మాటాడెను కుమార
 వ్యాసుని కీచకును సైరంద్రధి సౌందర్య ప్రభావమును గూర్చిన
 అచ్చ ఆమె యధికముగా నుండెను ఆమెరుచులు తోడనే ఆతిడు
 పులకరితుడయ్యెను ఆమె క్రీగంటిచూపుల అపూర్వశక్తిని కీచకుని
 చెలె అనుభవించి వర్ధింపగలవా రెవ్వరు? ఆమెగృప్తి ప్రేమపడినను

1. వేదసూరి గాడు వోగలి

కాలచవరై అలి బిందుగ

శేషిని తన్నెరు తొలగలి రాజయడ విడలి

బాల విసగా నొందె కామన

కోయి లెన్ను మరగలిమపు

లోలలోదనె విరుడ నుడియదె తన్ను నుటపెండ

నెత్తురుకారని కత్తిరించు ఆమెమాపు అనెగు పేనినత్రాటితో కొట్టి నను దేహమున బొబ్బలెక్క-వు ఆమె ఓరచూపనెడు నిష్కృతగిలిన పొగచూరని హృదయమున మంటలు లేచుచు అని పరమ ఎత్తివల యగు దా)పదియొక్క రోషభీషణముగు ద్విష్టిని కీగకునకు వేరొక దృష్టిగ కనబడినట్లు కుమారవ్యాసుడు అత్యద్భుతముగ వర్ణించెను

తాపమున కోర్వలేని కీచకుడు సైరంద్రుని పయిబడి పట్టు కొనగోర ఆమె ఆతని క్రింద పడగోనినట్లు సంస్కృత భారతమున కలదు. అది కీచకుని ప్రఖ్యాత సామర్థ్యమును కుంటుపఱచుచున్నది. కావున అనువాదకవులిరువురును విదల్చుకొని పరుగిడినట్లు పేర్కొను తెంతయు యుక్తము

పరాక్రమవంతుడగు కీచకుడు మరుదినమున దా)పదిని చేరి పలుకరించుటకు బెనరెచు తిక్కవ కీచకుడు తెచ్చి పెట్టుకొన్న గాంభీర్యముతో తన అధికారము దర్శించు బయల్పడ నామె యను గ్రహము నర్థించెను. కన్నడభారతమున వెరుకనుకీయక బాణ ప్రయోగము చేయుచున్న ముష్మనుని బాణములుండి నన్ను తానాను, నీచరణవాసుక నగుచునని ఆ మూర్ఖుడాయె కంబలి ఘటించి వేగుకొనెను.

నాట్యశాలకు పోవుటకు ముందరి అలంకార వర్ణన మను వాన కవులిరువురును పొగసుగ వర్ణించిరి. తిక్కవ కీచకుని విరహమును అధికముగ వేర్కొనెను. కీచకుడు నింహమున్న గుహలో ప్రవేశించు చూతంగమువలె భీమునున్న నాట్యగారము ప్రవేశించెను తన సౌందర్యమును ప్రశంసించుకొను కీచకుడు అంగనాజనములు నన్ను చూచి మరుసాయకములు తయిచిల్లియు లేవగవిశిష్టధనంబులు నాకు లంచములిత్తురని నీవొక్కతెవే నన్ను నేలకుంటివని స్వార స్యముగ పలుకుచు ఈ శానిమాటలు మగసైరంద్రుతోడవని పాపము కీచకు డెరుంగడు. నాయెడలు సేర్పనవ్వుడ నీయెడలెట్లు గునొ దాని

సీవెరిగెవని, ఎన్నుముట్టి నీవు వెండియు వనితలసంగతికిఁబోవువాడవె
అని పల్కిన భీమునిపల్కులు కామాతురుడగు కీచకుని కనుమానము
గల్గింపజేయును.

గంధర్వుడను తలంపు గలుగగనే కోపాటోప దీప్తాంగు
డయ్యెను తన యగపాదులు తెరుగుదురని కీచకుడు, సమయ భంగ
మగుటకు భయపడి భీముని నిగూఢ విమర్దన ప్రహరముల మల్ల
యొద్దనై పుణ్యము వెలయపొరాడిరి. దేశీయమైన మల్లయుద్ధరీతిని
తిక్తన, కుమారవ్యాసు లిరువురును చక్కగ వర్ణించిరి నుదీర్చి, గవా
రానింతము వాయుపుత్రుని బలము పెరుగ సాగినది కీచకాధముని
బలము తరుగ జొచ్చినది, అంతట భీముడు పల్లవ ప్రసూన ఫలభరిత
మగు మ్రానును కూలద్రోడు మర్తిగజమువలె వివిధ రత్న భూషణ
మాపితుడగు సూతుని కూల్చెను, భీమునకు కోపము పల్లవ లేదు
కీచకుని వికృతిపుచ్చావు చంపవలెనని మనసయ్యెను అంతట తల,
చేతులు, కాళ్ళు దేహములోనికి జొనిపి కీచకుని ఒక చక్కని ముద్దగ
చేసివైచెను.

ఇట కీచకుని పాత్రమున దురంత ప్రతాపము కలవాఁడ
య్యగు కామాతురుడగు నరుగు తన నాశనముకోరి తెచ్చుకొన్న
వాడగునని తిక్తన కుమారవ్యాసు లిరువురును నిపుణముగ కావ్యో
చితముగ పేర్కొనిరి. విరాటపర్వ ప్రబంధమునకు పీఠినాయక
లక్షణములను కీచకునియందు తిక్తన, కుమారవ్యాసులు సమర్థముగ
నిరర్పించిరి

శ్రీకృష్ణము

మహాభారతములోని శ్రీకృష్ణుని మానవాతీత వహిమలు
కల మహానాయకుడు అనామాన్యముగు అతిని కృత్యముల చేరిన
జీవితకాలముననే భగవానునిగ ప్రభాత్యుత్పన్నాడు దివ్యమానవ
వ్యక్తిత్వసంపన్నుడు కారణపురుషుడు జన్మాంతరిములను, కర్మ
సిద్ధాంతమును ప్రతిపాదించు భారతీయ ధార్మిక విచారములకు ఈతని

యవతారము పోషకమగును శ్రీకృష్ణుడు సకల చరాచర లోకము యొక్క స్వస్థి స్థితి లయములకు కారణమౌతుడగు పరమాత్మయని ఆతని విశ్వరూప సందర్శనము వలన తెలియుచున్నది అందుచేతనే అనేక సందర్శములందు జయము ధర్మమున్నచోట నుండుననియు, ధర్మమున్నచోట కృష్ణుడుండుననియు, కృష్ణుడున్నచోట జయము కలిగి తీరుననియు తెలిపెడిభావములు కృష్ణుడు పరమాత్మ స్వరూపు డని నిరూపించుచున్నవి ప్రతినాయకుడగు దుర్యోధనుడును వైవము ప్రేరేపించినట్లే శాను చేయుదునని చెప్పియున్నాడు. సర్వకర్తృత్వ, సర్వభోక్తృత్వ, సర్వశక్తిమత్వములు శ్రీకృష్ణుని యందున్న విషయమును మహాభారత కారులందరును అంగీకరించిన విషయము

కుమారవ్యాసుడు శ్రీకృష్ణుని యవతార స్వరూపమును, లీలావిహారమును భక్తితోపలు విధముల వర్ణించెను. వివిధపాత్రముల మూలమునను ఆతని మహిమలను వర్ణించెను 'కావ నాతను, కొలువ నాతను, సావె నాతన కైయబాయలి' అని దుర్యోధనుడు శ్రీకృష్ణుని గుండ్త ప్రసంధముయొక్క బాగోగులను చూచు లీలామానుష విగ్రహానిగ వర్ణించివాడు బలరాముడును 'పశివనాథను సర్వగత నహను, సర్వజ్ఞను' అనిపొగడి యున్నాడు భీష్మద్రోణాదుల మరణమునకు కృష్ణుడే కారణము. ధర్మసంస్థాపార్థము యుగయుగముల జన్మింతునని గీతలోచెప్పినట్లుగ అధర్మమును సంహరించుటకు ఆతని శీలితమున అధికభాగము వ్యయమయినది దేవదేవుడైన శ్రీకృష్ణుని యందు మానవస్వభావమును కుమారవ్యాసుడు చక్కగా నిరూపించినాడు

మహాత్ములకు స్వార్థముండదు రాజకీయములలో వారు ద్రుక్రమును త్రిప్రభుధురేకాని సింహాసనమును కోరరు వారి రాజకీయములకు కారణము, శలితముగూడ లోకకల్యాణమే యగును వారొక చేత నీతితో రాజనీతిని మేళవించినను అదిమహోన్నత ఆదర్శసాధ

నకేగాని సంకుచిత స్వార్థప్రయోజనములకు గాదు. మానవులుగ జన్మించిరి గనుక వారి ముఖ్య మానవులుగనే వారు వ్యవహరింతురు కావున విశిష్ట మానవులుగ వ్యవహరింతురు కారణములు గనుక రిమనంకల్ప సమతకు అవ్యవహాడు మానవాళిల శక్తులను ప్రయోగింతురు ఇది శ్రీకృష్ణుని విషయమున నూటికి నూరుపాళ్ళు యథార్థము శ్రీకృష్ణుడు మహాభారతమున నిర్వహించిన ప్రముఖపాత్ర, ప్రకృతిని మహనీయ వ్యక్తిత్వము, ప్రయోగించిన చతుర రాజనీతి పూర్తిగ వ్యక్తగత మగునది సంతి సందర్భమున, యుద్ధసమయమున శ్రీకృష్ణుని యశీష్టము సంతియో? సమరయో? ఇది తిక్క వితిర్లముకు గుఱియైన పెద్దప్రశ్న. రాయబారమునకు వచ్చిన సంజయునితో 'వారికి జోటుమేలు నాకుం చూడన్' అని పలికిన సంతిచేయుమని ప్రార్థించిన భర్మజుని యుద్ధోన్ముఖుని చేయుటకు ప్రయత్నించెను. సంతికంగీకరించిన భీముని రెడ్డుగొట్టెను. ద్రావడిని యుద్ధమవశ్యమని ఊహించును. అటులనే మత్స్యరాజప్రశ్న కురు పాండవ సంతిప్రయత్నమునకు కృష్ణజోహాయో? దానికి సమాదానముగ కృష్ణుడు-

'మట్టములబోన నొప్పమి పుట్టినన్'

పద్మపతి వారిలోడ గొట్లాడియై

దానియుడుపంగఁ జూడుకున్న వానిగూర

కర్మపని చెప్పుదురు కర్మకాండ విధులు' అని

విదురునితో పలుకుచు దుర్యోధనుడు నానూట వినంతయ్యేసేనీయు మెలకాక యుగ్మసాధి చెప్పకున్న సర్వదమ్ములు దమబోనంబోర కృష్ణుండు వారింపక యుపేక్షించె, దవచేతఁ జక్కంబుదా? యని యుక్తులైన జనులూడుదురు అనిపలుకుచు

పరేంగిర్జిత, వాక్పతేరత ఈరెండును రాజనీతికి రెండు రక్తమువంటివి లక్ష్యసాధనయే దాని హృదయము శ్రీకృష్ణుడు

సంధి సంకర్షణములలో, సమర పన్ని వేశములలో ప్రసరించిన పరేంగి తజ్జత, వాక్యతురత అనుపమములు తనోష్ణమైన పనిచేయుటకై నను ప్రార్థింపచేసికొనుట రాజసీలి లక్షణము దుర్యోధనాద్వైతులు తనసాయమర్ధింపగారి వచ్చినప్పుడు వారి మనస్తత్వములను కనిపెట్టి చతురముగా మాటాడి చివరకిద్దరిని తృప్తిపఱచి తానుమాత్రము పాండవ పక్షమును చేరినప్పుటి శ్రీకృష్ణుని ర జనీలికి మకుటాయనాన మైనది సంజయుని రాయణారము తరువాత తాను హస్తినకేగ దలచియు ధర్మశానిచే పలువిధముల ప్రార్థింప చేసికొనిగాని రాను బాపమునకు బయలుదేరగ మరల అటటను ధర్మశానకు సంధిగావించు పని తెల్పినాడు సంధికంగీకరించిన భీముని రెద్దుగొట్టి గాను యుద్ధమే జరిగి తీరునని ప్రావదికి మాట యిచ్చినాడు. కలనాటక సూత్రధారి వలెనే ప్రవర్తించి తనకార్య సాఫల్యము గావించుకొనినాడు.

కుమారవ్యాసుని కృష్ణుడు కొంతహాస్యమును కలగలిపెను. సంధికోరు పాండవుల యుద్దేశములు భిన్నముగానుండుట గాంచి మీరు తలకొకమాట చెప్పిన సంధికార్యమున కెగురెట్లు? అనును భీముడు సంధి కంగీకరింపగ కంటి యింతభీరువులనుగన్న దేమయ్యో అనిమేల మాడును.

కుమారవ్యాసుని భారతమున విదురునితో కృష్ణుని ప్రస ర్తనము నిరూపమానము తాను భక్తులకు దాసుడనని పలికిన మాటలకు ఆచరణము విదురునింటికి విందుకేగుట, ప్రప్రసాదేతము లగు పదార్థములను విడిచి గ్రుక్కెను పాలకొరకు విదురునింటికి పెట్టిన శ్రీకృష్ణుడు సంపద ప్రధానము కాదనియు, నడ్డు క్షీప్రధాన మనియు నిరూపించినాడు. విదురుడు విందుగావించలేదు సరిగదా! కృష్ణునికీ అతిథిమర్యాద నైనను గావించలేదు. పరమానందముతో చిడులు వేసెను కృష్ణుడేవారి అతిథ్యము స్వీకరించినాడు.

కృష్ణుని సభాప్రవేశ సమయమున సభానివాల్లారు లేచి నిలబడగ దుర్యోధనుడులేవడు అదిచూచి ఆతడు తనపాదములపై

పడునట్లు చేసికొని యేమియునెరుగని వానివలె సరసోక్తులందుట కష్టమని నటనాచాతుర్యము కృష్ణ, కర్ణ సంభాషణము కృష్ణునిరాజు నీతి పరిజ్ఞానమునకు పరకాష్ఠ కర్ణుని మనస్సు కృష్ణునకు సువిదితము. ఆంజనేయముగను కౌరవపక్షమును వీడుదు అని తెలిసియే పాండువ పక్షమున చేరుమని, అట్లుచేరిన ఆతనిని ద్రౌపది యారవభర్తగా స్వీకరించునని, పాండవులు పరివర్యులు గావించుటని, సంపూర్ణ రాజ్యాధికారము లభించునని ఇట్లు పెక్కురీతుల కర్ణునిపై ఎవలీని యభిమానము నొలకబోయుచు ఆతని జన్మరహస్యమును వెల్లడించుట మూలమున కర్ణుని మనమును కల్లోలపరిచిపోయెను. ఆతని మాటపై వెనుకనే కుంతి కర్ణునిచేరి ఆతనిని పూర్తిగ నిర్వీర్యుని గావించినది ఇటులు (శ్రీ)కృష్ణుడు తన లక్ష్యమైన ధర్మసంస్థాపనమునకు ఎవరి నేవిధముగా నుపయోగించు కొనవలయునో వారినావిధముగా నుపయోగించుకొని తానుమాత్రము తామరాకుపై నీటిబొట్టువలె ఏ సుసుస్యతోనను సంబంధము పెట్టుకొనక, అట్లుని సంబంధములేదని మిన్నకుండిక ఆశ్రితరక్షణము, దుష్టశిక్షణము గావించి తనసర్వోత్పరత్వము నిలుపుకొనినాడు.

ద్రౌపది :

మహాభారతమునందలి వీరమణులలో ద్రౌపది శ్రేష్ఠురాలు, ఆమె స్వాధీనానము, కష్టపహిష్టత, కర్తవ్యనిష్ఠ, ప్రతీకారవాంఛ అపూర్వమైనవి ఆమె పగబట్టిన ఆడుత్రాచువంటిది హృదయదార్పణము అర్జునునిలోను, భీమునిలోను ఎప్పుడైన కనబడవచ్చునేమో గాని ఆమె మాటలయందుగాని, చేతలయందుగాని మచ్చునకైన కనబడదు అయిదుగురు భర్తల యందును సమానమైన అనురాగమును మోపి ఆదర్శగృహిణిగ కీర్తిగాంచినది ఆమె అందము పరిచారిక వేషమున నున్నను విరాటనగర ప్రజలనాకర్షించినది సుదీప్త

గూడ ఆమె సౌందర్యము ఆడువారినే యాకర్షించునట్టిదన్నది విరాటుకును ఆమె సౌందర్యాతిశయమును బోధించుట కుమారవ్యాసుడు 'మన్మథ విరించను నృజిషీదను' 'త్రైలోకోక్త్య మోహన మంత్రవశ్యమ్' 'లలనయర సీమంతమణి' అని చాిపదిన వర్ణించి యున్నాడు ద్రావదీ సౌందర్యమే సైంధవుని అవహీనము పాలు చేసినది సింహబలుని ప్రాణములనే బలికొన్నది ఈసౌందర్యమునకు తోడు అటు పుట్టుటి గౌరవము, ఇటు అత్తింటి ఆభిషేకము ఆమెకు పెట్టని సొమ్ములు ఆమె పాంచాల సార్వభౌముని పుత్రిక, అతిథులైన ధృష్టద్యుమ్నునికి సోదరి, పాండుభూపరునికోడలు, జనవంద్యులైన పాండవుల ధర్మపత్ని, సీతి విక్రమస్థిరులగు ఉపపాయవులకు జనని వీనితోడు ఉదాత్త గంభీర వ్యక్తిత్వము, ఆత్మాభిమానము ఆమెకలంకారములు

ద్రావది అసమాన కైర్యశైర్యములను వాశ్చర్యమును ప్రదర్శించిన ఘట్టము కీచకవధ. కీచకుని పొగడ్తలకు, ప్రలోభములకు, ఆత్మస్థితికిని గొంగక నిరుపమాన కైర్యముతో తన్ను పండగంధర్వ పతులు కాపాడుచుందురని హెచ్చరించింది సుదేష్ట బలవంతముచే మద్యపాత్రను తీసికొని కీచకునియింటికి బయలుదేరినది తన్ను పట్టుకొనగోరు కీచకుని తప్పించుకొనుట గో ఆమెయట చేంగు అని చేతబిక్కినది. అంతట ఆమె ఆతనిని పురుగునువిదిల్చి నల్లువిదిల్చినది. పురవీధులబడి రాక్షసభక్తు రక్షణార్థము పరుగిడినది. ఎత్తీకారము చేయప్రయత్నింపని పతులను కోపముతో సీగడించి విరాటుని ప్రార్థించినది. 'అపారవయ విక్రమ సంపన్నులైన అయిదుగురు గంధర్వపతులున్న తనకే ఇట్టిగతిపట్ట, ఏయాగుది పరిభవంబును బొండక బ్రదుకునని నిలదీసి యడిగినది. ధర్మజుడు అష్టారహస్య సమయభంగ భయముతో నభలనాట్యకతైవలె పవర్తింపవలదని వారింపజూడ ఆతడు నోరెత్తుటకు పిలుచేకుండగ, సర్మగర్భముగ

ఐత్తిప్రాడిదిని తనపతి నటుడని, పెద్దవారియట్ల పిన్నవారిని అందుచే తానును సర్తకినని, అంతియేగాక తనంతి జూడగాడునని సరిభార్య కిట్టి యవమానములు తప్పవని భర్తృజని గుండెల గ్రుచ్చుకొనునట్లు మాటాడినది

కీచకుని శవమును చూడనిచే చాగ్రాపిమనసు చల్లబడి దుర్భిర్యజులకు కంగీకరింపకు భీముడేయందులకు తననాగు భర్తని కొని ఆతనిరెచ్చగొట్టవలెను అగ్రరాత్రిసమయమున వంటయింటికిరేయి లత వృక్షము నాలింగనము చేసికొనినట్లు భీముకొగలించుకొని మేల్కొల్పినది సింహమును లేపు సింహవలెనున్న తిక్కన చాగ్రాపి మందమంద భాషణములతో నుకుమార పాణిస్పర్శలతో భీముని నేల్కొల్పినది. ఆమె మాటలతో తన కష్టమున గూర్చిన దుఃఖము పెల్లుబికినది. కుమారవ్యాసుని భీముడు మిగిలివారితో చెప్పికొనున న 'రమణా' వీను, మిలిసవారు నన్ను రమించవారు' అనిలగుట అనమంజనమేయైనను తన కర్తవ్యమునకు పీరియైనది ఆమె కోడలుపట్టణాలక ముల్లోకములను జయింపగల పీరుతైదుగురుండి ఒక్కఁడేని క్షింపలేక బోవుచున్నారు మీరు పురఖిలా? నపుంసకులా? అని ప్రశ్నించెను నీరు మూడుమార్లు శేల్పునః తినకు దుర్యోధనుని సభలోను, జయద్రథుని వలనను, కీచకుని వలనను మూడొక అవమానములు జరిగినవనియు, ఇక తినకు మరణాపేకరణమనియు పలుకుట కుమారవ్యాసుని లోకజ్ఞతను చాటుచున్నది ఇచట తిక్కన చాగ్రాపి కీచకుని సంహరింపకన్న సీపుగనుగొన నున్నానై, నీటనై, నగ్నినై, విషంబువనైన మరణింతునని ఒల్కినది కుడకు భీమునిచే రేపాతడు నాచేతపడక తప్పదని పలికింపుకొన్నది నిష్కరగిలించి భీమునిచే కీచకుని సంహరింప జేసినది. ఆతని శవమును గూచి ముక్కుపై వ్రేలు వేసికొని "దీనికై యంతచేసితి ? కీచకా ఇంక బాధ్యము బొందుమ"ని తన అంతరంగమును శాంతింప చేసి

కోనప్రయత్నించి ది కావలివారిని పిలిచి చెప్పువరకు ఆమెకుశాంతి లేదు యెప్పుడు ఇంకొకరిని అప్పుడుగాని ఉపకీచకుల వధకు కారణముండదు గదా !

ద్రౌపదికృష్ణభక్తి, ద్రౌపదికృష్ణుల సౌదర్యము మనోజ్ఞమైనది భక్తియే పరమార్థముగా గల కుమారవ్యాసుడు ద్రౌపది యొక్కకృష్ణ భక్తిని మరింత రసభరితముగ చిత్రించినాడు .

కష్టకాలము గడిచినట్లు నిమిచినది శత్రుసంహారమునకు కాలమానము మామెనని ద్రౌపది ఆశించినది దుర్యోధనుని అసహనము, కర్ణుని ప్రేరణ కలిసి దుశ్శాసనుని క్రౌర్యము రూపమున ద్రౌపదిని దారుణముగ నవమానించినది శ్రీకృష్ణ తనజీవితమున ఇరగకూడని ఘోరావమానములను జరిపించినవి కావుననే ప్రతికార వాంఛాపూరితమైన ఆమె హృదయమునకు సంధిప్రయత్నము అశని పాతమైనది. అది ఆమె చెవుల చొరరానివిషయము కాని పలికేవులు సంధికావలెనని కోరుచుండిరి సంధి సంధాతగ శ్రీకృష్ణుడు హస్తినకు బయలుదేరినాడు

శ్రీకృష్ణుడు ద్రౌపది అభిప్రాయము తెలిసికొన గోచెను, అప్పుడామె ప్రదర్శించిన వాక్పాతూరి, నిర్వాహకత్వము అనుపమానములు నీవు సుభద్రకంటె కడునెయ్యము, గౌరవముతో ననుసంభావన చేయుదువు, అట్టి నన్ను రాజసూయూపభృథంబునంగు పవిత్రమై పెనుపొందిన వేణిబట్టి ఈయెవురు భూషగా ఒకడు సభాకీర్ణును, ఎవరైన కులాంగన స్నానర్తురా? అని నిలదీసి ఇట్టి పరాభవము సుభద్రకు జరిగిన తగుదునని సంధిప్రయత్నము గావించువా? అను భావము తనమాటలలో ధ్వనింప చేసినది. కౌరవసభలో సంధిమాటల సమయమున దుశ్శాసనుడు పట్టి యిండ్లుగా నగము ద్రెచ్చి తక్కిన ఈ కురులను స్మరింపుమనుట, పతులకు వ్యతిరేకము కాకుండగ సంధిని విరస్కరించుదు పలికిన పలుకులు ద్రౌపది వాక్పాతూరికి మణి దర్పణములు

కుమారవ్యాసుని భారతమునందు సంధికంగీకరించిన భీముని యందు పౌరుషము రేకెత్తించుటకు ద్రావదియే సమర్థురాలైనది. అంతియేగాక ఆమె చురకలడుగు ముందుకువైచి సంధికంగీకరించి నాథర్థలే నాకు శత్రుత్వైరని కృష్ణునియెదుట గొల్లుచున్నది అంతతో ఆగక పాండవులు సంధి కంగీకరించినను తాను తన పుట్టింటి వారి సహాయమున తనపగ తీర్చికొందునని చెప్పింది పలికినది ఇట్లు తిక్కన ద్రావదిలోనున్న వాక్యాదురి కుమారవ్యాసుని ద్రావదిలో నున్నను ఆమె నిర్వాహకత్వము ఈమెలో కనబడదు. ఆమెటర్పును ఈమెలో కొన్నిచోట్ల లోకించుట దర్శనీయము

సుదేష్ట

సుదేష్ట విరాటుని ధర్మపత్ని. కీచకుని సోదరి సైరంధ్రి) సాందర్యమున కప్రతిభురాలై విరాటువామెను మోహించునెమో యని భయపడినది. ఆపని కీచకుడు చేయగ 'నీచవుపనికి తన్ను విని యోగింపరాదని' సైరంధ్రి ముందుగ నే నియమమేర్పరచు కొన్నను ప్రకృతునెట్టి నేర్పుగ కీచకునికి పంపినది సుదేష్ట కీచకుని వారింపక పోలేదు చాలదూరము చెప్పిచూచినది పంకనాశనమగునని భీష్మ నది కోరిన పనితనిచ్చి పెండ్లి చేయుదునని సైరంధ్రి జోలికి పోవల దని బ్రతిమిలాడినది. తమ్మునిపైగల ప్రేమను, ఆతని క్షేమముకొరకు ఆమెపడు తాపత్రయమును ఇరువురు కవులును సుంధరముగ తీర్చి దిద్దిరి

కీచకు దెంతటి బలవంతుడో అంతటి మూర్ఖుడు దానికి తోడు దురభిమాని, దుష్టుడు అతని మాటకు, చేతకు విరుటుని రాజ్యమున నెదురులేదు సైరంధ్రిపై చేయివేసి కీచకుడు బ్రతుకదని సుదేష్టకు తెలియును. సైరంధ్రిని తానుపంపకున్న విరహముచేత నైనను ఆతడు మరణించునని యామె గ్రహించినది. మూలభారతమున కీచకునికిపోయి మదిరెమ్మని సుదేష్ట సాధికారముతో

నాజ్ఞాపించినది. తిక్కన, కుమారస్వామి లిరువురును బుజ్జగించి, కంటపు మాటలతో పంపినట్లు మార్పుట చాలనముచితము

కీచకునిచే తన్నబడి, రాజనభలో తిరస్కరింపబడిన సైరంధ్రిని సుదేష్ట ఏమియు నెరుగని దానివలె పరామర్శించినది. ఎవ్వరే కారణమున నీకు కీడానర్పుటకు సాహసించి? వారిని చంపుదును. భంగపడుతును. కష్టముల పాలైయుదును. అనిచి తైశుద్ధిలేని మాటలు పల్కెను కీచకునిను, ఉపకీచకులును మరణింపగనే తన్ను కొలువ పచ్చిన సైరంధ్రిచూచి భయశోకములు పెనగొన వివయపూర్వకముగ, విరాటుని మాటల ప్రోద్బలమున 'నీవు చక్కనిదానవు మగవారు ధైర్యరహిత చిత్తులు కావున రాజు నిన్ను నీవలదు నెడకు ప్రార్థించి పంపుమనినాడు' అనిపలికినది. అంతియేగాక స్త్రీసహజముగు జేలబుద్ధితో బిరుదుమగలు కలరని వరుసగ జంపించితివి. జనులు నిన్ను చూచుటకు భీతిల్లుచున్నారు మాపట్టణమును, రాజ్యమును వదలి ఎడటికై నను బొమ్ము అని కడుపులోని బాధను చెల్లగ్రక్కినది. ఇంక పదుమూడు దినములు తనకాశ్రయ మిమ్ముని ప్రార్థించిన సైరంధ్రిని కాదనుసాహసము సుదేష్టకు లేకపోయినది.

మహాభారతమున సుదేష్టపాత్ర చాలచిన్నది కానిబంగారముతో చేరిన రాగి కూడ విలువకల వగునట్లు సైరంధ్రిగ వ్రోవడి యామె యింట చేరుటతో సుదేష్టపాత్రము పారకులదృష్టి నాకర్షించినది.

పాత్రచిత్రణము - కులవాత్మక పరిశీలనము :

మానవుడు స్వార్థముతో తన సుఖమును మాత్రమే కోరుకొనును ఒక్కొక్క మానవుని స్వభావము ఒక్కొక్క రీతిగ నుండును. వైవిధ్యము మానవ స్వభావలక్షణము. మానవుని స్వభావము స్వార్థపరమైనను ఆతని ప్రగతి సంఘము పై వనే ఆధారపడి యుండును. పతిమానవుడును తన సంపదను, సౌఖ్యమును, కష్ట

మును ముఖమును ప్రకృతిలోని పంచభూతములను పొరుగువానితో
పంచుకొనగోరును. అందులకే పంచకము మానవజీవితమును విగ్రహింప
భాగమై పోయినది స్వార్థము బలవత్తరమగుచో పంచకము విషము
సమస్థయగును. పరార్థము ప్రాధాన్యము వహించిన పంచకము
సామరస్యముగ నాగిపోవును. మానవస్వభావమును శ్రమబద్ధము
చేయుట ఓద్దేశింపబడినదే ధర్మము కవి శ్రాంత దర్శితై మానవ
స్వభావమును, సంఘర్షణలను చక్కగ తన కావ్యమున చిత్రించి
ధర్మసూత్రమును మానవాళికి సూచించుచు

మనఃస్మృతగు వ్యాసుడు వేదవాఙ్మయమును తొలుత
వ్యవస్థీకరించి తరువాత పురాణశాస్త్ర చాఙ్మయములను నిర్మించెను.
హృదయమునాటికి నానిని జీర్ణించుకొనగలగత్త జరులకు లోపించుటచే
కార్యపద్ధతిని ధర్మబోధచేయవలసి వచ్చినది ఆకారణముననే మహా-
భూత కావ్యరూప్తి జరిగినది. శ్రీకృష్ణుడు నిర్వహించిన ధర్మసంఘా-
న కార్యక్రమమునే వేదవ్యాసుడు సాహితీ ముఖమున నెరవేర్చి-
నాడు.

అనన్యాయకమైన కవితాశక్తిని ప్రదర్శించిన తిక్కనా-
మరూరవ్యాసులు పాత్రసృష్టి యందును సూక్ష్మోన్నతమైన కళనూ-
ప్రదర్శించిరి. ఇదిపురును వ్యాసభారతమునందలి పాత్రములనే చాల
వరకు చిత్రీకరించిన వారై నను వీరపాత్రమును యథాతథముగను,
మూలపాత్రచ్ఛాయా మాత్రముగను స్వీకరింపలేదు తిక్కనప్రధాన
కథనో పాత్రల శీలస్వభావ నిరూపణములో, తన్వోపదేశములలో
ప్రత్యేకములైన మార్పులేవియు చేయకుండ వ్యాససృష్టయమును
సరసముగ సమగ్రముగ ప్రతిఫలించునట్లు శ్రద్ధతీసికొనెను కవిత్వ
యము వారి ఈశ్రద్ధ కావ్యముననే దేశభాషలలో వెలసిన భారతము
లన్నిటికంటె తెలుగు భారతము మిన్నయైనది

కుమారచ్యాసాగ భాగవత పరంపరలోనుండి వచ్చిన
వాడగుటచే ఇందిలి చిన్న పెద్ద పాత్రలపై భక్తిప్రభావము కనబడం

చుండును తిక్కన భారతమున ధర్మజాదులు కృష్ణుని తమబంధువుగ తమ మేలుకోరువానిగ భావించినట్లుండు కుమారవ్యాసున భారతమున పాండవులు బాల్యమునుండియు కృష్ణభక్తులై నట్లుగ బేర్కొనబడినది. పాండవుల కృష్ణభక్తికి ప్రధానముగ విరాటపర్వమునందలి ధర్మరాజు దూతల ద్వారా పంపిన అభిమన్యు వివావానిశ్చయలేఖ పేర్కొనబడినది 'వివాహముచునది నెవము నిజజీవదమును దర్శించుభాగ్యముచు ప్రసాదింప వలసినది'గ ప్రార్థించును

తిక్కన దుర్యోధనుడు కృష్ణునిగూర్చి "అతడు పూజనీయు సగు నేనెఱుంగుదునని" మాత్రము పేర్కొనియుండు కుమారవ్యాసుడు విశ్వరూప దర్శనానంతరము కృష్ణుడే సంసారనాటక సూత్రధారియని గుర్తించును కర్ణుడును కృష్ణభక్తులైనాడు. కుమారవ్యాసుని ఘటోత్కచుడును కృష్ణభక్తులు

పుత్రులుకారము మానవ సహజలక్షణము. కావుననే తప్పుచేసిన ఎదుటివారిని దండింపగలిగిన వీరు తమపుత్రుల విషయమున అశ్రద్ధపహింతురు ఈ అశ్రద్ధయే తుదకు సంఘనాశనమునకు, సర్వనాశనమునకు కారణమగు చుండును. ఇట్టి మనుకారముయొక్క ఫలితము ధృతరాష్ట్రునిలో ప్రదర్శింపబడినది. నెలుగు భారతములో కంటెను కన్నడ భారతమున ధృతరాష్ట్రుడు మరింత అసమర్థుడగు చిత్రింప బడినాడు

అసూయ నివృత్తిపండిది కోర్కెధము దానికి తోడగు గాలి పండిది. ఈ దుష్టమిత్రులు కలిసినచో అహంకారము పెరుగును అసూయగ్రస్తునకు తనకులేదను బాధకంటె ఎదుటివారి కున్నదను బాధ యధికము ఈ అసూయకు ఫలము ఆత్మనాశము అహంకారకారకములైన అసూయాకోర్కెధములు ఎంతటి ఘోరపరిణామమునకు దారితీయించునో దుర్యోధనుని పాత్రలో చిత్రింపబడినది కుమారనాథునిగు కృష్ణభక్తులైన దుర్యోధనునిచే కృష్ణుడను గూర్చి యట ఆతని పాత్రావర్ణము వర్ణితము చేయుచున్నది.

కరుని పాత్రము తాత్వికముకంటె పథికముగ మనోవైజ్ఞానికము. సామ్రాజ్యసంపాదన మొక్క వెలుగు నైపున కెదుగక యానదు అనాధారణ శక్తిసామర్థ్యములు కలవాడైనను కర్ణుడు సూతపుత్రునిగ సమాజముచే చిన్న చూపు చూడబడినాడు స్వసామర్థ్యముచేతనే అతడు అంగరాజ్యమును, రాజాజ అర్ధాంగసమును సాధించుకొనెను కుమారవ్యాసుని కర్ణపాత్ర చిత్రణమున పంప ప్రభావము కనబడుచున్నది కర్ణుడు స్వామిభక్తుడుగుటచే పాత్ర పోశీల్యమునకు కొంతచేటు కలిగినను అతని అంతర్మధనము, ధర్మ సంకటము కుమారవ్యాసునిలో ఎక్కువసూక్ష్మముగ చిత్రింపబడినది

వంశక్షేమముకొరకు తుదివరకు ప్రియన్నిలించినను ప్రయోజనము కొరవడటచే తానున్న పక్షము అధర్మపక్షమని తెలిసియు బ్రదుకుమీది విరక్తితో తనువుచాలించు ద్వైధీభావ మనస్సునిగ భీష్ముని పాత్రము చిత్రింపబడినది

తనపుత్రుని కోరికను తీర్చుటకొరకే ద్రోణుడు కురురాజ్యమున ప్రియించినాడు ఆ అశ్వత్థామపైగల మనుకారమే ద్రోణుని కొరవపక్షమున నుంచినది యుద్ధారంభమున ద్రోణాచార్యుడే తన నిస్సహాయస్థితిని ధర్మజనకు చెప్పికొని యున్నాడు

‘అశ్వపురుషాదాసో దాసస్త్యర్థో నకన్యచిత్’

ఇతిగత్యం మహారాజ బద్ధోఽగ్న్యర్థేన కారణైః’

కావున ద్రోణుని పాత్రమున మనము పుత్రేషణ, ధనేషణ చూడగలము.

భీమునిపాత్రము అత్యుత్తమమైనది తెలుగు భారతమున భీముడు తన పరాక్రమముతోపాటు చెక్కగా చూటూడ గలవాడు. పరిస్థితుల సర్థముచేసికొన గలవాడు కుమారవ్యాసుని భీముడు ఆవేశ వరుడు నోటికివచ్చినట్లు మాటాడును. కావుననే పంటయింటిలో తిన్న నిద్రలేపిన ద్రావడిని ‘రక్షించుటకు తానును రమించుటకు

వారునా' అని పిల్చింపెను ఏమి మాటాడినను కాపడికి ఆరినిపై పట్టు ఎక్కువ కావుననే కృష్ణుని రాయబాపు సందర్శమున యుద్ధ విముఖుడగు భీముని తిక్కన కృష్ణుని మాటలు రెద్దగొట్టగా కుమారవ్యాసుని దానిపడి చూటలే అందులకు సమర్థమైనవి

సమకాలీన సాహిత్యరంగము నందలి ప్రవృత్తిములలో దానిపడి అగ్రస్థానము వహించినది. దానిపడి కృష్ణుల మధుర సంబంధము తిక్కన, కుమారవ్యాసు లిరువురును పేర్కొనిరి కాని భక్త కవియగు కుమారవ్యాసుని దానిపడి కృష్ణభక్తి హృదయ స్ఫుర్తియైనది ఆంధ్రభారతమున కంటె కన్నడభారతమున 'కామినిగె కరగు పేను కృష్ణు' 'కృష్ణునిగె కరగువళుకామిని' యథార్థమునకు కృష్ణుని చెల్లెలు సుభద్రకాని కృష్ణుని హృదయాంతరవర్తినియగు సోదరి దానిపడి నూత్రమే.

విరాటపర్వము నందలి ప్రముఖ పాత్రములలో కీచకు డొకడు ఆంధ్రభారతమున కీచక పాత్రమును దురంత పాత్రముగ చిత్రించుటజో శబ్దబ్రహ్మయగు తిక్కన సఫలీకృతమైనాడు కుమార వ్యాసుని కీచకుడును దానిపడి సౌందర్యమును పలతో చిక్కి గిలగిల కొట్టుకొనిరాగు అటులనే దానిపడి సౌందర్యమును అడిగాలి కీచకుని మనోహైర్యమును నీరుగార్చినది

ఈవిధముగ తిక్కన, కుమారవ్యాసు లిరువురును భారతి పాత్రములను చిత్రివిచిత్రములుగ, రసమయములుగ చిత్రించిరి మూనవజీవితమును తరింపజేయు మార్గమును ప్రబోధించిరి. తిక్కన ధర్మాద్వైతరూపమునను, కుమారవ్యాసుడు కృష్ణరూపాద్వైతరూపమునను అమృతసందేశమును బోకమున కందించిరి.

షష్ఠాధ్యాయము - కవితాశిల్పము

పంచమాధ్యాయమున తిక్కన, కుమారవ్యాస లిరువురు య్యారాధౌతము నంది పాత్రములనే చిత్రీకరించిన వారైనను ఏ పాత్రమును యథార్థముగను, మూలపాత్రములకు ఛాగూ ఎకాత్రముగను స్వీకరించి యుండలేదని గ్రహించితిమి ఇరువురును తమ పాత్రములను చిత్రవిచిత్రములుగ, కనకులుములుగ చిత్రించిరి ఈ అధ్యాయమున అనువాదకవుల కవిలాశిల్పమును పరిశీలించము

తిక్కన-కవితాశిల్పము :

తైలి :

సాహిత్యపరముగా తైలిని రెండువిధములుగ పరిశీలించవచ్చును. మొదటిది కథాకథన సరణి రెండవది పదగుంపున సరణి మొదటిది వస్తువిన్యాసమునకు సంబంధించి దీనితో ఆఖ్యాన, నాటకీయ, వర్తనాత్మకములను మూడు భేదములున్నవి. రెండవదాలో బుద్ధిగమ్య, భావస్ఫూరక, కర్ణవేయములను మూడు భేదములున్నవి ఇందు తిక్కనతైలి నాటకీయము, బుద్ధిగమ్యము

విరాటాద్యోగ పర్వముల రచన వస్తుభావమును బట్టి శ్రవ్యమే యయినను తిక్కన వాసని నాటకాత్మకముతో నడిపించెను నాటకమునందువలె రంగప్రసాదనమును, ఆభినయ సూచనలను, జనాంశిక స్వగతములను, పాత్రప్రవేశ నిష్క్రమణములను, పాత్రల అవయవ విక్షేపములను సైతిము చక్కగా ప్రదర్శించెను. కావుననే తిక్కన కవిత్వమున నాటకీయత హెచ్చని విమర్శకులు పేర్కొందురు. ఏఘట్టమును తిలకించినను నాటకీయత స్పష్టముగ కనబడుననే యందును తిక్కన పాత్రముల సంభాషణములు నాటకము నందలి పాత్రలు రంగస్థలముపై మనయెదుట సంభాషించుచున్నట్లు గనే ఉండును.

సంజయుని రాయబారము పంపునపుడు ధృతరాష్ట్రుడు నటించిన విధమును తిక్కన తీర్చిదిద్దిన విధము పరిశీలించిన తిక్కన నాటకీయత తైల్లము కాగలదు

‘మీయయ్య మీరు వనవా
సాయాసము నిస్తరించి యభ్యుదయమునన్
దాముటవిని ముదితాత్మం
నైయిటు పుత్రైంచె నన్ను ననుమిమొసలన్’

ఈమాటలు సంజయునికొరకు మాత్రమే. ఆ తరువాత చుట్లనున్న వారలతో నిట్లనియె.

‘దుర్యోధనుడు కార్యాకార్యజ్ఞుడు గామినిట్టి కలకగలిగె
క్షీరోదకవృత్తి మనము వారలుకుం గలసి బ్రదుకవలదె మనలనింక
నమ్మరు. మనకీకుండగ వచ్చుచే. అందరను గెల్వనోపిండు రుద్రునకు
నైన నోర్వరాని ధర్మపుత్రు కోపమునకు దలక వలదె.’

ధృతరాష్ట్రుని ఈమాటలు సంజయునకుగావు. సభలోని వారికందరకు తాను పాండువులపై అభిమానము కలవాడ ననియు వారితోకూడి మనుటకే కానుప్రయత్నింతుననియు, అయినను వారు తాము అస్పృతాత్ములు, అన్యాయపరులు, గర్వులని తలంచి కూడి మనుట కంగీకరింపని వినువారిని తప్పుమార్గము పట్టించుటకు చెప్పినకే అంతియేకాని సంజయునితో రాజ్యభాగము నిచ్చుటకు తానుసిద్ధముగా నున్నానను ఒక్కమాటనైనను పలుకక పోవుట విచారణీయము సభలోని వారందరు ధృతరాష్ట్రుని సహృదయతకు అభినందింప వలెనని ఆతనియూహ మరల సంజయు దిక్కుమొగంగలై ఎల్ల వారును విన నిట్లనియె.

‘నీవు ధర్మజు పాలికి నెమ్మి నరుగు మతగు పేరొల గం
బున్న యవధరమున గాన్తుమతనికి ననుజవర్గింబునకును’

నెయ్యము పాటించి కడుం
 దియ్యమెసిగ పలుకల్లె దీటుపటులుగా
 గయ్యమను తలపు లోనుగ
 నయ్యమనందనుగు మానునట్టి తెలుగు¹నన్

శాంతిప్రకారంబునం గార్వంబునపపి యొక్కటికై
 యొకగూర్చిరమ్మ, రథంబెక్కిపోమ్మ² అనిపంపెను

ఇందు ధృతరాష్ట్రుని మాటలు మూడురకముల
 వచ్చును సంజయునికి మాత్రమే చెప్పినవి. చుట్టునుక
 మాత్రమే చెప్పినవి సంజయునితో నెల్లవారలు వినునట్లుగ
 దీనిని నాటకీయముగ జనాంశికము, అపవారితము, ప్రకా
 చెప్పదురు తిక్కన నాటకీయతకిది నిదర్శనము.

తిక్కన పాత్రములు సహజత్వము కలిగియుండున
 సిన వారు కనబడినపుడు అసహాయలైన స్త్రీలు ఏవిధము
 తురొక తిక్కన కుంతిపాత్రమున కూపియున్నాడు కుంతిని తే
 పడుచును చేసియున్నాడు.

‘కట్టి కూరులయింటికి నిచ్చిన మనవారి నందు
 కుంతి అచ్చముగ తెలుగుదనమున శోకము పెట్టినది స్త్రీ
 విషయమున తిక్కన ప్రత్యేకత స్పష్టముగ కనబడుచుండున
 సృష్టించిన ద్రౌపది అభిమానవంతురాలు భర్తలనైవను త
 గల స్వాభిమానముగలది.

కీచక పరాభవమున తోకద్రొక్కిన ఆడుత్ర
 బుసలుకొట్టుచున్న ద్రౌపదిని కంకరూపమున నున్న ధర్మజ

“పలువోకల పోవుచు వి
 చ్చులవి¹ నాట్యంబుచూపు చూడ్పున నిచటం
 గులసతుల గలువచందము

దొలగగ నిట్లుగిరి దగునె నోయజవదనా²

1 రి భా, ఉ ప, పృ ఆ, ప 270, 271

2 రి భా, వి ప, ద్వి ఆ, ప 150

అని పలుక దానికి ద్రావిడ సమాధానము పర్యాలోచింపదగినది.

‘నాదువల్ల భంగం నటు డింత క్కంబ

పెద్దవారియట్ల పిన్నవారు

గాన పలుల విధమకాక యేకైలుషి

గాననంగ రాదు కంకభట్ట¹

అట్లు గుటంశేసి నాకునాట్యంబును బరిచితంబు మత్పతి శైలూచండ కాడు, కీవుండుచుం గావున జూపరి యాలికి గఱువ తిను పెక్కడి యది’ అనును

కష్టములామె కేమియు క్రొత్తకావు తానుపడిన యవ మానముల కన్నీటికిని ప్రతీకారముగ ప్రపంచ యుద్ధము జరుగగలదని యాశించిన యామె తన ఆశనిరాకయై ఐదూళ్ళకు ధర్మజడు మెత్త బడునప్పుడు ఆమెకు బడలు మండినది తాపము సహంపలేక ‘మాటలునోరిదాననయి మాటలు చిత్తమునందు నిల్చి కెగాలులు ప్రేతె దగ²’ అనిపాండవులను కడుగుట ప్రారంభించి అయిదూళ్ళిచ్చిన వారు సిగ్గురూలివుచ్చి కొని ధృతరాష్ట్రుని సేవించుకొని జివించురట, సరే బాగున్నది అని మొదలుపెట్టి ద్రాపసిచూపిన శాపభావచేష్టలు కళ్ళకు కట్టినట్లు తిక్కన చిత్రించియున్నాడు

‘క్రొమ్మడి గ్రన్నన విచ్చి వెంకటకల్ దావలచేతబూని కృష్ణుని ముఖముందు పెట్టి చూపించుట,’ ‘ఈవెంకటకలు పట్టి యాడ్చిన యాచేయి తొలుతగా బోరిలోదున్నసేను తను వింతలింతలు తునియలుకావడం చూడవలయున’ని అరచేతిలో పెట్టిన బొటనప్రేలు క్రమముగా కొనసోళ్ళవరకు వెళ్లుట కనులకు కనబడుచు నేయున్నది

తిక్కనశైలి కేవలము బుద్ధిగమ్యము ఆలంకారికము కావ్యగుణముగ పేర్కొన్నదానిలో అర్ధవ్యక్తి, సంక్షేపము, సమత మున్నగు గుణములన్నియు బుద్ధిగమ్యమైన శైలికి లక్షణములు. ఈ

1 తి భా వి ప ద్వి ఆ ప 131

2 ,, ఉ ప, త్ప ఆ ప 107

బుద్ధిగమ్యములైన గుణములను తిక్కన తన భారతిమున సందర్భించితముగ ప్రతివిషయమునకు ప్రాధాన్యము నిచ్చి హృదయాద్వైతమును, బుద్ధివికాసమును సనుముగా కలిగింపగలిగెను.

విరాటుని సభలో చాపదిని కీచకుశవమానింపగా భీమునికి కలిగిన యావేశము. కీచవధకు భీముని పురికొల్పగా అతనికి కలిగిన యావేశము రాయబారమున కేగునపుడు శృష్టని మాటలకు బీమునికి కలిగిన యావేశము, రాయబారమున కంగీకరింపని చాపి, దివ్రాటలలోని యావేశము సహదేవుని యొక్కయు, సాత్యకి యొక్కయు మాటలలోని యావేశము మొదలగు భావావేశముగల ఈ ఘట్టములందు బుద్ధిగుణములకే తిక్కన ఎక్కువ అధికారమిచ్చినను ఆ ఆవేశ ప్రవాహమున తాను మాత్రము కొట్టుకొని పోకుండగ నిలబడి ట గమనార్హము. కావుననే కావ్యశిల్ప లక్షణములలో శిరోభూషణమనదగు బౌద్ధిత్యపోషణ తిక్కన రచనలో ప్రతినాక్యమున కనబడుచుండెను.

చాపది కీచకుని మందిరమున ప్రవేశించి కీచకునితో -

'దేవి తృప్త పుట్టి వారుణి దేరఁ బనుప
నరుగు దెంచితి వోయింపుడ¹' ని పలుకగా కీచకుడు
'దేవితృప్త దీర్ఘ బూనితి
వానెలది సహోదరుండవగు నాతృప్త లే
లావతి నీడు సరస సరి

భావన మెయి దీర్ఘకుని పాడియె చెప్పుమా² అని
చనుక్కొరముగా పలికెను అటులనే సుషయ రాయబారి సమయమునను

".. మీతండ్రి ధృతరాష్ట్రు³ ధరిణినాథుడిందు మీయున్న
విని శ్రీరామక మెనుగలనుజులు నీవును ద్రోశదియును బుత్రుల
యంబునున్న యోగజ్ఞేమంబున తెలిగారయ బుత్రులచే నితాంత

స్నేహపూర్ణచేతో వృత్తిన్¹ అనివలంకగా దానికి ధర్మముగా-

అరాజు మా దైవంగల

కార్యము కలమునను సుఖింబున నిట్లు

న్నారము నిను బుత్తైంచిన

గారవమున నాదు మది వికాసము పొందెన్²

అనిచక్కగా బదులువలిగెను ఇది మూలమునలేని పొబగును తెచ్చుటయేగాక నాటకీయతను, బౌద్ధిత్వమును ప్రస్తుతీకరించు చున్నది కవిత్వి మెల్లంప వలెనను విషయమును తిక్కన కుకవినింఁగ చేయుట ద్వారా వ్యంగ్యముగా నిట్లు చెప్పియున్నాడు -

‘పలుకుల పొందులేక రసభంగము చేయుదుఁ బ్రాతవడ్ల మాటల దమ సేర్పుచూచి యొకటన్ హృదయం నిరింపలేక’³

అనగా కవిత్వమున పలుకులు పొందికగా నుండువలెను. రసభంగము కాకూడదు ప్రాతవడ్ల మాటల కూర్పు కాకూడదు. హృదయము నరింపకలిగి యుండువలెను. ఈలక్షణములన్నియు తిక్కనకైలియందు ప్రస్తుతములు.

అలతి యలతి పదములు నాడుటలో తిక్కన అసామాన్యడు-

‘శోపము నుబ్బును గర్వము

నాపోవక యునికియును దురభిచూపము ని

ర్వాశ్చరత్వము ననునివి

కాపురుష గుణంబులండు కౌరవనాథా’⁴

అట్లే ఒకేసూత్రమున పద్యమునంతను కూర్చుటయందును తిక్కన సమర్థుడు దీనివలన ఆతని సంస్కృతభాషాభినివేశము కూడ వెల్లడియగుచున్నది

1, 2 తి. బా. ఉ. ప. పృ ఆ. ప 273, 274, 276

3 తి. బా. వి. ప. ద్వి ఆ. ప 55

4 , , ఉ. ప. ద్వి ఆ. ప 202

“దుర్వారోద్యమ బాహువిక్రమ రసాస్తోక ప్రతాప స్ఫుర
గ్గిర్వాంధ ప్రతివీర నిర్మథన విద్యాపారగుల్ మత్తుతుల్
గీర్వాణాకృతులేపు రిప్తు నిను దోర్లొలన్ వెసంగిట్టి గం
ధర్వుల్ మానము బ్రాణముంగొనుట తధ్యంబెమ్మెయింగీ చకా”
'బక విధ్వంసి జటాసురాంతకు హిడింబ ప్రాణ పార్శ్వ గీ
చకనిర్మూలన కేళిలోలు సమరోత్సాహైక శీలప్రవ
ర్తకు నాగాయుత సామ్యకీర్తితి బలోద్గ్రగుంబ్రతివ్రాహ్మదా
హకు భీముంగొనివచ్చు ధర్మజుగు బాహుతోపమం జూపగన్'

తిక్కన తనకావ్యములో నుపయోగించిన తెలుగు నుడికారముకూడ
ఆతని వైల్కిన్ నొకయంతముగా పేర్కొనవచ్చును తిక్కనలోని
తెలుగు దనమును సమగ్రముగా తెలిసికొనుటకు విరాటోద్యోగ
పర్వములు చక్కగా సాయపడును

1. నీరు గవిసిన నిప్పువోతె
2. అందని మ్రోకుల పండ్లు కోయదలచుట
3. బెబ్బలియున్న పొదరిల్లు నాచ్చు లేగిచందంబున
4. ఆడుకూయు, ఆలకూయును లాతివారికై న అరయవలయు
5. కయ్యమునకు కాలుద్రవ్వకున్న
6. నివులు గవిసిన యెరయని నిప్పువోతె
7. పెన్నిధిగన్న పేద చందంబున
8. మంటలో మిడుతలు సొచ్చినట్లయిన
9. వేల్పువచ్చిన యట్ల మేనువొంగ
10. ఉనుగువకు సభ్య సూపినట్లు
11. మడుగుజీరయందు మసి దాకినట్లు
12. పిల్లిపట్టిన యాటువు
13. అరి చేత పోణంబులిడి
14. చిచ్చునకు తోడు కరువలి వచ్చుగతి

- 15 ఉల్లికుట్టు మాటలు
- 16 మున్నీరు సొచ్చిన యేరుల పండుబున
- 17 విరిస బార సావచ్చునే
- 18 చెందాన చెయవెట్టికొని నిద్రించుట
- 19 ఆకొని ముసింజి దినిన కొవ్వలపు గలుగునయ్యా
- 20 కంటికిన్ రెప్పయునుబోలె

ఇవన్నియును సాధారణముగ కౌలుగువారిలో వినిపించు నట్టివియే జనసామాన్యమున వాడుకలోగల నుడికారములను తన రచనలో పొందుపరచి భాషలోని సౌబగులను రమ్యముగా ప్రార్థించుటయేగాక వ్యావహారిక భాషాప్రయోగమునకు తిక్కనయే గూర్చుపయ్యెను. తేటతెనుగు పదములను తిక్కన వాడినట్లుగా వేరెవ్వరికిని సాధ్యముకాలేదు

నీ వెలవెల బాటుదు వెగడొందు బెదవుల

తడియాట నెంతయు దల్లడిల్లు

బల్లన నంగంబులెల్ల నింజ జెనుర్చు

బదములు గరములు గుదియవడకు

హృదయంబు తటపట నదరంగ బెలుకులు

దీన దృష్టుల మోము దేటిచూచు

నెలుగు గడ్గదిక నొట్టిల నేడ్చ విడుమని

ప్రార్థించుమాటగిడ్పాటు దోప

అటులనే కీచకుని విరహతాప వర్ణనమున పడంగువగు, మూనుపడు, చికిముడివడు, పెఱుంబడు ఎంటి మాటలన్నియు తెనుగు పదములే.

వర్ణనలు :

'కవయతీతి కవిః' కవయతి అనగా వర్ణయతి. వర్ణన కల్పము కవికల్పములోనే గోపరించును. కవికావ్యమునందు వర్ణనలు

వస్త్రవర్ణసయనియు, రూపచిత్రణ మనియు, భావచిత్రణ మనియు
మూ ఓనిధములు. మనోహరములు, రమణీయములునైన సూర్య
చంద్రోపయూది ప్రకృతి దృశ్యములును, పాత్రలు సర్పించు రంగ
స్థలాది గన్ని వేశములును వస్త్రవర్ణనలగురు. రంగప్రవేశము గావించ
పాత్రల రూపురేఖలను, మనోహర భావములను వర్ణించుట గూ
చిత్రానుగును పాత్రల మనోభావ సంఘాతములను వర్ణించుట భావ
చిత్రణమగును. విరాటోద్యోగ పర్వముల రచనమున ఈ మూడును
విడియరాని ప్రొత్తకలిగి యున్నవి

సూర్యోదయ, సూర్యాస్తమయ, ఉద్యానవన విహారాది
వస్త్రవర్ణనలు, ద్రోపది, ఉత్తర మున్నగు పాత్రముల రూపురేఖ
చిత్రణము, కీచక, భీమ, దుర్యోధన, ఉత్తరాచుల భావచిత్రణము
చూడక్కగా చేయబడినవి తిక్కన గావించిన పర్ణనలన్నియు
సందర్భానుకూలముగ, స్వాభావికముగ, సహజగుణ సంశోభితముగ
సంభావన గర్భితములుగ నుండును అతని ప్రకృతివర్ణనలో స్వచ్ఛ
తయు, ఉదాత్తతయు ప్రాధాన్యము వహించును.

సూర్యోదయ పర్ణసము—

సీ సీరజాకరములు నిష్క్రమెఁ జేసిని

భవ్యతపంబుల ఫలమనంగ

దివసముఖాభి వందిత దక్షయగ్మకం

బుల యనురాగంబుఁ బ్రజ్ఞావనంగ

హరిహరప్రహ్లా మహానుభావంబులొ

కొటిగాగ గరిగివ గుడిక యనగ

సరులవేసత్రయ లలితావయము పెను

హంది బుట్టెను మూలకందమనగ

గీ. సఖిలజగముల కన్దెలి యగుచు జనన

మాజ కరివుట హృదయ సరోజములకు

ముకుళనాలును జృంభణంబును నొనర్చి

భానుబింబంబు పూర్వాద్రిపై వెలింగె

ఇందు సూర్యభగవానుని యలొకిక మహాత్మ్యము పరితము భవ్య
తపః ఫలంబగు పంచోత్తి స్వరూపము, వినిర్మలప్రణయ ఖరిణామి
మగు రసస్థితి, వారివార బ్రహ్మైకత్య జ్ఞానమూర్తి, వేదప్రయ జన్మ
కాండమగు పరబ్రహ్మ స్వరూపము మొదలగు అలొకికోపచూనము
లతో వర్ణనకు ఉదాత్తత కర్పించెను.

మరియొకచోట సూర్యోదయ వర్ణనము-

ఎత్తి నవేషు గంధములెత్తి మొగంబులుసాచి మాడ్కులం

జత్తములున్ నిగిచ్చి తనుచెందెడు నిక్కలురోసి యింపు న

లొత్తిగ నొక్కచో నొకటి గాంచియెల్లప్పు కాయ్యులం

జత్తజాకేళి దేలె విలసిల్లుచు జక్కవదోయి వేకువనో

ఇందు తిర్యక్కుడైన చక్రవాక పతులు తెల్లవారు జామునంఃలి
సంభోగవిషయము వర్ణింపబడినది. సుంజయ దుకుష్లావ్యమునుండి తిరిగి
వచ్చినవాటి రాత్రి తెల్లవారుటలైన సూర్యోదయమిది. ప్రభానగతి
నిర్ణయమొక విధముగా తనచేతితో నున్న ధృతిరాష్ట్రవకు త్వరగా
తెల్లవారుట కావలసిన స్థితి. ధర్మజుని చిత్తిమిట్లున్నదియు తెలిసి
కొన నాత్రపడుచున్న సమయమున వర్ణింపబడిన సూర్యోదయము
భావగర్భితము, పదమసుందరము.

సూర్యాస్తమయ వర్ణనము-

ఇనుగు తనకడకు నేలెం

చిని రాగము బొందుటిదె యుచితమనగా గెం

పున మెరిసి నశ్చిమాశాం

గన జన సంభావపముల గౌరవమందెనో

సూర్యుడు పశ్చిమ దిక్కునుచేరిగా నాదిత సంధ్యారాగరంజిత మైచిది.

భర్తయుగు సూర్యుడు తనకడకురాగా పశ్చిమ దిశాశాంత అనురాగ

యుక్తమగుట యుచిత మనునట్లు ఆరుణ ప్రకాశరంజితి మైనదని యుత్పేక్ష

చంద్రాస్తమయ వర్ణన —

తన కులంబున ఘట్టిన ధార్తరాష్ట్ర

లన్నదమ్ముతో నిగ్రహంబునుట

కుమ్మలించి వివర్ణత నొందినట్లు

గంది యెంతయు తెలువేడి జందురుండు¹

కొరవసాంశపులు చంద్రవంశము వారగుటచే వారిరువురిమధ్య కలహమునకు చంద్రుడు మనస్తాపము చెందినట్లుగ వర్ణించుట తిక్కనగారి చిక్కని యానాకల్పనకు భావానురూపమగు పద్యములకు రుచునకు నిదర్శనము.

ఇట్టి వర్ణనలు చేయుట యందు తిక్కన సిద్ధహస్తాదుఁ డవియే తరువాతి ప్రబంధ మార్గము నకు ఆదర్శప్రాయము లైనవి భావానురూపములగు పద్యములను పొదిగించి వర్ణనచేయుట తిక్కన ప్రత్యేకత

విరాటునిసభలో ద్రౌపదిని పరాభవించిన కీచకుని భీముడు గొంచినంతనే కోపవేగమున కన్నులు నిప్పులను రాల్చినవి. సాంద్ర ఘర్మ సలిలములతో భావోదయమైనది. నితాంత దంతపీడనరితాస్వరంగ వికటభ్రుకుటి వటులవప్సత్త వర్ణన ఘటనాప్రకార భయదస్పరణా పరిణాద మూర్ఛియైనాడు భీముడు. ఈవర్ణనలో తిక్కన కీచకసంహారమునకు అనుకూలమగు భావిష్టల నిర్దేశమొనర్చినాడు. భీముని కోపాటోపము నాధారముగాగొని తిక్కన సర్వసశాలను జ్ఞాపకము చేసినాడు. = కోపమున కుపశాంతి సర్వసశాల యందే యునెను వక్కని భావము సీవర్ణనయందు తిక్కన ధ్వనింపజేసెను = తరువాతి పద్యము వందలి-

‘నేలయు నింగియు దాశముల్ గాజేసి

యోపున రేగి వాయించి నూజు¹

అనునది

కూడ పైభావమునకు దోహదకారి యగుచున్నది ఇట్ట భావప్రధాన మగు వర్ణనచేయుట, వర్ణనలో కథానూచనచేయుట లిక్కన కథాకాశలమునకు నిశ్చర్యము.

దోషది బంధురంబయిన క్రొమ్మడి గొన్నన విచ్చి పెండ్రకల్
దావలచేతిబూని యనితగ్గుచి బొల్పుమహాభుజంగమో
నావిలసిల్లి ప్రేలగ మనంబున బొంగు విషాదకోపముల్
గావగలేక బాష్పములు గొమ్మగ దిగ్గన లేచి యార్తయై²

ఆర్తయైన ద్రాపది గూపముచు నున కనులయెదుట నిలబెట్టి వర్ణనా సృష్టి గావింపుట కవిబ్రహ్మకేగాని తక్కువల కసాధ్యము ఇందు శృంగార వర్ణనమున కంతటి యవకాశములేదు అయినను దుర్విదగ్దుడైన కీచకునితోట ఒక్కటినభ్యుపమాటకూడ రాసేయలేదు తరువాతి కాలమునందలి ప్రబంధ కవులు శృంగార నాయికలను వర్ణించుచు కచకునాది బాహ్యవయవ వర్ణనము శ్రోతలను క్షేళము కలిగించినది కాని కీచకవిధ ఘట్టమున ద్రాపది సౌందర్య వర్ణనముచే సాధించిన ఫలము ప్రబంధకవు లందుకొనలేకపోయిరి

కీచకుని ద్రాపదిని చూచిన సందర్భమున భగవాద భావములచే మేనుకంపించి స్వేదాదులు పొడసూపెను అదిగనిన కీచకుని శృంగార లక్షణములని భ్రమించి మదనవికారమునకు లోనగుటను లిక్కన యెంతయో సుందరముగా వర్ణించెను.

సీ. చెఱవక ననుజూచె వీక్షని యెడ గలు

మించిన నొండొండ చెమట నొనము

ననువిత కృత్యంబు లాదరించు విధాత్మ

1 తి. భా. వి. ప. ద్వి. ఆ. ప 113

2 ,, ఉ. ప. త్స. ఆ. ప 114

బలిమికి నివ్వెటపాటు దోప
 విచ్చట దిక్కులేరెవ్వడు నాకను
 భయమున మేనగంపంబువృట్టి
 తేయంగ నేమియుచాయంబులేమి నా
 ననమున చెల్లదొంబుగదుర
 నున్న పాంచాలి గనుగొని యన్నరాధ
 ముగు వివేకహీనుడై ముదితు డగుచు
 నుదన వికృతియకా దన ముదిదలంచి
 రాగసాగర పూర నిర్మగ్నుడయ్యె¹

ఇట స్వేదాదులు శృంగార సంబంధి సాత్త్విక భావములు కావున
 శృంగారము మనోహరముగా వర్ణింపబడినది. ఉత్తరాభిమన్యుల
 వివాహవర్ణనముకూడ శృంగార రసభరితము

ఛందస్సు :

ప్రపంచముగోని నర్వభాసా కవిత్వములును ఛందోబద్ధ
 ములుగనే యున్నవి ఛందిన్నును వదలి కవిత్వములేదు ఛందస్సు
 యొక్క సూక్ష్మరూపము వర్ణము స్థూలరూపము పర్యము పద్య
 మనగా నిబద్ధపడ బంధము కవిత్వము పర్యములందుండును. పద్యము
 వృత్తి, జాతి జేడిముచేతి స్విధాభూతిము జాతియందు అచారితర
 భేదిము ఉపజాతి వృత్తిములు సాంస్కృతికములు. జాత్యుపాత్తులు
 జేతీయములు.

విరాటోద్యోగ పర్వములలో తిక్కన వాడిన ఛందోరీతులీ కింది
 విధముగా నున్నవి

	విరాటపర్వము	ఉద్యోగపర్వము
ఉత్పలమాల	150	145
సంపకమాల	185	94

	విరాట పర్వము	ఉద్యోగపర్వము
మస్తేభము	36	37
శాస్త్రాలము	24	14
మూలిని	5	4
గ్రగ్గ	1	1
కందము	517	505
తేటగీతి	185	153
ఆటవెలది	97	93
నీసము	95	63
పదనములు	488	463
మొత్తం గద్యపద్యములు	1628	1562

తిక్కన సాధారణముగా వర్ణనలకు నీసపద్యములను వీర, రాధీరన సందర్భములందు శాస్త్రాల, మస్తేభములను, శాంత, కరుణ రసాదులకు శుంపకోత్పలమాలలను వాడినట్లు కనబడును. ఇందోగతి నెప్పటికప్పుడు మార్పుటకు వీలైన చిన్నపద్యము కందము, కావుననే తిక్కన కందము నిధికముగా వాడెను. తిక్కన కందపద్యమును 'కందమునకు సోమగుూడి ఘనుడ'ని కవిచౌడప్ప ప్రశంసించెను. కంద పద్యమువ్రాసి మెప్పించుట చాలకష్టము. కావుననే కందము చెప్పిన వాడు కవి, పండిని చంపినవాడు బంటు అనునది నానుడి. కందమునంద ముగా నిబంధించుటగా తిక్కనకు సాటిలేదు.

సామాన్య కవులకు యతిప్రాసములు సంకటస్థానములు. కావుననే వ్యర్థపదములతో పద్యపూరణము గావించ ప్రయత్నించెను. దీనిని తిక్కన గర్హించెను. తాను వ్యర్థపదముల నెవటకు పాడక అర్థవంతములగు పదములనే నాడెను. ఈ విషయమును తిక్కనయే స్వయముగానిట్లు చెప్పుకొనెను.

తెలుగు కవిత్వము చెప్పం

దలచిన కవి యగ్రమునకు దగియుండెడి మా

టలుగొని పొలం బ్రాసం

బులు నిలుపక మొం బలిమి వుచ్చట చదురే¹

కన్న పాపముల ప్రభావమున నానీకాలమున యతిప్రాసముల విషయమున నందిగ పరిస్థితి కలిగియుండవచ్చునని పై ఎద్యము వలన నూహింప వచ్చును. అంతయేగాక తిక్తన ప్రాసము ప్రకారము వేరుగు నక్షరంబులను శృత్యను రూపమంచ నొనని నొక్కిచెప్పెను. తిక్తన గ్రంథము నందిగెడల నొకేవిధముగ భ్వనించు గ, ఆ, ల, శ బిత్తికరములు, బిత్తులేని యక్షరములు మొదలగు వానికి భేదము వేరింపబడెను ఎచటను సాంకర్యము కనబడదు

తిక్తన రసభావణ దృష్టితో ఛందస్సులను వాడెడు సేర్పు గలవాడు మానవునకు కలుగు కోమల మధురభావములను చిత్రించుట కో తిక్తన ఎక్కువ సరళములును, శృతిపేయములునైన ఛందో గమిం ననుసరించుటయు, కర్తృశము, భయంకరమునైన భావములను చిత్రించుటకు తదనుకూలమైన ఛందస్సుల సవలంబించుటయు పరిశీలనా దృష్టితో ఎరించిన వారికెల్లరకు నవగతియు తిక్తన గద్యము కూడ నొకవిధమగు పద్యము వలెనే నడుచును గద్యమైనను, పద్యమైనను శ్రావ్యముగ నుండు తిక్తనార్యుని పుమోదేశమా.

రసము :

మృదున్ సర్వాశయే వ్యాప్తి మాచిత్య రుచిరోరసః

మధుమాన ఇవాశోకం కరో త్యంకురితం మనః²

అశోకవృక్షమును మధుమానమువలె ఔచిత్యరుచిర మగు రసము సకల జనహృదయ వ్యాపియై మనస్సు నంకురిత మొనర్చునను ఈ మాట రసప్రాధాన్యమును తెలుపుచున్నది

1 నిర్మలనోతర రామాయణము - పీఠిక

2 ఆంధ్రరత్నం పద్యవిభాషణ p 22

తిక్కన తానుచూపజోవు రసాదులనుతానే పేర్కొనుచుండును. ఇట్లు పేర్కొనుట రసదోషముగా అలంకారికులగు మన్యులందులు భావించిరి “స్వశబ్దోక్తి వలన రసము ఆస్వాద్యము కానేరదు రసము ప్రకటితమయినప్పుడు దాని అభిరుచి తరిగిపోవును కావున కని ఎన్ని గును స్వశబ్దముచే రసమును వెల్లడించి సహృదయుల రసాస్వాదవమునకు భంగము కల్పింపరాదు అనగా రసమెన్నడును నామవాద్యముకారాదు ” ఈవిధముగా నాలంకారికులు దోషముగా నిరూపించినను తిక్కన తన రచనావిధానమున నామగ్రహణము చెసియున్నాడు. సామాన్య కవుల రచనలో దోషమైనది మహాకవులు చేతిలో గుణమే యగునుకదా !

‘అర్జునుడు విరాటసుతున కిట్లను గేవల పీఠరసమహిమిట్లు పగుచున్

‘రాద్రరస వినోదియైన అర్జునుడు’

ఇటు పీఠరాద్ర రసములు అర్జును పరముగా వాన్యములగుట దోషముగా గన్పట్టదు

తిక్కన రసాభిరూపి కావుననే తనగ్రంథ అవతారికలో ‘భారతము - నానారసాభ్యుదయోల్లాసీ’ యని పేర్కొనెను భారతమున ప్రధాన ఘట్టములన్నిటి యందును రసదోషము చక్కగ బరిగినది ఇందు విరాటపర్వమున కీచకవధ ఘట్టము, గోగ్రహణ ఘట్టము, అభిమన్యు వివాహఘట్టము నత్యంత ప్రధానములైనవి. ఉద్యోగపర్వమున కేవలము యుద్ధప్రయత్న మే ప్రధాన విషయమగుట విషధరసముల కీచట ధానము కల్పింప వీలులేదు

కీచకవధ ఘట్టమున కీచకుడు ప్రతినిాయకుడు హనిశ్మంగా రము సీపము అట్టికీచకుని శృంగారి పద్ధతులను కూడ తిక్కన వాడుకొని పోసెయ్యలేదు. ఇచటి కీచకుని ప్రేమ, విరహాదులు శృంగారాభాసములు.

కీచకుడు విరాటుని కొలుపున ద్రావడిని పరాభవించుటను గాంచిన భీముని కోపేంద్రకమున చాద్రసము, కీచకుని వధించుటలో నీభత్సరసము పోషించునని దక్షిణోత్తర గోగ్రహణఘట్టములందు భీమాజ్ఞుల పరాక్రమ ప్రదర్శన రూపమున మీము వర్ణింపబడినది. ఉత్తరుని ప్రగల్భములందు, అర్జునుని తలక్రింసుల కవచధారణము నందు, కారవసేనను గాంచి ఉత్తరుడు పలాయనము చిత్తగించుట యందు హాస్యము నెల్లవిరిసినది ఇట్టి హాస్యరస వోషణము ఆంధ్ర కావ్యములలోనే అరుదు.

ఉత్తరాభిమన్యుల వివాహసంవిధమున పదూపరుల పర స్పరావలోకనాది చేష్టితములవలన ఉదాత్తిశృంగారము పోషింప బడినది.

సీ వరుచూడ్కి ముద్రియ వదనంబుపై బాణీ
 శివుటమై నునుగాంతి తీపుగ్రోలు
 ముండురీ రత్నంబు చూపు మనోరము
 సుగులు యొప్పు పై నల్ల నవరు
 బరివిలోకనములు పడతుక మైదీవఁ
 గలయంగ బలుమఱు సెలగుమండు
 నెలది కటాక్షముల్ విభునిపై గ్రమమున
 నెగసిమోమున నీకీ మిడివచ్చు

గీ. నాంజోరువుల లేజెమటలనూని క్రేక
 పడిన చూపున నవయవ భంగులందు
 దూలి మఱుపునఁగడయునిద్దట విశాల
 పయన దీపులు నెలకువ బయలుపడగ¹

కరుణారసమునకు స్థాయిభావము శోకము. తిక్కన ద్రావడి మాటలుగ ఉద్యోగపర్వమున శోకమిట్లు ప్రదర్శితము.

ఉ. ఆనభాకేక వస్త్రయగునట్టి ననుంగొనివచ్చి నొందుదు
శ్వాసనుఁ యీచుచుం బతులసంభ్రములై తగుచేష్టలేక నా
యాసలుచూసి చిత్రశిలగూకృతి నున్నయెడన్ ముకుంద వి
శ్వాసముతోఁ నిన్ గొలువ వచ్చెనునం బదియుం దలంపవే¹
భీముని మాటలలో, చేష్టలలో రాద్రసముప్పొంగుచుండును-

ఉ. కయ్యము గల్గినట్లయిన గంధగజ ప్రకరంబు గుంభముల్
ప్రయ్య దురింగ పంక్తులు ధరంబడ చేరిగముల్ బడల్పడన్
షయ్యమిక్కిలు వెక్కనపవన్ గదపండువు సేయగోరు నా
దయ్యమునెత్తికోలు దుదిదాకుటగాదె భుజంగ భంజనా²
గునాదేవుని మాటలలో పీఠస ముప్పొంగును-

మ. తుదిరాజ్యమ్ము సగమ్ము గొమ్మపవియందుం బేరువంచించియుం
బదుమాఁడేడులు సీపునుం దిరిగిరా పాలిక పోవచ్చునే
యదిగాడే దెగిబంటనై యటుము మాయల్ వన్ను నేర్పింకఁజె
ల్లదునూ నీకని యానుయోధనుని యుల్లంబుచ్చిపో నాజుమీ³
విశ్వరూప సందర్శనావసరమున అద్భుతరసము కల్పింపబడినది.
చానిని తిక్కనయే యిట్లు పేర్కొనెనుకూడ-

కం. అనిన పలుకులకు నచ్చటి
జనులెల్ల నృపాలు సిత విశాలాక్షు గనుం
గొనుచుండి రపుడు దమన
మృతము లాశ్చర్యరస నిమగ్నయులుగాన్⁴

శాంతము రగముగాదని కొందరిమతియు. రగముగా నంగీకరించిన
విదురసీతి యంతయు శాంతరస ప్రధానమే యగును. అటులనే ధర్మ
జుని మాటలు శాంతరస స్థానములు-

చం. పగయవగించు తెంతయు శుభంబది లెస్స యవంగునే పగం
బగ పగగొన్న మార్కానక పల్క-గయుండవచ్చునే కళం

దెగ మొదలెత్తి పోవబగదీర్చగ వచ్చిన గ్రౌర్యమొందు నే
మిగిలె దలంచినం బగతు మేలిమి లేమి ధ్రువంబుకేకవా¹

ఇట్లు సందర్భానుసారముగ సముచిత రామాయకముతో
తిక్కన తన రచనావిధానమును కోససాగించుటచే ఆతని భారతము
నానారసాభ్యుదయోల్లాసియై విరాజిల్లుటయేగాక ఆంధ్రుల మనముల
నలరించుచున్నది

అలంకారములు :

అర్థాచిత్యవతా నూక్తిః అలంకారేణ శోభతే

పీనస్తవస్థితేనవ హారేణ హరిశేక్షణా

పీనస్తవములందు హారములుకల హరిశేక్షణవలె అర్థాచిత్యము గల
అలంకారములచే నూక్తి శోభావంతమగునని త్నేమేంద్రునికారిత

మహాకవి తిక్కన తనభారతము నందలి ప్రతిష్ఠామును
ప్రబంధముగనే తీర్చిదిద్దినను ప్రబంధకవులవలె అలంకారముల సధిక
ముగా నుపయోగింపలేదు. కాని సందర్భానుసారముగ నవియేవచ్చి
చేరుచుండును అకవివరుని యుపమాంకారశోభ అనితం సాధ్యము.
తదితరాలంకారములు నంతియే అలంకారము వర్ణన స్తుప్తయొక్క
స్వరూప స్వభావములను గూర్చియుని బుద్ధియందు సముద్బీరింప
చేయునదిగను మరియు ప్రధాన కథాసంబంధిగను అనగా అంగీవిషయ
సంబంధిగను పరమార్థమును స్ఫురింప చేయునదిగను ఉపయోగము
దీక్షి అనుగుణముగనే తిక్కన తనరచనలో అలంకార పోషణ
గావించెను.

సీ పమదహారణము జంగమలత నెనుకొని

సరళసంబున బట్టి జనువిధమున

గూరిదానపుడు జూచారి నిర్జర కాంత

బొడుప రయమ్మున బోవుభంగి

ఘోరగృధ్రము సుకుమార నాగాంగన
బటుగతి నొడియంగ బాటుకరణి
బ్రబల బడాలంబు బాలశారిక మీద
నవరి సత్వరముగ వరుగుమాడ్కి.

గీ సింహబలుఁ యత్యుదగ్రుఁడై చిగురుబోడి
పట్ట గడువడి దగిలి కోపంబు గదుర
నొడిచి తలఁపట్టి తిగిచి మహాగ్రీవృత్తి
గొంతు కొనరించుకయులేక కూలదాచె¹

ద్రాపదినిగాని, కీచకునిగాని ప్రశ్నోక్తముగా సీపద్యమున వర్ణింపలేదు కీచకుని ద్రాపదిని వెన్నంటి తరుముట ఈసన్నివేశ వర్ణనవస్తువు. ఇటు ద్రాపది ఇంగమలత, నిర్జరకాంత, నాగాంగన, బాలశారికలతోను, కీచకుడు మదిగజము, కూరిదాపవుడు, ఘోర గృధ్రము, బిడాలములతోను పోల్చబడిరి ఈ ఉపమానములచే కీచకుడు ద్రాపదిని అందిస్తున్న కొనినాచను కథార్థము లోకోత్తరముగా చెప్పబడినది కీచకుడు ద్రాపది కొరకు వర్తనశాలను చేరుటను.

కా 'సింగంబున్న గుహానికేతమునకున్ శీఘ్రంబునన్ పచ్చు మా
తంగంబుం బురుడించుదుం బవవపుత్రి స్వీకృతంబై న యా
రంగాగారము సీరవచ్చి²

ఇందు కీచకుడు మాతంగము, భీముడు సింహము మాతంగమే సింహమున్న గుహాకేతెంచివచ్చి భీముగున్నచోటికి కీచకుడు వచ్చి చేరి నాడు తాను త్రిపుత్తుకొన్న గోతిలో తానే పడినట్లు కీచకుడు తన చావును తానే తెచ్చుకొనెను ఇందలి ఉపమానోపమేయ సాధర్మ్యమును, కౌచిత్యమును మిగుల రమణీయము.

మరియొకచోట భీముడు-

వల్లవ ప్రసూప ఫల భరితంబగు
మూగిను గూలదోచు మత్తగజము

సోల్కి వివిధరత్న భూషణ భూషితౌ

నైన సూతుగూర్చె ననిలసుతుడు¹

ఇందు పల్లవప్రసూన ఫలభరితమైన వృక్షమువలె కీచకుగు వివిధ రత్నములు భూషితౌయైనాడట మత్రిగఁజుమువలె భీము డరుగు బెంచి చానిని గూల్చినాడట ఇందలి ఉపకూలంకాంబోధ వారిదువు రను మన కనులయెదుట నిలుపుచున్నది.

ఆ వె 'రోషమయ మహాతరువు సుయోధనుడు

స్కంధమందులోన గర్జనలరు

గొమ్ము సౌబలండు గుసుమ ఫలంబు దు

శ్వాసనుంగు మూలక క్షీతంగి²

ఆ వె 'ధర్మజుగు ధర్మతరు పర్షురుడు ఘన

స్కంధ చునిలసుతుడు శాఖ కవలు

పుష్పఫలము తాను భూసురులను నేద

ములు దదీయమైన మూలదయము²

కొరివసాంఘవుల సామ్యమిందలి వర్ణ్యవస్త్రులు చక్కనిసౌలిక జయ పెంపరికి కలుగునను సందేహమునకు తావేలేదు. 'ధర్మోజయతి' ఇది ధృతిరాష్ట్రవచనమే.

సత్యముయొక్క విశిష్టత తెల్పుటకు.

నవవడి యను మున్నీటిం

గడవంబెట్టంగ నోడకరణిం దీ తా

నొడగూడు ననిన సత్యము

గూడిన గుణమింక నొండుగలదే యరయనో³

కౌన్యసాధనము నెల్లగావించు కొనవలయునో తెల్పుచు.

1 తి హ, వి ప, ద్వి ఆ ప 352

2 ,, ఉ ప, త్స ఆ, ఎ 353, 354

3 తి హ, వి ప, ద్వి ఆ, ప 354

గీ మూలకరి పుష్పములు గోయుచుండి డేటి

పుష్ప చేనియగొనియెడు భంగి నెదురు

గంధకంఠగ గొనునది కార్యఫలము

బొగ్గులకు బోలె మొదలంట బొడువజనదు¹

ఎట్లుచేయచిలనో తెల్పుటదేగాక ఎట్లుచేయకూడదో కూడతెల్పుట

తిక్కనగారి ప్రశ్నేకత

నందోడయవర్ణన చక్కని యున్నేత్రాలంకారము-

గీ తనకులంబున బుట్టిన ధార్తిరాష్ట్రు

లన్నదిమ్ములతో విగ్రహంబు గొనుట

కుమ్మలింది వివర్ణత నొందినట్లు

గండి యెంతయు తెలుచేదే జండురుండు²

నంజయ్యగిరి బదులు పల్కు భర్తజాని మాటలబో వివరీతలక్షణాలంకారము-

క ఆరాజు మాదనంగల

కారుణ్యము కలిముసను సుఖంబున నిట్లు

న్నారము నిను బుట్టెందిన

గారవమున నాదుమచి వికాసముబొందెన³

ప్రకటనార్థము కన్నను ఆరాజు దయలేమివలసనే మేము ఇన్నికష్ట

ములు పడువలసివచ్చినదను అంతరార్థమే ప్రధానము.

కుమారవ్యాసుడు - కవిశిల్పము :

౨౦ :

'పైవవాణి ప్రయోక్తవ్యా యీ భావాకర్షణ తమూ

స్వేపార వరేపార విదుపార ద్విపా మవిదుపామపి'

1,2 తి.భా. ఉ.ప. ద్వి.ఆ. ప 57, 107

3 తి.భా. ఉ.ప. ప్ర.ఆ. ప 278

స్వజన చిత్రాక్షరకమగు వాణిని ప్రయోగించుటకు ప్రయోక్తలు విజ్ఞాన కాశలముండవలెను ఆతని చతురత తెలియుటకు సరసపదములు కూర్పుగల శైలియే సాక్ష్యము. శైలి అను పదము శీలమును శబ్దమునుండి పుట్టిచది 'శీలస్యయంతై లి' 'శీలసంబంధి శ్చిత్త్యై' అని దీనిని నిర్ణయించిరి కవియొక్క ప్రజ్ఞాసంస్కారము, భావనామరిభాస, సంకేతిము, సమయము వీ గొప్పతనమును స్పష్టముచేయు కావ్యరీతియే శైలి ఇది కవియొక్క నేర్పును ప్రకాశింప చేయు మణిపర్పణము

విషయశ్రేణుమునుబట్టి శైలి మారుచుండును ప్రకరణము ౧౦ లి బొవిత ననుసరించి శైలియున్న కావ్యసౌందర్యము నిరుపమానము గనుండును కావుననే శైలి సంపన్నమునుబట్టి పనుగు నడక వలెను, హంసముకవలెను సింహపు నడకవలెను మారుచుండును ఆ ప్రతిభయే కవికి గీటురాయి ఎంతటి గంభీర భయమునైనను చిన్న చిన్న పద్యములలో నర్థవంతముగ చెప్పగలుగుట కుమారవ్యాసున కి సోక చేసి అందులకీ పద్యమే యుదాహరణము-

ధాన విల్లది విత్త బుధ న
న్మాన విల్లద రాజ్య బలుసుయి
ధాన విల్లద నుదతి నూరిగళ్లదాఢాని
జ్ఞాన విల్లగ తడవు వేద
ధ్యాన విల్లది విప్ర శర సరి
ధాన విల్లది కురు మెదియదు రాయకేళెంద¹

[ధానములేనిచంద, పండిత సన్మానములేని రాజ్యము, సత్ప్రివర్తన లేని సుదతి, విద్వాంసులు లేని ఆధానము, జ్ఞానము లేనితపస్సు, వేద ధ్యానములేని విప్రుడు, శరసంధానములేని కుమరము శోభిల్లవు]

తానుచెప్ప దలచుకొన్నది నొక్కచెప్పుటకు కుమార వ్యాసుడు పదములను పునరుక్తము చేయుచుండును-

'సిరియుశ్వవనే కులీనను

సిరియుశ్వవనే సుశీలను

సిరియుశ్వవనే విదగ్ధను సకలగుణయుతిను¹

(సంపదగవాడే కులవంతుడు, అతడే సుశీలుడు, విదగ్ధుడు, సకలగుణయుతుడు)

'సిరి నెలయె యావన నెలయె మై

సిరి నెలయె తను నెలయె ఖడ్గద

సిరి నెలయె

2

(సంపద శాశ్వతిమా? యావనము శాశ్వతమా? తరీరసౌభాగము శాశ్వతమా? తినువు శాశ్వతమా? పరాక్రమము శాశ్వతిమా?)

కరిన తత్త్వమునై నను ములభ పదబంధములో చెప్పట యందు కుమారన్యాసునకు సాటిరాగలవారు కన్నడ సాహిత్యమున లేరు.

'ఒండు భూపింజనాళు నానా

చందదా ప్రాణగళు జనినువు

ఒండు జేజెస్సినాళు నానాజ్యోతి యుదయివ్వువు

ఒండు పర వస్తువిన బళియెళు

ఒండు దంబుజ భవాంజ కోటిగ

భింజుచువు జేరిల్ల సర్వపు విష్ణుమయవెంద³

(ఒక భూపింజనునుండి పలువిధములైన ప్రాణులు పుట్టుచున్నవి. ఒక జ్యోతినుండి అనేకజ్యోతులు లుద్భవించుచున్నవి ఒకే పరమాత్మ నుండి అనేక బ్రహ్మాంజ కోటు లుద్భవించుచున్నవి అవిశేషకాల్ప సర్వము విష్ణుమయము.)

కుమారవ్యాసుని రచన వస్తుస్వభావమును బట్టి శైవ్యము కావున అతడు 'అఖ్యానపద్ధతి' ననుసరించెను అయినను అక్కడక్కడ

నాటకీయతనుకూడ పరివృష్టముగా పోషించెను. ఇట్లు విరాట ద్రోణ కౌరవులలో నాటకీయతను చూపిన ఘట్టములు క్రావణి కీచక సంవాదము, ఉత్తరాష్ట్రుల సంవాదము, కృష్ణకర్ణ సమాగమము ద్రోణసాష్ట్రులు కృష్ణకర్ణయము గోరుట కృష్ణుని రాయణారము ప్రధానముగ నెన్నిదోసవి.

కుమారవ్యాసుడు తనభారతమును సాధారణప్రజలకు పఠనయోగ్యముగ నిలబఱగ్రాహ్యమగు 'భామినీషట్పది'లో రచించెను. కావుననే అతడు 'జనప్రియకవి' పట్టదులు అరు రికములు అరు శర, కురు, భోగ, భామినీ, పావర్ధిని, వార్ధక అనునవి. వీరిలో భామినీ పట్టది చా ప్రాచుర్యముగలది.

భామినీషట్పదికి 5 పాదములుండును. అందు 1, 2, 4, 5 పాదములందు మూడు మాత్రల గణమును, నాలుగు మాత్రల గణమును జంటగా రెండురెండును, 3, 4 పాదములందు అదేజంట మరూడు గణములను, మూడుగురువును వచ్చును. 10 (వ); 10 (జ) గణములు నిషేధములు.

కుమారవ్యాసుని షట్పది రగనము సరసమై, సరళమై, హృదయంగమమై యుండును. భారతమునంతను భామినీ షట్పదులలో రచించిన కుమారవ్యాసుడు జాకనుగుణముగనే కన్నడ నుడికారములను, హాసీయములను, పలుకుబడులను, చక్కని కన్నడ శబ్దముల కూర్చును తన గ్రంథమున విరివిగ నుపయోగించెను. ఇది కుమారవ్యాసునకు కన్నడభాషపైగల ఆరక్తిని, అధికారమును వెల్లడించుచు అతని ప్రతిభను చాటుచున్నది.

కుమారవ్యాసుని షట్పదులు పాఠకులకు యోగ్యములు. అన్నిటను మృదుమధుర పదలాలిర్యము తోణికిసలాగు చుండును. కావుననే ఈతని శైలి పండిత పాఠకులకు ఆమోదయోగ్యమైనది.

కన్న హ పదముల కూర్పునకు కొన్ని దృష్టాంతములు -

1 ఆలియలినుంగు 2 కేకనాడు 3 త్రిణ్యమి 4 కుంతివ్రి
5 తటతటతాగు 6 నీసబద్ది 7 నీలిసిలి 8 తిలకత్తల 9 నాడు
చిట్ట 10 నుగ్గునుసి 11 మాతుహళసు

12 నిసగ సంపదాను సమరదలి (నీకు యుద్ధమున నేను కానుక)

13. పాంపరాగు హోకే గాన్తూ (పాంపపుల గాగోగు లేమైనవి)

14 నోడు రాధాతినుజ నిరవను బేగ వాడెందెరువన

(చూడు! కర్ణుడున్నచోటును వెంటనే తెలియుముని అర్చకుడనను)

15 అపళ బరపేళిత్త మగనాటవను నోడలి

(ఆమెను రమ్మను, ఇక్కడ కొడుకు ఆటను చూడనీ)

16. సాలపు గెలుపు దైవాధీన, నిన్నా శ్రవకె కుండెను?

(ఓటమి గెలుపు దైవాధీనములు, నీ దొరతనమునకు లోపమేమి?)

17. బాయి నోళుపుదు బగుల నుకినాడె నాయితన బేష

(నోరుతెగచుట వట్టిబాట, కే శునకలక్షణము వలదు)

సంగ్రహిత పదముల వాడుక—

1. కురుకుల దీప చంప సమీర

2 వీరభట ఫాలాక్ష భీష్మ

3 కొరవరాయ ధరిణి వరాహ

4 వివాహోత్సవ విలోకన కాతుక్కిగళు

5 జయవధూటీ విరహశాతర

జాతీయ సూక్తుల వాడుక—

1. బడవరకోపహాసిగ మృత్యు (నేడవారికోపము పెడవిడిచేటు)

2. సేవయందరే కష్టవెంబుదు కోవిదరమత

(సేవాభావము కష్టత్రమని కోవిదులందురు)

3. నాలుసర నడువణ హాపు సాయదు

(వలుగులిలోపడిన నాము చావదు)

4. దేసిగరిగె దేసిగ కొలపు సమనిసభేకు

(బ్రాహ్మణులకు నమదులే తోడు)

6 బెందుడ బెసికే నోయిలు (బెబ్బి చూసి నొప్పి కలిగించు)

6 మదువేయ నొలిడు నేవర మాడువుడు

(మనిమొద ప్రేమతో పరమాత్ముడనుట)

7 వారణాధిమేళ సుసవె? (దొంగలించి బూదట సరసమా?)

8 నాయి సంవాక్కిదిరె? (కుక్క సింగమునకు సాటిరా?)

9 అకట! రాంగు జన్మ వనుసుపలి (అకటా! స్త్రీజన్మము మండనీ!)

10. సింహపుకూడ నరికెణిడియె (సింహముకూడనర్చి కుబేరరుటయీ!)

11 పునింపిక న నింద్యను, పరహితిన వంద్యను

(పునింపికుడు చింద్యుడు, పరహితుడు వంద్యుడు)

12 బిహులె నళిలింగెగతి (దేహమునకు నేలమడుటయేగతి)

13 తీయి గుక్కిడ నిరుత తవు? పథ్య ధరయలి

(పి పెంహం మొత్తుతే ఈధరలో తవుడే పథ్యము)

14 ఒంగ వర్ణ నరిపిడవ గురు (ఒక్కవర్ణము నేర్పినవాడుగురువు)

15 కె ఎరు గొసి దిరె కెలబడండు బారువరు

(కొంటు గొప్పాదించుచో కొందరునుభవించురు)

16 సూర్యవోందె సోపానపు సగ్గకె

(సూర్యమొక్కటే స్వర్గమునకు సోపానము)

17 ధర్మశాస్త్రి హువల్లిజయ (ఎవట ధర్మముంకునో అవటజయము)

18 సవతి యెంబుడు సర్వసాధన

(సవతి యనునది సర్వసాధనము)

వర్ణనములు :

సాధారణముగ వర్ణన అనగా బూతు, వన, గిరి, తటాకాది అష్టాదశ వర్ణనలేయని సామూహ్యాభిప్రాయము కథాకళినము, సిన్ని వేళ చిత్రణము మున్నగునవికూడ వర్ణనా పరిధిలోనికే వచ్చును.

సమర్థుడగుకవి తాను చేసిన ప్రతివర్ణనము నన్ని వేశమునకు, పాత్ర ప్రమాణమునకు ఉత్కర్షణ నాపాదించునట్లు చేయును. ఈసత్యము పెరిగిన వాడుగుటచే కుమారవ్యాసుడు కథాగతి కనుకూలమగు నన్ని వేశ చిత్రిణమునందే దృష్టిని కేంద్రీకరించును. తిక్కన తన ప్రతిభను వ్యక్తముచేయుటకు సూర్యోదయము, సూర్యాస్తమయము, వన విహారము మున్నగు ప్రకృతి వర్ణనలచే గ్రంథమును మెంచెను. కుమారవ్యాసునిట్టి వర్ణనల విషయమున ఉదాసీనత చూపెను అట్లుని ప్రకృతివర్ణనల ననులే తృణించెనని గాదు కథాగతికి భంగమురానట్లు తగుమాత్రముగ చిత్రించెను.

సుదేష్ట తమ్ముని కోరిక ప్రకారము కార్యము నెరవేర్చెద నన్నది కాని కీచకునకారాత్రి యొక యుగమయినది ఎట్టకేలకు సూర్యోదయమయినది

ఉదయగలద శిరదిలి

తరణి తెలదోరిదను తోడెదను భువన దంధశయ

పరిమళద పాపున దినభిగళ

కరసిఃపు తావరెగళెనె కా

తిర లతాంగియు నున్యు తాళు కుముదినీ పతియ

[సూర్యుడు ఉదయోద్రి శిరముపైకి వచ్చెను జగత్తుయొక్క అంధ కారములు రూపుమాపెను. పరిమళమును కానుకగానంపి తామరలు తుమ్మెదలను వీలిపించుకొన్నవి]

మరియొక సూర్యోదయ వర్ణనము భీముడు కీచకుని సంహరించెనని శవధము పూనిన మరునాటిది-

'తరణి తెగెదను తావరెయ బాగిలిక బీయగవ'

[సూర్యుడు తామరవాకిలి తలుపు తాళము తీసెను]

సుదేష్ట పైరంధ్ర విషయమై కీచకుని మంజరించి పంపినది.

కీచకుడు విరహాతరుణై నాఁడు. ఇంతలో చంద్రోదయము-

“బెచ్చిదవు చక్రాంగయుగ మై
 కచ్చిదవు మరిదుంబి కుముదవ
 ముచ్చిదవు ముచ్చిగళే నంబుజరాజి తిమితముగై
 హెచ్చిదవు సాగరద తేరెగళు
 బెచ్చిదకు వారెయకు చంద్రును
 కిచ్చనొట్టివ నబుజభవను వియోజనమనకై”

[చక్రవాకములు భయపడినవి తుమ్మెదలఁ పుష్పములను కరచినవి
 తామరలు తమ ముఖములు తామే ముడుచుకొన్నవి. నముద్రవు
 అలల జోరు హెచ్చినది జారులు భయపడిరి. చంద్రుడు వియోగ
 లకు తాపాగ్నిని రగిల్చెను]

కుమారవ్యాసునిది ప్రబంధ దృష్టికాదు కావున నమయో
 చితముగ ప్రకృతివర్ణన గావించవలసి వచ్చినపుడు దానిని గూడా
 యగ చెప్పినగాని తిక్కనవలె నందుకొనినమై సూక్ష్మ వర్ణనలు
 గావించలేదు. కుమారవ్యాసుడు శృంగార వర్ణనను కీచకుని మోహ
 వికారాదులందు మాత్రమే గావించెను తిక్కనతో పోల్చిన ఈఘట్ట
 మునందలి ఈతని శృంగారరస పోషణము ఆత్యల్పము.
 దుర్యోధనుని దురాలోచనను తెలుపుటకు-

ననా మంత్రవ తన్న తంజెయి
 మునిది మున్న గొళులెదు కర్కశ
 నవనాకొళు పుటమ్మి కకునియ నీతియొళు నిగుచి
 అనుజకుతగొళు విగ్రహి మై
 మననకుతగొళు బణ్ణ విట్టను
 జనప నహర్త్యంగనెగె తుడిసిదను భూషణవ¹

[తన అలాగననును భూషణమును తండ్రి మనసున గీటు
 నెట్టెను కర్కని స్నేహముని పుటమువెట్టెను, శక్తిని నీతియందు

స్వచ్ఛత జేసెను. తమ్ముని యిష్టమున సాగవీసెను. బావ సంతమున మెటుగునెట్టెను. ఆ ఆభరణమును అపకీర్త్యంగవకు అలంకరించెను]

కుమారవ్యాసుడు రాజసభను రెండుచోట్ల వర్ణించెను. మొదటిసారి సంజయుడు ధర్మజానిసభలో ప్రవేశించినపుడు, మరెచోట సారి కృష్ణుడు దుర్యోధనుని సభాప్రవేశము చేసినప్పుడును. దుర్యోధనుని సభాపై శిష్యమును వర్ణించుచు ఆతని సభయందు నివిధ దేహ గత స్త్రీజనమాతని సేవలోనున్నట్లు వర్ణించుట విశేషము. ఆ స్త్రీ జనమున ఆంధ్ర, కర్ణాటక స్త్రీలు కూడ నుండిరి. వారి వర్ణన మిది సుందరము—

నుడియొ శమ్మతన రసవ సేకవ
నడియొశంచెయ నరాక వాడువ
కుడితె గంగళ బలెయ బీనువ కామి మృగకులకె
బెడగుమిగె బహు కామభోగద
కవలాళగె విటదయవ ముళుగివ
కడుగరువెయరు సరసెయరు తెలుగితియ రొప్పిదరు¹

[మాటలతో అమృతమును చిప్పిలజేయుచు, నశకలతో హంసలను ఈశ్వరమాడునట్టి వారి సౌందర్యమును వలను మనస్సుధుడు వివరించును. తమిళిని కామభోగము లనెడు సముద్రమున విటదయమును ముని గింపగల సమర్థులు, సరసవతులు ఆంధ్రస్త్రీలు.]

గరువికెయ గాడికెయ సరతా
తరుద చిత్తద సంచు బుద్ధియ
తరళతర మృదుమధుర చల చతురకెయ
సరసెయరు కడు దలువికెయెళ
చ్చరియరిగె హొయ్యైగళనినువ
తరళ వయనెయ రొప్పిదరు కర్ణాటవనితెయరు²

1, 2 కుడా, ఉ.ప, పం 8, ప. 56, 50

(సమర్థతతో, సౌందర్యముతో సుకతాసక్తిని కలిగియున్నది కలవా
రిలా, మృదుచురుగుదల వనముల చూచిత చతురతకల నరసవతులు, అమిత
సౌందర్యముతో అప్పురినలకే సాటియనవచ్చు చందలాడులు కర్ణాటక
(శ్రీలు)

ఉద్యానవన వర్ణన-

లలిత శుక చయ చంచువుట ని

ద్దళిత బింబూషకృఫల రస

లులిత నవమికరంద మధుర రసానుపానదౌళి

తిళి కిన్నర మిధున సుఖ పరి

మితి గీత శ్రవణ సన్నత

పులిస సుప్త మరాళ మెనదు గజపురోద్ధాన¹

(సౌందర్యమైన శుక సమూహముయొక్క చంచువుటముల నుండి వారి
లకని నేచేడ పండ్ల రసముతో కూడిన నవమికరంద మధుర రసపాన
ముచే తృప్తి చెందిన కిన్నర మిధునముల సుఖసమాగమము చేతను,
గీతశ్రవణములచేతను గజపురోద్ధానము శోభిల్లుచున్నది)

నగర వర్ణన-

అరణ పాతాళవి విభాసిని

యరిగె ఘాత్యయో మదుర్గద

సెరియగో బలుగోటయో నిచ్ఛ్యోయో దినద

మూరిమూరిద హులిముఖద హేమద

లొందలెనెగళ వజ్రమయ దు

ర్ధర కవాటద పుటగొళెనెదుదు హస్తినానగర²

(పాతాళలోకమందలి విలాసినులకు మార్గముగు అభాతము, ప్రనేశింప
శక్యముగాని రక్షకకవచముగ గట్టిగోట, స్వర్ణము చేరుటకు నిచ్చెన
లుగ కోటబురుజులు, పులిముఖములతో బంగారుచేకులు తాపవము
చేయబడిన వజ్రమయకవాటములు కలిగి హస్తినానగరము విరా
జిల్లుచున్నది)

సముద్రవర్ణన-

మొరెదుమిగె తలయెత్తి శరేమై

మరిదు ముఖములు ఘుళిత ఘన ని

ఘన నినాదద గజలు గొడిసె బహుళ లహరియులు

తెరతెరయె తినినెద్దు గగవకె

ఎరిమి నితళకె మరిదు ముఖియం

అరిసె నాగునుబ్బు గవళవ కొండవోల్ మెతెన¹

(అధికముగా ధ్వనిచేయుచు తలయెత్తి కెటమును శరీరముగ చేసి కొని సముద్రము ముఖములు ముఖ మను నినాదముతో గర్జించు చుండెను కెరటము కొక నానినొకటి గుద్దుకొని పైకిలేచి ఆకాశము నను వ్యాపించి తిరిగి భూమికి దిగుచున్నట్లు కనబడుచుండెను. సముద్రుని గర్జనములు తలకే నెత్తిపై కొంటలనుంచి నల్లువైది)

చందస్సు

కుమారవ్యాసుడు తన భారతమునంతను భావనీషట్పదిలో విరచించెను 'వాకేగన్నడ' (సా) సీనకన్నడ) సాహిత్యములో మూడు సంప్రదాయములు మనకు గోచరించుచున్నవి 1 విద్యల్సంప్రదాయము 2 దేశిసంప్రదాయము 3 మళాళక సంప్రదాయము. ఇందు విద్యల్సంప్రదాయము సంస్కృతి చందస్సు ననుసరించి కన్నడము లోనికి వచ్చినది దేశి సంప్రదాయము కన్నడములో కే వుట్టిపెరిగినది మళాళకసంప్రదాయము జానపదుసాహిత్యమునకు చెందినది షట్పదిసాహిత్యము దేశిశాఖకు చెందినది. మీరై వ కవియగు రాఘవాంకురు మొట్టమొదట షట్పదిని కల్పించెనని వ్రతీతి ఈ షట్పది నిర్మాణము 12,18 శతాబ్దములమధ్య జరిగిందని చెప్పవచ్చును కాని ఆకాలమున బేర్కొనదగినంత వికాసము నొందలేదు క్రీ శ 15-18 శతాబ్దముల మధ్యకాలముననే షట్పది మిక్కిలి వికాసము నందినది

¹ కు వ్యాఖ్యా, వి వ, పం 1, ప 19

కావుననే ఈ కాలమును కన్న సాహిత్యచరిత్రలో 'షట్పదియుగ' మందురు. ఈ కాలమున జరిగి మండికవులు వీరికి కావ్యములను షట్పదిలో విరిచించిరి

షట్పది ఆరువిధములు అవి శర కుసుమ, భోగ, భామిని, పరివర్ధిని, వార్ధక అనునవి షట్పదియనగా ఆరు పాదములతో కూడినది ఇందు పూర్వార్థమైన మూడుపాదములు ఉత్తరార్థమైన మూడు పాదములు నాకేరీకగ నుండును భామిని షట్పది లక్షణకాదుల నెఱుంగుట ఇట సమంజసము

భామిని షట్పది

భామిని యనగా కాంత, యవతి కాంతిలకు సహజగుణము లగు సొగసు, ఒయ్యారములు కుమారివ్యాసులు తన భామిని షట్పదిలో కూర్చెను ఈ షట్పది శ్రావ్యముగా గానము చేయుట కనుకూలమైనది

లక్షణము :

మొదటిరెండు పాదములు నొక్కొక్కటి 14 మాత్రలు కలిగియుండును మూడవపాదము మొదటిపాదమునకు ఒకటిన్నర పైబిండి అంత్యమున అదినముగ గుర్తిపు కలిగియుండును. అనగా ఈ పాదము (21+2) 23 మాత్రలు కలిగియుండును ఇది పూర్వార్థము ఉత్తరార్థమును ఇదేవిధముగ నుండును. ఈ షట్పదియందు 1, 2, 4, 6 పాదము లొకేరీకగను, 2, 4 పాదము లొకేరీకగను ఉండును 2, 4 పాదముల చివరి అక్షరము లఘువయినను గగుప్రకాశే సలుకవలెను. దీనికి ఉత్సాహ, మందానిల అనునవి గణములు ఉత్సాహ అనునది మూడుమాత్రల గణము 'మందానిల' అనునది నాలుగుమాత్రల గణము మూడు మాత్రల గణము తరువాత నాలుగుమాత్రల గణము వచ్చును ఈ గణములు 1, 2, 4, 6 పాదములలో రెండురెండుండును.

ఉత్సాహ | మందానిల | ఉత్సాహ | మందానిల

3, 6 పాదములలో మూడు మూడు గణములు చివరనొక గురువు నుండును

ఉత్సా | మందా | ఉత్సా | మందా | ఉత్సా | మందా | గురువు
ఇది భామినీపట్నదియొక్క లక్షణము కుమారవ్యాసుని పట్నదులపై నీలక్షణమును పరిశీలించుమాతము.

1 ॐ | ॐ || || | || |
 మెల్ల మెల్లన మునుక నడలిసి 14 మాత్రలు

ॐ | || | || | ॐ ||
 గల్ల వనహా¹ దలుగ లప్తతి 14 మాత్రలు

ॐ | ॐ || ॐ | || ॐ ॐ | ॐ || ॐ
 మల్ల న్దగను నోడి దనుపాం చాం నందిన య 28 మాత్రలు

2 || | ॐ || || | || |
 అవళ గండు సురు సురిరిగ

|| | ॐ ॐ | || | || |
 ననుగ దావం తిరువు మునిదరె

|| | || | ॐ | ॐ || ॐ | ॐ || ॐ
 దిపజ దళిడి రాదు సమ్మన దారు కావవి రు

ఉత్తరార్ధములుకూడ నిట్లే యుండును.

ప్రాచీన తెలుగు సాహిత్యమున పట్నది రచనము కన్న క్కడు కాని అప్పకవి, అనంతపురి తమలక్షణ గ్రంథములలో¹ పట్నది లక్షణములనుకూడ చెప్పిరి 'కన్నక కన్నురిగ' ప్రఖ్యాతి నొందిన పట్నది విశిష్టతను తెలుగుకవులు తమగ్రంథములలో ప్రస్తుతించిరి

1 అగురుల వందహాసముల నన్ని న పట్నది ముంజగీతి¹

2 కన్నక కవితా వితానంబునుంబోలె పట్నదవృత్త విలాస

భా. పం. పై 2

1 నన్నెచోడుడు, కుమారసంభవము, ఆ 4 ప 102

2 తె రా కృ, పాండురంగమహాకవ్యము, ఆ 4, ప 10

శి వనితామణి యీహోద్యము
 గనుగొంటే వట్టదములుగల మంజరులం
 దు సవీవాగమ రూఢి
 ఘన పద్యాన్నితము లగుదు గానంబడియెన్¹

తెనుగున లాక్షణికులు చెప్పిన లక్షణము కన్నడలాక్షణి
 కులు చెప్పిన లక్షణమునకు భిన్నముగానున్నది. తెనుగువారు గణ
 నియమము పాటించిరిగాని మాత్రానియమము పాటించలేదు. అనం
 తునిఛందమున వట్టద లక్షణమున్నది—

మెఱయంగ నిగ్దతి
 గ్దలు సురేంద్రులు మూఁడు
 తెఱఁగులన్ శశిఁగూడ వర్ధంబులన్
 నెఱిఁ గ్రాలఁగా వల్కు
 దొఱుఁగ పట్టదరీతి
 వఱుఁజ్జక్రి పద్యాన్తి వర్ణనంబు²

కన్నడ ఛందస్సు లన్నింటికివలెనే భామినీపట్పదికి యతి
 లేదు కుమారవ్యాసుడు ప్రాపనియమథును పాటించెను ఒకేవిధ
 ముగ ధ్వనించు అక్షరములకు భేదమును పాటించలేదు అనగా ల-ళ,
 ర-రి, న-ని లకు భేదమును పాటించలేదు అచ్చటచ్చట దుష్ప్రపాస
 మును కూడ చేయుట కనబడదును.

నిన్నయిగ గళు కువరె భీష్మరు
 కర్ణగురు కృప గురు తమాధవ నెంద నాకంక

ఛందస్సు వ్యాకరణాది విషయములందు తెలుగులో మనకు
 లిక్కన ప్రామాణికుడు కాని కన్నడమున కుమారవ్యాసుడట్టి
 ప్రామాణికునిగ వారు పరిగణింపరు

1 అ రా, రామాభ్యుదయం, ఆ1, ప 83

2 అనంతకు, చందోదర్పణము, ఆ 8, ఎ 46

రసము :

కుమారివ్యాసుడు భక్తిప్రధానుడు కావున పండరాధిను సారముగ రసమును పోషించుటయేగాని సవరసములు తనగ్రంథమున నుండవలెనను కాకుకమూతనికి లేదు అటులని సందర్భము వచ్చిన విడువలేదు అంతియేగాక హాస్యప్రియుడు అసహజుడైనా లెక్క ననుమించి సామాన్యజనుల కత్యంత ప్రియుడయినాడు దీనికి మూలమునందును మనకు ఆధారము లభింపదు కుమారవ్యాసుడు పోషించిన హాస్యము సంస్కృతాంధ్రములందు కనబడకపోవుటయే గాక కన్నడకావ్యము లందును అరుదు ఉత్తరకుమారుని ప్రసంగము, ఉత్తరార్జునుల సంభాషణము రూపమున ఆతిగుఱచక్కని హాస్యము నందించెను కుమారవ్యాసుని నున్నితమైన హాస్యము హృదయగూఢము కలిగించుచు స్వర్ణజనుల కాస్వాదము, ఆమోద యోగ్యము నయినది.

ఇట్టిదే ముఱియొక నన్ని వేశము శ్రీకృష్ణుడు కౌరవగళతో ప్రవేశించినప్పటిది అందరును కౌరవపురస్కరముగ లేచి నిలబడిరి దుర్యోధనుడు తనసింహాసనము నుండి లేవఁగ అంతట కృష్ణుడు తనకాలి బొటనవ్రేలితో భూమిని నొక్కగా దుర్యోధనుడు తన సింహాసనము నుండి గొరలుచువచ్చి కృష్ణుని పాదము పై సెదను¹ అంతట కృష్ణుడు 'అరే ఇంత వినయమెందులకయ్యా? నేనే నీచెంతకువచ్చును కదా!' అని నవ్వుచుచేవదీయును భానుని దూతవాక్యము నుండి గ్రహించి దీని తనగ్రంథమున చేర్చుకొనుటలో కుమారవ్యాసుని హాస్యప్రియత్వము

1 సెదను సౌరద దేవనిదిరొగు

మణియ ధాతవ కాణుతవె ధా

రుణియ సూరిద సంగుటద తుడియంద నకునగుత

మణి ఖదిత కొంచనద పీరద

గొణసుమణిదుదు నభద సురసం

దణి గతువివె హరణిబిద్ధను హరియ దరణిదో

ఉ ప సంకి, ప 88

చెల్లడి యగుచున్నది. మఱియొకటి కృష్ణుడు విదురునియింటికి ఆతిథ్యమునకు వచ్చినప్పటిది విదురునకది ఎదురుచూడని సన్నివేశము కావున అతడు ఆపదముతో నాట్యముచేయునేగాని కృష్ణున కాతిథ్యమొంగును అంతట కృష్ణుడు నేనుఆకలితో నీయింటికిరాగా ఆతిథ్యమొసంగవేమయ్యా? అని మేలమాడును

సవరణములలో శృంగారము రసరాజుగా ప్రసిద్ధము సాహితీమార్గమున కవులు దీరికిచ్చిన ప్రాధాన్యమనుపమానమైనది. కాని కుమారవ్యాసుని భారతిమున శృంగారమున కంటటి ప్రాధాన్యమియ్యబడలేదు కావుననే అవకాశమున్నను ఉత్తరాలిమన్యుల వివాహాన్నివేశమున ఉదాత్తశృంగారమును వర్ణింపలేదు కీచరుని విషయమున వర్ణించిన మోహవికారాదులు శృంగార రసాధానమునకు పోషకములగునేకాని శృంగారరస పోషకములు కాబట్టి ఈ కారణములచే మొత్తిముమీద శృంగారరసమురు పరిపుష్టముగా పోషింపలేదని చెప్పవచ్చును

కుమారవ్యాసుడను తిక్కనవలె కీచకవధఘట్టమున రాద్ర, నీభత్సరసములను, డక్కిణోత్తిర గోగ్రహణ ఘట్టములందు వీరరసమును పోషించెను వేరుతావులందును కుమారివ్యాసుడు జానపదులకు ప్రీయమగు రాద్రరసమును వక్కాగా పోషించెను.

అదిధర్మజునభ అనంతర కర్తవ్యాలోచనా సమయము బలరాముడు కొరవపక్షమున మాహినుని ఇట సాత్యకి ఉత్సాహము దీర్చినయము.

1 రండు కుణ్డిను మిమె మురిడి

దాడిను మైవడవ హేమది

గాడిరె యొకప్రతిమ వెనెడ ఎత్తె యొక

నాసిదు నానై అందోడె పరి

మనగి కుణ్డి దొడె మేలి

వసతి యను నీముతెను వినుటాడె నమగె తణివహాదె

“బలరాముని మాటకేమిటి కౌరవశతమును సంహరింపక,
యుద్ధదూమినిగాక ధర్మరాజు! మంచి మాటలతో నీమిత్రయపడి రాజ్య
భాగము నిత్తురా?” అనును

అట్లే భీముని చూటలయందు వీరరస ముట్టిపడుచుండును
గుంధి కంగీకరించిన పాండవులను నిందించుచు ద్రాపది భీముని రెచ్చ
గొట్టిగది అంతట భీముని మిగులు మెలితిగిప్పుడు ఎడమచేతితో
ద్రాపది కేశపాశమును నవరించుచు శ్రోధాతిరేకమున చిగిముగి
పడుచు ‘ఎకన్దున’ విను, నక్కలవంటి కౌరవులొక తెక్కానాకు!
కులీరులను చీల్చెదను యమునివారసు చెరిపెనను² అనును

తిక్కన చాద్రవీరాదులను వర్ణించునపుడు దీర్ఘసమాస
జటిలమును, పరుషాక్షర భుటితిములును వాడి రసమును చక్కగా నభి
వ్యక్తము చేయుచుండును అట్లే శృంగారాది రసములను వర్ణించు
తావుల అలతియలతిపదములతో లలితమంజులముగా వ్రాయుచుండును.
కుమారివ్యాసుడెట్టి రసవర్ణనములందైనను కఠినపదముల ప్రయో
గింపకయే రససోపణమును గావించును అంతియొగాక రసానుగుణ

1 బలన మాడేని వన భాగ్యద

నెయిపద కౌరవ శతకద

తలగె తాపీయనతె కుంతికుమారకనె

మొన నలగిన మొనెయెక్కడె

మెలు నుడియ సామదొను నిమగి

న్నచుకి తొడువరె ధరెయొకిత ష్ట్రియాల్మయ

ఉ ప సం: ౪, 8

2 ఉరిపోయ మిసెగళ బెళిగు

మురహి వామద కరిది తిరుణియ

కురుగ సంతైసిదను కిడికిడి యాగి భాటియెను

నరసిమర్దన కేసు కౌరవ

నరిగళిదిరే కేరవెను మిల

గిరిగళను తొడెవెను కృతాంతనబాళ దక్కిరవ

ఉ ప సం: ౪, 28

ముగ దేశిపద్ధతుల నుపయోగించి దేశితనమును సర్వతోముఖముగ నెల్లడించెను

కుమారవ్యాసుని భారతము భక్తిరసప్రధానము. సుదేశ్ఠా
జ్ఞానుసారము ప్రాపది కీచకునింటికి బయలుదేరినది అన్యధా శరణము
గానక శ్రీకృష్ణుని ధ్యానించును-

హరి హర శ్రీకాంత దానవ

హర ముహరి ముకుంద గతిహా

నర్మరిగె నీపె గతి¹

ఉత్తరాధిపురుషుల వివాహకుటుమున శ్రీకృష్ణుని ప్రవేశపెట్టెట భక్తి
రస పరిచాషణమునకేగాని నేరుకారణము కనబడదు విశ్వరూప
నిండర్చనము అద్భుతి రసమోహకము శ్రీకృష్ణుడు మెలుపులేగవలె
ప్రజ్వరిల్లి క్రమముగా నూరుసూర్యుల కాంతితో కారవాఘానమున
విశ్వరూపమును చూపెను

విదుర నింజెనుతిరలు మించిన

నూదిరు హరి గొంపంకె రవి శలి

పుడిరిదపు మైమురిదు నిందొజె దేవనంగ నాళు

నదెయదాష్టానపను ఘనతే

జడ అహరి నీలెయలి హరితో

టికను గురుపమవిశ్వగూపవనా మహాసభకె².

[విదురుడు ధృతరాష్ట్రునికు సంగతి వివరించుచుండ శ్రీకృష్ణుడొక్క
సారిలేచి నిలబడెను వెంటనే అతని దేహమున మెరుపు కాంతి
వ్యాపించిన్లుగ రవిశత ముండు చెను గొప్ప తేజస్వనము కెరట
ములు ఆగ్రానిమునంత నావరించెను. ఆమహాసభకు హరి నిరుపమాన
సుగు విశ్వరూపమును చూపెను]

1 ఈ వ్యాఖ్య, వి.ప. పం 8 వ 5

2 ఈ వ్యాఖ్య, ఉ.ప. పం 10, వ 27

అలంకారములు :

విమర్శకులు కుమారవ్యాసుని 'రూపకసామ్రాజ్య వక్ర వర్తి' యని పేర్కొనిరి భారతి కథామంజరిని పరిశీలించిన అతిసు బ్రయోగించిన అలంకారములలో మూడువంతులు రూపకాలంకార ములే గోచరించును కావున సీతనికీ విరుదము సార్థకమనియే చెప్ప వచ్చును. రూపకముల విషయమున సీతని ననుకరించుట తరువాతి వారికెవరికిని సాధ్యము కాలేదనికూడ చెప్పవచ్చును ఈతని రచన మందు రూపకములు అలవోకగా వచ్చి చేరుచుండును కావున నవి భావపుష్టములై యతికినట్లు సరిపోవును అన్యులుపయోగించిన రూపక ములను కుమారవ్యాసు డెన్నఁడును బ్రయోగింపఁగ అట్లుని యిత రాలంకారముల సీతడు పోషింపలేదని భావించరాదు కొన్ని అలంకార ములను గ్రహించి వానిని కుమారవ్యాసుడెల్లు బ్రయోగించెనో పరిశీలింతము

1 తను నాల్కరలి జీవాత్మ సీతెమగె

(మాయా నాలుగు శరీరములకు సీతే జీవాత్మవు)

2. ఎళనగెయ బెళుదంగళను సీ

తళిదు తాపవ కెడలు మెలునుడి

యలి సధెయింద తృప్తయ నకట పరిహరిసు

(చిటునవ్వను పెన్నెలను నివు ధరియించి తాపమును బోగొట్టము సీ న్ముదూక్తు లనెడు అచ్యుతిముతో దాపమును పరిహరించుము)

3. రాయ నాజ్ఞెయ కణ్ణియలి విగివడెడు కెడదవు

(రాజ్జయనెగు త్రాడుతో విగింపబడి చెగితిమి)

4 తిరణి తెడదను తావరెయ బాగిలిన బీయగవ

(సూర్యుడు తామరయొక్క తలుపు తాళము తీసెను)

5. కారిరుళ పట్టణకె చంద్రన తోరణవ విగిదంతె

(గాడాంధకార పట్టణమునకు వెన్నెల తోరణము కట్టినట్లు)

6. ఘనసింహనాదద సిఃల శిక్షా గురువెనలు మనగిదను కలిభీమ
(గొప్పసింహనాదముచే పిగుగునకు పారము చేర్చునాడునునల్లు వీరు
పగు భీముగు (పకాశించెను)

7 నిజిల పొట్టణగట్టి శాఖవ కొడువరే

హర నేత్రవహ్ని యెళి హరన నుడ బగ్గెలూ మరుతే
(అన్నిని పొట్లముకట్టి కొమ్మకు తగిలింతురా? హరనేత్రాన్ని తో
యబలను డహించేయ చున్నాడు మూర్ఖుడు)

8 ద్రాపదియ నిట్టసీరినవిరుగాలి భీమనరోషవహ్నియను హత్తినితు
(చా)పది నిట్టూర్చునెగు నుడిగాలి భీముని రోహిన్నిని ప్రజ్వరిల్ల
జేసెను)

9 అపకీర్తియ నారియ సెరగుహిడినరు(అపకీర్తి కాంత చెరగుపట్టిరి)

10 ఆర్ద్రన పదినకమలకె నమ్మపారుపవించు హమ వాయిత
(నన్మముఖ సేవాభావము మనపారుపమును చల్లబరచినది)

11 ఉబ్బిదనలై మధురవచనద హబ్బదలి

(మధురవచనోత్సవమున ఉబ్బిపోతిని)

12 కొరవ ననుజరను కెకి హొయద గర్వద గిరియ ని

(దుర్యోధనుని, సోదరులను చెడగొట్టుచున్న గర్వమునెగు కొండ
నండి దింపు)

13 అవరిగె విజయకామిని కిరియర కళుహిదళు

(వారికి విజయకాంత కానుకొంగినది)

14 కురుకులదబేరను కొయ్య సీ హరిబలి నలిసి భీమార్జునాస్త్రదలి

(కురుకుల మూలములు కొయుటకు ఈహరిచెంత భీమార్జునాస్త్రములు
కలవు)

15 బందుగళ దరుశన శువల సుసార తరువింగె

(సంసార వృక్షమునకు బందుగుల దర్శనమేఫలము)

16. యాదవపై నృసాగరవ (యాదవపై నృసాగరము)

17 కరగువుదు శశికాంత చంద్రన కిరణ తాగలు

వజ్రహతియను దరిద్రుడై నిరిగిశ్శిరువు
(చంద్రుని కిరణములు తాకగానే చంద్రకాంతిపు శిలకరగును. వజ్రా
యుధపు దెబ్బను చూచినప్పుడే కొంపలు లోంగును)

ఉత్పేక్షాలంకారము :

తనకులమువాని హృదయాంధకారమును జోగొట్టుటకు
చంద్రుడు వ్యాపించిన వెన్నెలయో యనునట్లు శ్రీకృష్ణుడు తన
దంతికాంతులను సభయంతటను వెదజల్లుచు మాటాడనొనగెనట—

కులదవన హృదయాంధకారవ

కళచలెందు హిమాంశు హరహిద

నెళెయ జెళెదింగళ నెవలు నిరరిపు కులాంతకను

తొళపద దళిన మయూఖతతి హగోళె

హగోళెయ నుడిదను తత్సభా మం

చల మహాబ్ధియ నుడిచెయె తనిగడవంగళలు¹

ఆర్థాంతరన్యాసాలంకారము :

కృష్ణుని బంధించినచో పాండువులు గొంగుదురని చెప్పుచు
గాలి యుపశమించిన అగ్నితానే చల్లారుని సమర్థించుచు పరికిన
దుర్యోధనుని పలుకులు—

గాళియుపశమిసి నాడె పహ్ని

బ్యాటె తానే నిలుపు దీతన

తాళ బిగిగొడె బళిక మనగుండువదు పాండువదు²

ఉపమాలంకారము

సింహముధార్య దగ్గుకు నక్కప్రీతితో చేరినట్లు గరుగుని
కాంతయొద్దకు పాము పలపుతో చేరినట్లు కీచకుడు ద్రావడి చెంతకు
చేరెను.

సింహాద సతిగె సరి మనన లిమ వొప్పదలి

గఱుస లలనె గహబయనవ నొలన

నయిడిదను కాలగీయ¹

సికగు ప్సృతశిఖిముపై పకినట్లు భీముడు దుష్టుడగు కీచకుని తలపై పడెను.

బరసిడిలు పర్వతద శిఖిద నెగువంతి²

ఖశినన త్రియ నెరగి³

ఓధిమునుండి దిగుచున్న క్రొత్తకాంతులు నెదడల్లు నీలదేవుడగు క్షిప్రగు నెటుపులోకూడిన మేఘమువలె నుండెను.

నరసిరియ తుదియించె

మిఠిలించుగళ ముగిలి నంతె బూతిశె⁴

అందునీలాదల నికాయను

సింధిరాంగద క్రొత్తభ్రమభే

యింక కాంచనరథవ నిలిదను దానవధ్వంసి⁵

తులనాత్మక వరిశీలనము .

తిక్కన, కుమారవ్యాసుల వైశ్విరూపము దేశీయము, నాటకీయము, ఆలంకారికము వైయున్నది కుమారవ్యాసుడు భక్త్యా నేకిమున సొంగులుపారు కవిత్వమును రచించెను ఈతని వైశ్విరి నృత్యము చేయు నామమశిప్రుని నాట్యమును బోలియుండును తిక్కన బుద్ధిగమ్యమైన వైశ్విరిగో నాటకీయతను రచనలో నాటించెను ఈతని వైశ్విరి రసాభ్యుదయి పదబంధములతో గూడి నిర్మల గంగాప్రవాహమును పోలియుండును

కావ్యసామాన్యపరణి, పదగుంఫన సరణి అనివైశ్విరి రెండు విధములు. అభ్యాస, నాటకీయ, వర్ణనాత్మకములని కావ్యసామాన్య

1 చువ్వా, వి. ప, సంఖి, పు 15

2 " సంఖి 2 పు 89

3 " ఉ. ప, సంఖి, పు 81

సరణిలో భేదములు, పడుగుంభన సరణిగా బుద్ధిగమ్యము, భావస్ఫూర్త కము, కర్ణ పేయము ననునవి భేదములు తమకావ్యద్వేషములనుబట్టి, రచనావిధానమునుబట్టి మొదటిదగు బుద్ధిగమ్యమైనై లికి లిక్కనయు, రెండవదైన భావస్ఫూర్తకమైనై లికి కుమారవ్యాసుడును చెందుచున్నారు అట్లునుచో మిగిలిన రెండును వారిరచనమున లేవనికాదు మనస్సున నిగూఢముగనున్న ఉత్తచేతనమును మేల్కొల్పి సరితిశయానందమును కలిగించునది నై లి అదిపుష్పములొని పరిమళమువలె ఆనంది పరచును ఆకుల గుబురున దాగినను పుష్పపారభము దాగదుగదా ! లిక్కనది నాటకీయమైనై లికాగా కుమారవ్యాసునిది దేశీయమైనై లియైనది పాత్రోచితమైనభావ, భావసౌకుమార్యము, జాతీయములు, పలుకు బల్కు లోకోక్తులు మొదలగువాని ప్రయోగములచే సిద్ధించినపాత్ర, జీవకళ మొదలగునవి దేశీయమైనై లి లక్షణములు. కుమారవ్యాసుని కాలమున కృష్ణానదికి ఉత్తరతీరము ముగల్గానులచే వశపరచుకొన బడినది అచట సాంప్రదాయజీవనము గడపెకొరారు నెక్కుదిగ దక్షిణాదికి వలసవచ్చి కేయరూపమున సులభ దేశీయమైనై లిలో పురాణ గ్రంథములను ప్రాయము ప్రచారము చేయజేచ్చిరి ఈరితిగనున్న సాంఘికస్థితుల అవసరము తీర్చుటకు కుమారవ్యాసుభారతము కష్టాట భారతి కథాగూఢములొ.

కష్టాట భాషగూఢేరూ !

ప్రాణాక్షర సమన్వితా !

పట్పదీ తాల రహితా !

సానుప్రాసా కథాత్మికా !

పతనావస్థలోనున్న కన్న సాహిత్యము సార్వజనీనమైన నై లిలో మరల ఊపిరిపొసి కొన్నది. దీనికి నాటి ద్వైతమత ప్రభావ ముతోడై గ్రంథము కృష్ణరాయకమైనది కుమారవ్యాసుని భారతము పాడుకొనుటకు పీలైనది. ఇదిజన ప్రచారమునకు తోడ్పడినది.

తెలుగున భాగవతమున కీర్తనమున్నది. అదిపాడుచుండుగ వినుటకు శ్రవణపేయమై యొప్పును శబ్దాలంకార యుక్తమైన కుమార వ్యాసునికై లి కన్నడదేశమున అతిని కఖండ గౌరవమును కలిగించి జనహృదయములలో శాశ్వతస్థానమును కల్పించినది.

‘వారియను సంసార ముఖ సా

కారియను జననయన కారా

గారియను మునిశైల్య సర్వస్వాపహారియను’

ఇట్లే అని రచనము గీతి గుణపూర్ణము-

కృష్ణుని నాయకునిగ చేయుటలోను, తన భారతమును దశ పర్వములకు పరిమితము చేయుటలోను, భాగవతమువలె భక్తికావ్యముగ రచించుటలోను, జననానూస్యమున వినియోగములో నున్న పదములను వాడుటలోను దేశీయకై లిని కుమారవ్యాసుడు ప్రతిష్ఠించి నాడు

తిక్కన రసశిల్పి. భారత శాస్త్రీతిహాసమును కావ్యేతి హాసముగ మలచుకొన్నాడు ఆతనికి భారతము వివిధార్థగతి స్ఫురణ గలది తననాటికే మరుగుపడ్డ మాధ్యమై సమన్వితమైన నన్నయ భారతమునకు అట్టిగతి పట్టించిన శివకవులమూర్ఖమును ఒంగూరకత్తో నరసి చూచినాడు నిర్వచనోత్తర రామాయణమును రచించి మనుమ సిద్ధి కంకితమిచ్చినాడు జనులనాడిని కనిపెట్టిగాను జైదికమార్గ నిష్ఠలో సాగిన నన్నయభారతము శివకవుల మీభక్తి ఉద్యమము ముందు నిలవలేక పోయినది అనాడు వారు దేశీయమైన కై లి, ఇతి వృత్తము, ఛందస్సు అను అస్త్రములతో ప్రబంహృదయములను సంపూర్ణముగ దోచుకొనిరి అంతకుపూర్వము ఉత్తరభారతము నుండి జై నులరాకతో ఆంధ్ర, కన్నడదేశములు జైన ప్రాబల్యమునకు లొంగిపడి. కావుననే ప్రాచీననాహిత్యము జై నమత ప్రమేయములో వెలువడినది. కన్నడ అదికవిపంప భారతమందుల కుదాహరణము.

జెలుగునగూడ అధర్వణభారతము జైనమత ప్రవాహమునకు లోబడి
సదేయందురు ముసపుణ్యము మంచిదిగుటచే నన్నయవేసిచి మార్గ
శైలి నేగును చెక్కుచెరుక స్థిరముగ నిలిచినది గురుపద్యవిద్యకు
కవిత్రియము నందిలి ప్రథముడు ప్రథముగే. తన్మవాసీయ స్థితికి
మూలమై నిలిచి రసాభ్యుచితిబంధముగ కవితనల్లినవాడు తిక్కన.
తిక్కనశైలిలో సౌమ్యత, పౌకుమార్యము తొణికిసలాట చుండును.

బౌద్ధమతావలంబియగు కుమారిలభట్ట తాకిడినుండి వైదిక
మతమును శంకరాచార్యులు నిలబెట్టినట్లు తిక్కన సమకాలీన బౌద్ధ,
జైనపండితులతోను, వీరశైవ, వైష్ణవమత ప్రవర్తిలతోను ఛర్చలు
జరిపి సమన్వయము చేసినట్లును, ఆతడు కాకతిరాజ్యమునకు వెళ్ళి
చేసిన ఘనకార్యములను చరిత్ర చక్కగా చాటుచున్నది శివకవుల
వీరాశేషమునకు భరతవాక్యముపాడి సమన్వయ ప్రపక్తగా నిలచు
టచే తిక్కన తన మార్గమునకు నాటకీయశైలి నెన్నుకొనినాడు.

వ్యాసునిది ఐతిహాసిక నిర్మాణము అర్హశైలి బుర్ర
శిల్పము అనువాద కవులరీతి అదికాదు వారిది కావ్యశైలి, రస
శిల్పము వ్యాసునిభారతము శాస్త్రీయోపము. అనువాదగుణదికావ్యేతి
హాసము వ్యాసునినాటి నిస్సర్గశైలి అనువాదకవుల నాటికి దేశీయము
గను, నాటకీయముగను మారినది.

సప్తమాధ్యాయము:-

సాహిత్యవరంపరలో స్థానము

అరివ అధ్యాయమున తిక్కన కుమారవ్యాసులు తైలి
న్విరూపము దేశీయము, నాటకీయము, ఆలంకారికము నని సేర్పొనుట
గూఁచితిమి. తిక్కనది బుద్ధిగమ్యకైలియనియు, కుమారవ్యాసునిదే
ధావస్మరిక తైలియనియు తెలిసిపది ఈ అధ్యాయమున వారిరువురి
పై పూర్వకపుల ప్రభావమును, తరువాతి కపులపై వీరిప్రభావమును
పరిశీలించితిమి

తిక్కనపై పూర్వకపుల ప్రభావము :

మహాకవి యగువాడు తన పూర్వ సాహిత్యగ్రంథముల
కన్న తిని అధ్యయనము చేసియుండును. అతని మనసునకు నచ్చిన
కవులయొక్క రచనా విధానమునుగాని, పద్యములనుగాని తనగ్రంథ
మున ప్రవలించింప చేయును దీనిని కవి అనమర్థతిగా మనము పరిగ
ణింపరాదు అరినిపై రినకుగల గౌరవమును ప్రకటించు కొనుటకై
అని మనమూహింప వలయును 'అనుకరణమే ఏకవియెడనైనను
ప్రదిర్శింపగల అత్యుత్తమ గౌరవము'ని ఒక ఆంగ్ల ముఖాపితము
గలదు

తిక్కనకు వన్నయపైనను, ఆమహాకవి రచించిన భారత
భాగముపై పను మిక్కిలి గౌరవము. కావుననే తన అవతారికలో
నన్నయభట్టును 'అంధకవిత్వ విశారదుండు, విద్యాదయితండు,
మహాకాత్ముడు' అని మిక్కిలి భక్తితో స్మరించెను భారతము నాది
నుండియు తెనిగింపక వన్నయ రచనా భాగమును విడుచుటయే
తిక్కనకు వన్నయపైగల గౌరవమునకు ప్రత్యక్ష నిదర్శనము. తిక్కన
కవిండుడు పలుకావుల వన్నయ ననుకరించెను. వన్నయ దిద్దిన

ఒకపక్షేనే అనుసరించి తిక్కనమహాభారతము నాంధ్రభాష వినిర్మించు బూనెను ఉత్తర రామాయణమును నిర్వచనముగా రచించిన తిక్కన భారతమును వన్నయ చంపూ పద్ధతినేరచించి 'పద్యముల గద్యములన్ రచించుచెనన్ గృతుల' అని నిర్వచన ఛోరణిని మార్చుకొనెను గ్రంథాదిని కృతిభర్త మారిహరినాథుని, తరువాత కృష్ణద్వైపాయనుని స్మరించి వెనువెంట నన్నయను పురించెను తిక్కన కృత్యాదిని కావించిన వేదవ్యాసమహర్షి స్తోత్రమునకు నన్నయ కావించిన నేనె వ్యాస ప్రశంసయే మేలుబంతి.

నన్నియ జనమేజయ సర్పయాగము- ఆస్తీకుడు వేదవ్యాసాని స్తుతించుట.

శా. విద్యన్ముఖ్యుడు ధర్మమూర్తి త్రివిగ ద్విభాతరేఖాండు కృష్ణద్వైపాయను చేగుదెంచి సుతశిష్యబ్రహ్మ సంఘంబతో న పద్మంద్యుండు సమ్యుపయ్యోగవనినన్ శక్యంబై వర్ణింప సాక్షాద్విష్ణుండవు నీవు భూపతులలోఁ గౌరవ్యవంశోత్తమా¹

తిక్కన అదే ద్వైకారప్రాసము, అదే శాస్త్రాల వృత్తియు, కృత్యాదినివాణసస్తుతి.

శా. విద్యత్సంస్తవనీయ భవ్యకవితావేళుండు విజ్ఞాన సంపద్విభాతుడు సంయమిప్రకర సంభావ్యానుభావుండు గృష్ణద్వైపాయను చర్చిలోకపాత నిష్ఠంబుని కావించె ధర్మాద్వైతస్థితి భాంతాఖ్యునిగు లేఖ్యంబైన సూక్ష్మాయమున్² ఈ కెంగుపద్యములను మోహ నన్నయ తిక్కన యంతికిరణము నాపె శించి యెట్లు పునరవతారి మెడైనో వ్యక్తమగుచున్నది. నన్నయ : సభాపర్యము - దుశ్శాసనుడు ద్రావణిని పరాభవించుట. ఉ. ఆవనవాసవం గడు కులాపకదండు కడంగి రాజనూ

యావభృథంబునందు వసుధామర మంత్ర పవిత్ర వారిధా

రావళిఁజేసి పావనములైన శిరోజములందెమల్చి పా
పావహుఁగి తచ్చె సభకందలు సంభ్రమమందిమాడగన్¹
తిక్కన అదెప్పతియు అదె వశారప్రాసము, అదే నన్ని వేశమును
ప్రాపది శ్రీకృష్ణునకు తెలుపుట-

ఉ. నీవు నుభద్రకంటఁ గడునెయ్యము గారవముందలిర్ప సం
భావనసేయు దిట్టినను బంకజనాథ యొకండు రాజసూ
యావభృథంబునందు శుచియై పెనుబొందినవేణి వట్టి యీ
యేవురుఁజూడగా నభకునీడ్యఁ గులాంగన నిల్వనర్తురే²
సన్నయపద్మము తిక్కన మనఃఫలకముపై హత్తుకొన్నది “రాజ
సూత్రావభృథంబునందు శుచియై పెనుబొందినవేణి” ఈ రచనము
సా)తిస్మరణీయుడైన పన్నయకు తిక్కన తెలిపిన మన్నన
తిక్కనపై కన్నడ ఆదికవి సంప ప్రభావము గలదని³
విచుర్నకాభిప్రాయము దీనికునాహారణము-

పంప ను బకకిమీర్బర జటాసురోద్ధతి జరాసంధర్క-ళం సంద⁴
నకః సూర్యరుమం వహల్వడసి దీర్ఘచ్ఛంద దోర్బంధము
గ్రతుర్ముఖ వ మహారుహ ప్రవరమం మత్తీధవిక్రీడిత
కైకరింపొత్వగినందు భీమరణదో నుర్గాఢేం హాకుమే⁵
తిక్కన అదేవృత్తము, అదేప్రాసము, అదే సంధర్భము, అదే
ఎత్తిగడ-

ను బక విధ్వంసి జటాసురాంతకు హాడిం ప్రాణపారీలు గీ
చక నిర్మూలన కేళిలోలు సమరోత్సాహక శీలప్రవ
ర్తకు నాగాయత సామ్యోర్ధిత బలాద్రగుం బ్రతివ్యూహదా
హకు భీముంగొనివచ్చు ధర్మబాదు బాహుటోపముం బూషగన్⁶

1 సంప 2 ఉప త్ప ఆ ప 110

3 నిడదవోలు వెంకట్రావు ఆంధ్రవిజ్ఞాన పర్వస్థం p 837

4 పంప భారతము ఆ ప, ప 26

5 ఉ ప, ద్వి ఆ, ప 172

దీనినిబట్టి తిక్కన సంపభారతను నుచూచి యుండును కన్నడ అదికవికి తిక్కన తన గౌరవము చెల్లించుటయు నమంజనము

తరువాతి కవులపై తిక్కన ప్రభావము ;

ఒక యుగకవి తనసమకాలీన కవితాగీతుల నన్నిటిని ఆకళించుకొని తనదిగు ఒక విశిష్ట పద్ధతిని వింగడించుకొనుట ద్వారా తన తరువాతి కవులను ప్రభావితములను చేయును మరియొక యుగకవి జన్మించు వరకును అతని కవిత్వముచే ప్రభావితములగు వారికందరికును ఆతని మార్గమనుసరణీయము అట్లు తిక్కన ప్రభావమునకు ప్రత్యక్షముగ లోనైనవాడు శేతన ఆతడు తన దశకుమార చరితమును తిక్కన కంకితమిచ్చి కృతిభర్తనుగూడ గావించెను. శేతన దశకుమార చరితమునేగాక ఆంధ్రభాషా భూషణము (లక్షణగ్రంథము) విజ్ఞానేశ్వరీయము (న్యాయశాస్త్రగ్రంథము) లన కూడ రచించెను

విజ్ఞానేశ్వరీయము మిఠాక్షరి అను పేరుతో యాష్టమాస్త్రి స్మృతికి విజ్ఞానేశ్వరుడు రచించిన వ్యాఖ్యానము హిందూ 'లా' కు ఆధికారిక గ్రంథములలో నేటికిని మిఠాక్షరి యొకటి శేతనకు మంత్రియైన తిక్కనతో పన్నిహిత సంబంధములేనిచో విజ్ఞానేశ్వరీయము తెలుగున నవతరించి యుండేదికాదు నిత్యవ్యవహారికమున కుపయోగపడు గ్రంథముగావున దానికి జనరంజకత్వము అగునుండి యుండును ■ కృతికి భవ్యకవిభావేశము కలిగించినది తిక్కనయే గనుట నిస్సందేహము

తిక్కనప్రభావము పితృక్షముగా సోకిన మరియొక కవి మారన ఆతడు తనఆశ్వాసాంత గద్యనిల్లు వ్రాసికొనెను 'శ్రీచుడు భయ కవిమిత్ర తిక్కన సోమరాజి ప్రసాదలబ్ధ సరస్వతీపాత్ర తిక్కనా మాత్యుత్రత మారయ నానుదేయ ప్రశీతంబైన మార్కండేయ పురాణము' ఈకవి చక్కని తెలుగు నుడులతో లలితమై, మనోహరమైన వైలిలో మార్కండేయ పురాణమును రచించెను ఈకవి నందను,

వ్యక్తిగతముగాను వ్రాసుటయందు ఈతడు తిక్కనచే అనుసరించెను తిక్కన కావ్యమును కనబడు రసముగాని, ప్రాసగాని యీతని కావ్యమున లేకున్నను రమణీయ సులభకవిశాధార కలదు

తిరునాటి కవులలో ఎఱ్ఱా పెద్దవరైన తిక్కన ప్రభావము తప్పక ప్రసరించినది ఆతడు సంస్కృతపదముల వాడుకను నన్నయ నుండియు, తెలుగుపదముల వాడుకను తిక్కన నుండియు గ్రహించెనని చెప్పవచ్చును తిక్కనను 'కవిబ్రహ్మ'గా పేరొందినవాడు ఎఱ్ఱా పెద్దవరైన అంతియేగాక 'తన కావించిన స్పృహ తక్కువల చేతం గాదునా' వాణివత్తిను 'తానొకరుండునా' మున్నగు విశేషణముల స్తుతించినాడు. 'మొత్తిముమీన మాడగా' ఎఱ్ఱా పెద్దవరైన తిక్కన ప్రభావముకన్న నన్నియప్రభావమే హెచ్చు

తిక్కన ప్రభావము తనపైగలనని అన్ని విధముల ఆతని ననుసరింప దలచిపట్లు కనబడువాడు నాచనసోమన. ఇతడు తనకు తిక్కన యందుగల గౌరవమును తన ఉత్తర హరివంశమును తిక్కన వలనే హరిహర నాథునికి అంకితము నేయుట మూలమునను, ఆశ్వాసాంత గద్యములనన్నిటను 'ఇది శ్రీమదుభయ కవిమిత్రి కొమ్మనా మాత్యపుత్రి బుధారాధన విరాజిత తిక్కనసోమహుజి ప్రణీతంబైన శ్రీమహాభారతి కథానంతరమున శ్రీమత్సకల బాహు భూషణ సాహిత్యరసభోషణ' అని తనీయ సంకీర్తనము చేయుట మూలమునను పూరియ్యాడు. ఇంతియేగాక తిక్కన రచనా విధాన మునుకూడ ఆతడునుసరించెను

తిక్కన సంగ్రహ-

గాండివ జ్యోరవంబుత్కటయలు పెలుకుగ్రమ్మినన్ భీము బాహు
దండం బేవారి సుంభంగన జడియించు చొద్రంబుగా దోచినన్ వే
దండ ద్వీంస్వంబుమాడ్కిం దటిమి కవలు మాద్యుగతిం దాకినం జా
కుండుంబోమం గౌరవులకు పకమె బిట్టల్లి మూర్ఖిల్లకుంశన్¹

¹ ఉప, ప్రతి, ఎ 828

సోమన అదేవృత్తము, అదేపాసము, అదేమత్తుగఁ-
 స్రగర- 'గాంధీవారావ యుంపాఘటితభయవివేకః పురాంతఃపురంధ్రే'
 తిక్తన- కర్ణుం దుస్ససేనుకుచు గల్గగ నాకొరులేల నద్భుటా
 కీర్తవిరోధి పై న్యములగెల్వగ జాలుదు మేమ మూతు నీ
 యర్థవ వేషితక్షితి యుర్రళ విక్రమమెల్పదక్కు- మా
 నిర్ణయమెల్ల నిట్టి దవిసీతియొ నీతియొ చూశుమీ తుదిన్
 సోమన- 'నాకీరమ్ముడు ఖల్లముం గలుగగా
 నాకీశుడు న్నాటియే లోకంబు ల్పడునాలుగుం గెలుతు'

తిక్కనపరిభావము తనపైగలదని చెప్పుకొనిన మరియొక
 ఆంధ్రకవి శ్రీనాథుడు "వాక్రుత్తు తిక్కయజ్ఞ పౌకారము రసాభ్యు-
 చిత బంధముగ నొక్కొక్కమారు" అని తన కవిత్వముపై తిక్కన
 పరిభావమును శ్రీనాథుడు వెల్లడించుకొనెను తిక్కనవలెనే శ్రీనాథు-
 డును తనకావ్యములలో వ్యవస్థాంతములను వ్రాసెను. వ్యవస్థాంతముల
 చేర్చుటకు తిక్తన చెప్పిన హేతువు హృదయము "ఈసృతి పుణ్య
 ప్రబంధములు దేవసన్నిధిం బ్రశంసించుటయు నొక్కరూరాధనా
 విశేషంబగుటండే" శ్రీనాథుడును తిక్కన సోమయాజివలె చక్కని
 సూక్తును వాడినాడు
 తిక్తన కృష్ణునితో భీముని పలుకులు-

'దయ్యమునెత్తికోలు తుదిదాకుటగాదె భుజంగభంజనా'
 శ్రీనాథుడు శృంగార నైషధకావ్యము - పంచమాశ్వాసము- దమ-
 యంత్ర స్వయంవర సందర్భము సభలో సరస్వతీదేవి నానాదేశాధీశు-
 లను దేవతలను పేరుపేరున దమయంతికిచూపి వర్ణించుపట్టన దేవత
 లంజూపి వారిలో నొకనిని వరించిన-

'అదయ్యము నెత్తికోలు తుదిదాకుటగాదె సరోజలోచనా'అనెను.
 కొలది కథారచనతోగూడిన కావ్యప్రబంధములలోవలె
 రచనా వైశిలికి సమాసముల తూగునకు దీర్ఘసమాస సంపత్తికిని

తనభారతమున అవకాశములేకున్నను అచ్చటచ్చట తిక్కన తనపన చూపగల పద్యములను వ్రాసెను. ఆచూగు శ్రీనాథునిచే జారిచూపినది తిక్కనపద్యము నారీతిగ శ్రీనాథుడనుకరించెను

తిరున తిక్కలమునందలి పుష్పధకవులందరి పైను తిక్కన ప్రభావము కొలదియో గొప్పయో పడనివాగులేడు.

దక్షిణాంధ్ర యుగమునకు వచ్చిన చేమకూరి నెంకటకవి పై పను తిక్కనప్రభావము కొట్టవచ్చినట్లు కనబడును.

రచయిత్ర మొల్లయు భారతపద్యముల సరళి ననుకరించెను తిక్కన- ఎవ్వని వాకిట నిధనుడ పంకంటు రాజసూచక రజోరాజి నడగు

మొల్ల - ఎవ్వని పీటికి నేగు వారాలులు పెట్టనికోటలై పెచ్చు పెరుగు ఎవ్వని సేవింతురొదాది చేవతి లనుచరబలులయి యనుదినంబు

మహర్షి వసువంటి మహాభారత గ్రంథమున చూపబడిన కవిజాసాందర్యములు, త్రోకగుంపని కవితామార్గములు లేనందున సర్వవిధమైన పోకెలు అందించు మిచ్చునకు దొరకుదునే యుండును ఆగ్రంథమును చదువకుండు, ఆప్రభావమునకు లోనుగాకుండు అసంతరి కవులు తమకావ్యములుచ్రాయుట అసంభవము అంధ్రకవిని వారా శిలో సీదులాడ దలంచిన ప్రతికవియును కవిత్రయ కవితాతరంగముల తాకిడినుండి తప్పించుకొనవలగు

కుమారవ్యాసునిపై పూర్వకవుల ప్రభావము :

కుమారవ్యాసుడు నీరక్షరాస్త్వపనియు, గడగు నీరనారా యుని దయవలన నిహజపాండిత్యుడై 'కర్కాటభారత కథామంజరి'ని వ్రాయగలిగెనని కొందరు వాదించుటగలదు. దీనికి దంత కథలే ఆధారము. కాని కుమారవ్యాసుడు తనగ్రంథమున పూర్వకవులననుసరించుటజ్వార చూపిన గౌరవము ఆతని బహుముఖప్రజ్ఞకు విశేష సాంక్షిణ్యమును నిదర్శనమగుచున్నది కుమారవ్యాసుడు తనపాండిత్య

ముకన్నను భగవంతునిపైకి విశేషముగు నమ్మకము గలవాడగుటచే
ఆతడు భక్తితోఁగూపిన చిహ్నము, ప్రజాకు ఆతని గ్రంథముపై గల
ముఖిమాఁకము ఈసందేహమునకు తావిచ్చినది. ఇట్టివింద యవవారనా
చూడునను తప్పులేదుకదా!

కన్నకసాహిత్యమునను పరిపుష్టమగు మార్గమువేసినవాడు
ఆదికవి సంప తిరువొత్తి కల్పాపై ఆతని ప్రభావము లిప్పునిసరి లంకా
గురు సంప, కుమారవ్యాసు ఇతివృత్తము లొకటి యగుటచే
సూర్యవ్యాసునిపై సంప ప్రభావము విశేషముగా నుండటకు నంది
యముచేదు

సంప కుంటిజీవి కర్ణుని చేరవచ్చెను అగటికి గంగవచ్చి కుంటిరనబు
పనిపాపను అప్పరింపగా తాను కర్ణుని కుంటి అప్పరించు చున్నానిని
పలుకును

'గంగా దేవియుం దివ్యమూర్తి యింకె యొక్కంబుంబందు-

ఒప్పిసి చెంకై యెడ యెం

దపైసిద నిన్నమగ నీగళె నినగెం

దపైసి గర్గా పోవుదుం'

సూర్యవ్యాసుడు అదేవిధమున మూలముననే సంప కిర్పించిన
వానిని తిలగ్రంథమున-

'ఆనమయదలి గంగ నారీ

వేషదలి నడెలిందళెలె కుం

తీ నతియె కై తెడియ కంపనొప్పుగాళు నీను

ఈ సుదినవివ నాగు హాగిని

భాసెయను తలెగాయె నెన్నగు

భాసెందునెనుత్త తాయెన్ గొట్టెకాల్పజవ²

1 పంపభారతము, వ ఆ, ప 76

2 ఆ ప, సం 8, ప 38

సం॥ కృష్ణుని రాయబారము- కృష్ణుడు విదురునింట విందుచేయు
దుర్యోధనుడు కోపించి వారిరువురను నిందించును. దానికి విదురుఁడు
కోపించి దుర్యోధనుని తొడలను రక్షించుటకు తాను తనయొద్ద
గుంచుకొనిన విల్లును వితిదివేయును.

‘స్వ’గు చూత వప్పున
బేల్చిన నుడిశేల్లు ముళియలాగదు నీనుం
మెట్టిట్లు విదురనెంబీ
తొల్పిట్టియ నునెయొకుళు నుడిమిసె నుడిదై

ఎనె, విదురనతి కువితనాగి

కడుములిదు నిన్న తొడగళ
నుడినెగెయొళ భీమశన నానాపదదోళ
పిడియల్కిందెదై నిగం
పిడియెం పోగెందు సుగయెళుడెదంబిల్లం!

కుమారివ్యాలుడు మూలమునలేసి అదేనన్ని వేశమును-

ఈశ్రవణ ఈద్రోణ నీగం
గాకుమారన మనెయ హాగదవి
వేకి తొత్తి నమగన మనెయలి హానివ నూకిదిరి
సాకి దాతను వందగోషను
తాక బళనలు గుల్ల దేనియ
దెకె రాయరసీతి యెందను నగుత కురురాయ?
కురుపతియ విదునుడియ కేళిదు
కరణదిలి కోపాన్ని యుక్కలు
కెరిలి నిర్భేతియలి నుడిదను విదుర నరసంగె
కడు ముళిసిన భీమ నిన్నయ

తొడగళను కడివా నమయదొళు
తదాదునిన్నను కాయబేకెందుకుహిదెను ధనువ
కెడనుగిసి కొండెన్ను కావెన
నుడియ ధలమె నెనుత విదురను

హిడిద బల్లను మురిద నాకురురాయ బెరగానె¹

(కృష్ణునిసేవతో సంత్రి ప్రిబుడక నీకురాజనీతి ఎంకులకని దుర్యోధనుడు
ఎగతాళిసేయ విదురుడు కోపముతో భీముడు నీత డెలను విరుగకొట్టు
నప్పుడు నిన్ను కాపాడ దలచి ఈధనుస్సు ధరించితిని నీమాటలకు
ఫలమనుభవించుమని విదురుడు సభామధ్యమున తన ధనుస్సును
విరిచెను)

పంప విదురుడు కృష్ణుని రాకను దుర్యోధనునకు తెలిపెను దుర్యో
ధనుడు రేపునధలో కనబడు మనెను.

'నాళె నోలగదో, తందుకాణిసు'²

కుమారవ్యాసుడు మూలమునలేని దానివట్టె-

'నాళెకాణిసి కొంబెపు, నాళెబరపేళు'³

కుమారవ్యాసునిపై బసవల్ల ప్రభావము కలదనుటకుకొన్ని
నిదర్శనములు కనబడుచున్నవి బసవల్ల వదనములను కుమార వ్యాసు
డనుసరించెను

బసవల్ల నుడకె దైవ, మొరదైవ, బీడియకల్లువైవ

దైవ దైవవెందు కాలిపలిం బిల్లా

కుమారవ్యాసుడు అదే భావము-

తిణికిదను ఫణిరాయ రామా

యణద కవిగళ భారదలి తిం

తిణియ రమువర చరితెయలి కాలిపలు తెంపిల్ల⁴

1 ఈప, పం 8, ప 48, 47

2 ఎం భా న ఆ, ప 28 3 ఈ ప, పం 8, ప 28

4 ఈ వ్యాఖ, పీరిక

పాపము శరణుతో సరిసమానుట కూడదని-

హావివ హేతేశ శొంకు కెన్నెయ తురినువంతె
ఉరివహ్నియు కొంకు మందయ నిక్కటజినువం తె
నానియ నూసెయ హడిమకొంకు ఒలిడుయ్యాలె యాడవంలె
కుంకు సంగమన శిరణొడన మతెదు సరసవాడిదిచె
గుణ్యము మాళిక్లికట్టికొంకు మగువబిడ్డంతె

గ్రామల సంగమచెవుని భట్టలతో హాస్యమాడుట పాముపడగను
సిగలో తురుముకొనుట, పులిమీసములు పట్టుకొనడయ్యలయూగుట,
నింక కట్టతో జుట్టుచిక్కుతీసికొనుట, గుండ్రాతిని మెడకు కట్టుకొని
గుడగునపూట వంటిది)

టూరవ్యాస అదేభావము-

సికిల పొట్టణ కట్టి సేకర
కొనివగే హర నేత్రవహ్నియె
శిల బలివసుడ బగెగ లామరుళె మహిషతియ
హెడెయెళికటా! పాంకు పుత్రర
మొద నొత్తనాళె శివా
కాలకూటద తొరెగళని జల
కేళయె? కాలాంతకన దం
ప్రాయచి నవిలుయ్యెలయ నీవాడలాపితె
తొగుగ్గిన లలియ నాట్యది
కేళికె? నీవ రి కారచె
హాదో? శివ! ఎంత కుచిని దుంబిను ఎరిసర

(నిప్పు) పొట్లముకట్టి దామకొందురా? ముక్కంటి కంటి మంటల
కెదురు నిలులెరా? మూర్ఖుడా! పాముపడగను తలతో ముడుచు
కొందురా? కాపదిసీకు నసిమూ? కాలకూట కేరటములందు జల
కీచియా? కాలాంతపుని కోరలతోనుయ్యెల యనాగుటయా? కా

దుద్రుని ప్రళయనాట్యము నాపుకై యుత్సవవా ? ఇది చెల్లదని విమర్శకుల కన్నీరు కార్చెను)

కృష్ణుడు రాయబారమునకు వచ్చి కారవసభలూ ప్రవేశించి సందర్శించున విధానాన్ని వారెల్లరు గౌరవపురస్కరముగా జేచి నిలబడిరి దుర్యోధనుడు లేవక ప్రాపదీ వస్త్రాభరణ చిత్రమును చూచుచు సంతోషముపై ననే కూర్చుండును అంతట కృష్ణుడు భూమిని బొటనవ్రేలితో నొక్కగా సంతాపముపై నున్న దుర్యోధనుడు కృష్ణుని కాళ్ళపై వచ్చి పడెను ఇట్లుభూమి మహాకవి దూరి వాక్యము నందున్న దాని కుమారవ్యాసుడు యథావిధముగ తన గ్రంథమును వసుకరించెను

తరువాతి కవులపై కుమారవ్యాసుని ప్రభావము :

కుమారవ్యాసుని యుగమునందు బ్రాహ్మణ వాఙ్మయము (బాగవతవాఙ్మయము) విపులముగా విస్తరించినది కుమారవ్యాసుని 'జేసి' నిష్కరు తొలికవియై తి. భారతియును దానికి దృష్టాంతముగ అద్భుతముగ చిత్రించెను అదిని ప్రత్యక్ష పరోక్ష ప్రభావముచే పలు ప్రధాన భాగవతకవులు ముందుకువచ్చి రామాయణ, భారత, భాగవత పురాణములను కన్న శీకరించిరి వారును సామాన్యముగా పట్నదినే ఆశ్రయించిరి వైవకవులు కూడ 'జేసి' దిక్కుగా వీచుకొనినట్టి తమసాహిత్య పనులను అటేసాగించిరి తీర్థంకర పరిత్రలు, ఇతర వైవ సాంప్రదాయిక విషయములు జననలభ్యమైన పట్నది సాహిత్యమున వెలయించిరి

ఈయుగమునకు పట్నదియే ప్రధాన కావ్యరూపమైనది దానికి కుమారవ్యాసుని 'భారత కథామంజరి'యే చాలవరకు కారణము భూమిని, వార్ధక పట్నదులు బహుకర్షణముపై నవి. అన్ని మతముల సాహిత్యము పట్నదియందే విశేషముగా ప్రతిపాదించబడుటచే ఈయుగమునకు పట్నదియుగమని పేరిడిరి మతతత్వమును లౌకిక

ద్విస్తాంతములతో, మిలభజైలిలో ప్రచారముచేసిన 'అనుభవామృత' 'హరికథామృతపాఠ' వంటి గ్రంథములు వట్టచిని సార్థకపరిచినవి. క్రియ ప్రతిక్రియగా వట్టచికి మార్గదీక్ష నిచ్చుటకు కొందరు ప్రయత్నించిరి

కుమారవ్యాసుని యుగమున వెలువడిన కొన్ని ప్రసిద్ధ వట్టచి కావ్యములను జేరినకొండము

1450 భాస్కరకవి	జై నుడు	భామినీ	శీవంధకచరితె
1480 చామరన	వీరశైవ	„	నభులింగచరితె
1480 గురుబసవ	„	„	సద్గురురహస్యస్వరూపామృత
1450 చామ్రురస	„	వార్ధక	సోదరపురాణ
1500 కుమారవార్హికి	బ్రాహ్మణ	భామినీ	1 తొరవై రామా యణ 2 మైరావణసకాళగ
1510 తిమ్మణ్ణకవి	„	„	కృష్ణరాజభారత
1530 చాటుదిరలనాథ	„	„	1 భారత (కైలభాగ) 2 భాగవత
1550 లక్ష్మీక	„	వార్ధక	జై మినిభారత
1570 నాదిరాజ	„	భామినీ	స్వప్నగద్య

మిలవాత్మక పరిశీలనము :

తెలుగు సాహిత్యమున తిక్కన, కన్నడ సాహిత్యమున కుమారవ్యాసుడు ప్రథమశ్రేణికి చెందిన మహాకవులు. వీరిరువురును వ్యాసస్వామియమును సంపూర్ణముగా గ్రహించి దానిని తమతమభాషలలో సమర్థవంతముగా నావిష్కరించిన పుణ్యమూర్తులు. ఆంధ్రమున జరిగివి నన్నయ, కన్నడమున జరిగివి వంప నన్నయ వైదిక మతానుయాయి యగుటచే ఆతనిప్రభావము తిక్కనపై పూర్తిగ పడినది వంపజైనుడగుటచే కుమారవ్యాసునిపై ఆతనిఆశ్వాస శిల్ప

10 వాత్స కపరిశీలనము

327

ప్రభావము మాత్రమేపడినది. తిక్కన, కుమారవ్యాసు లిరువురును
 రాయ సంస్కృతికి దర్పణము పట్టిన ప్రతిభాశాలులై న మహాకవు
 గుటచేతను, బృహత్తర కావ్యమును నిర్మించిన అపూర్వ శిల్పు
 గుటచేతను వీరిప్రభావము తిరువాతి కవులపై విస్తరించినది కుమార
 వ్యాసుడు భారతమును చూచియుండె ననుటకు మాత్రము తగిన
 ధారములు కనబడవు. కొన్ని పోలికలు యాదృచ్ఛికములు కావ
 చ్చును లేదా పేరొకరిప్రభావము వారిరువురిపై పడి యుండునచ్చును.
 మి త్త ముమీద కుమారవ్యాసునిపై తిక్కన ప్రభావము లేదనియే
 నాసిద్ధాంతము.

అష్టమాధ్యాయము - సింహావలోకనము

ఇంతవరకును తిక్కన, కుమారవ్యాసుల భారతములందలి విరాటోద్యోగ మర్వములను ఆధారముగా చేసికొని పలువిషయములను తులనాత్మకముగ పరిశీలించుట జరిగినది వారిరువురి వ్యత్యాసములు పెరువేరుగ కనబడినను, ఒకరు ధర్మావైతస్థితినింది బోక శ్రేయము కొంటు భారతరచనమున కుపక్రమింప మరియు కృష్ణునకు పరిమథ క్షుకై భారతిము మూలకముగ కృష్ణుని విశిష్టచరిత్రమును వ్రాయుటకు మొదలిడె ననుటలేప్ప ఎన్నివేళముల పరికల్పనమునను, కథనకౌశలమునను, వర్ణనములందును మొత్తముమీది కావ్యధారిణి యిందొకేచిధిమైన కళాభిరుచి ప్రదర్శించిరి కుమారవ్యాసుడు రెండుమూటలు తక్కువ చెప్పినను, తిక్కన రెండుమూటలెక్కువ చెప్పినను ఇరువురి కావ్యములు ఆకాశగంగవలె సతి పవిత్రములు

‘తుదిముట్టక రచియించు నాపుణ్యధ సంతోషము నిండా రగన్’ అనియు ‘భారతామృతము కన్గవుటయు, నారగ్రోలి యూర్ధావలి మోదముం బొరయున్లుగ’ అనియు “భారతసంహిత జెప్పగంటి నాపుట్టు గృతార్థతం బొరసె, బుణ్యచక్రిమహనైతి” అనియు తిక్కన విశ్వక్సేరుమును తెలిపి విషయమును పట్టించి ‘పాలగె బలపవ హిడియగొం గగ్గొకె ఎంబీబలుహం గడుగిన మీనారాయణన కింకరిగె’ (హాక, బలపకు ప్పకపోవుట ఒకకొప్పుతనము, అను ఈబువు గదగుచీర గారాయణుని సేవకునకు) అనియు, ‘బణగు కవిగళి లెక్కిపనె సాకెణిసదిరు, శుకగూపన్లువె! కుణిసిగనె కవికుమార వ్యాస నులగవర’ (సామాన్యకవులను లెక్కింతువా? చాలు చీడుగుకో! శుకగూఢుడనుకొనా! కవి కుమార వ్యాసుడనగు నేను మిగిలిన వారిని చూచిగంతులు వై నవ్వనా?) అనియు, “కావ్యకె గురుపెవలు రచి

సీద కుమారవ్యాసభారతవ" (కావ్యములకు గురువనబడునట్లు కుమార వ్యాసుడు భారతమును రచించెను) అనియు అత్మస్తైర్యమును, ధైర్యమును కుమారవ్యాసుడు ప్రదర్శించెను

తిక్కన, కుమారవ్యాసు లిరువురకు మూలమొక్కటే ఇరువురును స్వకీయ కల్పనలతో విహాయమున విహంగములై విహరించినను తిరిగి మూలము నాధారముగ చేసికొనియే వచ్చి నిలిచిరి తిక్కన అచ్చులెనుగు పదములను ఎక్కువగను, సంస్కృతిపదములను తక్కువగను వాడుచు నూతనమైన 'దేసీ' మార్గమునకు ప్రవర్తితుడయ్యెను కవిబ్రహ్మ ప్రభావము శాబ్దముల తరబడి మిగిలిన కవులపై ప్రసరించినది కుమారవ్యాసుడును యుగనిర్మాత జనప్రియకవి తిక్తనవలెనే కుమారవ్యాసుడును సకల కళాపండితుడు పూర్వకవుల కావ్యములను శక్తిగా నభ్యసించినవాడు మూలభారత మిరువురకును వాచోవిధేయము తిక్కనకు నన్నయభారతము ఆదర్శ ప్రాయముకాగా, కుమారవ్యాసునకు కన్నడ ఆదికవియగు పంప విక్రమాద్భుత విజయము ఆదర్శము మహాభారత మహాభారతమును సుందరవనముగ తీర్చిదిద్దటకు, మహానముద్రమును సుందరసరోవరముగ మార్చుటకు తిక్కన, కుమారవ్యాసు లిరువురును ఇరుభాషలలోని ఆదికవులనుండియే ప్రేరణ పొందిరి ఇందులకు ప్రమాణములతో పనిలేదు

తిక్కన, కుమారవ్యాసు లిరువురకును మహాభారత దాక్షిణ్య పారమే ఆధారము మూలమొక్కటియే యగుటవలన ఇరువురకును కథాసంధ్యములు సమానములు, పాత్రములు సమానములు ఆకారణమున కుమారవ్యాసుడు తిక్కన భారతమును చూచినను చూడకున్నను ఉక్తి భావములయందాకస్మికముగ సమానతనబడుట తిక్కన అంతిమాత్రమున కుమారవ్యాసుని తిక్కననుచూచియే వ్రాసి యుండునని నిర్ధారించుట సాహసముతో కూడిన నిర్ణయమగును ఆకస్మికముగ నొకటిరెండు సన్నివేశములలో సామ్యమున్నంత మాత్ర

మున నట్లు నరాదు అంతకుమించినచో కొంచెము నిశితముగ పరిశీలించ వలసియుండును సార్వత్రికముగ కనబడనాగిన వేరు అభిప్రాయము నకు తావేవుండదు

కుమారవ్యాసునిపై పంప ప్రభావము కలదని తెలిసికొంటిమి అటులని ఆగ్రంథము నొడిలోనిగుఱొని దానినే యనుసరించెనని మాత్రముకాదు అతడు స్వతంత్రముగ భారతకథను సంగ్రహముగ రచించ నారంభించినపుడు, పంపభారతము నందలి యనేక నన్ని వేశములు, భావములు, వాక్యములు అతిని సుప్త చేతనమున అణగియుండి తరుంతతాముగ వెన్ను విచ్చుకొని వచ్చి నిలబడినవి పంపనాలనే కుమారవ్యాసునకు మొదటి పదిపర్వములవరకే తనకథకు పరిమితి విధించుకొనెను చివరకు పంప తనలోకీక కారణములచే అర్జునునకు షట్టాభిషేకముచేసి కథకు నరణ్యవనానము చూపెను కుమారవ్యాసునిగుఱ మూలానుసరణముగ ధర్మరాజునకు షట్టాభిషేకము గావించెను. తిక్కన మహాకవియు పంపభారతమును చూచినట్లు కనబడుచున్నది.

విస్తారమయిన, స్వారస్యమయిన మయిన కథాభాగములను తమకావ్య నిర్మాణ ప్రమాణమునకు, స్వరూపమునకు అనుగుణముగ సమర్థముగ సంగ్రహించు కొనవలెనన్న ఔచిత్యజ్ఞానము, అతిశయ జ్ఞానము నుంపవలెను. ఆ జ్ఞానమునకు కుమారవ్యాసునకు పంప మేల్పంక్తి లభించగ, తిక్కనకు నన్నయతోబాటు పంప కూడ ఆదర్శ పాఠ్యమయినవాని తిక్కన, కుమారవ్యాసు లిరువురును తమ తమ అభిరుచులకు కావ్యోద్దేశములకు అనుగుణముగ స్వతంత్రించి మూల కథలో పలుమార్పులను, చేర్పులను చేసికొనిరి ఈమార్పుల చేర్పులలో మూలమునందులి యనేకాంశములను విడిచిపెట్టిరి. సూతగాంధములను చేర్చిరి. విస్తారముగనున్న ప్రసంగములను సంగ్రహీకరించిరి. కావలసినచోట సంగ్రహముగనున్న దానిని విస్తరించిరి నన్ని వేశములను స్థలాంతము చేసికొనిరి. మొత్తముమీద ఇరువురి కావ్యములును మూలమునకు ప్రతిబింబములుకాక పునస్సృష్టిమయినవి

ఈపునస్సృష్టి యర్థమున లిక్కన, కుమారవ్యాసుల దృక్పథములు వారిచేచనలతో నేతని ప్రతిబింబించినవో తులనాత్మకముగ పరిశీలించుటయే ఈసిద్ధాంతవ్యాస లక్ష్యము

ఇందు ప్రథమాశ్వాసము నందు భారతగ్రంథముయొక్క వైశిష్ట్యము, భారతగ్రంథమున విరాటోద్యోగ పర్వములకుగల ప్రాధాన్యమును, ప్రాశస్త్యముచూపి విశదీకరింపబడినది లిక్కన తన భారతమును 'హృదయాస్లాది, ఊర్ధ్విరకధోపేతము, నానారిసాభ్యుదయోల్లాసే' అనుమాగు విశేషణములతో పేర్కొనెను ఈమాగు విశేషణములు విరాటపర్వమున వేదిధముగ అస్వయము నొందుచున్నవో వివరింపబడినది కన్నడభారతమున చెప్పుకొని పగిలెట్టి విశేషము శ్రీకృష్ణపాంశవులకు కుమారవ్యాసుడు కల్పించిన అభిధము కుమారవ్యాసునకు కృష్ణునిపైగల భక్తిఆతని గ్రంథములొని పాత్రములకన్నిటికిని కల్పింపబడినది

ఉపాఖ్యానములచేతను, పాత్రల మానసిక చిత్రణచేతను, వేదాంతసారము చేతను, రాజనీతి తంత్రజ్ఞతచేతను, నీతిబోధచేతను ఉద్యోగపర్వము భారతపర్వములలో నాయకమణివలె ప్రకాశించుచున్నది. ఇంపలి ఇతివృత్తమునుబట్టి ఈపర్వము సమరోద్యోగపర్వమని చెప్పదగియున్నది ధౌతిమంజులి ఉద్యోగపర్వము పూర్వోత్తిభాగములకు సీతపువలెనంది మిగిలిన పర్వములకన్న పృష్ఠోక్తి కలిగినదై సారకులకు ఆత్మాపదిమును చేకూర్చుచున్నది తలుగు, కన్నడభాషల పరస్పర సంబంధముకూడ సీ ప్రకరణమున పరిశీలించబడినది. తులనాత్మక పరిశీలనమువలన ప్రయోజనము వివరింపబడినది

ద్వితీయాశ్వాసమున లిక్కన, కుమారవ్యాసుల కాలక్రలాదుల నిర్ణయము చేయబడినది లిక్కన కాలము క్రీ.శ 1210-1280 అనియు, భారతరచనాకాలము క్రీ.శ 1400 ప్రాంతమనియు సిద్ధాంతీకరింపబడినది అటులనే కుమారవ్యాసుని కాలము క్రీ.శ 1420-50 కావచ్చుననియు సోపవత్తికముగ నిర్ధారించబడినది కుమారవ్యాసుని

నిజనామము నారాయణస్వ. వ్యాసునిపైగల భక్తిప్రపత్తులకు నూదకముగ కుమారవ్యాసుడును పేర ప్రిసిద్ధుడయ్యెను తిక్కన కుమారవ్యాసు భారతం దనా సముద్రేశముకూడఁ అధ్యాయమున వివరింపబడినది వ్యాసుడు భారతీయసంస్కృతి పరిక్షణమునకు జన్మించినవాడు. నేదిములు వింగడించి భారతీయ సంస్కృత భవనమునకు గట్టిప్రసాది చేసెను. భారతమును రచించి ఆపునాదిమీన విజ్ఞానసౌధమును నిర్మించెను ఆంధ్రభారతమును రచించిన కవిత్రియము త్రిమూర్త్యైశ్వర్యముగ సరిపోల్చుదగినది. అందు తిక్కనభారత భాగము రూపసౌంద్యమున, శిల్పసౌందర్యమున మూలభారతముకంటె మిన్నగా నున్నది. తిక్కన లోకమున కీచ్చిన సందేశము ధర్మాద్వైతి మార్గానసారియైన పూర్ణయోగసాధన తిక్కన విరాటోద్యోగ పర్వములు ఆతని మేధాకక్షికి, రాజనీతిజ్ఞుతికు, లౌకికవ్యవహార నిర్వహణ సుశలతకు నిర్వచనము నిజము చెప్పవలయునన్న జానుజెనుగున రచనగావించిన కీర్తి శివకవులకుగాక, నూటికి మారుపాళ్ళు తిక్కన సోమగాంజికే నిర్వచలయును కల్పతిములైన నానురూప చేనములచే భగవంతుని పేరను, మతిముపేరను దారుణ కలహములకులోనై అలజడి పొందుచున్న ఆంధ్రులకు తిక్కన ప్రసాదించిన భగవద్విత్తిము హరిహర నాథవిత్తిము

కుమారవ్యాసుడు భారతమును భక్తిభావముతో రచించెను. లాను వ్రాయుచున్నది కృష్ణుని కథయని చెప్పకొనెను. తనగ్రంథమున కావ్యలక్షణముల కొరకు వెదకవలదని, పవిత్రమైన తులసి స్థిరమువలె పద్మరాభుని మహిమ, శ్రేష్ఠమైన ధర్మపు విచారణమును సూచివలెనని చెప్పికొనియున్నాడు. కన్నడమున మహాకవులైన వారెవ్వరును వ్యాసవ్యాదయూ విహారమునకు పూనకొనలేదు. దానికి కటిబద్ధుడైనవాడు కుమారవ్యాసుడు

తృప్తీయాధ్యాయమున తిక్కన, కుమారవ్యాసులు వ్యాసభారతము ననువదించుటలో నవలంబించిన పద్ధతుల సమీక్ష చేయుట

నది ఈనమిత్వముబట్టి అనువాదకర్త లిరువురును మూలభారతమును అద్యంతము యథాతథముగ ననువదించలేదని తెలియుచున్నది. తిక్కనకు ఇది ఉల్లిపై మత్తుము కావున అతని విరాటపర్వము మూలమునకు చాల స్పష్టపాతముగ నుండి విస్తృతి చెందినది కుమారవ్యాసున కీదినాల్గవపర్వముగుట విరాటపర్వమును మిక్కిలి సంగ్రహించి ప్రధాన కథాంశమును మాత్రము స్వీకరించి అనేక ముఖ్యాంశములను విడిచి పెట్టుటజరిగినది తిక్కన విరాటపర్వ రచనమునకంటెను ఉద్యోగ పర్వరచనమున సంభవము చూపెను. అయినను ఉపాఖ్యానముల విషయమున మరింత సంగ్రహదృష్టిని ప్రదర్శించిన ఉద్యోగపర్వము పరిమాణమున మరింత తగ్గియుండును అటులని కుమారవ్యాసుడు ప్రధాన కథాంశముతో ముడిపడియున్న రసవత్తరములగు సంజయు రాయబారమువంటి నన్ని వేశములను సంగ్రహీకరణ వ్యాజమున కత్తిరించుట సచుర్ధనీయముగా కనబడుదు విస్తారములగు వర్ణనాభాగములను, కథకు అడ్డముపచ్చు ఉపాఖ్యానములను కుమారవ్యాసుడు చాలవరకు పరిహరించెను అదినమర్ధనీయమే ఉద్యోగపర్వము రాజనీతి ప్రధానమయిన దగుటచే తిక్కన విజృంభించి తనకు వ్యానుభవములగు రాజకీయ శక్తిసామర్థ్యములతో విశ్వరూప సందర్శనము చేయింప, కుమారవ్యాసుడు రాజకీయానుభవము లేనివాడగుట, మీదు మిక్కిలి భక్తిప్రధానుడగుట ఆతనిభారతమున ఈపర్వము తేలిపోగు కథాగమనమును మాత్రమే సూచింప గలిగెనుగాని కవితాప్రతిభను చాటలేకపోయెను మొత్తముమీద తిక్కన సోమయాజి రసవత్తరముగు అనువాద ప్రక్రియ ననుసరింప, కుమారవ్యాసుడు సరిసమగు సంగ్రహీకరణ ప్రక్రియను ప్రదర్శించెను.

చతుర్థాధ్యాయమున కథాకథనమున తిక్కన, కుమార వ్యాసుల తీరు తెన్నులు తులనాత్మకముగ పరిశీలింపబడినవి మూల భారతమున ప్రధాన కథకు సంబంధములేని ఉపాఖ్యానములను గమనించి వానికి ప్రధానకథతోగల సంబంధమును తిక్కన, కుమార

వ్యాసులు దృఢపటివిరి భారతోపాఖ్యానములు అపంతములు పరిష్కరింపఁగలవి అనువాదకవులు ఉపాఖ్యానములను తిరిస్కరింపనూలేదు, యథామూలముగ గ్రహింపనూలేదు తమకావ్యోద్దేశములకు భిన్నములగు వానిని విడిచిపుచ్చిరి గ్రహించిన వానిని కథానుకూలముగ మలచికొనిరి.

అరణ్యపర్వమువరకు కౌరవ దుశ్చర్యలకు ప్రతీకారము తలపెట్టిన పాండవుల తిరుగుబాటునకు పిరాటపర్వమున అంతర్గత ప్రయత్నమును ఉద్యోగపర్వమున బాహ్యప్రయత్నమును జరిగినవి. కావున కథి ఈపర్వములందు రసవత్తరమైనది దానకనుగుణముగనే తిక్కన మార్గితైలినందుండి నాటకీయతైలికి మారివాడు కథనము నాట్యాయమానముగ జరుపుట తిక్కనధ్యేయము కుమారవ్యాసుని కొన్ని ఘట్టములను నాటకీయముగ ప్రదర్శించివాడు చాలవెరకు నన్నయవలె కథవత్తైలికి రచించివాడు వ్యాసుడు ప్రతిపర్వములోని ప్రధాన కథాంశములను కీచకవధ పర్వము, గోహరణపర్వము ఇత్యాదిగ పర్వములుగ పేర్కొనెను తిక్కన పీఠిని ఆత్మానములుగను, కుమారవ్యాసుడు సంధులుగను పేర్కొనిరి

కథాకథనమున తిక్కనపై పూర్వకవుల ప్రభావము లేదనియే చెప్పవచ్చును అతనికి వ్యాసుడే సుమప్రమాణము. కుమారవ్యాసుడు భక్తకవి కృష్ణరాయములు బోధించుటయందెప్పులవాడు కృష్ణప్రాధాన్యముగల సన్నివేశములను మూలాతిరేకముగ కల్పించుటకును, పరిహరించుటకును ఈతడు వెనుదీయలేదు. ద్రౌపది కేనలనితో గడ్డిపోచనడ్డము పెట్టుకొని మాటాడుట, విదురుడు కృష్ణుని కించకపాలతో నాతిధ్యమొసగుట, సభాస్థలిని కృష్ణుడు హక్కులిని బొటనప్రేగించే నొక్కగా ఆతని నవమానింప దలచిన దుర్యోధనుడాతని చాదములపై పడుట మున్నగు విశేషాంశములను రామాయణము, దూతవాక్యము, ఊరుభంగము, వేణీసంహారము ఇత్యాది వాల్మీకి,

భాస, భట్టివారాయణాది మహాకవుల కావ్యాంశములనుండి గ్రహించి తన కావ్యశోధ నినుమడింప జేసికొనెను

పంచమాధ్యాయమున తిక్కన, కుమారవ్యాసులు పాత్ర) శీత్రీణమునందు పాసిన పైపుణ్యము ప్రదర్శింపబడినది మహా భారతమున పాత్రసోపానము చాలక్లిష్టమగు కార్యము నామిడు ఆయాపాత్రల వర్తనలను భారతేతిహాసమున యభారథముగ నిరూపించుచు పోయెను తిక్కన, కుమారవ్యాసు రచనలు కావ్యములగుటచే నట్టివిధాన మొక్కొకచో రసభంగమునకు కారణమగుచు వ్యాసునిది ఐతిహాసికదృష్టి అనువాదకుని కావ్యదృష్టి అందువలననే తిక్కన, కుమారవ్యాసు పాత్రలు సహజత్వముతోపాటు సౌందర్యమును కూడ సంతరించుకొన్నవి

ధృతరాష్ట్రుడు శారీరికముగనేగాక పుత్రవ్యామోహము చేతను మానసికముగను అంధుడు దుర్యోధన, కర్ణల బలపరాక్రమములపై దూరిని కపరిమితమైన నమ్మకము ఆనమ్మకమే చివరకు వంశ నాశనము చేసినది

దుర్యోధనుడు ఈర్ష్యానూనూ ద్వేషములకు ప్రతిగాపము. కన్నడ భారతమున నీతడు మూర్ఖుడుగ కూడ కనబడును శ్రీకృష్ణుడు సభలో ప్రవేశించునపుడు లేవకుండుట, విడుదలియింప విచారగించి నందులకు ఎగతాళిచేయుట మున్నగున విందుల కుదాహరణములు

కర్ణుడసాధారణ శక్తిసామర్థ్య శోభితుడు జాత్మిత్వ ప్రకాశిని యున్న తాదర్శ్యము భారతపాత్రము లన్నియు స్పృధిముతో క్రిందు మీడులగుచుండ నిస్పృధముగ చేజిక్కిన రాజ్యమును కాలదన్నుకొని మిత్రశ్రేయమునుగోరి ఆత్మార్పణము గావించుకొనిన ధన్యజిహా కర్ణుని తెలుగు, కన్నడభారతములు రెండును కీర్తించినవి

ఉపచారములకు పొగడ్తులకు లొంగిపోవుట కల్గునని బల సంత దీనిని రెండు భారతములును ప్రేర్చినవి దానినవకాశముగ నుప

యోగించుకొని శబ్దాని తన పక్షమునకు దుర్యోధనుని క్రిష్టికొనగ' దాని నుపకాముగ మలచికొనినాడు ధర్మజుడు.

విదురుడు సీతకోవిదుడు సమతాపమున శోభితుడు స్వాధిపతి. పర్యోజితాగు ఆంధ్రభారతమున తనయింటికి వచ్చిన కృష్ణుని విదురుడు ప్రసాదపతనైన విందునేర్పాటు చేసెను కన్నడభారతమున కొద్దిపాటు మాత్రము వచ్చి కృతార్థుడయ్యెను. పాలకపెలిగో శయనించువాడు శ్రీమహావిష్ణువు విదురుని యింట పాలుకొనిగటకు వచ్చియున్నాడు ఇది దుర్యోధనునకు కనుగు నుంటయై నోటికివచ్చినట్లు మాటాడుటకు కారణమైనది దాగలిగి ముగ విసుగు తననిలుచు విడిచి దుర్యోధనునకు తన సాహాయ్యమును నిరాకరించెను.

సంజయుడు సూతపుత్రుడైన జ్ఞాని, ధర్మాత్ముడు. ఆంధ్రభారతమున సంజయుడు మాటలనెరుఁదితో మిన్నయ్యయింప, కన్నడభారతమున సీపాత్రము నీరితై ద్రుపదు పురోహితుడవలె నిరీకూటలువారికి, వారిమాటలు విరికి చెప్పుట మాత్రము చేయును.

ధర్మజుడు కరుణాశీలుడు సత్కాక్షిగాంధరి మూలమున విరోధులను పరివర్తనను సాధింపనెంచిన సుమానీయుడు కృష్ణ ధర్మక్షేత్రమున ప్రాజ్ఞుడు మాటనేర్పు, ఓర్పు కుమారులవ్యాసని ధర్మమునందు కాపరావు.

భీముడు దుర్యోధనునకు శత్రువుగనుట మాత్రమేగాక ద్వైరావముచేతను అతనికంటెపూర్తిగ భిన్నుడు. దుర్యోధనునకు గంగా నామృతాన్ని వ్యంగ్యముగ మాటాడు తక్కి భీమునటచేవు. కన్నడ భారతమున భీముని కొంచెము మొరటుగ కుండమూటాను.

బీష్మద్రోణుడు పయోవృద్ధులుగ నేగాక శౌర్యపరాక్రమముల చేతను అత్యంతశౌరవనీయులు శౌరవ పొందిన దానూది రావమున వీరు నిష్కర్షగ మాటాడక తుదకు తమ్ములపేరించిన

కొరవులకుగాని, తాము మెచ్చిన పాంశపులకుగాని మనస్సుర్తిగ సహకరింపలేక విషాదాంతమంతయు నొందినట్లు తిక్కన, కుమార వ్యాసులిరువురును వేర్కొనిరి

ఉత్తరుడు మాటలలో మల్లుడు. రాశివాసమున సాహసీ కుడు. పలాయన విద్యలోపంగిలుడు కొరవైనదము కంటబహువరకు నాతడు హాస్యవీరుడు సారథిత్వమంగీకరించు వెరకును భీరుడు తన సారథి యర్హుడని నిశ్చయముకాగానే అపూర్వ ధైర్యమును, అత్యంతోత్సాహమును ప్రదర్శించిన ధీరుడని తెలుగు, కన్నడభారతముల రెంటిలో చెప్పబడినది

కీచకు డెంతటి బలవంతుడో యంతటి మూఁగుడు దానికి తోడు దుంభిమాని, దుష్టుడు అరినిమాటకు చేతకు విరాటుని రాజ్యమున నెదురుదెడు అదియే చివరకు కలహదర సహితి దుర్మరణమునకు గురియైనట్లు తిక్కన, కుమారవ్యాసు లిరువురును వర్ణించిరి

సుదేవుపాత్ర మహాభారతమున చాలచిన్నది అయినను బంగారముతో కూడిన రాగికూడ విలువకలసగునట్లు ప్రాంతిగ ప్రాపది ఆమెయింట చేరుటచే సుదేవు పాత్ర పాఠుల దృష్టి నాకర్షించినది

ప్రాపది స్వాభిమానము, కష్టసహిష్ణుత, కర్తవ్యనిష్ఠ, ప్రతీకారవాంఛ కలది ఆమెపగబట్టిన ఆగుతామ అంధభారతమున ఆ నేతమునను ద్రావది ఖాచిత్యము మీరితేదు కన్నడభారతమున ప్రాపది కీచకుని విషయమున కలుగజేసికొనని తనభర్తలను 'మీరు పురుషులా? నపుంసకులా?' యని నిందించును. పాంశపులు యుద్ధవిముఖులై సంధికంగీకరింప తన పుట్టింటి వారినాహాయ్యమున, పుత్రులతోడ్పాటున కొరవుల నెదిరించునని తెలిపివలిగెను.

కన్నడభారతమున శ్రీకృష్ణుడు మానవాతీతి మహిమలు కల మహానీయుడు కారణపురుషుడు, అంధభారతమున కృష్ణుడు కపటనాటక సూత్రధారి. తనకార్య సాఫల్యముకొరకు ఎవరినెల్లు

ఁబోగించు కొనవలెనో చక్కగ తెలిసినవాడు సంధిగావించునని ధర్మజునకు చెప్పెను. సంధికంగీకరించిన భీముని రెచ్చగొట్టెను. యుద్ధముతప్పదని ద్రౌపదికి గాటయిచ్చెను ఈసూత్రధారిత్వము కన్నడ భారతమున సమర్థవంతముగ పోషింపబడలేదు కుమార వ్యాసుడు శ్రీకృష్ణుని సాక్షాత్కరమాత్మునిగనే భావించెను దుర్యోధనుడుకూడ, కాచుటకు, బ్రోచుటకు, చంపుటకు నతిజే సమర్థుడని యంగీకరించును. మొత్తముమీద చెప్పవలెనన్నచో తిక్కనవాత్రము లన్నియు రాజనీతి శాస్త్రరమ్యమన రాటుచేలినవి కుమారవ్యాసుని పాత్రిలలో లాకిక ప్రజ్ఞయంతగ కనబడదు అని యన్నియును కృష్ణుని భగవత్తత్త్వము ప్రతిపాదించునవియే.

షష్ఠాధ్యాయమునతిక్కన, కుమారివ్యాసుల కవిత్వాల్పము ఎరిగింపబడినది తిక్కన తనభారతమును నాటకీయముగ వడిపించెను అతని పాత్రిలు రంగస్థలమున మనయెదుట సంభావించు చున్నట్లుగనే యుండును తిక్కనకైలి బుద్ధిగమ్యము. కావ్యశిల్ప లక్షణములలో శిరోభూషణమనదగు 'ఔచిత్యబోషణము' తిక్కన రచనలో ప్రతి స్థలమున కనబడుచుండును తిక్కన తెలుగు నుడికారము నాలని కైలిలో నొకయంతముగ పరిగణింపవచ్చును. వ్యావహారిక భాషా ప్రయోగమునకు తిక్కనయే ఆద్యుడు.

కుమారవ్యాసుడు ఆభ్యాస పద్ధతిననుసరించెను అక్కడ క్కడ నాటకము కలదు తనభారతము పరపయోగ్యమగునట్లు సంధిగ్రావ్యముగు భాషలో రచించిన జనప్రియకవి. కన్నడ నుడికారములను, తీయములను, పలుకుబడులను తనగ్రంథమున విస్తృతముగ నుపయోగించి కన్నడభాషపై తనకుగల మక్కువను ప్రకటించు కొనెను చిన్నిచిన్న పదములతో అర్థవంతముగ చెప్పుట కుమార వ్యాసునకు అలకవోకచేత.

తిక్కన భారతమును చంద్రావర్ణిని రచించెను అతనికి కిందిపద్యము వ్రాయుటయందాసక్తి మోడు. వ్యర్థపదములతో పద్య

పూరణమును తిక్కన గర్హించెను కుమారవ్యాసుని భారతము పట్నదులలో వ్రాయబడినది పట్నది సాహిత్యము 'దేసీ' సంప్రదాయమునకు చెందినది కన్నడసాహిత్య చరిత్రలో నీపట్నదులలో వ్రాయబడిన గృంథముఁ ప్రాచుర్యము కారణముగ "పట్నదియుగము"ని సాహిత్య విభజనమున ప్రత్యేకయుగ ముఁగి నది

తిక్కన భారతమున వస్తువర్ణనము, రూపచిత్రణము, భావచిత్రణము మనోరమముగను సమీక్షాముగను వర్ణింపబడినది కుమారవ్యాసుని కథాగతి కనుకూలముగ నన్ని వేళ చిత్రించునందే దృష్టిని కేంద్రీకరించెను

తిక్కన రసాభిమాని. కావుననే భారతావతారికలో 'నాగారసాభ్యుగయోల్లాసి' అని పేర్కొనెను తనభారతమున పలుకఁజూపితిమి పరిశేషము కల్పించుటయేగాక వానిని ఆరూపింపఁజూపింపఁజేయుట పరిశేషము కల్పించుట తిక్కన ప్రత్యేకత కుమారవ్యాసుని భక్తిప్రధానుడు కావున సందర్భానుసారముగ నితర రసములను స్థానము కల్పించినను భక్తిరసమే ప్రధానరసము.

తిక్కన తనభారతమునందలి ప్రతిపద్యమును ప్రబంధముగనే తీర్చిదిద్దెను. అలంకారములు ప్రయోగింపవలెనని తిక్కన ప్రయత్నింపలేదు సందర్భానుసారముగ వానియంతిట నవియే వచ్చిచేరుచు కుమారవ్యాసుడు రూపకాలంకార ద్రియుడు విమర్శకులీతనిని 'రూపక సామ్రాజ్యోక్తవర్తి' యని బెర్కొనిరి.

సప్తమూర్ధ్వాయమున తిక్కన, కుమారవ్యాసులపై పూర్వకపుల ప్రభావమును, తరువాతికవులపై వారిప్రభావమును వివరింపబడినది తిక్కన, కుమారవ్యాసులు మహాకవులేగాక మహాపండితులగుటచే పూర్వకపుల ప్రభావము వారిపై విశేషముగ కలదు. అట్లే వారిప్రభావము అనంతర కవులపై అత్యధికముగ కలదు

కుమారవ్యాసినిపై తిక్కన ప్రభావము కలడా? అనునది ప్రస్తుతాంశము శ్వాచిత్యముగ నొండురెండు పోలికలు వారిలో కనబడుచున్నను సమర్థములగు నిద్వినముచేటియు నాచు కానరాలేదు. కన్నడి విమర్శకు లెప్పుడును కుమారవ్యాసినకు మరారి సాహిత్య పరిచయము నుగ్గడించిరెకాని తెలుగుభాషా పరిచయమున్నట్లు తెలుప లేదు ఈకారణమున వారిరువురి భారతిములలో కనబడుచున్న పోలికలకు నాటిమూలభారత ప్రతికాని, మరేయితర గ్రంథముకాని ఆధారము కావచ్చును మొత్తముమీది తిక్కన ప్రభావము కుమారవ్యాసినిపై వేదనునదియే సావిత్వాసము ఏమైనను తిక్కన, కుమారవ్యాసిలు వ్యాసభౌతిమును, తద్వారమున వ్యాసహృదయ మును తెలుగు, కన్నడి ప్రజల కందింపగోరిన వారగుటచే వారి వారి సాధనలలా వారిరువురును కృతికృత్యులైరి. ఇరువురును ప్రాతఃస్మరణీయుఁ డి శాశ్వతానంత కీర్తిమంతులే.

తాభ్యాం నమః

ఉ ప వీ వి కా గ్రం థ ము లు

తెలుగు :

కవిత్వయము

కవిత్వయము

కేకవరపు రామకృష్ణకావ్య

పింగళి ఉప్పికాండము

మూవతి ఉప్పికాండము

సంహారి రామకృష్ణమాచార్య

ఆంధ్ర

రామకృష్ణ దొరసామి కర్మ

ఖండవిల్లి ఉప్పికాండము

వివాహ కేరళావధాని

కావ్య వివాహము

వారహాని గుప్తావధాని

చాగంటి ఉప్పికాండము

మహాభారతము

మహాభారతము

తిక్కన కావ్య కల్పము

ఆంధ్ర సాహిత్య చరిత్ర

భారతము - చిక్కన

1) తిక్కన - భారత దర్శనము

2) కవిత్వయము

సమగ్రాంధ్ర సాహిత్య చరిత్ర Vol 12

భారతీయ సాహిత్యము

తెలుగు భాషలో ఉండే పదాలు

ఉప్పికాండము

పై కవితలు

తిక్కన కళాసాహిత్యము

మహాభారత ఉత్పత్తి

ఆంధ్ర కవిత్వచరిత్ర 1, 2 భాగాలు

1971

"

1973

1974

1949

1969

1970

1985

1957

1962

సాహిత్య అకాడమీ

ఉప్పికాండము వివాహము

చరిత్ర

పైపాదము

రామకృష్ణ

కావ్యము

"

పదాలు

ఆంధ్ర సాహిత్యచరిత్ర పైపాదము

మహాభారతము

1972

1964

1948

1971

యమకాంతి, నీతిపాదము

వివాహము

పైపాదము

కూర్మ గోదావరి

పాఠశాల మాడనక్క

జాన్సన్ లోడ్ మ్యూజింగ్ యంత్రాచు
గుంటూరు పి.ఎస్.ఆర్.ఆర్.

జాన్సన్ లాబర్

క్రిస్టియన్ రామకృష్ణమూర్తి
కలాపి రమ్యుచాళిశర్మ

V S రామచంద్రన్

దేశిరాజు బారిశీవేది

జోరాధ రామకృష్ణయ్య

అప్పారావు పెంకటేశ్వరయ్య

కన్నడ గ్రంథములు :

పంప

కూరకాపాన

అమరేగోడ

సుందర్య

242

1) ఆంధ్ర మహాభారతము-చంద్ర శిల్పము

2) తిక్కన విచిత్రావైభవము

చాన్సలరత్వము-నన్నయ పరిష్కారము
సాహిత్య కేసులు

తిక్కన-కుమారచాన్సలరత్వము-చంద్రావళి పరిశీలనము

భారత నిరుక్తి - తిక్కన సరస్వతి

1) భారతదర్శనదర్శనము 2) విరాటపర్వ ఆంధ్రానువాదము
తమిళాంధ్రభారతముల భావార్థము పరిశీలనము

వివ్రతయ విచిత్రావైభవము

ఆంధ్రభారత కవితా విమర్శనము

మహాభారతము మానసి స్వభావ చిత్రణ

విశ్వమూర్తున విమలము

వారత విభావము

ఉబ్బెగడపర్వము

గరుగిన భారత-ఓంధ్ర సాంస్కృతిక అభ్యుదయ

భారత విభావములు (1 దర్శ)

హైదరాబాదు

"

రామమండ్ర

హైదరాబాదు

అనంతపురం

విజయపురి సార్వ

అనంతపురం

హైదరాబాదు

బాపట్ల

విశాఖపట్నం

గుంటూరు

1979

1988

1985

"

1983

1989

1981

1977

తిక్కన సాహిత్య పరిశీలన-చంద్రావళి 1977

హైదరాబదు యూనివర్సిటీ, హైదరాబదు 1974

హైదరాబదు 1970

కర్ణాటక విశ్వవిద్యాలయ చారిత్రా 1978

హైదరాబదు 1976

ముదలి నిద్రపు
రంజిముగి
S V రంగ
అరంతంగాచార్
D V శైలినిరావు
H.M శంకరచారయణ
—
—
—
డా॥ N సుబ్రహ్మణ్యం
L R పెగ్గెడె

పరిష్కృతము :
వ్యాసుడు

చట్టపరిపాలన చరిత్ర
కన్నడ సాహిత్య చరిత్ర
కుమారవ్యాస
" కుమారవ్యాస సరసవాణి
కుమారవ్యాస-విందు సమీక్ష
సమగ్ర కన్నడ సాహిత్య చరిత్ర
కన్నడ సాహిత్య చరిత్ర
కుమారవ్యాస ప్రశస్తి
మహాభారత సమీక్ష
కుమారవ్యాస
కుమారవ్యాస పాదపూజ

భారతము

చెంగుల విశ్వవిద్యాలయ 1975
సాహిత్య అకాడమీ 1963
మైసూరు యూనివర్సిటీ మైసూరు 1949
చెంగుల 1973
1970 మైసూరు
చెంగుల విశ్వవిద్యాలయ 1977
మైసూరు విశ్వవిద్యాలయ 1971
కన్నడ సాహిత్య పరిషత్ తెలంగాణ 1978
మైసూరు 1973
హైదరాబాద్ 1982
దారవాడ 1978

గీతాపెన్ గొరగ్గూర 1908
కర్ణాటక గ్రామీణ వాణిజ్య
శాఖ, మైసూరు
వాణిజ్య రాష్ట్రమంత్రి నాన్, మద్రాసు

ఆంగ్ల గ్రంథములు :

ప్రజాచరిత్రద్రావ్య

హయవదనరావు

P లాల్

ప్రపంచనాథ్ మల్హ

V. S సుబ్రహ్మణ్య

ది మహాభారత

మైసూరు గెజెట్

ది మహాభారత అండ్ దాస్

మహాభారత పుస్తక విశ్లేషణ అండ్ దాస్

అండ్ ది మహాభారత పుస్తక విశ్లేషణ

1970

బాలకృష్ణ, కంఠ దా

మైసూరు

వికాస్ ప్రెస్, హైదరాబాద్, మైసూరు

ఇంద్ర

కల్యాణ

1933

1957

చిత్రాలు :

అంధ్రప్రదేశ్

బాలి

నవంబర్

నవంబర్

కన్నడ సాహిత్య చరిత్ర

విజ్ఞాన సర్వస్వము

మైసూరు